

T.C.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**İSLÂM'A DAVET SÜRECİNDE
HZ. PEYGAMBER'İN EŞLERİ VE KONUMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra Sultan HATIRLI

Danışman: Prof. Dr. Muammer BAYRAKTUTAR

TOKAT-2024

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Muammer Bayraktutar danışmanlığında hazırlamış olduğum **“İslâm’a Davet Sürecinde Hz. Peygamber’in Eşleri ve Konumları”** adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

.../.../...

Büşra Sultan HATIRLI

ÖNSÖZ

Hız. Peygamber, kendisinden önceki peygamberler gibi ilahî vahye muhatap olmuş ve bu vazifenin sorumluluğunu hayatının sonuna dek taşımıştır. Hız. Peygamber'in sosyal yaşantısında devlet yöneticisi, komutan ve aile reisi gibi farklı konumları bulunduğu için çevresindeki insanlarla etkileşimi sürekli'dir. Eşleri, Hız. Peygamber'i hayatının birçok alanında yakından gözlemlene, anlama ve tanıma imkânı bulmuşlardır. Hız. Peygamber, davet vazifesini ifa ederken aynı zamanda evlilikleri vesilesiyle kendilerinden sorumlu olduğu eşleriyle müşterek bir hayatı paylaşmıştır. Hız. Peygamber'in daveti sürecinde eşlerinin konumları ve katkılarının neler olduğu önem arz etmekte olup bu araştırmanın temelini oluşturmaktadır.

Bu araştırmada, ilk olarak Hız. Peygamber'in aile ortamında ortaya koyduğu örnek kişiliğine değinmenin yerinde olacağı düşünülerek Hız. Peygamber'in evliliklerinden bahsedilmiş, eşleri kısaca tanıtılmış ve kendisi bir eş olarak ele alınmıştır. Sonrasında davet sürecinin canlı tanıkları olan eşlerinin Hız. Peygamber'in davetindeki konumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hız. Peygamber'in eşleri, bazı âyetlerin nâzil olmasına, bazı hadislerin söylenmesine, bazı hükümlerin açıklanmasına vesile olmaları gibi dinî hükümlerin anlaşılmasına ve Hız. Peygamber'in uygulamalarının aktarılmasına katkı sağlamışlardır. Nihayetinde eşleri, Hız. Peygamber'den bizzat öğrendikleri hususları açıklamakla, nakletmekle ve öğretmekle bir nevi öğretmenlik vazifesi icra etmişler, kendilerinde bulunan örnek vasıflarıyla ümmet için birer misal oluşturmuşlardır.

Hız. Peygamber'i ve onun hanesinde bulunan eşlerini bir nebze daha tanıyabilmek ve örnekliklerinden istifade edebilmek adına bu çalışmanın yararlı olmasını Yüce Allah'tan niyaz ederim.

Büşra Sultan HATIRLI
TOKAT-2024

İTHAF

Tez konusunun kararlaştırılıp nihayete ermesine kadar geçen süre içerisinde bilgi, tecrübe ve fikirleriyle yönlendirerek nezaket, hoşgörü, sabır ve itina ile ilgilenen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Muammer BAYRAKTUTAR hocama bana verdiği tüm desteği ve yardımları için çok teşekkür ederim. Ayrıca değerli görüş ve katkılarıyla çalışmamda bana destek olan Prof. Dr. Hüseyin AKGÜN ve Doç. Dr. Serdar Murat GÜRSES hocalarıma çok teşekkür ederim.

Çalışmayı, yüksek lisans eğitimine başladığımda karnımda devamında da kucağımda fedakârlık göstererek bana yoldaşlık eden oğlum Mehmet Akif HATIRLI'ya ve her daim desteğiyle yanımda olup beni gayretlendiren yol arkadaşım Doç. Dr. Hüseyin HATIRLI'ya armağan ederim. Zaman sınırlaması olmaksızın destek ve dualarıyla yanımda olan annem, babam, kardeşlerim ve anneanneme çok teşekkür ederim.

Büşra Sultan HATIRLI
TOKAT-2024

ÖZET

HATIRLI, Büşra Sultan. *İslâm'a Davet Sürecinde Hz. Peygamber'in Eşleri ve Konumları*, (Yüksek Lisans Tezi), Tokat, 2024.

Allah (c.c) tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.v) insanları İslâm'a davet etme sorumluluğu verilmiştir. Tebliğ edilen dinin tam manasıyla anlaşılıp uygulanabilmesi için Hz. Peygamber'in hayatının incelikleriyle bilinmesi önem arz etmektedir. Hz. Âişe'nin deyişiyle Hz. Peygamber'in ahlâkının Kur'ân olması, onun yaşantısının insanlar için en güzel örnek olduğunu ifade etmektedir.

Hz. Peygamber'in hayatını ve şahsını daha yakından tanımak elbette onun yakınındaki insanların tasvirleriyle olacaktır. Hz. Peygamber'in hal ve tutumlarını, en özel hallerini gözlemleme imkânı bulan eşleri, onun sünnetini ve hadisini ayrıntılarıyla izah edebilecek kimseler olmuşlardır. Eşleri, Hz. Peygamber'in sünnet ve hadisini öğrenip ashâba ve kendilerinden sonra gelen tabîne aktarma gayretinde olmuşlardır. Bu vesileyle çalışmada ilk olarak Hz. Peygamber'in evlilikleri ve onun hanesinde bulunan eşlerinden bahsedilmiştir.

İkinci olarak ise İslâm'ı doğru anlayabilmek ve hayata geçirebilmek için Hz. Peygamber'in dini bilgi ve tecrübesinden istifade eden eşlerinin onun davetine katkıları önem arz etmektedir. Eşleri, davet sürecinde Hz. Peygamber'e verdikleri maddi-manevi desteklerinin yanısıra bazı âyetlerin nâzil olmasına ve bazı hadislerin söylenmesine vesile olmuşlardır. Hz. Peygamber'in vahiy sürecine genel itibarıyla şahitlik eden eşleri, âyetlerin hangi bağlamda nâzil olduğunu veya hadislerin hangi sebeple söylendiğini kavramışlardır. Onlar, Hz. Peygamber'den öğrendikleriyle ve tecrübeleriyle ashâbın soru/sorunlarının cevaplanmasında, âyetlerin tefsir edilmesinde ve bazı hükümlerin açıklanmasında Hz. Peygamber'in davetine katkılarını sunmuşlardır. Ayrıca eşlerinin Hz. Peygamber'den öğrendikleri hadis ve sünnetleri başkalarına öğreterek ve naklederek ortaya koydukları katkıları, dinî hükümlerin anlaşılması açısından önemli bir nokta olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, Hz. Peygamber'in Eşleri, Davet, Konum.

ABSTRACT

The duty of conveying the message was sent to the Prophet (saw) and he was given the responsibility of inviting people to Islam by Allah. In order to fully understand and implement the religion preached, it is important to know the details of the Prophet's life. In Hz. Aisha's words, the fact that the Prophet's morality is the Qur'an means that his life is the best example for people.

Of course, getting to know the life and personality of the Prophet more closely will be possible through the hadith and sunnah descriptions of people close to him. The wives of the Prophet, who had the opportunity to observe his behavior and attitudes and his most special situations, were the ones who could explain his sunnah and hadith in detail. Their wives made an effort to learn the Sunnah and Hadith of the Prophet and pass them on to the companions and the followers who came after them. On this occasion, the marriages of the Prophet and his wives in his household were first mentioned in the study.

Secondly, the contribution of the Prophet's wives, who benefited from their religious knowledge and experience in order to understand Islam correctly and put it into practice, is important. In addition to the material and moral support they gave to the Prophet during the invitation process, his wives were instrumental in the revelation of some verses and the reciting of some hadiths. The Prophet's wives, who witnessed the revelation process in general, understood the context in which the verses were revealed or the reason for which the hadiths were said. With what they learned from the Prophet and their experiences, they contributed to the Prophet's invitation by answering the questions/problems of the companions, interpreting the verses and explaining some provisions. In addition, the contributions of their wives by teaching and transmitting the hadiths and sunnahs they learned from the Prophet to others has been an important point in terms of understanding religious provisions.

Key Words: Hadith, Hz. Prophet, His Wives, Invitation, Contribution.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
İTHAF	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI	1
ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI	2
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	3
BÖLÜM 1: EŞ OLARAK HZ. PEYGAMBER VE EVLİLİKLERİ	6
1.1. HZ. PEYGAMBER'İN EVLİLİKLERİ	6
1.2. HZ. PEYGAMBER'İN EVLİLİKLERİNİN SEBEPLERİ VE BUNLARA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	9
1.2.1. Hz. Peygamber'in Çok Evlilik Yapması	10
1.2.2. Hz. Peygamber'in Evliliklerinin Dörtle Sınırlı Kalmaması	13
1.2.3. Hz. Peygamber'in Küçük Yaştaki Hanım ile Evlenmesi	15
1.3. EŞ OLARAK HZ. PEYGAMBER.....	17
1.3.1. Hz. Peygamber'in Eşlerine Güzel Muamelede Bulunması	19
1.3.2. Hz. Peygamber'in Eşleri Arasında Adaleti Gözetmesi	22
1.3.3. Hz. Peygamber'in Eşlerine Sevgisi ve Vefası	25
1.3.4. Hz. Peygamber'in Eşlerine Danışması	27
1.3.5. Hz. Peygamber'in Eşlerine Yardımcı Olması	29
1.3.6. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Psikolojik Durumunu Dikkate Alması ve Onları Teselli Etmesi	31
1.3.7. Hz. Peygamber'in Eşlerini Uyarması	35
1.3.8. Hz. Peygamber'in Eşlerini Taltif Etmesi.....	38
1.3.9. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Hak ve Hukukunu Gözetmesi	41

1.4. HZ. PEYGAMBER'İN EŞLERİ.....	42
1.4.1. Hatice bt. Huveylid (r. anhâ)	43
1.4.2. Sevde bt. Zem'a (r. anhâ)	45
1.4.3. Âişe bt. Ebû Bekir (r. anhâ).....	47
1.4.4. Hafsa bt. Ömer (r. anhâ)	49
1.4.5. Zeyneb bt. Huzeyme (r. anhâ)	50
1.4.6. Zeyneb bt. Cahş (r. anhâ).....	52
1.4.7. Ümmü Seleme (r. anhâ).....	52
1.4.8. Ümmü Habîbe (r. anhâ)	55
1.4.9. Meymûne bt. Hâris (r. anhâ).....	56
1.4.10. Hz. Peygamber'in Savaş Esiri Olan Eşi Cüveyriye bt. Hâris (r. anhâ)	57
1.4.11. Hz. Peygamber'in Savaş Esiri Olan Eşi Safiyye bt. Huyey (r. anhâ).....	58
1.4.12. Hz. Peygamber'in Cârîye Statüsündeki Eşi Mâriye bt. Şem'un (r. anhâ)	59
1.4.13. Hz. Peygamber'in Cârîye Statüsündeki Eşi Reyhâne bt. Şem'un (r. anhâ).....	60
DEĞERLENDİRME.....	61
BÖLÜM 2: HZ. PEYGAMBER'İN DAVETİNE EŞLERİNİN KATKILARI	63
2.1. DAVET SÜRECİNDEKİ KONUMLARI.....	64
2.1.1. Hz. Peygamber'e Eşlerinin Yaklaşım ve Tavırları	65
2.1.2. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Birbirlerine Olan Yaklaşımları.....	68
2.1.3. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Eğitim-Öğretimi	72
2.1.4. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Ehl-i Beyt Kapsamındaki Yeri	75
2.2. BAZI ÂYETLERİN NÜZÛLÜNE VESİLE OLMALARI.....	77
2.2.1. Hz. Sevde ve Hicab Âyetinin Nüzûlü.....	78
2.2.2. Hz. Âişe ve İfk Hâdisesi Âyetlerinin Nüzûlü	80
2.2.3. Âişe ve Teyemmüm Âyetinin Nüzûlü	83
2.2.4. İlâ ve Tahyîr Âyetlerinin Nüzûlüne Vesile Olmaları	84
2.2.5. Zeyneb bt. Cahş ve Evlâtlıkla İlgili Âyetlerin Nüzûlü	88
2.2.6. Ümmü Seleme ve Hicret ile İlgili Âyetin Nüzûlü	90
2.2.7. Ümmü Seleme ve Kadınların Hisseleri Hakkındaki Âyetin Nüzûlü	91
2.2.8. Meymûne ve Ahzâb Suresi 50. Âyeti	92
2.3. BAZI ÂYETLERİ TEFSİR ETMELERİ	92
2.4. BAZI HADİSLERİN VÜRÛDUNA VESİLE OLMALARI	97
2.5. BAZI HADİS VE SÜNNETLERİN ANLAŞILMASINA VE AKTARILMASINA KATKILARI.....	100
2.5.1. Bazı Hükümlerin Açıklanmasına Vesile Olmaları	107

2.5.2. Ashâbın Sorularının Hz. Peygamber'e İletilmesine Vesile Olmaları ve Hatalı Anlamalarını Düzeltmeleri	116
2.5.3. Hadislerin Öğretilmesine Katkıları.....	120
2.5.4. Hadislerin Nakledilmesine Katkıları	124
2.6. ÖRNEK VASIFLARIYLA DAVETE KATKI SAĞLAMALARI	132
2.6.1. Fedakârlıkları.....	133
2.6.2. Örnek Olmaları	136
2.6.3. Hayırsever Olmaları	142
2.6.4. Mütevazı Olmaları	145
2.6.5. Takva Sahibi Olmaları.....	148
2.6.6. Hakkaniyetli Olmaları	150
2.7. SEFER VE GAZVELERİNDE HZ. PEYGAMBER'E DESTEK OLARAK KATKI SAĞLAMALARI	151
2.8. EVLİLİKLERİ YOLUYLA İSLÂM'IN YAYILMASINA KATKI SAĞLAMALARI	153
DEĞERLENDİRME.....	160
SONUÇ.....	161
KAYNAKÇA	165
ÖZGEÇMİŞ.....	176

KISALTMALAR

bk.	Bakınız
bs.	Basım
by.	Basım yeri yok
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	Diyânet İşleri Başkanlığı
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
H.z.	Hazreti
İSAM	İslâmî İlimler Araştırma Merkezi
nşr.	Neşreden
öl.	Ölüm Tarihi
r.a	Radiyallahu Anh
r.anhâ	Radiyallahu Anhâ
S.	Sayı
sad.	Sadeleştiren
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik eden
trc.	Tercüme
ts.	Tarihsiz
yy.	Yayın yeri yok

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

İnsanlık tarihinde Allah (c.c) birçok peygamber göndererek emir ve yasaklarını toplumlara bildirmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v), kendisinden önce gönderilen peygamberler gibi davet sürecinde hayatın bir parçası olan eşleriyle ortak bir hayat yaşamıştır. Hz. Peygamber, nübüvvet ile vazifelendirilmeden evvel evlenmiş olup bu vazifeyi ifasının sonuna kadar geçen hayatında evli bir hayat sürdürmüştür. Bu vesileyle Hz. Peygamber'in nübüvvet dönemi, onun eşleri ile geçirdiği süreci yani evlilik hayatını da kapsamaktadır.

Hız. Peygamber'in nübüvvet vazifesi, onun nebevî yönünü ortaya koyduğu gibi evlilikleri de beşerî yönünü ortaya koymaktadır. Allah (c.c) tarafından tebliğ sorumluluğu yüklenen Hz. Peygamber'in bu süreçte beşer olmaktan sıyrılmadığı aksine gündelik hayatını yaşayarak aile hayatına devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu amaçla Hz. Peygamber'in İslâm'a davetinde çevresindeki insanların ona en yakını olan eşlerinin katkıları irdelenmeye değer görülmektedir.

Araştırmanın birinci bölümünde Hz. Peygamber'in yapmış olduğu evlilikleri ve bu evlilikleri gerçekleştirmekteki amacı ortaya konulmak istenmiştir. Hz. Peygamber'in evlilikleri hususunda yöneltilen bazı eleştirilere yer verilerek bunların Hz. Peygamber dönemi bağlamında değerlendirilmesinin uygun olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca evlilik hayatında bir eş olarak Hz. Peygamber'in eşlerine muamelesi ve tavrı göz önünde bulundurularak onun bu husustaki örnekliliğine dikkat çekilmiştir. Ardından Hz. Peygamber'in kendisine eş olarak seçtiği hanımlarının kısa biyografilerine yer verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde Hz. Peygamber'in, insanları İslâm'a davetinde eşlerinin davete katkıları araştırılmış ve mü'minlerin annelerinin nâzil olmasına bizzat sebep oldukları âyetler incelenmiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in eşlerinin Hz. Peygamber'den edindikleri bilgilerle tefsirde bulundukları âyetlerden bazılarına misaller verilerek onların âyetlerin anlaşılmasına katkıları incelenmiştir. Yine bu bölümde eşlerinin Hz. Peygamber'e gerek kendilerinin gerek ashâbın soru ve sorunlarını ileterek bazı hükümlerin açıklanmasına vesile olmaları ele alınmıştır.

Eşleri, Hz. Peygamber'in hanesinde bulunmalarıyla onun özel hallerine şahitlik etme imkânı bulmuşlardır. Hz. Peygamber'den öğrendiklerini ashâba öğretme gayretinde bulunan eşlerinin, dini bilgilerin aktarılması ve anlaşılması hususundaki mahiyetleri

ortaya konulmuştur. Hz. Peygamber'in günlük yaşantısında yeme-içmesinden ibadetlerine hatta savaşlarına kadar yanında hazır bulunan eşlerinin ondan sâdır olan hadislerin nakledilmesine ve vürûduna vesile olmaları hususu incelenmiştir. Eşlerinin, Hz. Peygamber'in ahvâlini, sünnetini ve hadislerini ayrıntısıyla ümmete aktaran bir köprü hükmünde olduklarına dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber'in eşlerini tanıyarak davet sürecinde Hz. Peygamber'in yanında ne şekilde bulunduklarını anlamak dinî, hukukî, sosyal ve ahlakî boyutta müracaat edilecek misaller olarak yerini alacak ve günümüz insanlarına pek çok şey kazandıracaktır.

ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Hız. Peygamber'in ilk vahyi almasıyla birlikte peygamberlik vazifesi başlamıştır. Bu sebeple araştırmanın konusuna dâhil edilen kısım Hz. Peygamber'in kırk yaş civarından başlayarak hayatının nihâyete ermesine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. İstisna olarak Hz. Hatice ile evliliği konusunda bir miktar nübüvvet öncesi hayatından söz edilmiştir. Hz. Peygamber'in vefatı sonrasındaki dönem hakkında ise eşlerinin dini bilgileri aktarması ve anlaşılmasına katkı sağlaması hususuna değinilmiştir.

Hız. Peygamber'in Mekke'de gerçekleşen evlilikleri anımsanırsa Hz. Hatice'nin vefatından sonra Sevede bt. Zem'a ile evlenmesi zikredilir.¹ Hz. Peygamber'in diğer evliliklerini Medine döneminde yaptığı düşünüldüğünde Hz. Peygamber'in Mekke dönemi yaşantısına dair fazla mevzu bahis olmamakla birlikte araştırmada genel itibarıyla Medine dönemindeki hâdiselere yer verilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Sevede ile evliliği gerçekleşmeden önce kısa bir dönem bekâr olarak geçirdiği süreye değinilmeyerek evli olduğu zaman diliminde eşleri ile ilgili olan hâdiseler üzerinde durulmuştur.

Hız. Peygamber'in evliliklerine yöneltilen eleştiriler başlı başına araştırma konusu olduğundan Hz. Peygamber'in çok evlilik yapması, evlâtlığının boşadığı hanım ile evlenmesi, küçük yaşta bulunan Hz. Âişe ile evlenmesi ve evliliklerinin dörtle sınırlı kalmaması konularına alt başlıklarda yer vermek durumunda kalınmıştır. Hz. Peygamber'in evlilikleri hususu kapsam genişliği bakımından konunun anlaşılmasına yeterli olacak şekilde ele alınmıştır.

¹ Aynur Uraler, "Sevede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2009, 36/584. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le nikâhı Mekke'de kıyılmış ancak evlilikleri Medine'de gerçekleşmiştir. Bu hususa sonraki bölümde yer verilecektir.

Hiz. Peygamber'in hayatta bulunduğu dönemde vefat eden eşleri Hiz. Hatice ve Zeyneb bt. Huzeyme olmuştur. Bunun neticesinde Hiz. Peygamber'in vefatından sonra bu iki hanımın ve Hiz. Peygamber'den rivayeti bulunmayan eşi Reyhâne bt. şem'un'un haricindeki eşlerinin rivayetleri aktarılmıştır. Çalışmada adı sıklıkla zikredilen Hiz. Âişe'nin rivayetlerine daha fazla yer verilmesinin sebebi olarak; onun küçük yaşından itibaren Hiz. Peygamber'in yakın çevresinde bulunması ve Hiz. Peygamber'i iyi gözlemlemesi, ilmî zekâsıyla öğrendiklerini muhafaza etmesi ve Hiz. Peygamber'den en fazla rivayette bulunanlar arasında olması gibi sebeplerle izâh edilebilir.

Araştırmanın konusu Hiz. Peygamber'in eşleri ile ilgili olduğu için Hiz. Peygamber'in evliliklerinde eş olarak çizdiği profile yer verilmiş olup onun aile hayatı içerisinde nasıl bir baba olduğu konusundan ve çocuklarından ayrıntılı şekilde bahsedilmemiştir. Hiz. Peygamber'in boşadığı hanımlarının sadece isimleri zikredilerek konu haricinde oldukları için haklarında detaya girilmemiştir. Ayrıca Hiz. Peygamber'in eşlerinin Hiz. Peygamber'le evlenmeden önceki hayatlarına dair pek bilgi verilmemiş olup doğumları, kabileleri belirtilerek ilk evlilikleri hakkında eşlerinin isimleri verilmiş ötesine gidilmemiştir.

Araştırmanın konu yelpazesini genişletmemek için hadis, tarih, siyer, tefsir ve fikhî alanlarda konumuz ile alakalı kısımlar ele alınarak  er eve dışına çıkılmamıştır. Hiz. Peygamber'in eşlerinin tefsir ettikleri âyetler ile anlaşılmasına katkı sağladıkları ve n kilde bulundukları rivayetlerin sayıca çokluğu sebebiyle misallerin hepsine yer verilmesi mümkün olmamıştır. Bu sebeple konunun anlaşılması için mevzu ile alakalı rivayetlerden bazılarına değinmekle yetinilmiştir.

ARAşTIRMANIN Y NTEM  VE KAYNAKLARI

Yararlanılan kaynakların birçoğuna  SAM kütüphanesinden ve imk nlar dâhilinde farklı şehirlerin  l m  İlimler Fakülteleri kütüphanelerinden ulaşılmıştır. Bununla birlikte özel kütüphaneler ve elektronik kaynaklardan istifade edilmiştir. Biyografik bilgilerin sağlanması siyer, tabakât, terâcim ve ensâb kaynaklarından yararlanılmıştır. H diselerin gerçekleşmesi hususunda Kur'an ve sahih hadis kaynakları birincil seçenek olarak tercih edilmiştir. Ölüm tarihi kaynakları da çalışmanın gidişatına yön vermiştir.

Hiz. Peygamber'in evliliklerine yöneltilen eleştiriler kısmında batıda kaleme alınan eserlerden yararlanılmış olup bunlara ek olarak ölüm dünyasında neşredilen yerli ve yabancı eserlerden de istifade edilmiştir. Araştırma konusu kapsamında genel bir literatür

taraması yapılarak mevzu ile alakalı çalışmalar, tezler ve makaleler gözden geçirilerek içerik bilgisi edinilmiştir.

Çalışmanın kaynaklarının kullanımında hem kronolojik sıraya itibar edilmiş hem de temel kaynaklar olması sebebiyle en eski kaynaklardan başlanarak tasnif edilmiştir. Bunlara ilave olarak günümüz kaynakları da çalışmaya yol göstermiştir. Eski ve yeni kaynaklar arasında tahliller yapılarak tekrara düşülmekten kaçınılmıştır. Aynı konu hakkında ulaşılan bilgilerin tamamını almak bilgi fazlalığı olacağından temel kaynak olan ilk dönem eserlerden bazılarını zikretmek uygun görülmüştür. Günümüz kaynakları da bunlara eşlik etmiştir.

İstifade edilen eserlerin künyeleri ilk geçtiği yerde tam olarak verilmiş olup sonraki geçtiği yerlerde kısaca yazarın soyadı ve eserin meşhur ismi ile bahsedilmiştir. Kavramların ve isimlerin yazımı ile kısaltmalar ve imlâ hususunda Türkiye Diyânet Vakfı tarafından basılan *İslâm Ansiklopedisi* ve *Türk Dil Kurumu Yazım Kılâvuzu* çalışmaya rehberlik etmiştir. Araştırmada kullanılan meâl ve tefsir Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınlarının *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri* olup ara ara Elmalılı Hamdi Yazır'ın *Hak Dini Kur'ân Dili* meâline de yer verilmiştir.

Araştırmanın kaynakları hakkında herbirini ayrıca tanıtmaya gerek görülmeyip çalışmada sık kullanılan kaynaklardan bahsetmek isabetli olacaktır. Hz. Peygamber'in hayatı çevresinde şekillenen konunun asıl kaynağını hadis kaynakları oluşturmuştur. Bunların başını Buhârî ve Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*'leri çekmekte olup *Kütüb-ü Sitte*'den ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden yararlanılmıştır. Bahsedilen sahih hadis kaynakları araştırma konusunun temelini oluşturduğundan özel olarak taranmıştır. Tabakât ve terâcim kitaplarından adı sıkça geçen İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*'sı olmuştur. Ensâb eserlerinden çoğunlukla Belâzürî'nin *Ensâbü'l-Eşrâf*'ından istifade edilmiştir. Siyer eserlerinden ilk dönem kaynakları olarak İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye* ve İbn İshâk'ın *Sîretü İbn İshâk* eserlerinden yararlanılmış olup bunlara ilave olarak son dönem eserlerinden Afzalurrahman'ın *Sîret Ansiklopedisi* ve Muhammed Hamidullah'ın *İslâm Peygamberi* eserleri de eklenmiştir. Hz. Peygamber'in hayatı ile ilgili karşılaşılan sıralamaların kronolojisi için Kasım Şulul'un *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*'nden yararlanılmıştır.

Hz. Peygamber'in eşlerinin hayatları ve kişilikleri hakkında yapılan çalışmalardan yararlanılan eserlerin bazılarını ed-Dûmî'nin *Mü'minlerin Annesi Hz. Hatice*, M. Yaşar

Kandemir'in "Hafsa bt. Ömer" ve Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları'nın *Peygamberimizin Ailesinde Kadınlar* araştırmaları örnek verilebilir.

Araştırma konusunun kapsadığı hususlarda müstakil eserler temin edilerek gereken yerlerde bilgilerine başvurulmuştur. Zerkeşi'nin *el-İcâbe li-îrâdi me'stedrekethü Âişe 'ale's-sahâbe* eseri bunlardan biri olup Hz. Peygamber'in hadislerinin anlaşılmasında ve bazı hükümlerin açıklanmasında Hz. Âişe'nin rivayetleri açısından çalışmanın önemli kaynaklarından birisi olmuştur. Âişe Abdurrahman'ın *Resûlullah'ın Annesi ve Hanımları* eseri de istifade edilen kaynaklar arasında bulunmaktadır. Yerli çalışmalardan Mehmet Birekul'un *Peygamber Günlerinde Kadın* eseri, Rabia Zahide Temiz'in *Nübüvvet'e Şâhitliğiyle Toplumda Kadın* eseri, Ziya Kazıcı'nın *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri* eseri, Rıza Savaş'ın *İlk Dönem İslâm Toplumunda Kadının Konumu* ve *Hz. Muhammed Devrinde Kadın* eserlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmada yararlanılan birçok makale ve tez bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in evlilikleri bağlamında Ahmet Acarlıoğlu'nun "Hz. Peygamber'in Evliliklerinin Ümmete Katkıları", Mehmet Eren'in "Kadınların Hadis İlmine Katkıları" ve Adnan Demircan'ın "Câhiliye ve Çok Kadınla Evlilik" makalesi taranan çalışmalar arasındadır. Hz. Âişe'nin evlilik yaşı hakkında yapılan çalışmalardan yararlanılan araştırmalardan birkaçına Rıza Savaş'ın "Hz. Âişe'nin Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım" ve Bünyamin Erul'un "Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On dokuz mu?" araştırması örnek verilebilir. Hz. Peygamber'in eşlerinin Kur'ân âyetlerini tefsir etmeleri hususunda hadis kaynaklarının yanında Hidayet Aydar'ın *Hanım Müfessirler* eseri taranmıştır. Hz. Peygamber'in eşleri hakkında nâzil olan âyetler hakkında Meryem Gül'ün, "Hz. Muhammed'in Eşlerine Hitap Eden Ayetlerin İncelenmesi" tezi ve Hasan Hüseyin Uyar'ın "Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt Eğitimi" isimli yüksek lisans tezi ehl-i beytin İslâm'a hizmetleri hususunda konumuzla ilgili kısımları incelenmiştir. Araştırmada yararlanılan birçok eser bulunmakta olup detaylı olarak kaynaklar kısmında verilecektir.

BÖLÜM 1: EŞ OLARAK HZ. PEYGAMBER VE EVLİLİKLERİ

Hız. Peygamber, hayatının her safhasında örnek alınacak bir model olmuştur. Onun evlilik hayatı da bu safhalardan biri olarak önem arz etmektedir. Araştırmanın bu bölümünde Hız. Peygamber'in aile hayatında bir eş olması hasebiyle onun bu yönü ele alınarak yapılmış olduğu evlilikleri ve eşleri incelenecektir. Hız. Peygamber'in evliliklerini gerçekleştirmesindeki amacı ve sonraki dönemlerde bu evliliklere yöneltilen bir kısım eleştirilere yer verilecektir.

1.1. HZ. PEYGAMBER'İN EVLİLİKLERİ

Aile yapısının temelini oluşturan evlilik müessesesi, insanlık tarihinin en başından itibaren hayatımızın önemli aşamalarından birisini oluşturmaktadır. Başlıca hükümlerinin Kur'an tarafından konulması, Hız. Peygamber'in de bu hükümleri açıklayarak ve uygulayarak hayata geçirmesi, İslâm dininin evlilik ve aile kurumuna verdiği önemi göstermektedir.²

Kur'an-ı Kerim'de *"Onlara ısınp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun varlığının kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır."*³ buyurularak aile hayatının kurulmasıyla eşlerin birbirine karşı sevgi ve şefkat gösterip birbirlerinde sükûnet bulmasının mahiyeti ortaya konulmuştur. Hız. Peygamber ve eşleri arasındaki bağ da bu şekilde fitrata uygun olarak tezahür etmiştir. Hız. Peygamber, ruhban hayatı yaşamadığını belirterek sürekli namaz kılıp, oruç tutup, evlenmeyeceğini söyleyen kimselere: *"...Ben sizin Allah'tan en çok korkan ve sakınanınızım. Bununla birlikte ben kâh oruç tutarım kâh tutmam, geceleri namaz kıldığım gibi bazen de uyurum, kadınlarla da evlenirim. Kim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir."*⁴ buyurarak evliliğin fitrî bir olay olduğunu ifade etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de Allah, Hız. Peygamber'in hangi durumlarda ve kimlerle evlilik yapabileceğini şu âyetlerle bildirmiştir:⁵

² Fahrettin Atar, "Nikâh", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2007, 33/112.

³ Rûm, 30:21.

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u's-Sahih*, nşr. Muhammed Zühreir b. Nasr, Dâru Tavki'n-Necât, b.y. 1422/2001, "Nikâh", 1.

⁵ Afzalurrahman, *Sîret Ansiklopedisi*, çev. Yusuf Balcı vd., İnkılab Yayınları, İstanbul 1996, 2/195. Kendileri ile evlenilmesi helal veya haram olan kadınlar hakkında nâzil olan âyette: *"Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren anneleriniz, sütbacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiginiz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarını almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir."* buyurulmaktadır. Nisâ, 4:23.

“Ey Peygamber! Biz sana mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında bulunan kadınları; seninle beraber hicret eden, amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana helal kıldık. Ayrıca, diğer mü'minlere değil de, sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber'e bağışlayan, Peygamber'in de kendisini nikâhlamak istediği herhangi bir mü'min kadını da (sana helal kıldık.) Mü'minlere eşleri ve sahip oldukları cariyeleri hakkında farz kıldığımız şeyleri elbette bilmekteyiz. Bütün bunlar, sana herhangi bir zorluk olmaması içindir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”⁶

İlk dönem İslâm toplumunun kadın-erkek ilişkilerinde dinî-hukukî boyutları olan evlilik müessesesi, birlikteliği meşru temellere dayandırarak ona hüviyet kazandırmaktadır.⁷ Nikâh akdiyle birlikte erkeğin kadına yaptığı maddi ödeneğini ifade eden mehir, boşanması muhtemel kadınlar için sosyal güvencesinin karşılığı olarak ifade edilmektedir.⁸ Mehrin, erkeğin kadına verdiği değeri ve ona olan rağbetini temsilen uygulandığı belirtilmektedir.⁹ Eşlerine her şekilde verdiği değeri gösteren Hz. Peygamber, onları nikâhına alırken de bunu ihmal etmemiştir. Hz. Peygamber, evliliklerini gerçekleştirirken eşlerine zamanın örf ve adetlerine uygun olarak mehirlerini vermiştir.¹⁰ Hz. Peygamber'in yaptığı evliliklerde mehir vererek kadının bir yönden sosyal güvencesini temin ettiği ve bu yönde ashâbına örnek olduğu söylenebilir.

Hz. Peygamber'in hanımlarından Hz. Hatice'ye mehir olarak on iki ukiyye¹¹ Hz. Sevde'ye dört yüz dirhem mehir verdiği¹² ifade edilmiştir. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in kendisine mehir olarak on iki ukiyye ve bir neşş (beş yüz dirhem gümüş) verdiğini söylemiştir.¹³ Hz. Hafsa, Hz. Peygamber'le dört yüz dirhem mehir ile nikâhlanmıştır.¹⁴ Hz. Peygamber, Zeyneb bt. Huzeyme'ye dört yüz dirhem mehir vermiştir.¹⁵

Hz. Peygamber, Zeyneb bt. Cahş'a dört yüz dirhem mehir vermiş,¹⁶ Ümmü Seleme'ye de bir takım ev eşyalarını mehir olarak vermiştir.¹⁷ Hz. Peygamber, Cüveyriye'ye

⁶ Ahzâb, 33:50.

⁷ Mehmet Birekul, *Peygamber Günlerinde Kadın* (Konya: Yediveren Yayınları, 2004), 150.

⁸ Faruk Beşer, *Kadının Çalışması Sosyal Güvenlik ve İslâm* (İstanbul: Nun Yayınları, 1995), 171.

⁹ Hayreddin Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile* (İstanbul: Ensar Yayınları, 1993), 256.

¹⁰ Meryem Gül, “Hz. Muhammed'in Eşlerine Hitap Eden Ayetlerin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, (Cumhuriyet Üniversitesi, 2007).

¹¹ Hz. Peygamber döneminde kullanılan ukiyyenin kırk dirheme denk geldiği ifade edilmektedir. Cengiz Kallek, “Ukiyye”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 42/67-70. Muhammed İbn Sa'd, “*et-Tabakâtü'l-Kübrâ*”, thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, (Beyrut: Darû'l-Kütübi İlmiyye, 1418/1997), 8/10.

¹² Ebu Muhammed Abdülmelik el-Himyerî İbn Hişâm, “*es-Sîretü'n-Nebeviyye*”, thk. Mustafa es-Sekâ vd., (Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 2/644.

¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/42-43.

¹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/645.

¹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/647; İbn Sa'd, bu miktarı on iki ukiyye ve bir neşş olarak ifade etmiştir. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/92.

¹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/644. Farklı bir rivayette nikâhlarının Allah katında kıyılmasından dolayı Hz. Peygamber'in Zeyneb bt. Cahş'a mehir ödemediği aktarılmaktadır. Ebû'l-Hasen Ahmed b. Câbir el-Belâzürî, “*Ensâbu'l-Eşrâf*”, thk. Suheyl Zekkâr-Riyâd Zirikli, (Beyrut: Darû'l-Fikr, 1417/1996), 1/434.

¹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/644-645.

dört yüz dirhem mehir vererek onu nikâhına almıştır.¹⁸ Cüveyriye'ye verilen mehirin onun azâd edilmesi¹⁹ ve kabilesinden esir düşen herkesin veya kırk kişinin azâd edilmesi olarak ifade edilmiştir.²⁰ Ümmü habîbe için Necâşî, dört bin dirhem mehir vererek onu Hz. Peygamber'le evlendirmiştir.²¹

H. Peygamber'in, hanımlarından Safiyye'nin mehri onun hürriyeti sayılmıştır.²² Meymûne'nin kendisini Hz. Peygamber'e hibe ettiği rivayet edilmiştir.²³ Bundan farklı olarak İbn Sa'd, Meymûne'nin mehrinin beş yüz dirhem olduğunu belirtmiştir.²⁴ Diğer rivayette ise Hz. Abbâs'ın mehir olarak Hz. Peygamber adına dört yüz dirhem verdiği ifade edilmiştir.²⁵ Reyhâne'nin Hz. Peygamber'le nikâhlanması hususunda ise mehir olarak özgürlüğüne kavuşturulması,²⁶ on iki ukiyye ve bir neşş mehir alması²⁷ ya da Hz. Peygamber'in mülkü olarak kalması rivayetleri bulunmaktadır.²⁸

H. Peygamber'in eşlerine verdiği mehir miktarları birbirinden farklı olsa da genel itibariyle yakın oranda bir mehir karşılığında nikâhlandıkları ifade edilebilir. Hz. Peygamber'in câhiliye âdetlerinin aksine hanımlara değer vermesi, esir düşen hanımı dahi öncelikle azâd ederek sonra mehir karşılığı nikâhlanması, Hz. Peygamber'in ümmetine nikâh akdi konusunda rehberlik etmektedir. Hz. Peygamber'in hanımlarıyla evlendiği tarihler baz alınarak sıralanacak olursa kronolojisi şu şekilde olmaktadır:

“1. Hatice bt. Huveylid (H.Ö. 28. Yıl/), 2. Sevede bt. Zem'a (H.Ö. 3. Yıl), 3. Âişe bt. Ebû Bekir (H. 1. Yıl), 4. Hafsa bt. Ömer (H. 3. Yıl/Uhud Harbi sonrası), 5. Zeyneb bt. Huzeyme (H. 3. Yıl), 6. Zeyneb bt. Caşş (H. 3. Yıl), 7. Ümmü Seleme (H. 4. Yıl), 8. Cüveyriye bt. Hâris (H. 5. Yıl/ Hendek Savaşı sonrası), 9. Ümmü Habîbe (H. 6. Yıl), 10. Safiyye bt. Huyey (H. 7. Yıl), 11. Meymûne bt. Hâris (H. 7. Yıl).”²⁹

Yukarıda belirtilen şekilde verdiğimiz eşleri dışında Hz. Peygamber'in câriyeleri de bulunmaktadır. Bunlardan Reyhâne bt. Şem'un, savaş esiri olarak Hz. Peygamber'in karşısına getirildiğinde Hz. Peygamber ona evlenme teklifinde bulunmuştur. Reyhâne teklifi

¹⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/308.

¹⁹ Belâzürî, *Ensâb*, 1/142.

²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/93.

²¹ Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, “*es-Sünen*”, thk. Muhyiddin Abdülhamîd, (Beyrut: Mektebetü'l-asriyye, ts.), “Kıyâmu'l-Leyl”, 2/583.

²² Buhârî, “Nikâh”, 68; Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahih-i Müslim* (Kahire: Daru'l-Hadis, 1336/1918), “Nikâh”, 14.

²³ Ahzâb Suresi 50. Âyette geçen kendini Hz. Peygamber'e hibe eden hanımın Hz. Meymûne olduğuna işaret edilmiştir. Muhammed b. İshâk b. Yesâr İbn İshâk, “*Siyer*”, thk. Muhammed Hamidullah, çev. Sezai Özel, (İstanbul: Akabe Yayınları, 1408/1988), 267.

²⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/108.

²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/646.

²⁶ Belâzürî, *Ensâb*, 2/91.

²⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/126.

²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/127.

²⁹ Salih Tuğ, *H. Muhammed'in Evliliklerinde Kronolojik Yapı, H. Peygamber ve Aile Hayatı* (İSAV tartışmalı Toplantılar Dizisi), (İstanbul: Ensar Yayınları, 2006), 204-207. Hz. Peygamber'in eşlerinin sıralamasını ilk dönem siyer eserinde İbn İshâk'ın benzer sıralaması için bk. İbn İshâk, *Siyer*, 279-285.

kabul edince Hz. Peygamber onu azâd ederek mehirini verip onunla evlenmiştir.³⁰ Zayıf olduğu belirtilen bir rivayette ise Reyhâne, İslâm'ı kabul etmemiş ve câriye olarak kalmıştır.³¹ Mâriye bt. Şem'ûn ise Hz. Peygamber'in mülk-i yemin olarak yani câriye statüsünde nikâhına aldığı eşi olmuş ancak dünyaya getirdiği oğlu İbrahim vesilesiyle ümmü'l-veled statüsüne geçerek hür bir kadın olmuştur.³²

Hz. Peygamber'in zıfâf gerçekleşmeden boşadığı veya vefat eden hanımları da bulunmaktadır. Bunlar: Aliye bt. Zabyan,³³ Amra bt. Muaviye,³⁴ Amra bt. Yezid b. Cevn,³⁵ Esmâ bt. es-Sılt,³⁶ Esmâ bt. Numan,³⁷ Fatıma bt. Dahhak,³⁸ Guteyle bt. Kays,³⁹ Havle bt. Huzeyl,⁴⁰ Leyla bt. Hatim b. Adıyy,⁴¹ Müleyke bt. Davud,⁴² Sena bt. Esmâ,⁴³ Şeraf bt. Halife b. Ferve,⁴⁴ Ümeyme bt. Şerahil⁴⁵ olarak kayda geçmişlerdir. Hz. Peygamber'in kısaca on bir hür, iki câriye olarak ifade edilen eşlerinden Hatice ve Zeyneb bt. Huzeyme henüz Hz. Peygamber hayattayken vefat etmişler, böylelikle Hz. Peygamber vefat ettiğinde dokuz hanımı ve iki câriyesi dul kalmışlardır.⁴⁶

1.2. HZ. PEYGAMBER'İN EVLİLİKLERİNİN SEBEPLERİ VE BUNLARA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hz. Peygamber'in yapmış olduğu bazı evlilikleri hakkında sonraki dönemlerde müsteşrikler tarafından eleştiriler söz konusu olmuş,⁴⁷ bu eleştirilere cevaben de birçok

³⁰ Hayati Yılmaz, "Reyhâne", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, 35/41-42.

³¹ Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe* (Beyrut: Daru'l-fikr, 1422/2001), 4/309.

³² Ayrıntılı bilgi için bk. M. Âkif Aydın-M. Hamidullah, "Köle", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2002, 26/243.

³³ İzzüddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fî Ma'rifet's-Sahâbe* (Kahire: Dârü's-Şi'b, 1390/1970), 7/188; Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed İbn Abdi'l-Berr en-Nemerî, *el-İstiâb fî Esmâi'l-Ashâb* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1423/2002), 4/351.

³⁴ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/204-205; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/34.

³⁵ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/205; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/34.

³⁶ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/13; Abdi'l-Berr, *el-İsti'âb*, 4/227-228; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/162.

³⁷ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/16-18; Abdi'l-Berr, *el-İsti'âb*, 4/224-227; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/494-497.

³⁸ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/228; Belâzürî, *Ensâb*, 2/92-93; Abdi'l-Berr, *el-İsti'âb*, 4/369; Belâzürî, *Ensâb*, 2/92-93; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/64.

³⁹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/240-241; Abdi'l-Berr, *el-İsti'âb*, 4/377; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/88.

⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/160; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/98; Abdi'l-Berr, *el-İsti'âb*, 4/281; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/626.

⁴¹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/257; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/103.

⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/148-149; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/121-123.

⁴³ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/153; Abdi'l-Berr, *el-İsti'âb*, 4/319; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/713.

⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/160-161; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/726.

⁴⁵ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/28-29; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/511-515.

⁴⁶ Hz. Peygamber vefat ettiğinde hanımlarından: Âişe, Hafsa, Cüveyriye, Ümmü Habîbe, Zeyneb bt. Cahş, Sevede bt. Zem'a, Safiyye, Meymûne ve Ümmü Seleme olmak üzere dokuzu hayatta bulunmaktadırlar. Bunlarla birlikte iki câriyesi de hayatta bulunmaktadır. Tuğ, *Hz. Muhammed'in Evliliklerinde Kronolojik Yapı*, 207.

⁴⁷ Hz. Peygamber'in evliliklerine yönelik eleştiriler bulunan eserlere: Leon Caetani, *İslâm Tarihi*, çev. Hüseyin Câhid, (İstanbul: Tanin Yayınevi, 1925); M. Savary, *Le Coran Traduit de L'Arabe* (Paris: Garnier Freres,

makale ve eser kaleme alınmıştır.⁴⁸ Bunlar; Hz. Peygamber'in çok evlilik yapmış olması, evliliklerinin Nisâ Suresi 3. âyetinde zikredildiği gibi dörtle sınırlı kalmaması, evlatlığının hanımı ile evlenmesi,⁴⁹ evlilik yaşı küçük olan hanımı Âişe ile evlenmesi gibi konularla öteden beri eleştiriye tâbi olmuş, bu eleştiriler özellikle modern zamanlarda belirgin bir şekilde öne çıkmıştır.

İlk olarak Hz. Peygamber'in evliliklerini onun yaşadığı toplumdaki kültür ve âdetlerin bağlamından kopararak günümüz yaklaşımlarıyla değerlendirmenin sağlıklı olmayacağını söylemek gerekir. Zira ona muhalif olan müşrik, Yahudi ve münafık kesimler gibi Hz. Peygamber'le aynı devirde yaşamış kimselerin onu bu hususta eleştirdiğine rastlanılmamaktadır. Bu hususta Hz. Peygamber'in eleştiri konusu olan evliliklerini müstakil başlıklarda inceleme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

1.2.1. Hz. Peygamber'in Çok Evlilik Yapması

İslâm öncesi dönemde erkeklerin söz sahibi olabilmesi için bir kabileye veya imtiyazlı kimselerin himayesine girmelerinin gerekli olduğu bir toplumda kadınların da varlıklarını sürdürebilmeleri için kan bağı veya evlilik bağıyla bulundukları toplumda sosyal statü elde edebilmeleri gerekli bir durum olmuştur. Bu sebeple dul olan kadınların yeniden evlenmesi ve evli bir erkeğin ilk eşinin dışında başka eşlerinin bulunması alışlagelmiş bir durum haline gelmiştir.⁵⁰

Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde Araplarda çok kadınla evlilik sebeplerine bakıldığında dul kadınlara sosyal himaye sağlamanın yanı sıra, kabileler arası ilişkileri geliştirmek, çok erkek çocuk sahibi olmak gibi sebeplere de rastlanılmaktadır. Bu evliliklerin ilk sebepleri arasında nefsâni duyguları tatmin görülmemiştir. Çünkü bu sebeple evlilik yapacak kimselerin daha kolay yoldan câriyelere sahip olması mümkün olup evlilik ise hem sorumluluk hemde maddi imkân gerektiren bir durum olarak görülmüştür.

Libraires Editeurs, 1783); Emile Dermenghem *Muhammed'in Hayatı*, çev. Reşat Nuri Güntekin, (İstanbul: Alkım Yayınevi, ts..); Cemil Sena'nın, *Muhammed'in Felsefesi* (Okat Yayınevi, 1967) örnek verilebilir.

⁴⁸ Hz. Peygamber'in evliliklerinin amacı ve inceliklerinin göz önünde bulundurulduğu ve müsteşriklerin iddialarına cevap veren çalışmalara örnek olarak Ali Osman Ateş'in *Oryantalistlerin Hz. Peygamber ile İlgili İddialarına Cevaplar* (Ankara: Beyan Yayınları, 1996) eseri, Mehmet Özgü Aras'ın "İslâm'da Çok Evlilik" *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24, S. 24 (Konya 2007) makalesi, Recep Erkocaaslan'ın "Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le Evliliği ve Evlilik Yaşı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10, S. 51 (Ağustos 2017), John Davenport'un, *Hz. Muhammed ve Kur'ân-ı Kerîm*, çev. Ömer Rıza Doğrul, (İstanbul: Amedi Yayınevi, 1928) araştırmaları örnek verilebilir.

⁴⁹ Hz. Peygamber'in, evlatlığının boşadığı eş ile evlenmesi konusu "Zeyneb bt. Cahş ve Evlâtlıkla İlgili Âyetlerin Nüzûlü" başlığında incelendiği için bu kısımda ele alınmamıştır.

⁵⁰ Adnan Demircan, *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2008), 126.

Hem câhiliye döneminde hem de İslâm döneminde erkeklerin, kabilelerinin siyasî ve ekonomik gücünü artırmalarından dolayı çok kadınla evlilik yaygın bir uygulama olarak önemsenmiştir. Savaşlarda erkeklere olan ihtiyaç ile birlikte savaşlarda erkeklerin vefat etmesiyle kadınların sayısının artması çok evliliğe meydan hazırlamıştır. Aynı zamanda evlilikler gerçekleştirilirken kabileler arasında kurulan bağ önemsenmiş, güçlü, saygın kabileye mensup bir hanımla evlenmek erkeğinde sosyal konumuna değer katmıştır.⁵¹

Hz. Peygamber, ilk evliliğini 25 yaşında iken Hz. Hatice ile yapmış ve onunla yaklaşık 25 yıl evli bir hayat sürmüştür.⁵² Oğlu İbrahim hariç tüm çocukları Hz. Hatice'den dünyaya gelmiştir.⁵³ Hz. Peygamber, Hz. Hatice'nin vefatının ardından Sevde bt. Zem'a ile evlenmiştir. Hz. Peygamber, Sevde bt. Zem'a ile üç yıl kadar bir süre tek eşli olarak yaşamıştır.⁵⁴ Hz. Peygamber'in bu iki hanımla Mekke'de gerçekleşen evliliklerinin dışındakilerin hepsi Medine'de gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber'in Âişe ile nikâhı Mekke'de kıyılmış⁵⁵ düğünü ise hicretten sonra gerçekleşmiştir.⁵⁶

Hz. Peygamber, dostu olan Ebû Bekir'in kızı Âişe ile evliliğinden sonra yine dostu olan Hz. Ömer'in kızı Hafsa ile evlenmiştir. Böylece Hz. Peygamber iki yakın arkadaşının kızlarıyla evlenerek onlarla akrabalık bağı kurmuş ve onlara verdiği değeri göstermiştir.⁵⁷ Evlilikler, eşler arasında olduğu gibi iki tarafın birbirine olan yakınlığını artırıp aileler veya kabileler arasındaki ilişkilerini de pekiştirmektedir.

Hz. Peygamber'in, siyasî taktik ile kabilelerin liderlerinin kızları ile evlenmesindeki amacı, bu evlilik sayesinde onlarla aralarında oluşacak bağdan dolayı kabiledeliklerin kalplerinin İslâm'a yakınlaşmasını sağlamak olmuştur.⁵⁸ Arap toplumunun âdetlerine göre kabileden birinin damadı diğerlerinin de damadı sayılmış, onunla savaşmak hoş karşılanmamıştır.⁵⁹ Hz. Peygamber'in Hafsa'dan sonra, Necd bölgesinde bulunan en güçlü kabilelerden birisi olan 'Âmir b. Sa'saa kabilesine mensup olan Zeyneb bt. Huzeyme ile İslâm'ın yayılma siyaseti doğrultusunda evlilik yaptığı ifade edilmiştir.⁶⁰

⁵¹ Demircan, *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik*, 77-79.

⁵² Ebû Muhammed b. Müslim ed-Dineverî İbn Kuteybe, "el-Ma'ârif", thk. Servet Ukkâşe, (Kahire: 1413/1992), 133.

⁵³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Tâberî, *Câmi'u'l-beyân Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1407/1987), 2/368; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/82.

⁵⁴ Şemsuddîn Muhammed b. Osman ez-Zehabî, "Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ", thk. Şuayb Arnavudî- Hüseyin el-esed, (Beyrut: Mevsuatü'r-Risâle, 1405/1985), 2/265.

⁵⁵ Belâzürî, *Ensâb*, 2/39.

⁵⁶ Zehabî, *Siyer*, 2/141-142.

⁵⁷ M. Yaşar Kandemir, "Hafsa", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, 15/120.

⁵⁸ Ziya Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003), 285.

⁵⁹ Afzalurrahman, *Sîret*, 2/199.

⁶⁰ Rıza Savaş, *İlk Dönem İslâm Toplumunda Kadının Konumu* (İzmir: Tıbyan Yayınları, 2004), 79.

Hız. Peygamber'in Medine'ye hicret ettikten sonra yapmış olduğu nikâhlardan birisi de Ümmü Seleme ile olanıdır. Hız. Peygamber Ümmü Seleme ile olan evliliğini, dul ve kimsesiz kalmış Müslüman hanımı korumak ve yetimlerine sahip çıkmak amacıyla yapmıştır.⁶¹ Sonrasında Hız. Peygamber, evlâtlığı Zeyd'in boşadığı hanımı Zeyneb bt. Cahş ile nikâhlanmıştır.⁶² Bu evliliğin gerçekleşmesi için nikâhları Allah katında kıyılarak câhiliye âdetinden olan evlâtlığın boşadığı eşi ile evlenememe âdetinin ilgası amaçlanmıştır.⁶³

Hız. Peygamber bu evliliklerinin ardından Ümmü Habîbe ile nikâhlanmıştır. Hız. Peygamber bazı evliliklerini Müslüman olduktan sonra fedakârlık gösteren, İslâm uğruna hicret eden, eziyet gören, eşini veya çocuğunu kaybetmiş ve ailesinin yanına dönemeyen hanımları muhafaza etme ve onları imanlarında sebat etmeleri bakımından takdir etmek amacıyla yapmıştır.⁶⁴ Ümmü Habîbe ile evlenme sebebi, Sevede bt. Zem'a, Zeyneb bt. Huzeyme ve Ümmü Seleme gibi yine dul kalmış bu hanımı koruma gayesi iledir.⁶⁵

Hız. Peygamber'in eşlerinden Cüveyriye bt. Hâris⁶⁶ ve Safiyye bt. Huyey⁶⁷ savaş esiri olarak nikâhına aldığı eşleridir. Hız. Peygamber'in akrabalık bağı kurmak ve yakınlaşmak sebebiyle kabilelerin reislerinin kızları Cüveyriye ve Safiyye'yi nikâhına aldığını göstermektedir.⁶⁸ Hız. Peygamber'in Meymûne bt. Hâris'i nikâhına alarak, Meymûne'nin kabilesi 'Amir b. Sa'saa ile akrabalık bağı kurmasına vesile olmuştur. Meymûne'nin, Hız. Peygamber'in evlendiği son eşi olduğu belirtilmiştir.⁶⁹

Hız. Peygamber kısaca evliliklerini, kabilelerle arasındaki siyasî ilişkileri geliştirmek, düşmanlıkları azaltmak, hanımlardan bazılarına sosyal güvence sağlamak, bazı Arap âdetlerini ortadan kaldırmak ve Hız. Peygamber ile kadınlar arasında dini bilgileri aktaracak

⁶¹ Şeyh Muhammed Mahmud Savvaf, *Hız. Peygamber'in Pak Zevceleri*, çev. Ramazan Nazlı (İstanbul: Emin Yayınları, 1987), 18.

⁶² Hız. Peygamber'in Zeyneb bt. Cahş ile nikâhlanması konusuna "Zeyneb bt. Cahş ve Evlâtlıkla İlgili Âyetlerin Nüzûlü" başlığında yer verilecektir. .

⁶³ Ahzâb, 33:37.

⁶⁴ Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi* (İstanbul: Gonca Yayınları, 1986), 2/122.

⁶⁵ Algül, *İslâm Tarihi*, 2/122.

⁶⁶ Savaş, "Cüveyriye bt. Hâris", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1993, 8/146.

⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/131-133.

⁶⁸ Safiyye'nin babası, Benî Nadîr kabilesinin reisi Huyey b. Ahtab'dır. Uraler, "Safiyye", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, 35/474. Hız. Peygamber'in iki evlilik yapmış dul bir hanım olan Safiyye ile evlenme gayesinin siyasî politikasından kaynaklandığı söylenebilir. Böylece Yahudi kabilesi olan Benî Nadîr kabilesi ile Müslümanlar arasında bir uzlaşma sağlamak olduğu belirtilmektedir. Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınları, 1414/1993), 569. Cüveyriye'nin babası Benî Mustalik kabilesinin reisi Hâris b. Ebû Dırâr'dır. Savaş, "Cüveyriye bt. Hâris", 8/146. Hız. Peygamber'in, Hız. Cüveyriye ile yaptığı evlilik sebebiyle de Benî Mustalik kabilesinin esirleri serbest bırakılmış, Müslümanlar ile Benî Mustalik kabilesi arasında bir yakınlaşma sağlanmıştır. Demircan, *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik*, 77-78.

⁶⁹ Kandemir, "Meymûne", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2004, 29/506.

hanımlara ihtiyaç duyulması gibi sebeplerle yapmıştır.⁷⁰ Muhammed Ali es-Sâbunî, Hz. Peygamber'in çok evlilik yapmasının hikmetlerini dört temel esasla belirtmiştir. Bunlar; eğitim maksatlı hikmetler, teşrî maksatlı hikmetler, ictimâî maksatlı hikmetler, siyasî maksatlı hikmetler olarak tasnif edilmiştir.⁷¹ Sâbunî'nin yaptığı tasnif Hz. Peygamber'in evliliklerinin amacını kısa ve öz olarak toparlamaktadır.

Hz. Peygamber'in çok evlilik yapmasını, İslâm'da çok evliliği teşvik amacıyla olduğuna dair gerçekleştiğini savunanlar olduğu gibi İslâm'ın çok evliliğe karşı olduğunu ve bunun yasaklanabileceğini söyleyenlerde olmuştur.⁷² Ancak bu hususta çok kadınla evliliği Hz. Peygamber'in yasaklamadığı veya çok evlilik yapılmasına dair bir emir geldiğine ulaşılamamaktadır.

İslâm dini aileyi tek eşlilik (monogamy) üzerine kurmuş ancak adaletli davranmak kaydıyla dört hanıma kadar evlenilebileceğini bildirmiştir. Bu hükmün, dinî bir emir olmamakla birlikte gerekli durumlarda kullanılabilecek bir ruhsat niteliğinde olduğu belirtilmiştir.⁷³

1.2.2. Hz. Peygamber'in Evliliklerinin Dörtle Sınırlı Kalmaması

Hz. Peygamber'in çok evlilik yaparak dörtten fazla kadınla evlenmesi hususu tartışma konusu olmuştur. Kur'ân'daki:

*“Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”*⁷⁴ âyetinin dolaylı olarak birden çok evliliği ifade ettiği belirtilmektedir.⁷⁵

Hz. Peygamber'in evliliklerinin âyette belirtildiği gibi “...ikişer, üçer, dörder...” sınırlandırmasına uymamasının gerekçeleri olarak farklı görüşler ortaya çıkmakla birlikte âyette belirtilenin açıkça bir sınırlandırma olup olmadığı da tartışma konusu olmuştur. Söz konusu âyetin bir sınırlandırma ifadesi olmadığı hakkında Fâtır Suresi'ndeki: “*Hamd, gökleri ve yeri yoktan var eden, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler kılan Allah'a mahsustur...*”⁷⁶ meâlindeki âyeti göz önünde bulundurularak, buradaki sayıların sınırlandırma ifadesi olmadığı dolayısıyla Nisâ Suresi'nin üçüncü âyetindeki “...beğendiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın...” ifadesinin de bir sınırlandırma olmadığı

⁷⁰ Demircan, *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik*, 141; detaylı bilgi için bk. M. Ali es-Sâbunî, *Peygamberimiz Niçin Çok Evlendi* (İstanbul: Petek Yayınları, 1983).

⁷¹ Sâbunî, *Peygamberimiz Niçin Çok Evlendi*, 13.

⁷² Demircan, “Cahiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik”, *İstem*, 1, S. 2 (2003): 12-16.

⁷³ Ali Bardakoğlu, “Türk Aile Hukukunun Tarihi Gelişimi”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, BAAK Yayınları, Ankara 1991, 2/612.

⁷⁴ Nisâ, 4:3.

⁷⁵ Nisâ, 4:3.

⁷⁶ Fâtır, 35:1.

belirtilmiştir.⁷⁷ Ancak âyetin devamına bakıldığında “*Velilerin kendi himayeleri altındaki yetim kızlarla evlenmeleri yerine dünyada kadın tükenmediğini ifade etmek maksadıyla başka kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikahlayın...*”⁷⁸ şeklinde ifade edilen görüş daha makul gözükmetedir.

Söz konusu âyetlerden yola çıkarak İslâm’ın tek evliliği istemediği veya emrettiği ile alakalı bir sonuca da ulaşılammakla birlikte, Hz. Peygamber’in ve ashâbının yapmış oldukları evlilikler hakkında, kendi yaşadıkları dönem ve coğrafyanın koşulları dikkate alınmadan bir karara varılmasının doğruları yansıtmayacağı ifade edilebilir. Başka bir bakış açısıyla Ahzâb Suresi’nin 50. âyetinde:

“Ey Peygamber! Biz sana mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah’ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında bulunan kadınları; seninle beraber hicret eden, amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını ve teyzelerinin kızlarını sana helal kıldık. Ayrıca, diğer mü’minlere değil de, sana has olmak üzere, mehirsiz olarak kendini Peygamber’e bağışlayan, Peygamber’in de kendisini nikâhlamak istediği herhangi bir mü’min kadını da (sana helal kıldık)...”⁷⁹ ifadesiyle Hz. Peygamber’in dört evlilik sınırlandırmasının dışında tutulduğu da söyleyenler olmuştur.⁸⁰

Bu hususta Hz. Peygamber’in kendisine indirilen dini hükümlerin dışında tutulmadığı belirtilerek dörde kadar olan evliliği ifade eden âyetin Hz. Peygamber’in evliliklerini gerçekleştirdikten sonra nâzil olmuş olabileceğini belirtilmiştir.⁸¹ Dört eş ile sınırlayan Nisâ Suresi 3. âyetin hicri 8. veya 9. senesi indirildiği, ancak Hz. Peygamber’in o zaman dokuz zevcesinin bulunduğu belirtilmiştir.⁸² Hz. Peygamber’in son evliliğini hicri 7. senesinde⁸³ yapmış olması göz önünde bulundurulursa söz konusu âyetin Hz. Peygamber’in tüm evliliklerinden sonra nâzil olduğu anlaşılmaktadır.

Bu görüşler doğrultusunda söz konusu âyette geçen ifadenin sınırlandırma olup olmadığına dair açık bir delil bulunmadığı gibi Hz. Peygamber’in bu sınırlandırmanın dışında tutulduğuna dair de kesin bir nasa ulaşılammamaktadır. Nihayetinde Hz. Peygamber’in yapmış olduğu evlilikler, Ahzâb Suresi 52. Âyetinde: “*Artık bundan sonra sana kadınlar helâl olmaz; sahip olduğun câriyeler dışında kadınlarını, güzellikleri hoşuna gitse bile başka eşlerle değiştirmen de helâl olmaz. Allah her şeyi görüp gözetmektedir.*”⁸⁴ geçtiği şekliyle noktalanmıştır.

⁷⁷ Ebû'l-Fida İsmail İbn Kesîr, *Hadislerle Kur’ân-ı Kerîm Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa-Bedreddin Çetiner (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1412/1991), 1/460.

⁷⁸ Hayreddin Karaman vd., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, (Ankara: DİB Yayınları, 2008), 2/15-17.

⁷⁹ Ahzâb, 33:50.

⁸⁰ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 6/445. Ancak İbn Kesîr, burada Hz. Peygamber’e has olan kısmın kadınların mehirsiz olarak kendilerini peygambere hibe etmeleri olduğunu ifade etmiştir.

⁸¹ *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, 4/396.

⁸² Tuğ, Hz. Muhammed’in Evliliklerinde Kronolojik Yapı, 207.

⁸³ Tuğ, Hz. Muhammed’in Evliliklerinde Kronolojik Yapı, 207.

⁸⁴ Ahzâb, 33:52.

1.2.3. Hz. Peygamber'in Küçük Yaştaki Hanım ile Evlenmesi

Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le evliliğinin gerçekleştiği yaşı üzerinden İslâm dinine saldırılar gerçekleşmiş, Âişe'nin evlilik yaşı çoğu araştırmalara konu olmuştur.⁸⁵ Âişe'nin evlilik yaşının küçük olduğunu kabul eden görüşler ve söylenenden daha büyük olduğunu kabul eden görüşler bulunmaktadır. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le evlendiğinde yaşının altı olduğu hakkında Buhârî'nin *Sahih*'inde Âişe altı yaşındayken Hz. Peygamber'le nikâhlanmış, dokuz yaşındayken zifafa girmiş ve onun yanında dokuz sene kaldığı belirtilmiştir.⁸⁶

Âişe'nin Hz. Peygamber'le evlilik yaşının küçük olduğunu kabul edenler, bunun örfe uygun olduğunu, bölgenin iklim yapısıyla alakalı olarak kız çocuklarının erken geliştiğini ve erken evlenmenin normal olduğunu ifade etmişlerdir.⁸⁷ Âişe'nin evlilik yaşının küçük olduğunu kabul eden birçok araştırmacı bulunmakla birlikte⁸⁸ söz konusu yaş farkının bulunduğu dönem içinde kabul edilebilir olduğu, bu tarz başka evliliklerinde bulunduğu,⁸⁹ kişinin biyolojik yaşının yanında toplumun kabullerinin ve kişinin sosyal rolünde belirleyici olduğuna dikkat çekmişlerdir.⁹⁰

Âişe'nin yaşının söz konusu yaşıdan daha büyük olduğunu ifade eden araştırmacılar ise Âişe'nin yaşını küçük gösteren rivayetlerde yanlışlık olabileceğini⁹¹ ve Âişe'nin Mekke'de inen sureleri hatırlayabildiğini, eğer yaşı küçük olsaydı bunları hatırlamasının zor olacağını ileri sürmüşlerdir.⁹²

⁸⁵ Bu konuda yapılmış kapsamlı çalışmalar mevcuttur. Bunlardan bazıları; Fehd b. Muhammed el-Gufeyli, *es-senâ el-vehhâc fî sinni Âişe inde'z-zevâc* (Riyad: Dâru's-samî'î, 1432/2011), 54; Mehmet Azimli, "Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı", *İslâmî Araştırmalar* 16, S. 1 (2003): 28-37; Selçuk Coşkun, "Hadislerin Tarihe Arzı'nın Uygulamadaki Bazı Problemleri (Âişe'nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme)", *EKEV Akademi Dergisi* 20, S. 8 (2004): 195; Bünyamin Erul, "Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On dokuz mu?", *İslâmî Araştırmalar* 19, S. 4 (2006): 649; Serdar Murat Gürses'in "Kadınların Nikâhtaki İradesiyle İlgili Hadislerin Anlaşılmasında Geleneğin Etkisi", *Tokat İlmîyat Dergisi* 9, S. 1 (Haziran 2021): 41-45.

⁸⁶ Buhârî, "Nikâh", 39, "Menâkibu'l-Ensâr", 44.

⁸⁷ Ömer Sabuncu, "Hz. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Yeri", Doktora Tezi, (Harran Üniversitesi, 2015), 53-56.

⁸⁸ Mustafa Fayda, Âişe'nin doğum yılını nübüvvetin dördüncü senesi olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla Âişe'nin evlilik yaşının daha küçük olduğunu belirterek, on dört ile on dokuz arasında olduğunu söyleyen çağdaş araştırmacıların tespitinin doğru olmadığını ifade etmektedir. Fayda, "Âişe", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1989, 2/201. Selighson, Âişe'nin gelin geldiği evine oyuncaklarını da getirdiğini ve bazen kendisiyle oyun oynayan eşinin sevgisini kazandığını ifade etmektedir. Selighson, "Âişe", *İslâmî Araştırmalar*, 1, 229.

⁸⁹ Hz. Peygamber'in kızı Zeyneb'in evlilik yaşı da bunun örneklerinden biridir. Ayrıntılı bilgi için bk. İhsan Arslan, "Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örf mü Din mi?", *Trabzon İlahiyat Dergisi* 6, S. 1 (Bahar 2019): 41-43.

⁹⁰ Demircan, *Hz. Peygamber'in Ailesi ve Aile Hayatı* (İstanbul: Ufuk Yayınları, 2014), 42.

⁹¹ Savaş, "Hz. Âişe'nin Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, (1995): 139-144.

⁹² Zekâî Konrapa, *Peygamberimiz İslâm Dini ve Aşere-i Mübeşşere* (İstanbul: Fatih Yayınları, 1968), 478.

Hız. Peygamber'in ÂiŖe ile evlilik yaşıyla alakalı olarak sahih kaynaklarda geçen rivayetleri yabana atmamak gerekmektedir. Bu hususta zamanının örf ve adetlerine ters dŖmeyen bir evlilik olduğunu göz önünde bulundurmak daha doğru olacaktır. İfk hadisesi⁹³ ile ÂiŖe'ye iftira atmaktan geri durmayan mŖriklerin bu hususta onu ve Hız. Peygamber'i rahat bırakmayacakları göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bu hususta bulundukları dönemde evlilik yaŖları ile alakalı eleŖtiri aldıklarına rastlanılmamıştır.⁹⁴ Hız. Peygamber'in davranış ve tasarrufları, uygulamaları vahyin kontrolü altındadır. Bu hususta vahyin bir müdahalesi ve düzeltmesinin bulunmaması, Hız. AiŖe ile evliliğinin vahiy tarafından da zımnen onaylandığının bir ifadesidir.

Hız. Peygamber'in Zeyneb bt. CahŖ ile evliliği hakkında ise münâfıklar “*Muhammed büyük haram iŖledi, oğlunun karısı ile evlendi*” Ŗeklinde dedikodular yaymıŖlardır. Buna cevap olarak ise: “*Muhammed sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir, fakat o Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur.*”⁹⁵ âyetinin indirildiği belirtilmiŖtir.⁹⁶ Bu evlilik hakkında oryantalistlerin yaklaŖımlarından W. Montgomery Watt ve Washington Irving'in inasflı yaklaŖarak Hız. Peygamber'in Zeyneb bt. CahŖ ile evlilik sebebinin siyasî veya sosyal bir takım nedenlere bağlı olabileceğini ifade etmektedirler.⁹⁷ Hız. Peygamber'in evlâtlığının boŖadıėı eŖi olan Zeyneb bt. CahŖ'la evliliğinin aniden rastlaması sonucu ona tutulduğu iddialarını ortaya atarak aŖk hikâyesine eviren oryantalistler de bulunmaktadır. Bunlara Dermenghem ve Caetani rnek verilebilir.⁹⁸ Ortaya atılan dedikodu veya tespitlerin doğruluğu için akla yakın olması gerekmektedir. Hız. Peygamber'in kk yaŖından itibaren tanıdığı ve akrabası olması sebebiyle Zeyneb bt. CahŖ'ı (güzelliğini) biliyor olduğu ve onu Zeyd ile evlendiren kiŖinin Hız. Peygamber olduğu dŖnldėnde Hız. Peygamber'in Zeyneb'i gördüğü bir anda ona tutulması akla yatmamaktadır.⁹⁹

⁹³ İfk Hâdisesi, detaylı olarak “Hız. ÂiŖe ve İfk Hâdisesi Âyetlerinin Nüzûlü” baŖlıėında incelenecektir.

⁹⁴ Evliliğin gerekleŖtiėi dönemde İslâm dŖmanları bile bu evlilikte bir kusur grememiŖlerdir. Kazıcı, *Hız. Peygamber'in Aile Hayatı ve EŖleri*, 140. Hız. Peygamber'le ÂiŖe'nin evliliğine aracılık eden Havle'nin Hız. ÂiŖe'yi eŖ olarak teklif etmesi ve bu evliliğe Hız. ÂiŖe'den, anne-babasından, Hız. Peygamber'den tepki gelmemesi bu evliliğin normal karŖıladıklarına iŖaret etmektedir.

⁹⁵ Ahzâb, 33:40.

⁹⁶ İbnü'l EsİR, *Üsdü'l-ėâbe*, 7/127.

⁹⁷ W. Montgomery Watt, *Hız. Muhammed*, ev. Hayrullah rs, (İstanbul 1963), 164; Washington Irving, *Muhammed ve Hulefauhu* (Beyrut 1999), 265-266.

⁹⁸ Caetani, *İslâm Tarihi*, 169-170.

⁹⁹ Hız. Peygamber'in Zeyneb bt. CahŖ ile evliliği hakkındaki eleŖtirilerin kaleme alındığı alıŖmalardaki detaylı bilgi için bk. Ali Osman AteŖ, “Hız. Peygamber'in Zeyneb bt. CahŖ ile Evlenmesi Hakkındaki Bazı Rivayet ve GrŖlerin Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (İzmir 1992): 161-180; Mahmut ınar, “Hız. Peygamber'in Zeyneb bt. CahŖ ile Evliliği Etrafındaki Ŗpheler”, *Diyanet İlmî Dergi*, 1, Ankara 2007, 43/31-50.

1.3. EŞ OLARAK HZ. PEYGAMBER

Allah (c.c), tarih boyunca toplumları ahlakî ve dinî olarak doğruya yönlendirecek ve kendilerine rehberlik edecek peygamberler göndermiştir. Hz. Peygamber de bulunduğu toplumu doğru yola iletmek üzere gönderilmiştir. Hz. Peygamber, hayatı boyunca erdemli bir hayat sürmekle kalmamış, tüm gayretiyle çevresine tevhid inancıyla birlikte evrensel ahlakî değerleri aktarmaya ve yerleştirmeye çaba sarf etmiştir.¹⁰⁰

Kur'an'ın tevhid inancıyla birlikte kişileri ahlakî öğütlerle yönlendirmesi din ile ahlâkın ayrılmaz bütünü parçaları olduğunu ortaya koymaktadır. Bu hususta Fazlur Rahman, Kur'an'ın tümüyle ahlakî uyarılar manzumesi olduğunu ve insanî ilişkilerde adâlet, hakkaniyet, şefkat, ihsan, hoşgörü, affedicilik gibi temel mesajlara yer verdiğini belirtmektedir.¹⁰¹

Kur'an'ın öğütlediği şekliyle, Hz. Peygamber'in gönderildiği topluma ilâhî mesajları yayması ve bireysel hayatında da ahlakıyla ve yaşayışıyla en güzel biçimde yerine getirmesi, yine Kur'an'ın: “*Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsin.*”¹⁰² ifadesiyle ortaya konulmuştur. Hz. Peygamber, hayatının tümünde olduğu gibi evlilik hayatında eşlerine karşı takındığı tavır ve tutumlarıyla, Kur'an'da belirtilerek yapılması istenen ahlakî davranışları somutlaştırmıştır. Hz. Peygamber, hayatının her alanında dinî değerleri ve kendisine öğretilen ilâhî ahlakı birebir uygulayarak hayata geçirmiştir.¹⁰³ Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in ahlâkının Kur'an'dan ibaret olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁴ Kur'an'da kendisinden *üsve-i hasene*¹⁰⁵ olarak bahsedilen Hz. Peygamber, ashâbı tarafından dikkatle izlenerek yaşayışı örnek alınmış ve sonraki nesillere aktarılmıştır.

İslâm öncesinde hiçbir konuda fikri alınmayan, kendisine maldan pay verilmeyen ve ailesinin kendisi üzerinde her türlü tasarrufta bulunabildiği kadınlar, İslâm ile birlikte özgürlük ve haklarına kavuşmuşlardır. İslâm gelmeden önce, eşi vefat eden bir kadın üzerindeki tasarruf artık eşinin ailesine kalmış olup, isterlerse kendileri onunla evlenebilir, isterlerse başkası ile evlendirir veya hiç evlilik yapmasına müsaade etmeyebilirlerdi. Kur'an kadınların haklarını korumaya alarak : “*Kadınlara zorla vâris olmanız size helal değildir.*”¹⁰⁶

¹⁰⁰ Enbiya Yıldırım, *Din-Ahlâk Ekseninde Hz. Muhammed* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007), 240.

¹⁰¹ Afzalurrahman, *İslâmî Yenilenme Makaleler*, çev. Adil Çiftçi (Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2000), 1/129.

¹⁰² Kalem, 68:4.

¹⁰³ Ahmed Ürkmez, *Ahlâk Ekseninde Hadis* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 174.

¹⁰⁴ Müslim, “Salatu'l-musafirîn”, 139; Ebû Dâvûd, “Kıyâmu'l-leyl”, 11; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuâybi en-Nesâî, “es-Sünen”, thk. Bedreddin Çetiner, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), “Kıyâmu'l-leyl”, 2.

¹⁰⁵ Ahzâb, 33:21.

¹⁰⁶ Nisâ, 4:19.

buyurmaktadır. Yani onlarla zorla evlenmek veya onları sevmedikleri halde kadınlarının kendileri nikâhları altında ölmesini bekleyerek mallarına zorla vâris olmak veya velisi oldukları kadınları hiç evlendirmeyerek malın kendilerine kalmasını sağlamaları helal kılınmamıştır.¹⁰⁷ İslâm ile birlikte kadınların bir birey ve insan oluşu ön plana alınmış ve İslâm öncesi câhiliye nüfuzunun aksine kadınların korunması, mallardan paylarının verilmesi ve değerli görülmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰⁸ Hz. Peygamber'in tesis etmeyi amaçladığı yaşam biçiminde hanımlarına olan tavrı daima güzel ahlakı ile örtüşmüştür. Hz. Peygamber, evlilikleri ve eşlerine olan tavırlarıyla ideal aile hayatının sınırlarını belirlemiştir.

Hz. Peygamber'in ilk vahiy aldığı anda yaşadığı şaşkınlık karşısında eşi Hz. Hatice'nin onu güzel ahlâklı olduğunu ifade ederek teselli etmesi,¹⁰⁹ Hz. Peygamber'in peygamberliğinden önce hem güzel ahlâkı ile tanındığını hemde eşlerine karşı güzel ahlâka sahip olduğunu göstermektedir. Hz. Peygamber, eşlerine ve diğer kadınlara yönelik muamelesini ve onlara verdiği değeri, yaşadığı dönemde davranışlarıyla ortaya koymuştur.¹¹⁰ Hz. Peygamber, eşi Hatice'nin vefatından sonra kızı Zeyneb'in annesinin hediye ettiği gerdanlığını eşi Ebû'l-Âs'ın fidyesi olarak göndermesine razı olmayarak Hatice'nin hatırasına sahip çıkmış ve onun geri kızına verilmesini rica etmiştir.¹¹¹ Yine Hz. Hatice'nin vefatından sonraki bir zamanda kızkardeşi Hâle Hz. Peygamber'in evine girmek için izin istemiştir. Hz. Peygamber, onun sesini Hatice'nin sesine benzeterek heyecanlanmıştır.¹¹² Hz. Peygamber -bir eş olarak- eşine karşı sevgisini ve vefasını, onun hatırasına kıymet vererek göstermiştir.

Hz. Peygamber'in kadınlara bakışı hakkında bazı rivayetleri bağlamından kopararak veya sıhhati tartışmalı rivayetlerinden yola çıkarak olumsuz ve hatalı anlamalar, yorumlamalar oluşabilmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in sadece isnad edilen rivayetlerine değil aynı zamanda bizzat yaşamındaki örnek ahlâkı ile kadınlara yaklaşımı ve

¹⁰⁷ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, 2/36-38.

¹⁰⁸ Kur'an'ı Kerim'de Nûr Suresi 33. âyet: "Evlenme imkânı bulamayanlar, Allah lutfundan ihtiyaçlarını giderinceye kadar iffetlerini korusunlar. Bedelini ödeyerek hür olmak isteyen köle ve câriyelerinizin - kendilerinde hayır görürseniz- tekliflerini kabul edin. Allah'ın size verdiği maldan da onlara verin. Namuslu yaşamak isterlerse, dünya hayatının geçici menfaatini elde etmek için câriyelerinizi fuhuş yapmaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa, bilsinler ki böyle zorlanmalarından sonra onlara Allah rahmet ve mağfiretiyle muamele edecektir. Bilinsin ki Allah onların zorlamaları sebebiyle bağışlayıcıdır, esirgeyicidir." Buyrulurak cariyelerin fuhuşa zorlanması ve bunu kazanç haline dönüştürülmesi yasaklanmaktadır. Buhârî, "İcâre", 20.

¹⁰⁹ Buhârî, "Bed'u'l-Vahy", 3; Müslim, "İmân", 252.

¹¹⁰ Hz. Peygamber'in, hanımları taşıyan develerin daha hassas taşınması için "Ey Enceşe! Kristalleri yavaş sür!" dediği nakledilmiştir. Buhârî, "Edeb", 90, 116; Müslim, "Fezâil", 70.

¹¹¹ İbn Sa'd, et-Tabakât, 8/31.

¹¹² İbn Sa'd, et-Tabakât, 1/113-114.

güzel muamelesi dikkate alınmalıdır.¹¹³ Bu hususta Hz. Peygamber'in kadınları muhatap aldığı pek çok hâdisе bulunmaktadır. Bu hâdiselerde Hz. Peygamber'in kadınlara olan yaklaşımı ve sergilediği tutumu, sahâbeninde şahit olduğu ve naklettiği şekliyle temel hadis kaynaklarında örnekleri mevcut bulunmaktadır.¹¹⁴

Kur'ân'da, Hz. Peygamber'de bulunan örneklige: “İçinizden Allah'ın lutfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah'ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah'ta güzel bir örneklik vardır.”¹¹⁵ meâlindeki âyet ile dikkat çekilmiştir. Allah'a iman edip onun rızasını kazanmayı amaçlayan, ahirette lutfedeceği nimetlere mazhar olmayı uman ve Allah sevgisini daima yaşamak isteyen kimseler için emsalsiz bir örnek olarak Hz. Peygamber gösterilmektedir.¹¹⁶ Hz. Peygamber'in, evlilik hayatında eşlerine olan tavır ve tutumlarındaki örnekliliği de ashâbına ve ümmetine timsal olarak sunulmaktadır.

Hz. Peygamber'in eşleriyle istişare etmesi, taltif etmesi, sır paylaşması, âdil davranması, teselli vermesi ve yakınlarına değer vermesi gibi hâdiselerle hanımlarına verdiği değeri farklı şekillerde ortaya koymuştur.¹¹⁷ Hz. Peygamber, İslâm'a göre bir eş olarak hanımlarına göstermesi gereken tavrı sergilemiş,¹¹⁸ eşleri de çoğu zaman ona karşılık nezâket içerisinde olmuşlardır.

1.3.1. Hz. Peygamber'in Eşlerine Güzel Muamelede Bulunması

Hz. Peygamber'in örnek yaşantısında kadınlara olan kibar davranışı ön planda olmuştur. Hz. Peygamber, kadınların erkeklere göre daha hassas ve kırılgan yapıda olduklarını düşünerek eşlerine karşı davranışlarını buna göre düzenlemiştir. Hz. Peygamber, eşleriyle ilişkilerinde daima hoşgörölü, mütebessim, tatlı dilli, yumuşak tabiatlı olarak hareket etmiştir.¹¹⁹

Hz. Peygamber'den kaba davranışlar görülmemiş ve kırııcı sözler sadır olmamıştır. Hz. Peygamber'in, kadınlara ve eşlerine karşı kötü bir muamele içerisinde olduğuna dair hiçbir rivayete rastlanmamıştır. Hz. Peygamber: “Kadınları ancak kötüleriniz döver.”¹²⁰

¹¹³ Muammer Bayraktutar, “Hz. Peygamber'in Ahlâkında Kadınlara Muâmele ve Kadın Tasavvuru”, *Kadın ve Aile Üzerine Araştırmalar*, ed. Emine Ögük (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2018), 88.

¹¹⁴ Buhârî, “Savm”, 51, 54, 55; Müslim, “Sıyâm”, 183; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 1434/2013), “Nikâh”, 51; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, “es-Sünen”, thk. İbrahim Atve Avd, (Mısır: 1395/1975), “İmân”, 6.

¹¹⁵ Ahzâb, 33:21.

¹¹⁶ *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, 4/370.

¹¹⁷ Sümeyye Eker, “Hz. Peygamber'in İltifat Ettiği Bazı Hanım Sahâbiler ve İltifat Şekilleri”, *İstem* 27, (2016): 146-166.

¹¹⁸ Savaş, “Hz. Peygamber Devrinde İslâm Ailesi”, *Diyanet Aylık Dergisi*, S. 220, (Nisan 2009): 13-16.

¹¹⁹ Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamber'in Hanımlara Karşı Sergilediği İncelik ve Zarafet Anlayışı”, *Diyanet Aylık Dergisi*, S. 220, (Nisan 2009): 9.

¹²⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/204. Hz. Peygamber, kölelerin ve hayvanların dövülmesini yasaklamakla kalmamış, onlara lanet edilmesini dahi yasaklamıştır. Nuri Tuğlu, *Bireysel ve Aile İçi İlişkilerde İslâm'ın Şiddet Karşıtlığı*

diyerek kötü davranış sergileyenleri sert bir şekilde uyarmıştır. Hz. Peygamber, yine eşlerine karşı şiddet ve baskı gösteren kimseler hakkında: “...köle döver gibi dövüp bir de akşam birlikte yatmak isteyeceksiniz öyle mi?”¹²¹ ve “...daha ne kadar kadınlarınızı döveceksiniz?”¹²² diyerek hayretini dile getirmiştir. Küçüklüğünden itibaren Hz. Peygamber’i yakînen tanıyan ve gözlemleme fırsatı bulan Hz. Âişe, onun ne bir kadına ne başka birine el kaldırmadığı hususunda: “Hz. Peygamber’i ne bir hizmetçiye ne de bir kadına vururken asla görmedim. O, mübarek eliyle asla hiç kimseye vurmamıştır.”¹²³ demiştir. Hz. Peygamber: “Kadınları dövmeyiniz! Kadınları döven kimseler sizin hayırlınız değildir.”¹²⁴ ifadesi de konuyla ilgili tavsiyeleri arasındadır.

Hz. Peygamber kişinin ailesine iyi davranması hususunda: “Hanımının sende hakkı vardır, çocuğunun sende hakkı vardır, ailenin sende hakkı vardır.”¹²⁵ buyurmuş, onların haklarına hassasiyet gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hz. Peygamber, hanımların eşlerine birer emanet olarak verildiğine dikkat çekerek: “Kadınlara karşı hep hayır tavsiye edin. Zira onlar sizin yanınızda birer emanettirler.”¹²⁶ buyurmuştur.

Hz. Peygamber, kendi aile reisi olduğu hanesinde uyguladığı gibi reis durumundaki erkeklerinde hanımlarına karşı iyi davranması gerektiğini açıkça belirtmektedir. Hz. Peygamber, hanımlara karşı riayet edilecek hususları veda hutbesinde:

“Ey İnsanlar! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah’tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah’ın emaneti olarak aldınız. Onların namus ve iffetlerini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Dikkat edin! Sizin kadınlar üzerinizde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır...”¹²⁷ şeklinde ifade etmiştir.

Hz. Peygamber, irad ettiği veda hutbesinde erkeklerin ve kadınların birbirleri üzerindeki haklarını hatırlatarak erkeklere hitaben, kadınların Allah’ın bir emaneti olduklarını vurgulayarak kadınlar hususunda Allah’tan korkmalarını tavsiye etmiştir. O, bizzat kendi yaşantısı ile hemcinslerine örnek olmuş ve bu hususta: “En hayırlınız, ailesi için

(İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009), 121. Hz. Peygamber, yaşadığı dönemde kölelerin ve hayvanların bile dövülmesine engel olmuş, daha da nazik fitrata sahip kadınların dövülmesine de kesin olarak karşı çıkmış ve kadına şiddeti en aza indirmeye gayretinde olmuştur. Buradan anlaşılması gereken Hz. Peygamber’in kölelerin ve hayvanların dövülebileceğini söylediği değil aksine hem köle yani insan hem de hayvan olarak diğer canlıların küçük görülerek eziyete maruz bırakılmaması gerektiği olmalıdır. Hz. Peygamber, kadınlara şiddet hakkında da bu hassasiyetini haklı olarak vurgulamıştır. Hz. Peygamber’in bu hususta örnekliliğine dair ayrıntılı bilgi için bk. Bayraktutar, “Şiddeti Önlemede Hz. Peygamber’in Rol Modelliği”, *Şiddet ve Sosyal Travmalar*, ed. Adem Solak (Ankara: Hegem Yayınları, 2018): 72-92.

¹²¹ Buhârî, “Nikâh”, 93, “Edeb”, 43. Benzer rivayet için bk. İbn Mâce, “Nikâh”, 51.

¹²² Müslim, “Cennet”, 49.

¹²³ Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 79; Nesâî, “İşretü’n-Nisâ”, 164. Benzer rivayet için bk. Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 79; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 4.

¹²⁴ Buhârî, “Tefsîr”, 91; İbn Mâce, “Nikâh”, 51; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 42.

¹²⁵ Buhârî, “Savm”, 51, 54, 55; Müslim, “Sıyâm”, 183.

¹²⁶ Tirmizî, “İmân”, 6.

¹²⁷ Buhârî, “Hac” 133.

hayırlı olanıdır. Bana gelince ben, aileme karşı sizden en hayırlı olanınızım.”¹²⁸ buyurmuştur.

H. Peygamber: “Kişinin su ve yiyecek olarak hanımının ağzına koyduğu her şeyin bir ecri ve sevabı vardır.”¹²⁹ ve “Eşlerinize yediğinizden yedin, giydiğinizden giydirin, sakın onları dövmeyin ve incitecek söz söylemeyin.”¹³⁰ buyurarak bu tavsiyelerle eşler arasındaki bağın artmasına yönelik yapılması istenen davranışların önemine işaret etmiştir. H. Peygamber, “Kadınlara iyi davranmanızı tavsiye ediyorum. Zira kadınlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. Kaburga kemiğinin en eğri yeri üst tarafıdır. Eğri kemiği doğrultmaya kalkarsan kırarsın...”¹³¹ buyurarak kadınlara hoşgörü ile bakmayı ve onlara karşı lütüfkâr olmayı öğütlemektedir.

H. Peygamber’in eşleri ve diğer kadınlar, H. Peygamber’i her zaman sorunlarıyla ilgilenen, eşler arasında yaşanan sıkıntılarda arabuluculuk yapan, kadın haklarını koruyan, erkekleri de kadınları hususunda öğütleyen, kendi yaşantısıyla da hanımlara/hanımlarına dost ve hâmi olarak bulmuşlardır.¹³²

Nezaket timsali olan H. Peygamber, elbette ki kendi şahsında erkeklerin hanımlarına karşı nasıl davranması gerektiğini fazlasıyla göstermiştir. H. Peygamber, kadınlar hususunda Kur’ân’ın “...Kadınlara iyi geçinin...”¹³³ ikâzına uymuş, hanımları onun için “Allah ve Resûlü bize bizden daha merhametlidir.”¹³⁴ diyerek H. Peygamber’in kendilerine olan nazik tutumunu dile getirmişlerdir.

H. Peygamber’in, bir kimsenin hanımına ve aile bireylerine yapacağı harcamayı, onların ihtiyaçlarını görmesini teşvik etmiş ve bu hususta yapılan harcamanın cihâd eden ve ömrünü ibadetle geçiren kimsenin kazandığı ecire denk olduğunu belirtmiştir.¹³⁵ H. Peygamber kendisi uygulamakla kalmamış, erkeklerin de eşlerine ve çocuklarına değer verip onların maddi-manevi ihtiyaçlarını gidermeyi tavsiye etmiştir.¹³⁶

¹²⁸ İbn Mâce, “Nikâh”, 50.

¹²⁹ Buhârî, “İmân”, 41.

¹³⁰ İbn Mâce, “Nikâh” 4; Tirmizî, “Radâ”, 11.

¹³¹ Buhârî, “Enbiya”, 1.

¹³² Aydın, “Kadın”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2001, 24/87.

¹³³ Nisâ, 4:19.

¹³⁴ İbrahim Canan, *Aile Reisi ve Baba Olarak H. Peygamber*, (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009), 301-302.

¹³⁵ Buhârî, “Nafakât”, 1.

¹³⁶ H. Peygamber’in eşleri onun vefatından sonra halifeden miras istemişler ancak H. Âişe, kendilerine taksim edilen malı hatırlatarak H. Peygamber’in: “Biz (peygamberler) miras bırakmayız, bıraktıklarımız ancak sadakadır.” buyurduğunu söyleyerek diğer hanımları bu isteklerinden vazgeçirmiştir. Buhârî, “Meğâzî”, 14. Buradan anlaşılan H. Peygamber’in miras olarak biriktirip dünya nimetleriyle eşlerini zengin ettiği değil bilakis onların gündelik ihtiyaçlarını karşılayacak kadar sadaka ile onların nafakasını ardında bırakmış olmasıdır.

Söz konusu dönemin örflerinin kadınlara olan tavırları hususunda etkisi bulunmaktadır. Hz. Peygamber ahabına karşı her zaman kadınlara nezaketi öğütlemiş olsa da İbn Ömer'in bu hususta: “Hz. Peygamber hayattayken Kur’ân âyeti iner de bizi azarlar kaygısıyla kadınlara kötü davranamıyorduk. Hz. Peygamber vefat ettikten sonra onlara ağır konuşmaya başladık.”¹³⁷ ifadesiyle yaşadıkları toplumun örfünden kurtulamadıklarını belirtmiştir.

1.3.2. Hz. Peygamber’in Eşleri Arasında Adaleti Gözetmesi

Allah (c.c), eşler arasında adaletsiz davranmaktan korkan kimselerin birden çok evlilik yapmamasını ve tek eşle yetinmeleri gerektiğini bildirmektedir.¹³⁸ Çok evli olmanın getirdiği bazı sorumluluklar bulunmakta olup bunlardan ilki de eşler arasında adâleti gözetmektedir. Hz. Peygamber bu hususta: “Kim ki nikâhında iki kadın bulunur da birisine fazla meylederse kıyamet gününde bir tarafı felçli olarak gelir.”¹³⁹ buyurarak birden fazla eşi bulunan kimselerin eşleri arasında davranışlarında ne denli hassas olması gerektiğini bildirmektedir. Eşleri arasında adaleti gözeterek onları idare etmesi, Hz. Peygamber’in hayat tecrübesiyle birikmiş olan olgunluğunu, sabrını, karakterini ve empati kurarak karşısındakinin psikolojisinden anlayabilmesini ifade etmektedir.¹⁴⁰

Hz. Peygamber, günlük işlerini belli bir düzen içinde sürdürmüştür. Hergün ikindi namazı sonrası hanımlarını ziyaret etmiş,¹⁴¹ kendisi hangi hanımının ziyaretinde ise diğerleri de oraya gelip onun sohbetini dinlemişlerdir. Hz. Peygamber’in hanımlarına adaletli davrandığı, onların odaları, beraberlikleri gibi hususlarda da âdil olduğu ifade edilmiştir.¹⁴²

İslâm’da nikâh akdiyle birlikte eşlerinin geçimi aile reisi olan erkeklerin vazifesinde olmaktadır. Hz. Peygamber, gençliğinde çobanlık yapıp ticaret ile uğraşmış, Hz. Hatice ile evlendikten sonra da ticaret yapmıştır. Hz. Peygamber, Medine’ye hicret ettiğinde belli bir süre diğer muhacirler gibi ensârın yardımıyla geçinmiştir.¹⁴³ Bedir Gazvesi’nin ardından Kur’ân’da:

¹³⁷ Buhârî, “Nikâh”, 81. Detaylı bilgi için bk. Serdar Murat Gürses, *Abdullah b. Ömer’in Âyet ve Hadisleri Anlama ve Yorumlama Yöntemi* (İstanbul: Kitabı Yayınları, 2023), 86-92.

¹³⁸ Nisâ, 4:3.

¹³⁹ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 39.

¹⁴⁰ Âişe Abdurrahman, *Resûlullah’ın Annesi ve Hanımları*, çev. İsmail Kaya (Konya: Uysal Kitabevi, 1994), 58.

¹⁴¹ Şemsuddîn Ebû Abdillâh Yusuf b. es-Sâlihî ed-Dımaşkî eş-Şâmî, “*Kitâbi Ezvâci’n-Nebi*”, thk. Muhammed Nizâmeddîn, (Medine: Mektebetü Dâru’t-Türâs, 1413/1992), 155.

¹⁴² Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın* (İstanbul: Ravza Yayınları, 1992), 198. Hz. Peygamber’in eşlerini ziyaret ettiği süre de adaletli olarak tahsis edilmiş olmalı ki Hz. Peygamber’in Hz. Hafsa’nın odasında vaktinden çok kalması diğer hanımları tarafından kıskançlıkla karşılanmış bal şerbeti hâdisesi yaşanmıştır. Buhârî, “Talâh”, 8; “Nikâh”, 103. Ayrıca bu hususta erkeklerin hanımlarına karşı vazifeleri arasında -çok evli ise- eşleri arasında adâleti sağlaması emredilmektedir. Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 39.

¹⁴³ Kandemir, “Muhammed”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2020, 30/424.

“Allah’a ve ayırım günü yani iki topluluğun karşılaştığı gün kulumuza indirdiğimize iman etmişseniz biliniz ki ganimet olarak ele geçirdiğiniz her şeyin beşte biri Allah’a, peygambere, yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Allah her şeye kadirdir.”¹⁴⁴

Âyetiyle savaş ganimetleri Hz. Peygamber’e ve ailesine geçim yolu olarak gösterilmiştir. Aynı zamanda “Fey” denilen arazilerin gelirleri Hz. Peygamber’in ailesinin yıllık geçimini karşılamaktadır.¹⁴⁵ Hz. Peygamber: “Müslüman kişi ailesinin nafakası için harcar ve bundan sevap umarsa bu ona sadaka olur.”¹⁴⁶ buyurarak ailesinin nafakasını temin etmek görevinin uhrevi boyutunu belirtmektedir.

Çok eşli kimselerin, hanımlarının nafakasını karşılama hususunda âdil olması, bu hususta aile reislerinin üzerine düşen bir sorumluluk olmaktadır. Hz. Peygamber’in hayattayken eşlerinin ve aile ferdlerinin geçimlerini âdil biçimde karşılamasının yanında o, vefatından sonra da eşlerinin geçimleri için sahip olduğu mallardan nafaka ayrılmasını¹⁴⁷ ve eşlerinin bir yıllık nafakasını karşılamasını istemiştir.¹⁴⁸ Böylelikle Hz. Peygamber, aile ferdlerinin geçimini sağlamanın evin reisine düşen bir sorumluluk olduğu mesajını vermektedir. Hz. Peygamber’in pay ettiğine göre her bir hanımı için kuru hurmadan seksen vesk, arpadan yirmi vesk olacak şekilde ayarlanmıştır.¹⁴⁹ Buradan Hz. Peygamber’in eşleri arasında âdil davrandığına, hepsine bıraktığı malın eşit miktarda olduğuna dikkat çekmek gerekmektedir.

Hz. Peygamber’in ganimetleri eşlerine pay ederken adaletle davrandığı belirtilmektedir. Hz. Peygamber, Hayber fethinden sonra hanımlarına birer miktar hisse ayırmıştır.¹⁵⁰ Bu hisse miktarı yüz seksen vesk¹⁵¹ olarak ifade edilmiştir.¹⁵²

Hz. Peygamber’in Ümmü Habîbe ile evlendikten sonra ona: “Necâşî’ye birkaç okka misk ve güzel bir elbise hediye gönderdim. Ancak duydum ki o vefat etmiş. Eğer hediyeler tekrar bana gönderilirse onları aranızda taksim ederim veya o hediyeler senin olsun.” buyurmuştur. Hediyeler geri gönderilince miskin bir okkasını zevcelerinden birine kalanını ve elbiseyi de Ümmü Habîbe’ye vermiştir.¹⁵³ Hz. Peygamber’in Ümmü Habîbe ile nikâhlarını kıymış olan Necâşî’ye göndermiş olduğu hediyelerin geri gelmesiyle onu yine

¹⁴⁴ Enfâl 8:41.

¹⁴⁵ Buhârî, “Megâzî”, 14, “Nafakât”, 3.

¹⁴⁶ Buhârî, “Nafakât”, 1; Müslim, “Zekât”, 48.

¹⁴⁷ Buhârî, “Vesâyâ”, 32.

¹⁴⁸ Buhârî, “Vesâyâ”, 33.

¹⁴⁹ Ahmet Acarlıoğlu, “Hz. Peygamber’in (s.a.v) Eşleri ile İletişimi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, S. 2 (2021/2): 647.

¹⁵⁰ Fayda, “Âişe”, 2/201.

¹⁵¹ Medine’de kullanılan katı madde ölçөгüdür.

¹⁵² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/482.

¹⁵³ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/95.

Ümmü Habîbe ve diğer zevceleri arasında pay etmesi ve büyük oranda Ümmü Habîbe'ye hak görmesi onun eşlerine eşit değil âdil davrandığını belirtmektedir.

Hz. Peygamber'in Medine'de Mescid-i Nebî'nin yanında bulunan üç haneden birini eşi Sevde'ye, diğerini kızlarına, üçüncüsünü de nikâhlanmış olduğu halde henüz evlenmediği Âişe için tahsis etmesi,¹⁵⁴ onun aile ferdleri ve eşleri arasında adalete riayet ettiğini göstermektedir. Sonraki evlilikleriyle birlikte de her hanımına bir hane yaptırması bu tutumunun devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Allah (c.c): *“Ne kadar üzerine düşseniz de kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birine büsbütün kapılıp da diğerini askıda imiş gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve Allah'a itaatsizlikten sakınırsanız bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, engin rahmet sahibidir.”*¹⁵⁵ buyurmuş, eşler arasında sağlanacak adaletin maddi hususlarda karşılanabileceğini ancak sevgi konusunda bunun âdil olmaması konusunda bile âdil davranılarak sevgi bakımından hiçbirinin ihmal edilmemesi gerektiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in eşlerine âdil davranması hususunda: *“Allah'ım bu benim elimden gelen adalettir. Senin sahip olduğun ancak bende olmayan adaletten beni mes'ul tutma.”*¹⁵⁶ şeklinde sevgi konusunda eşleri arasında adaletli olamamanın insanlık hali olarak görülmesini istemektedir.

Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'ye karşı farklı bir muhabbet beslediği bilinmektedir.¹⁵⁷ Tüm hususlarda eşit davranan Hz. Peygamber'in eşleri arasında sevgi bakımından hepsinin eşit olması beklenmemelidir. Sevgi, kişinin içinden gelerek hissettiği beşerî duygusu olduğundan, zorlanarak kontrol altına alınması mümkün olmamaktadır.

Hz. Peygamber, çok eşli olduğu zaman diliminde de eşleri arasında adaletli davranarak her birine eşit zaman ayırmış, hiçbirini ihmal etmemiştir. Hz. Peygamber bir defasında Zeyneb bt. Cahş'ın evinde vaktinden çok kaldığı için bu diğer hanımlarıyla arasında geçen bazı sıkıntılara sebep olmuştur.¹⁵⁸ Aslında yaşanmış olan bu istisnâî hâdiselerde diğer eşlerinden tepki görmesinden anlaşılmaktadır ki Hz. Peygamber, eşleri arasında âdil davranmaktadır. Hz. Peygamber vefâtına yakın zamanda hastalandığında, geri kalan vaktinde Hz. Âişe'nin evinde kalmak için diğer hanımlarından müsaade istemiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/826.

¹⁵⁵ Nisâ, 4:129.

¹⁵⁶ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 39.

¹⁵⁷ Belâzürî, *Ensâb*, 3/65.

¹⁵⁸ Bu konu “Hz. Peygamber'in Eşlerinin Birbirlerine Olan Yaklaşımları” başlığında detaylı olarak ele alınacaktır.

¹⁵⁹ Buhârî, “Megâzi”, 83; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 38.

Buradan da anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber, hayatının son demlerine kadar hanımlarının haklarını eşit olarak gözetmiştir.

1.3.3. Hz. Peygamber'in Eşlerine Sevgisi ve Vefası

Hz. Peygamber'in hayatında birçok konuda olduğu gibi evlilik vesilesiyle akrabalık bağı kurduğu eşlerine olan içten ve samimi tavrı, güzel bir örneklik teşkil etmektedir. Hz. Peygamber, eşlerinin maddi ve manevi yönleriyle ilgilenen, onlara yardım eden, sevgi ve saygı konusunda öncülük eden bir eş tablosu çizmiştir.¹⁶⁰ Hz. Peygamber yaşayışında her alanda olduğu gibi kan bağıyla ve eşleri vasıtasıyla olan akrabalık bağlarındaki ilişkilerinde en güzel örnekliği sergilemiştir. Hz. Peygamber, akrabalarına gereken ilgi-alakayı, sevgi ve saygı çerçevesinde göstermiştir.

Hz. Peygamber kurban kestiği zaman onun etinden Hz. Hatice'nin yakınlarına da göndermiş, bu durum için *"Ben onun sevdiklerini de seviyorum."*¹⁶¹ demiştir. Kendisine bir şey getirildiğinde *"Bunu filancaya götürün, o Hatice'nin arkadaşıydı."* buyurmuştur.¹⁶² Bir defasında Hz. Peygamber, yanına gelen siyahî bir hanıma çokça ikramda bulunmuştur. Onun kim olduğunu soran Hz. Âişe'ye: *"Bu kadın Hatice'nin yanına çok gelirdi, eski dostlara ikram imandandır."* demiştir.¹⁶³ Yine Hz. Hatice'ye olan vefasını ve sevgisini Hz. Peygamber: *"Onun sevgisi bana rızık olarak verildi."* şeklinde ifade etmiştir.¹⁶⁴

Hz. Hatice'nin vefatından sonra yalnızlık çeken Hz. Peygamber'e evlenmesini tavsiye eden Havle bt. Hakîm'e *"Hatice'den sonra kiminle evlenebilirim ki?"*¹⁶⁵ diyerek hiçbir hanımın onun kadar kıymetli olamayacağını ifade etmiştir. Hz. Hatice'nin vefatından sonra Hz. Peygamber'in başka hanımları da olmuştur. Bu hanımlar içinde güzel olan, genç olan, çocuğu olan, soylu olanı da bulunmuştur ancak hiçbiri Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber yanındaki kıymetine ulaşamamıştır. Birlikte geçirdikleri yirmi beş yıllık birlikteliklerinin ardından Hz. Hatice'nin vefatından sonra da Hz. Peygamber ona olan bağlılığını, sevgisini, hürmetini, dostluğunu her fırsatta dile getirmiştir. Bu sebeple Zehebî, Hz. Peygamber'in hanımlarının içinden en üstününün Hz. Hatice olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Ali Akpınar, "Aile İlişkilerinde Hz. Peygamber'in Örnekliliği", *Diyanet Aylık Dergisi* 220, (2009): 6-8.

¹⁶¹ Buhârî, "Enbiyâ", 47.

¹⁶² Şâmî, *Peygamber Külliyyatı*, çev. Halil İbrahim Kaçar (İstanbul: Ocak Yayınları, 1425/2004), 11/177.

¹⁶³ Belâzürî, *Ensâb*, 1/108.

¹⁶⁴ Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, 119.

¹⁶⁵ Ahmed Abdülcevâd ed-Dûmî, *Mü'minlerin Annesi Hz. Hatice*, çev. Nedim Yılmaz (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1986), 29.

¹⁶⁶ Zehebî, *Siyer*, 3/411.

Hız. Peygamber nübüvvet vazifesinin zor günlerinde Hız. Hatice'nin sevgi ve desteğiyle moral bulmuştur.¹⁶⁷ Ona vefasından dolayı vefatının üzerinden on yıldan fazla zaman geçmesine rağmen Kâbe'nin fethi için gittiğinde Hız. Hatice'nin kabri yakınına karargâh kurdurmuş, onunla manevi bağıını devam ettirmiştir. Hız. Hatice'yi hayırla yâd etmiş, onun arkadaşlarına hediyeler göndermiştir.¹⁶⁸

Hız. Peygamber'in eşlerine verdiği değer, Hız. Hatice'den başlayarak diğer eşlerinin hepsini kapsamıştır. Nitekim o, Kur'an'da: "...Onlarla (eşlerinizle) iyi geçinin..."¹⁶⁹ emredildiği üzere eşlerinin her birine ayrı bir yer vermiş ve onlarla sevgi-saygı çerçevesinde bir hayat sürmüştür.

Hız. Peygamber, eşlerine verdiği değeri sadece davranışlarıyla göstermekle kalmamış bunu sözleriyle de tasdiklemiştir. Hız. Peygamber'e insanlar içinde en çok kimi seviyorsun diye sorulduğunda ilk olarak eşinin adını zikretmiş: "*Âişe'dir*" buyurmuştur. "*Erkeklerden en sevimli olan kimdir?*" denilince Hız. Peygamber: "*Âişe'nin babasıdır*" buyurmuştur.¹⁷⁰ Başta eşini sonra da eşinin babasını dile getirmesi Hız. Peygamber'in öncelikli olarak hanımına olan sevgisini göstermektedir. Hız. Peygamber'in ona olan sevgisinin bilinmesi sebebiyle Hız. Âişe'den bahsedilirken "*Habibetu Resûlillâh*"¹⁷¹ denilmesi, Hız. Peygamber'in eşine olan sevgisinin aşikâr olduğunu göstermektedir.

Hız. Peygamber, komşusu tarafından yemek davetine çağırıldığında Hız. Âişe'yi göstererek onunda gelip gelemeyeceğini sormuştur. "*Hayır*" cevabını alınca kendisi de davete gelemeyeceğini bildirmiştir. Olay bu şekilde üç defa tekrarlanmış, sonunda Hız. Âişe'de davet edilince Hız. Peygamber bu davete onunla birlikte gitmiştir.¹⁷² Bu hâdiseden anlaşıldığı gibi Hız. Peygamber'in davet edildiği yere Hız. Âişe ile katılmayı arzu ettiği görülmektedir. Eşine verdiği değerden dolayı Hız. Peygamber, onun gelmediği yere gitmeyi istememiştir. Bu da Hız. Peygamber'in naifliğini, nezaketini ve eşine olan sevgisini göstermektedir. Mümin erkeklerin eşlerine göstermeleri gereken değer ölçüsünü belli etmiş, buna benzer inceliklerin gösterilmesi için de güzel bir misal oluşturmuştur. Hız. Peygamber, hayatının son demlerinde eşi Âişe'nin yanında olmayı arzulamış ve onun yanında iken vefat etmiştir.¹⁷³

¹⁶⁷ Abdurrahman, *Rasulullah'ın Annesi ve Hanımları*, 217.

¹⁶⁸ Buhârî, "Menâkibu'l-Ensâr", 20; Müslim, "Fedâil'ü's-Sahâbe", 74-75.

¹⁶⁹ Nisâ, 4:19.

¹⁷⁰ Buhârî, "Fedâilu'l-Ashâb", 5.

¹⁷¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/53.

¹⁷² Müslim, "Eşribe", 139; Süleymân Nedvî, *Sîretü's-seyyide Âişe ümmü'l-mü'minîn* (Dımaşk: Dâru'l-kalem, 2. Baskı, 2010), 90.

¹⁷³ Buhârî, "Nikâh", 103.

Hız. Peygamber'in hanımlarının adına kurban kesip etlerinden ikram olarak yollaması¹⁷⁴ da eşlerine göstermiş olduğu hürmet ve ikramın inceliklerine misal verilebilir. Hız. Peygamber, her canlıya değer vermiş ancak eşlerine verdiği değeri ve kıymeti her fırsatta hissettirmiştir. Örnekleri çok olmakla birlikte Hız. Peygamber'in eşlerine verdiği değeri gösteren davranışlarının hepsini toplamak hayli zordur. O sebeple birkaç örnek vermekle yetinerek Hız. Peygamber'in örnek tutum ve tavrını ele alarak davranışların gayesine odaklanmak niyetindeyiz.

Hız. Peygamber'in vefakârlık misalleri olan bu davranışları, eşlerine olan sevgisinin onlar vefat etseler bile devam ettiğini, onlara olan muhabbetini her fırsatta dile getirdiğini ortaya koymaktadır. Hız. Peygamber, eşlerin başta birbirlerine sonra da yakınlarına değer vermesinin, eşler arasındaki sevgi bağından ileri geldiğini öğreten ve özellikle evlilik müessesesinin kıymetini bildiren canlı bir uygulayıcı olmuştur.

1.3.4. Hız. Peygamber'in Eşlerine Danışması

Hız. Peygamber, evlilik hayatı boyunca bazı hususlarda hanımları ile istişareler ederek onların görüşlerine değer vermiştir.¹⁷⁵ İslâm dini ile birlikte câhiliye âdetlerinin aksine aile hayatında ve birçok alanda kıymetleri korunan hanımlar için Hız. Peygamber: *"Kendilerini ilgilendiren konularda kadınlarla istişare ediniz."*¹⁷⁶ buyurmaktadır. Hız. Peygamber'in eşlerine danıştığı hususlar, onun hayatındaki örnekleriyle daha iyi anlaşılmaktadır.

Hız. Peygamber, Hira'da ilk defa Cebrâil'i (a.s) görmüş, ilk vahyi almıştır.¹⁷⁷ Hız. Peygamber, korku ve endişe ile kendini evine atıp Hız. Hatice'ye olanı biteni anlatmıştır.¹⁷⁸ Bunun üzerine Hız. Hatice, kendi halinden korkmuş bir halde yanına varan eşini şefkatle kucaklayarak onun sıkıntısını *"Yemin ederim ki Allah seni hiçbir zaman utandırıp üzmez. Çünkü sen akrabânı gözetirsin, doğru konuşursun, işini görmekten aciz kimselerin elinden tutarsın, yoksulları kayırırsın, misafirleri ağırlarsın, haksızlığa uğrayan kimselere yardım edersin."*¹⁷⁹ sözleriyle teskin ettikten sonra İlâhi kitaplar hakkında bilgi sahibi olan

¹⁷⁴ Buhârî, "Cihâd", 105; Müslim, "Hac", 125.

¹⁷⁵ Hız. Peygamber'in eşi Ümmü Seleme ile yaptığı istişare için bk. Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *"Kitâbu'l-Megâzî"*, thk. Marsden Jones, (Beyrut: by., 1040/1984), 2/613. Hız. Peygamber'in eşi Hız. Hatice ile yaptığı istişaresi için bk. Buhârî "Tâ'bir", 1; "Bed'u'l-Vahy", 3.

¹⁷⁶ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî Ahmed b. Hanbel, *"el-Müsned"*, thk. Şuayb el-Arnâvutî-Adil Mürşid, (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1416/1995), 2/97.

¹⁷⁷ Buhârî, "Tefsîr", 96/1.

¹⁷⁸ Buhârî, "Tefsîr", 96/1.

¹⁷⁹ Buhârî, "Tâ'bir", 1, "Bed'u'l-Vahy", 3; Müslim, "İmân", 252. Hız. Hatice'nin Hız. Peygamber'i bu şekilde tarif edişi, onun peygamberlikten önce de örnek bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'in yanına götürmüştür.¹⁸⁰ Varaka b. Nevfel de ona gönderilen meleğin daha önce de diğer peygamberlere gönderilen vahiy meleği olduğunu söylemiştir.¹⁸¹ Hz. Hatice, eşinin peygamberliğini kabul etmiş, ona ilk iman eden kimse olmuştur.

Hz. Hatice yüksek anlayış kabiliyetiyle mantık çerçevesinde hareket etmiş, Hz. Peygamber'in endişe ve korkusunu gidermiştir. Hz. Peygamber'in müşkil durumunda eşine yol göstermiş, işinin ehli ile istişare etmesini sağlamıştır.

Ümmü Seleme'ye danıştığı başka bir hâdisede ise Hz. Peygamber, yanında bulunan muhacirler ve Ümmü Seleme ile birlikte hicretin altıncı yılında Mekke'ye özlem duyarak umre niyetiyle yola çıkmışlardır. Müslümanların yola çıktığı haberi gelince Mekkeli müşrikler onları şehre sokmamaya karar vermişlerdir. Müslümanlar savaş için değil sadece Kâbe'yi ziyaret için geldiklerini bildirmişler, bunun üzerine müşriklerle Hudeybiye Antlaşması imzalanmıştır.¹⁸² Kâbe'yi ziyaret için özlem ve hasretle memleketlerine gelen Müslümanlar, anlaşmanın şartları gereği Mekke'den içeri alınmayınca hayal kırıklığına uğramışlardır. Hz. Peygamber ashâbına: *"Kalkın tıraş olun ve kurbanlarınızı kesin."* emrini vermiş olsa da sahâbe bu emri hemen yapmaktan geri durmuşlardır. Üç defa tekrar edilen bu emire itaat etmeyen ashâbın bu davranışına, Hz. Peygamber çok üzülmüş ve moral bozukluğuyla çadırına girmiştir. Hz. Peygamber'in çadırında bulunan Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'deki bu halin ne olduğunu sormuştur. Hz. Peygamber ona: *"Ne garip ki ashâbıma defalarca tıraşınızı olun kurbanınızı kesin dememe rağmen beni görüp duydukları halde bana cevap vermediler, itaat etmediler."* buyurmuştur.¹⁸³

Hz. Peygamber'in durumunu izâh ettiği eşi Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'e fikrini beyan ederek gidip kurbanını kesmesini, ardından ashâbının da ona uyacağını ifade etmiştir.¹⁸⁴ Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ile yaptığı istişare sonucu olarak Hz. Peygamber dışarı çıkıp kurbanını kesmiştir. Bunu gören ashâbı âdeta birbiriyle yarışarcasına kurbanlarını kesmekte acele etmişlerdir.¹⁸⁵ Ümmü Seleme'nin yerli yerinde verdiği tavsiyesi üzerine Hz. Peygamber ile ashâbı arasına yaşanan olay çözüme kavuşturulmuştur.

¹⁸⁰ Buhârî, "Ehâdisü'l-Enbiyâ", 21.

¹⁸¹ Buhârî, "Bed'ü'l-Vahy", 3, "Ehâdisü'l-Enbiya", 21.

¹⁸² Hamidullah, "Hudeybiye", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, 18/297-299.

¹⁸³ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Tarîhu'l-Umem ve'l-Mülûk*, (Beyrut: Daru'l-Fikr 1407/1987), 3/230.

¹⁸⁴ Buhârî, "Şurû", 15.

¹⁸⁵ Buhârî, "Şurû", 15; Ebû Hatim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî İbn Hibbân, *"Siretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ"*, thk. Seyyid Aziz Bey, (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübî'l-Sekâfeti, 1987), 285.

H. Peygamber, başka bir defasında yaşanan İfk hadisesi¹⁸⁶ karşısında bazı yakınlarıyla istişare etmiştir. H. Ali, Üsâme b. Zeyd ve H. Âişe'ye rakip olmasına rağmen Zeyneb bt. Cahş'ın fikrini almıştır.¹⁸⁷ Zeyneb bt. Cahş da: “*Ya Resûlullah, kulağımla işitmediğim ve gözümlle görmediğim bir konuda bir şey diyemem ancak onun hakkında sadece hayır biliyorum.*” demiştir.¹⁸⁸ H. Peygamber'in ilk istişare ettiği kimseler arasında fikrini aldığı kişi hanımı Zeyneb bt. Cahş olmuş, eşlerinin görüşlerine ehemmiyet verdiğini bu davranışıyla ortaya koymuştur.

Âişe'yi tanıyıp bildiği halde H. Peygamber, kendi insiyatifi ile hüküm vermekten çekinmiş ve onun hakkında istişareler yaparak olayın âdil bir şekilde sonuçlanmasını istemiştir.¹⁸⁹ Bu onun eşlerine ve diğer kimselere danışmaktan geri durmadığını göstermektedir. H. Peygamber'in eşlerini ilgilendiren hususlarda onların görüşlerini ilk sırada tuttuğuna işaret etmektedir.

Bahsedilmekte olan örnekler artırılabilir olup, bu hususta anlaşılması gereken H. Peygamber'in yeri geldiğinde eşlerine, ashabına danışması ve onlarla istişarelerde bulunması, onun çevresindeki insanların görüşlerine değer verdiğinin fiilî bir göstergesidir.

1.3.5. H. Peygamber'in Eşlerine Yardımcı Olması

H. Peygamber, yaşadığı evinde bazı ev işlerinde hanımlarına yardımcı olmuştur.¹⁹⁰ H. Âişe, H. Peygamber'in evinde ayakkabı tamiri yaptığını, elbiseleri yamadığını ve temizlediğini, dikiş diktiğini ve erkeklerin yapabileceği diğer işlerden yaptığını ifade etmiştir.¹⁹¹

Ebû Hureyre: “*H. Peygamber, hiçbir yemeği hiçbir zaman ayıplamamış, yermemiştir. O, eğer iştahı varsa yemeği yer, hoşlanmazsa bırakır, yemezdi.*”¹⁹² demiştir. Dolayısıyla H. Peygamber'in yemekten ötürü hanımlarına kızmadığı ve onları incitmediği anlaşılmaktadır. H. Peygamber, eşleriyle en güzel şekilde geçinerek onları hayattayken ve vefatlarından sonra hayırla yâd etmiştir.¹⁹³

Eşlerine karşı hal ve tavırlarıyla hemcinslerine misal olan H. Peygamber, H. Safiyye'nin devesine binmesi için onun önünde çökerek dizine basıp devesine binmesi için

¹⁸⁶ İfk Hâdisesi detaylı olarak “H. Âişe ve İfk Hâdisesi Âyetlerinin Nüzûlü” başlığında verilmiştir.

¹⁸⁷ İbn İshâk, *Siyer*, 448.

¹⁸⁸ Buhârî, “Şehâdet”, 15.

¹⁸⁹ Buhârî, “Tefsîr” 24/11.

¹⁹⁰ Buhârî “Ezan”, 44.

¹⁹¹ Buhârî, “Ezan”, 44; Tirmizî, “Kıyâmet”, 46.

¹⁹² Buhârî, “Et'ime”, 21.

¹⁹³ Akpınar, “Aile İlişkilerinde H. Peygamber'in Örnekliği”, 7.

Safiyye'ye yardımcı olmuştur.¹⁹⁴ Yaratılış itibariyle kadınların fiziksel olarak yapmakta zorlanacağı bir eylemde Hz. Peygamber kibar ve düşünceli davranışıyla devesine binmekte zorlanan eşine yardımda bulunmuştur. Gündelik hayatla kıyaslanacak olursa kadınların eşlerinin yardımına ihtiyaç duyduğu birçok davranış karşımıza çıkacaktır. Hz. Peygamber, bu hususta medenî tavırlarıyla daima nezâket dersi vermektedir.

Hz. Peygamber, bir yolculuğu esnasında devesinin terkisinde eşi Safiyye bt. Huyey olduğu halde devenin üzerinden düşmüştür. Telaşla yardıma koşan sahabîlerden ilk önce eşine yardım etmelerini istemiştir. Böylece Ebû Talhâ el-Ensârî, bir örtüyü önüne cephe alarak Safiyye'ye yaklaşmış, düşmenin etkisiyle açılan yerlerini örtmesine ve toparlanmasına yardım etmiştir.¹⁹⁵ Hz. Peygamber'in nezâketi ve kibarlığı her durumda eşlerini kuşatmıştır ve ashâbına yol göstermiştir. Hicretin onuncu yılı Zilkâde ayında, Hz. Peygamber'in yapmış olduğu veda haccında Hz. Sevede ile birlikte diğer hanımları bulunmuşlardır.¹⁹⁶ Hz. Âişe:

*“Sevede bt. Zem'a, kalabalık olmadan önce Mina'ya geçmek için Resûlullah'tan izin istedi. Sevede ağır hareket eden bir kadındı, bu yüzden Resûlullah ona izin verdi. Resûlullah o hariç diğer hanımlarını sabaha kadar yanında tuttu. Bende Sevede gibi kalabalık olmadan Mina'ya varmak için izin isteyip, onun emriyle de Mina'dan dönmeyi ne kadar isterdim. Bu benim için sevinilecek çoğu şeyden daha kıymetliydi.”*¹⁹⁷ demiştir.

Ümmü Seleme ile Hz. Peygamber arasında da benzer bir örnek vuku bulmuş, Ümmü Seleme hac zamanı rahatsızlanmıştır. Hz. Peygamber ona, insanların gerisinde olup binek üzerinde tavaf yapabileceğini söylemiştir.¹⁹⁸

Söz konusu hâdiselerden, eşler arasında olan iletişim seviyesinin sınırları belirlenerek nezaket çerçevesinde kendi hali arz edilmeli, müsaade veya yardım istenmesi gereken yerde bunun ifade edilmesinden çekinilmemesi gerektiğini anlamak mümkündür. Hz. Peygamber de kendi halini arz eden eşlerine karşılık anlayış ve hoşgörü ile yaklaşmıştır. Zorlaştırma yolunu değil kolaylaştırmayı tercih eden Hz. Peygamber, bu surette eşlerine karşı elinden gelen yardımı yapmıştır. Hz. Peygamber'in hac ibadetini kolaylaştırmak için kadın ve çocukları önden göndermesi, ashâbı tarafından sünnet olarak uygulanır hale gelmiştir.¹⁹⁹

Yaşlılık, hastalık vb. sebeplerle dinçlik ve kuvvetin olmadığı zamanlar her insanın hayatta karşılaşabileceği ihtimaller dâhilindedir. Kişinin müdahalesi olmaksızın şartlar bu şekilde gelişebilir. Aynı zamanda nazik ve hassas fitrat üzere yaratılmış hanımların

¹⁹⁴ Buhârî, “Meğâzî”, 38.

¹⁹⁵ Buhârî, “Cihâd”, 197, “Edeb”, 104, “Libâs”, 102.

¹⁹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/166.

¹⁹⁷ Buhârî, “Hac”, 98; Müslim, “Hac”, 294.

¹⁹⁸ Buhârî, “Salât”, 78; Müslim, “Hac”, 258.

¹⁹⁹ Buhârî, “Hac”, 99.

zorlandıkları veya güç yetiremedikleri durumları eşleriyle paylaşmaları gerektiğini göstermektedir. Hz. Peygamber'in dinî meselelerde de eşlerine yardımcı olduğu, onları zorlamadığı bilakis kolaylık sağladığı anlaşılmaktadır.

1.3.6. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Psikolojik Durumunu Dikkate Alması ve Onları Teselli Etmesi

Hz. Peygamber, insanların psikolojik durumlarını önemsemiş ve ince düşünceli yapısı ile onlara bu hususta hassas davranmayı amaçlamıştır. Hz. Peygamber, hayatı müşterek yaşadığı eşlerine karşı da her zaman onların duygu durumunu göz önünde bulundurarak tavır takınmıştır. Bu konudaki bazı misallerden vererek Hz. Peygamber'in yaşantısına değinmek yerinde olacaktır.

Hz. Âişe'nin hac ibadeti sırasında hayız olduğu için üzülmesine Hz. Peygamber, bunun Allah'ın Âdem kızlarına verdiği bir durum olduğunu belirterek tesellide bulunmuştur.²⁰⁰ Hz. Âişe, herkes bir hac ve umre ibadeti yerine getirirken kendisi sadece bir hac ibadeti yapabildiği için üzülmüştür. Hz. Peygamber buna çözüm üreterek eşinin üzüntüsünü gidermek adına Âişe'ye erkek kardeşi ile birlikte ihrama girerek Ten'im'e gönderip umre ibadetini yapmasına vesile olmuştur.²⁰¹

Kullukta kadının ve erkeğin eşit tutulduğu ancak bazı farklı hallerinden ötürü kadınların kendilerine has muafiyetlerinin olduğu söz konusudur. Kadınlar özel hallerinde iken bazı ibadetleri yapmaktan muaf tutulmuşlardır. Hz. Peygamber, kadınların Kâbe'yi tavaf hariç diğer rükûnlarını yerine getirebileceklerini haber vermiştir.²⁰² Hz. Âişe'nin tecrübe ettiği bir hâdisede hac ibadetinin sonu veda tavafı olmasına rağmen, hayızlı kadın için bu durum hafifletilmiştir.²⁰³

Hz. Peygamber, Âişe'nin bayram günü mızrak-kalkan oyunu oynayan Habeşlileri izlemesine müsaade ettiği ve onunla birlikte kendisinin izlediği rivayet edilmiştir.²⁰⁴ Âişe, bu oyunu izlemenin kendisi için ne derece heyecan ve istek uyandırdığını anlatmıştır.²⁰⁵ Hz. Peygamber'in eşlerinin psikolojik durumlarını göz önünde bulundurarak onların insan olduğunu ve eğlenmeye hakları olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Başka bir örnekte Hz. Peygamber'in, Âişe ile koşu yarışı yaptığı aktarılmıştır.²⁰⁶ Hz. Âişe'nin aktardığına göre:

"Ben daha et tutmamış beli ince bir kız iken yolculuk esnasında Hz. Peygamber ashâbına: 'Siz devam edin' dedi. Biz ikimiz arkada yalnız kalınca 'Hadi koşalım' dedi ve koşmaya başladı,

²⁰⁰ Buhârî, "Edâhî", 3, "Hayız", 1.

²⁰¹ Buhârî, "Umre", 9 "Hayz", 15, "Temenni", 3; Müslim, "Hac", 120.

²⁰² Buhârî, "Hac", 81.

²⁰³ Buhârî, "Hac", 145.

²⁰⁴ Buhârî, "İdeyn", 2, "Salât", 69.

²⁰⁵ Buhârî, "Nikâh", 82; Müslim, "Salâtu'l-İdeyn", 18.

²⁰⁶ Ebû Dâvûd, "Cihâd", 61.

ben onu geçtim. Birkaç yıl sonra yine bir yolculuk esnasında ashâbına: ‘Siz devam edin’ dedi, arkada ikimiz kalınca ‘Hadi gel koşalım’ dedi. Ben et tutmuş göbek bağlamıştım bu sebeple o beni geçti. Sonra gülererek: ‘İşte bu benim seni geçişim, senin o gün beni geçişine bedel olsun’ dedi.”²⁰⁷ diyerek anlatmıştır.

Yaşı sebebiyle hanımının bu tür oyunlardan hoşlanabileceğini düşünerek Hz.

Peygamber’in onu memnun etmek istediği anlaşılmaktadır.²⁰⁸

Âişe’nin Hz. Peygamber’e bulamaç yemeği pişirdiği sırada yanlarında Sevde’de bulunmaktadır. Âişe, Sevde’nin de bu yemekten yemesi için ısrarcı olmuştur. Ancak yinede Sevde yemek istememiştir. Âişe, Sevde’nin üstüne giderek şaka yapıp yemediği takdirde bulamacı Sevde’nin yüzüne süreceğini söylemiştir. Âişe’nin tüm ısrarına rağmen yemeyince Sevde’nin yüzüne bulamacı sürmeye başlamış ve Hz. Peygamber’i güldürmüştür. Hz. Peygamber, Sevde’ye: “*Ne duruyorsun sende ona sür.*” demiştir.²⁰⁹ Bu olayda Allah Rasûlu’nun aile içerisinde hanımları arasında sınırını aşmadan yapılan şakalaşmayı tasvip ettiği hatta buna gülmesi, onunda memnun olduğunu göstermektedir. Hz. Âişe’den Hz. Sevde’ye karşılık vermesini istemesi, Hz. Peygamber’in gün içerisinde beşerî yönünü takınarak latifeleşmeye, muhabbet ortamına girdiğinin işaretidir. Aile ortamında bir baba, bir eş, bir aile reisi olduğu unutulmamalı, en önemlisi de onun ve eşlerinin birer insan oldukları göz ardı edilmemelidir.

İfk hâdisesi olarak bilinen Hz. Âişe’nin iftiraya uğradığı olayda, Hz. Peygamber’in eşinin psikolojik durumunu anlayarak onun durumunun anlaşılması için çevresindeki yakınlarıyla iştisare etmesi, Âişe’ye: “*Eğer masum isen Allah seni temize çıkaracaktır, bir günah işlediysen tövbe et, Allah günahları bağışlayandır.*”²¹⁰ diyerek ona teselli vermesi, sıkıntı içinde olan eşine yardımcı olarak yol gösterdiğini belirtmektedir.

Hız. Âişe’nin başının ağrıdığını söyleyip “*Vay başım*” diye sızlanması üzerine Hz. Peygamber ona şaka yaparak: “*Asıl ben vay başım demeliyim. Sen benden önce ölsen, seni elimle yıkayıp kefenlesem, namazını kılıp kabre koysam olmaz mı?*” demiştir. Hız. Âişe ona cevaben: “*Vay başıma gelenler, sen gerçekten benim ölmemi istiyorsun...*” demiş, Hız. Peygamber de ona tebessüm etmiştir.²¹¹ Hız. Peygamber’in, eşleriyle yarış yapması, şakalaşması, eşlerinin ruh haline önem verdiğini ve onlara uyum sağladığını göstermektedir.

Hız. Peygamber’in eşi Âişe ile arasında geçen bir hâdis de, Hız. Peygamber’in moralinin yerinde olduğu bir gün Hız. Âişe kendisine dua etmesini istemiştir. Hız. Peygamber’de ellerini açarak “*Allah’ım, Âişe’nin gelmiş-geçmiş, gizli-açık bütün*

²⁰⁷ M. Yusuf Kândehevî, *Hayâtü’s-Sahâbe*, çev. Ahmet Meylânî (İstanbul: Divan Yayınları, 1980), 3/174.

²⁰⁸ İbn Mâce, “Nikâh”, 50.

²⁰⁹ Nesâî, “İşretü’n-Nisâ”, 5.

²¹⁰ Fayda, “İfk Hâdisesi”, 21/507.

²¹¹ Buhârî, “Merdâ”, 16.

günahlarını bağışla!” diyerek dua etmiştir. Bu dua Hz. Âişe’nin çok hoşuna gittiği için gülmeğe başlamıştır. Resûlullah “*Yaptığım dua çok mu hoşuna gitti?*” deyince Âişe’de “*Senin duan nasıl hoşuma gitmesin Ya Resûlullah?*” demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber “*Allah’a yemin olsun ki ben bu duayı her vakit namazda ümmetim için de yapıyorum.*” buyurmuştur.²¹²

Hz. Peygamber’in yaptığı dua ile Hz. Âişe’yi mutlu ettiği anlaşıldığı gibi onun ümmetinin tümü için geniş bir duada bulunduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber’in eşine dua etmesi ümmetin hem kadınları hem erkekleri için güzel davranış misallerindendir. Eşlerin birbiri hakkında hayır ve güzellikleri dilemesi, hem kişinin eşine bakış açısını değiştirmekte hemde ikili ilişkilerde kişiler arasındaki bağı sağlamlaştırmaktadır.

Hz. Peygamber, kocası Hayber fethinde öldürülen kendisi de esir düşen Safiyye’ye,²¹³ onu zorlamayacağını isterse İslâm’ı seçerek kendisine eş olabileceğini isterse de Yahudi olarak kalıp azâd edileceğini söylemiştir. Kendisine tercih hakkı sunulan Safiyye bu nezaket karşısında Hz. Peygamber’i seçerek ona eş olmayı tercih etmiştir.²¹⁴ Hz. Peygamber’in karşısındakinin ruh halini, duygu durumunu önemsemesi, yakınlarını savaşta kaybetmiş ve kendisi de esir düşmüş bir hanım için nazik ve kıymet verici bir teklif ile gelmesi oldukça değerli bir durumdur.²¹⁵ Nitekim esir durumundaki bir kimseyle evlenmesi Hz. Peygamber’e zor olmayacaktır. Ancak o, karşısındaki insana değer verdiğini göstererek şahsına yakışır şekilde, insancıl ve medenî bir tarzda hareket etmiştir. Hz. Safiyye, güzel ahlakın en güzel timsali olan Hz. Peygamber hakkında:

*“Resûlullah’tan daha güzel ahlâk sahibi kimse görmedim. Hayber’den Medine’ye doğru yola çıktığımızda arkasına binip uyuklamaya başlamışım. Başımı eyere vurunca eliyle beni tutuyor: “Ey Huyey kızı sakın ol!” diyordu. Sahbâ’ya geldiğimizde: “Ey Safiyye! Seninkilere yaptığımızdan dolayı senden özür dilerim. Onlar bana böyle böyle dediler.” buyurdu.”*²¹⁶

Hz. Peygamber, Müslümanlar ile kabilesi arasında cereyan eden savaş nedeniyle eşi Safiyye’nin kalbinin buruk olabileceğini düşünerek ondan özür dilemiş ve kabilesiyle savaşmaya iten sebepleri izah ederek gönlünü almak istemiştir.²¹⁷

Safiyye, Hz. Peygamber’den hoşnut olduğunu, evlendikleri gün Hz. Peygamber’in bütün gece uyumayarak kendisiyle konuşup sohbet ettiğini bildirmiştir.²¹⁸ Hz. Peygamber’in

²¹² Zehebî, *Siyer*, 2/145.

²¹³ Buhârî, “*Megâzî*”, 38.

²¹⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-Nihâye*, *Büyük İslâm Tarihi*, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1415/1994), 5/537.

²¹⁵ Hz. Peygamber, Safiyye’yi önce azad etmiş sonrasında evlenme teklifi etmiştir. Buhârî, “*Megâzî*”, 38, “*Nikâh*”, 13.

²¹⁶ Şâmî, *Peygamber Külliyyatı*, 11/238.

²¹⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 569.

²¹⁸ Afzalurrahman, *Sîret*, 2/192.

hanesine girdikten sonra da onun Safiyye ile sabaha kadar konuşup kafasına takılanları cevaplaması, onunla sohbet etmesi, eşini rahatlatması ve moral vermesi, Hz. Peygamber'in psikolojik destek vermesi kabul edilebilir. Hz. Peygamber'in kendini karşısındakinin yerine koyup –empati kurarak- onun ruh halini anlaması ve psikolojisine göre hareket etmesi çok ince bir ruh taşımaktadır. Hz. Peygamber'in üstün şahsiyetinde bu tarz nazik davranışlara rastlanılmaktadır.

H. Peygamber'in H. Safiyye'ye olan tavrı aile içerisinde eşlerin birbirine nasıl davranacağını gösteren misallerden biridir. Hayber fethinde birçok yakını kaybetmiş olan H. Safiyye'nin, H. Peygamber ile bu hususlarda konuşup mutmain olması ve moral bulması oldukça önemlidir. Konuşmanın ve iletişimin eşler arasındaki önemine dair uzmanlarından dersler dinlemek ve uygulamak aslında sünnete uymanın gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

H. Peygamber, başka bir hâdisde de Ümmü Seleme'ye zor zamanında teselli verip ona nasıl dua edeceğini göstermiştir. Ümmü Seleme'nin ilk eşi olan Ebû Seleme, H. Peygamber ile Bedir ve Uhud Savaşları'na katılmıştır.²¹⁹ Uhud Savaşı'nda aldığı yara kötüleşmiştir. Ebû Seleme ölüm döşegindeyken yanına gelen H. Peygamber, kadınlar ağladığı için onlara: “*Susun, kendiniz için iyi şeyler söyleyin çünkü melekler duaya muhakkak “amin” derler. Ruh çıkınca göz onu takip eder.*”²²⁰ buyurmuş, ardından: “*Allah'ım Ebû Seleme'yi affet, derecesini yücelt.*”²²¹ diyerek duada bulunmuştur. H. Peygamber, Ebû Seleme'nin vefâtından sonra günlerce ağlayan Ümmü Seleme'ye: “*Allah'ım onu bağışla de ve musibetin için Allah'tan hayır iste.*”²²² buyurarak teselli vermiştir. H. Peygamber, acısı büyük olan Ümmü Seleme'ye nasıl dua edeceğini bildirerek yol göstermiştir. Ebû Seleme, H. Peygamber'in hem halasının oğlu hem de sütkardeşidir.²²³ Bu sebeple onun vefatına H. Peygamber de çok üzülmüştür. H. Peygamber, vefat edecek olana dua etmiş, eşini kaybetmek üzere olana da nasıl dua edeceğini göstermiş ve onları yalnız bırakmamıştır. H. Peygamber yapmış olduğu ziyaretleriyle Ümmü Seleme'yi teselli etmiş ve acısını paylaşmıştır.

H. Peygamber, hanımlarından Mâriye'nin psikolojik durumunu düşünerek ona da teselli vermiştir. Mâriye, Mısır'da dünyaya gelmiş, henüz gençlik yıllarındayken kız kardeşi

²¹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/682; Belâzürî, *Ensâb*, 10/222-223.

²²⁰ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/301; Belâzürî, *Ensâb*, 10/223; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/424.

²²¹ Müslim, “Cenâiz”, 3, 4.

²²² Zehebî, *Siyer*, 1/150-151.

²²³ Taberî, *Tarih*, 3/405-406.

Sîrîn ile birlikte Mısır Mukavkısı Cüreyc b. Mînâ'nın sarayına getirilmişlerdir.²²⁴ Hz. Mâriye, Mısır Mukavkısı tarafından Hz. Peygamber'in tebliğ mektubuna karşılık armağan olarak Mısır'dan -bilmediği bir yere- Medine'ye gönderilmiştir.²²⁵ Mâriye, içerisinde bulunduğu durumdan şikâyet etmek yerine hem eşi hem reisi olan Hz. Peygamber'in üstün kişiliği ve şahsiyetine dayanarak teslimiyet göstermiştir.²²⁶

Hz. Peygamber, Hz. İbrâhim'in eşi olan Hz. Hâcer'in başından geçenleri anlatarak Mâriye'nin gurbetlik sıkıntısını teselli etmiş, aynı memleketten gelerek Peygamberlere hediye edilmeleri ve seneler sonra Peygamberlere kendilerinden çocuk verilmesi bakımından benzerlikleri olduğunu belirtmiştir. Hz. Peygamber: *“Kıptîler hakkında hayır konuşunuz. Zira onların bize bir zimmeti ve yakınlığı var. Onların bize yakınlığı atam İbrâhim'inoğlu İsmâil'in annesinin ve benim oğlum İbrâhim'in annesinin onlardan olması sebebiyledir.”*²²⁷ buyurmuştur.

Hz. Peygamber'in kendi soydaşları hakkında sarf ettiği güzel sözleride Mâriye'yi moralize etmiştir. Hz. Mâriye, yaşadığı sürece eşinin rızasını düşünerek hareket etmiş, kendini Hz. Peygamber'in tesellisi ile teskin ederek ömrünün sonuna kadar Medine'de kalmış ve orada vefat etmiştir.²²⁸

Hz. Peygamber'in eşleri arasında zaman zaman kutuplaşmalar meydana gelmiştir. Hz. Peygamber hayattayken bu kutuplaşmayı fark etmiştir. Ancak fitratları gereği kıskançlık duygusuyla hareket ettiklerinden onlara fazla müdahalede bulunmamıştır. Hz. Peygamber, eşlerinin birbirlerine gösterdikleri kıskançlıklara karşı sabır ve tahammül göstermiştir.²²⁹

1.3.7. Hz. Peygamber'in Eşlerini Uyarması

Hz. Peygamber, İslâm'ın oluşturmayı amaçladığı ideal aile yapısının en canlı örneği olarak yaşantısı, uygulamaları, açıklamaları, uyarıları gibi yollarla başta ailesine ve insanlara kendisine tebliğ edilen vahyi anlatmayı amaçlamıştır. Kur'ân'da: *“O peygamberleri apaçık delillerle ve kutsal metinlerle gönderdik. İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklamaları için ve (ola ki üzerinde) düşünürler diye sana da uyarıcı kitabı indirdik.”*²³⁰ buyurularak, Hz. Peygamber'in kendisine iletilen mesajları açıklaması gerektiğine işaret etmektedir.

²²⁴ Emine Peköz, “Hz. Peygamber'in Cârîyesi Mâriye”, *Siyer Araştırmaları Dergisi* 1, (Ocak-Haziran 2017): 71.

²²⁵ Taberî, *Tarih*, 2/307; İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/397.

²²⁶ Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 325-327.

²²⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/203.

²²⁸ Uraler, “Mâriye”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2003, 28/64.

²²⁹ Sancaklı, “Hz. Peygamber'in Hanımlara Karşı Sergilediği İncelik ve Zarafet Anlayışı”, 11.

²³⁰ Nahl, 16:44.

Hız. Peygamber, bu iletileri yakınından başlayarak eşleri, ailesi, ashâbı, ümmetine aktarma, açıklama ve uyarma vazifesinde insanlarla iletişime geçerken hem sözlü hem sözsüz (yani jest ve mimiklerini) iletişimde beden dilini kullanmıştır.²³¹ Hız. Peygamber'in kızdığı zaman yüzünü başka tarafa çevirmesi buna örnek verilebilir.²³² Ümmü Seleme'nin “*Ya Resulûllah, hanımların cihâdı yok mudur?*” sorusuna cevaben Hız. Peygamber: “*Onların cihâdı orasıdır*”²³³ diyerek eliyle Mekke'yi işaret etmesi beden dilini kullanırken el işareti yapmış olduğunu göstermektedir. Yine Ümmü Seleme, Hız. Peygamber'in odasında namaz kılarken önünden geçmek isteyen kimseleri engellemek için eliyle işaret ettiğini bildirmiştir.²³⁴

Hız. Peygamber'in jestleriyle yaptığı uyarıya Hız. Âişe: “*Resulûllah namaz kılarken ayaklarım onun önüne kablesine gelecek şekilde yatarak uyurdum. O, secde edeceği zaman elleriyle bana dokunur, ben ayaklarımı toplar, ayağa kalktığı zaman yine uzatırdım. O zamanlar evlerde lamba yoktu.*”²³⁵ diyerek Hız. Peygamber'in kendisine yapmış olduğu sözsüz uyarıyı aktarmıştır. Hız. Peygamber'in, sözlü ifadede bulunmasa da memnun olmadığı hoşuna gitmeyen bir şeyi onun yüzünden,²³⁶ duruşundan, bakışından, ten renginden, ses tonundan eşleri ve ashâbı anlamışlardır.²³⁷ Onun bir kısım uyarıları sözlü bir kısım uyarıları beden dili ile anlaşılmıştır.

Hız. Peygamber, bir defasında Hız. Âişe'nin yanında yabancı birini görmüş ve bu durumdan hoşlanmadığını yüz ifadeleriyle hissettirmiştir. Buna karşılık Hız. Âişe, yanındaki kişinin sütkardeşi olduğunu açıklamıştır. Hız. Peygamber ise ona: “*Sütkardeşlerinizin kimler olduğuna dikkat edin zira süt emme açlıktan dolaydır.*” buyurmuştur.²³⁸ Başka bir olayda Hız. Âişe, üzerinde hayvan figürlerinin olduğu bir yastığı Hız. Peygamber'e getirmiştir. Hız. Peygamber, yüzünün rengi değişmiş halde: “*Bu yastığın hali nedir?*” diye sormuştur. Hız.

²³¹ Hız. Peygamber'in beden dilini kullandığı rivayetler için bk. Buhârî, “Talâk”, 24. Karşılıklı konuşmalarda muhatabın yüzüne bakmak, göz teması kurmak, oturuş şekli, jest-mimikler, vs. iletişimde oldukça önemli görülmektedir. Nevzat Aydın, “Hız. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1, (2015): 10/108.

²³² Hız. Peygamber'in sevindiği zaman gözlerini yere indirmesi, bir şeye işaret ettiği zaman elinin tamamını kullanması, şaşırdığında elini ters çevirmesi ve yukarı doğru açması gibi farklı rivayetler de bulunmaktadır. Tirmizî, *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye* (Beyrut: 1996), 132-140.

²³³ Ebu'l-Kâsim Süleyman b. Ahmed Taberânî, “*el-Mu'cemu'l-Kebîr*”, thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 23/251, 511.

²³⁴ Buhârî, “Salât”, 22, 104, 108; İbn Mâce, “İkâme” 40; Ebû Dâvûd, “Salât”, 111; Nesâî, “Taharet”, 120.

²³⁵ Buhârî, “Namaz”, 22; Müslim, “Salât”, 272.

²³⁶ Müslim, “Fezâil”, 67.

²³⁷ Buhârî, “İlim”, 28, 38, “Salât”, 16, 39; Tirmizî, “Şemâil”, 23. Farklı örnekler için bk. Mustafa Karataş, *Peygamberimizin Beden Dili* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), 143-217.

²³⁸ Buhârî, “Nikâh”, 21.

Âişe: “*Senin için yaptım*” deyince ona: “*Sen içinde suret bulunan eve meleklerin girmeyeceğini bilmiyor musun?*” diyerek tepki göstermiştir.²³⁹

Hiz. Peygamber Hiz. Hatice’ye olan hürmetini ve vefasını o vefat ettikten sonra her fırsatta göstermiştir. Hiz. Âişe, Hiz. Peygamber’in Hiz. Hatice’ye olan sevgisinden bahsederken:

“*Rasûlullah, Hatice hakkında konuşmadan evden çıkmazdı. Onu andığında çok güzel bir şekilde överdi. Bir gün yine onu anlatınca Hatice’yi çok kıskandım ve “Ya Rasûlullah! O ihtiyar bir kadın idi. Dişleri düştüğü için diş etlerinin kızarıklığı gözükken bu kadını ne diye anlatıp duruyorsun. Allah sana ondan daha hayırlı bir kadın verdi.”*”²⁴⁰ deyince Rasûlullah öyle bir öfkelenildi ki saçının ön tarafı terledi ve:

“*Hayır! Vallahi Allah bana ondan daha hayırlı bir zevce vermedi. İnsanlar beni inkâr ettiğinde o bana inandı. İnsanlar beni yalanladığında o beni doğruladı, insanlar beni mahrum bıraktığında o beni maliyle destekledi. Diğer hanımlarımdan değil de Allah bana sadece ondan çocuklar ihsan etti.*” buyurmuştur.²⁴¹ Âişe: “Ben kendime bir daha kesinlikle onu dilime dolamayacak, ondan nahoş olarak bahsetmeyeceğim, dedim.”²⁴² buyurmuştur.

Hiz. Peygamber, eşlerinin güzel davranışlarından hoşnut olmuş, onların yaptığı bazı davranışları ise uyarma gereği hissetmiştir. Nitekim Hiz. Peygamber, onların hem Peygamberi hem de eşleri idi. Hiz. Peygamber, ümmeti hakkında istediği hayır ve güzelliği, eşleri içinde istemiş olmalı ki onların ahiret hayatına zarar verecek davranışlardan kaçınmalarını tavsiye edip bu hususta uyarılarda bulunmuştur. Hiz. Peygamber, eşleri ile aralarında anlaşmazlık yaşayan ashâbına arabuluculuk ve hakemlik yaptığı gibi kendisi ve eşleri arasında yaşanan problemlere de çözüm yolları geliştirmiştir.²⁴³

Ümmü Seleme, Uhud Savaşı’nda aldığı yara sebebiyle vefat eden eşi Ebû Seleme’nin vefatına o kadar üzülmüştür ki ona yakacağı ağıdın dillere destan olacağını ahd etmiştir.²⁴⁴ Ağıt yakmak için Ümmü Seleme’ye yardıma gelen kadını gören Hiz. Peygamber: “*Allah’ın çıkardığı şeytanı eve yeniden mi sokmak istiyorsun?*” diyerek tepkisini göstermiştir. Böylece Ümmü Seleme de bu ahdini yerine getirmekten vazgeçmiştir.²⁴⁵

Hiz. Âişe, Hiz. Peygamber’in yanında bulunduğu bir zamanda Hiz. Safiyye’nin boyunun kısa olduğundan söz etmiştir. Hiz. Peygamber ona kızarak: “*Ey Âişe, sen öyle bir söz söyledin ki, onu denize atsan bütün sularını kirletir.*” buyurmuştur. Hiz. Âişe ise özür

²³⁹ Buhârî, “Bed’ü’l-Halk”, 11, “Büyü”, 40.

²⁴⁰ Buhârî, “Menâkibu’l-Ensâr”, 20.

²⁴¹ Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf el-Mısırî Zürkânî, “Şerh ‘ale’l-Mevâhibi’l-Ledünniye”, thk. Muhammed Abdülaziz Halidî, (Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1417/1996), 4/372.

²⁴² İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 7/85; İbn Abdi’l-Berr, *el-İstiâb*, 4/1823; Zehebî, *Siyer*, 3/412.

²⁴³ Acarlıoğlu, “Bir Eş Olarak Hiz. Peygamber’in Karşılaştığı Problemler ve Çözüm Yolları”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25, S. 2 (Aralık 2021): 759-771; Akpınar, “Aile İçi Sorunların Çözümünde Kur’ânî Yöntem”, 13-14.

²⁴⁴ Feryad ederek, çılgınlık kopararak ağlamak anlamına gelen “Niyâha”, câhiliye âdetlerinden olup hadislerde kesinlikle yasaklanmıştır. Buhârî, “Meğâzî”, 34, 46, 83, “Ahkâm”, 49.

²⁴⁵ Müslim, “Cenâiz”, 7, 10.

dilereyerek: “Ben sadece gerçeği söyledim.” demiştir.²⁴⁶ Hz. Âişe, Peygamber hanımı da olsa bazen fitratında bulunan kıskançlık hislerine kapılmış, ağzından çıkan sözler sebebiyle Hz. Peygamber’in tepkisine maruz kalmış ve hatasından dolayı özür dilemiştir.

Hz. Peygamber’in vefatına yakın hastalandığı sırada eşi Safiyye: “*Ey Allah’ın Resûlü, Allah’a yemin olsun ki sana gelen bu sıkıntının bana gelmesini isterim.*” demiştir. Hz. Peygamber, diğer hanımlarının Safiyye hakkında birbirine işaret yaptığını görmüş ve onlara “*Ağızlarınızı yıkayınız.*” buyurmuştur. Onlar bunun nedenini sorunca Hz. Peygamber: “*Arkadaşınızı çekiştirdiğiniz için, vallahi o sözünde samimidir.*” buyurmuştur.²⁴⁷

Hz. Peygamber’in, Safiyye’yi niyetinde samimi olduğunu söyleyerek koruması ve diğer hanımlarını da onun çekiştirdikleri için uyarması, benzer durumu yaşayanların arkadaşını/kardeşini vs. çekiştirmesinin doğru bir davranış olmadığına işaret etmektedir. Yani Hz. Peygamber’in hanımlarına yaptığı uyarı, benzer davranışı gösteren herkese mesaj vermektedir.

1.3.8. Hz. Peygamber’in Eşlerini Taltif Etmesi

Hz. Peygamber’in terbiyesi altında yetişen sahâbe, ondan ilim, ahlak, fazilet öğrenmiş bir nesildir. Hz. Peygamber’in eşleri de onun terbiyesi altında şahsî gelişimini devam ettiren hanımlardır. Islâm dini uğruna Hz. Peygamber’in safında yer alarak çeşitli fedakârlıklarda bulunan bu hanımlar, Hz. Peygamber’in iltifatlarına ve övgülerine mazhar olmuşlardır. Hz. Peygamber’in, eşlerini hayattayken veya vefatlarından sonra daima güzel sözlerle ve hayırla bahsettiğine rastlanılmaktadır.²⁴⁸ Hz. Peygamber, hanımlarına karşı her zaman nezaket içerisinde olmuş ve onlara iltifat etmekten geri durmamıştır.²⁴⁹

Hz. Peygamber’le geçirdiği yirmi beş yıllık birlikteliğinde, onda bıraktığı güzel izler ile Hz. Hatice daima hayırla anılmıştır. Bu hususta Hz. Peygamber kendisi hakkında “*Cennet ehlinin en faziletli hanımları Hatice, Fatımâ, Meryem ve Asiye’dir.*”²⁵⁰ ve “*Kendi zamanındaki kadınların hayırlısı İmran kızı Meryem’dir. Bu ümmetin hanımlarının hayırlısı da Hatice’dir.*”²⁵¹ buyurmuştur. Cebrâil (a.s), Hz. Peygamber’e gelerek hem Allah’ın hemde kendi selamını Hz. Hatice’ye iletmesini ve onu inciden bir köşk ile müjdelemesini söylemiştir.²⁵² Bu sebeple Hz. Hatice hakkında Hz. Peygamber: “*Hatice’yi cennette inciden*

²⁴⁶ Afzalurrahman, *Sîret*, 2/136.

²⁴⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/101.

²⁴⁸ Akpınar, “Aile İlişkilerinde Hz. Peygamber’in Örnekliği”, 7.

²⁴⁹ Daha fazla bilgi için bk. Eker, “Hz. Peygamber’in İltifat Ettiği Bazı Hanım Sahâbiler”, 145-203.

²⁵⁰ Tirmizî, “Menâkıb”, 62. Hadisin geniş açıklaması için bk. Zürcânî, *Şerh*, 4/370.

²⁵¹ Buhârî, “Enbiyâ” 45; Müslim, “Fedailü’s-Sahâbe”, 69; Tirmizî, “Menâkıb”, 62.

²⁵² Buhârî, “Umre”, 11; Müslim, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 71.

yapılmış bir evle müjdeleyiniz ki, onun içinde gürültü yoktur, çalışıp yorulma yoktur.” buyurmuştur.²⁵³ Hz. Peygamber’in dilinden bakılırsa Hz. Hatice’nin hayırlı bir hanım olduğunu, Hz. Peygamber kendi sözleriyle ifade etmiştir.

Başka bir rivayette de Hz. Peygamber, Hz. Peygamber, Hz. Âişe’nin faziletini anlatmak için onun diğer kadınlara kıyasla üstün olduğunu tirit yemeğinin diğer yemeklere olan üstünlüğüne benzetmiştir. Hz. Âişe için: “Âişe’nin diğer hanımlara üstünlüğü, tirit yemeğinin diğer yemeklere olan üstünlüğü gibidir.”²⁵⁴ demiştir. Elbette Hz. Peygamber’in her bir hanımıyla evliliğinin hikmetleri olduğu gibi her birinin üstünlüğü²⁵⁵ ve Hz. Peygamber yanındaki kıymetleri de birbirinden farklıdır.

Hz. Peygamber’in diğer hanımları, Ebû Kuhafe’nın kızı Hz. Âişe hakkında adaletli olmasını istemişlerdir. Hz. Peygamber’in yanına Ümmü Seleme’yi yollayarak “Bizim için Hz. Peygamber’le konuş, insanlara diğer hanımlarının yanındayken de hediyelerini göndermelerini söylesin.”²⁵⁶ demişlerdir. Hanımlarının isteğini Hz. Peygamber’e ileten Ümmü Seleme’ye Hz. Peygamber, Hz. Âişe’ye olan muhabbetini şöyle dile getirmiştir: “Sakin bana Âişe hakkında söylenip eziyet etme, Sadece onun evindeyken bana vahiy gelir.”²⁵⁷ buyurması Hz. Âişe’nin farklı bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber’in diğer hanımları bu defa Hz. Fatımâ’yı Hz. Peygamber’e göndererek aynı şeyi söylemesini istemişlerdir. Hz. Peygamber bu isteği kendisine ileten kızı Fatımâ’ya: “Ey kızcağızım, benim sevdiğimi sen sevmez misin?” demiştir. Fatımâ’nın “evet” cevabı üzerine Resûlullah: “O zaman Âişe’yi sev.” buyurmuştur. Fatımâ kendisini bu isteği iletmesi için yollayan hanımların yanına vararak Hz. Peygamber’in kendisine söylediklerini aktarmıştır. Onlar Fatımâ’nın yeniden Hz. Peygamber’in yanına gitmesini istemiş olsa da Fatımâ bu konu için bir daha babasının yanına gitmeyeceğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber’in hanımları Zeyneb bt. Cahş’ı Hz. Peygamber’in yanına yollamışlardır. O da aynı şeyi Hz. Peygamber’den istemiş hatta Hz. Âişe hakkında sözü iyice uzatıp aleyhinde konuşunca Hz. Peygamber cevap vermesi için Hz. Âişe’ye müsaâde vermiştir. Bunun üzerine Hz. Âişe kendini savunmaya başlamış ve Zeyneb bt. Cahş’a aman vermemiştir. Resûlullah ise gülümseyerek: “Bu Ebû Bekr’in kızıdır!” buyurmuştur.²⁵⁸

²⁵³ Buhârî, “Umre”, 11, “Edeb”, 23, “Enbiyâ”, 45; “Menâkıbu’l-Ensâr”, 20; Müslim, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 69.

²⁵⁴ Buhârî, “Et’ime”, 25, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 30, “Ehâdisu’l-Enbiyâ”, 32; Müslim, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 13.

²⁵⁵ Daha geniş bilgi için bk. Bedruddin Zerkeşi, *Hz. Âişe’nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, çev. Bünyamin Erul (Ankara: Kitâbiyat Yayınları, 2000), 157-162.

²⁵⁶ Buhârî, “Hibe”, 8.

²⁵⁷ Buhârî, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 30.

²⁵⁸ Müslim, 4/1891; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, 41/123-124.

Hız. Peygamber'in çıkacağı seferin nereye olacağını Hız. Âişe ile paylaşması ve babası Ebû Bekir'in bile bunu kızından öğrenmesi, Hız. Peygamber'in dostunun bilmediği bir sırrı eşi Âişe ile paylaşarak ona iltifat ettiğini göstermektedir.²⁵⁹ Hız. Âişe'nin: “*Ya Resulûllah, cennette senin hanımlarından kimler olacak?*” sorusuna Hız. Peygamber tebessümle: “*Sende onlardan birisin ey Âişe.*” şeklinde cevap verip Hız. Âişe'nin merakını gidermiş ve onu cennetle müjdeleyerek taltif etmiştir.²⁶⁰

Hız. Peygamber'in hanımlarından Ümmü Habîbe, Medine'ye varıp Hız. Peygamber'in kendisi için tesis ettiği hanesine geldiğinde, evindeki temizliği ve düzeni sayesinde Hız. Peygamber'in: “*Kureyş kadınları yerleşik ve misafirperver kadınlardır, bedevî ve a'rabî değildirler.*”²⁶¹ sözleriyle övgüsüne medar olmuştur.

Hız. Peygamber, eşi Mâriye ile evliliği sebebiyle ondan olan oğlu İbrâhim hakkında: “*Eğer İbrâhim yaşasaydı, bütün Kıptilerden cizyeyi kaldırırdım. Onun dayılarından hiçbirisi de köle olmazdı.*”²⁶² buyurmuştur. Bu sözleri eşi Mâriye'nin kendisinin yanındaki değerini ortaya koymaktadır. Ayrıca akrabalık bağları dolayısıyla Hız. Peygamber'in bu nâzik sözlerine mazhar olmuşlardır.

Bir kimsenin eşinin ağzına lokma koymasının sadaka olduğunu belirten Hız. Peygamber,²⁶³ bu tarz inceliklerle eşlerine iltifat etmiştir. Hız. Peygamber, sözlü iltifatlarının yanında fiilî davranışları sergileyerek hemcinslerine bu hususta misal olmuştur. Hız. Peygamber'in iltifat şekillerinden biri de isim veya künye vermedir. Müslüman olmadan önce asıl ismi “*Berre*” olan Zeyneb bt. Cahş'ın ismini Hız. Peygamber kendisiyle evlendikten sonra²⁶⁴ “*Zeyneb*” olarak değiştirmiştir.²⁶⁵ Hız. Peygamber, Cüveyriye bt. Hâris'in “*Kusursuz kadın*”²⁶⁶ anlamındaki “*Berre*” ismini de “*Cüveyriye*” olarak yani “*küçük kız, küçük câriye*” olarak değiştirmiştir.²⁶⁷ Hız. Peygamber, Meymûne ile evlendikten sonra insanın nefsinin öven isimlerle anılmasından hoşlanmayıp “*Berre*” ismini “*Meymûne*” olarak değiştirmiştir.²⁶⁸ Hız. Peygamber çok sevdiği eşi Âişe'ye, “*Üveyş ve Âiş*” diyerek hitap etmiş, beyaz tenli olmasından dolayı Âişe'ye “*Hümeyra*” lakabını vermiştir.²⁶⁹ Arap adetlerine göre

²⁵⁹ Fayda, “Âişe”, *DİA*, 2/201.

²⁶⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/65.

²⁶¹ Ali b. Hasan b. Abdillâh eş-Şâfi İbn Asâkir, *Tarihü't-Dimeşk* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1421/2000), 64/146-147.

²⁶² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/120.

²⁶³ Buhârî, “İmân”, 41.

²⁶⁴ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/1849.

²⁶⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/93.

²⁶⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/118-119; Belâzürî, *Ensâb*, 2/578-579.

²⁶⁷ Belâzürî, *Ensâb*, 2/578-579; Zehebî, *Siyer*, 2/261; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/44.

²⁶⁸ İbn Hişam, *es-Sîre*, 3/202-203; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 7/262.

²⁶⁹ Fayda, “Âişe”, *DİA*, 2/202.

anne-babalar, ilk erkek çocuklarının ismi ile künyelenmektedir.²⁷⁰ Ancak Hz. Âişe'nin hiç çocuğu olmamış, bu sebeple o Hz. Peygamber'e künyesi olmadığı için üzüldüğünü söylemiştir. Hz. Peygamber'de Âişe'ye kız kardeşi Esma'nın oğlunu nispet ederek “*Ümmü Abdullah*” demiştir.²⁷¹ Hz. Peygamber, Âişe'ye verdiği künyeler ile ona olan sevgisini göstermiş ve Âişe'yi taltif etmiştir.

Eşlerine danışması, onlarla şakalaşması, onları uyarması, sıkıntılarını dinleyip teselli de bulunması, onlara iltifat etmesi gibi davranışları Hz. Peygamber'in eşlerine verdiği değeri açıkça bildirmektedir. Hz. Peygamber, eşleriyle ilmî tartışmalar yapan, yeri geldiğinde onlarla eğlenen, yarışan, onların isteklerini imkânları dâhilinde karşılamaya çalışan örnek bir eş olmuştur.²⁷²

Hz. Peygamber sözlü taltiflerinin yanında eşlerine hal ve hareketiyle de iltifatta bulunmuştur. Eşleri hayızlı iken onların yediklerinden yemiş, içtikleri kaptan içmiştir. Hz. Âişe, kendisi hayızlı iken Hz. Peygamber'in kendisinin içtiği kaptan ağzını koyduğu yerden su içtiğini ve kemikteki eti sıyrırken aynı yerden Hz. Peygamber'in yediğini ifade etmiştir.²⁷³ Anlaşıldığı şekilde Hz. Peygamber'in sözlü veya fiilî olarak farklı şekillerde eşlerine iltifatları vâki olmuştur.

1.3.9. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Hak ve Hukukunu Gözetmesi

Hz. Peygamber'in çok eşli olması hanımları arasında bazı kıskanma ve anlaşmazlıkları beraberinde getirmiştir. Tek eşli evliliklerde de rastlanılan kıskanma olaylarına çok eşli evlilikte rastlamamak mümkün değildir. Zira Hz. Peygamber'in hanımlarının birçok yönden diğer hanımlardan üstün olmalarının yanı sıra onlarda bir insandır ve bu duyguları yaşamaları kınanacak veya ayıplanacak bir durum olarak anlaşılmamalıdır.

Hz. Peygamber'in hanımları arasındaki kıskançlık hâdiselerinin birinden Safiyye'de nasibini almıştır.²⁷⁴ Hz. Peygamber'in eşlerinden Hz. Âişe ve Hz. Hafsa kendilerinin Hz. Peygamber'e olan yakınlıkları ve Kureyş'ten olmalarıyla Yahudi olan Hz. Safiyye'ye karşı üstün olduklarını belirtmişlerdir.²⁷⁵ Bu duruma çok üzülen Hz. Safiyye bunu Hz. Peygamber'e anlatmış, o da “*Benden nasıl daha hayırlı olabilirsiniz ki eşim Muhammed,*

²⁷⁰ Nebi Bozkurt, “Künye”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2002, 26/558.

²⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/99.

²⁷² Akpınar, “Aile İlişkilerinde Hz. Peygamber'in Örnekliği”, 7.

²⁷³ Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, 77.

²⁷⁴ Buhârî, “Nikâh”, 108. Safiyye'nin, Hz. Peygamber'in diğer hanımları tarafından kıskanıldığına dair farklı örneklerle bk. Sabuncu, “Hz. Peygamber'in Hanımı Hz. Safiyye'nin Hayatı ve Kişiliği”, *İSTEM* 14, S. 28 (2016): 321-323.

²⁷⁵ Abdurrahman, *Resûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, 355.

babam Hârûn, amcam Mûsâ'dır deseydin ya."²⁷⁶ diyerek hanımını teselli etmiştir.²⁷⁷ Sıkıntılarından dolayı üzülüp ağlayan Hz. Safiyye'nin gözyaşlarını eliyle silerek onu teselli etmiştir.²⁷⁸ İbn Abbâs, bu hususta Hucûrat Suresi:

*"Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin; zira onlar kendilerinden daha iyi olabilirler. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler; çünkü alay edilenler edenlerden daha iyi olabilirler. Biriniz diğerinizi aşağılamayın, birbirinize kötü ad takmayın. İman ettikten sonra fâsıklıkla anılmak ne kötüdür! Günahlarına tövbe etmeyenler yok mu, işte zalimler onlardır."*²⁷⁹ meâlindeki 11. Âyetinin indirildiğini rivayet etmiştir.²⁸⁰

İslâm'da üstünlüğün takvâda olduğunu ırkın, soyun, dilin, rengin bir öneminin olmadığını Hz. Peygamber bu evlilikle Müslüman erkeklere ve hanımlarına öğretmiştir. Hidâyetin ancak Allah'ın elinde olduğu ispatlanmıştır. Nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm âyetleri²⁸¹ tebliğ edilirken aynı zamanda hayata geçirilerek insanlığa örneklik teşkil etmişlerdir.

Hac yolculuğu esnasında Safiyye'nin devesi hastalanmış, Hz. Peygamber de Zeyneb bt. Cahş'tan yanında bulunan fazla develerinden birini Safiyye'ye vermesini istemiştir. Zeyneb: *"Bu Yahudiye mi vereceğim?"* demiştir. Hz. Peygamber, Zeyneb'in bu tavrından hoşlanmayarak üç ay kadar Zeyneb'in yanına gitmemiştir.²⁸²

1.4. HZ. PEYGAMBER'İN EŞLERİ

Hz. Peygamber'in yaptığı evlilikler hususunda onun hayatına bir bütün olarak bakılması doğru sonuçlara ulaşmayı sağlayacaktır. Hz. Peygamber'in yirmi beş yaşında Hz. Hatice ile evlendiği ve altmış üç yaşında vefat ettiği göz önünde bulundurulursa otuz sekiz yıllık evlilik hayatının yirmi beş yılını tek eşi olarak Hz. Hatice ile geçirmiştir.

Hz. Hatice'nin vefatından sonra birkaç sene bekâr olarak yaşadığı ancak çocuklarının ve kendisinin evine bir hanım ihtiyacını hissetmesi sebebiyle Sevde bt. Zem'a ile evlendiği bilinmektedir.²⁸³ Hz. Peygamber'in Hz. Sevde ile evliliğinde de üç yıla yakın tek eşi olarak kaldığı görülmektedir. Böylelikle Hz. Peygamber, yaşı genç olmayan iki hanımla hayatının yarısını geçirmiştir. Sonrasında ise yaklaşık on bir senelik hayatını çok eşi olarak geçirmiştir. Bu kısımda İslâm aile modelinin temelini oluşturan Hz. Peygamber'in eşlerini yakından tanımak ve davetteki konumlarına değinilmek istenmiştir.

²⁷⁶ Tirmizî, "Menâkıb", 64; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/1872.

²⁷⁷ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/339.

²⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/337.

²⁷⁹ Hucûrat, 49:11.

²⁸⁰ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 1992), 7/204.

²⁸¹ Hucûrat, 49:11.

²⁸² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/435; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/127.

²⁸³ Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 122-124.

1.4.1. Hatice bt. Huveylid (r. anhâ)

Hatice bt. Huveylid b. Esed b. Abdiluzzâ b. Kusay el-Kureşîyye'nin milâdi 555-556 yıllarında doğduğu rivayet edilmektedir.²⁸⁴ Hz. Peygamber'in ilk hanımıdır. Kureyş'in ileri gelen kabilesinden Benî Esed koluna mensup olup, soyu Kusay b. Kilâb'da Hz. Peygamber ile birleşmektedir.²⁸⁵

Hz. Hatice, Hz. Peygamber'le evlenmeden önce kısa süren iki evlilik yapmıştır.²⁸⁶ Bu evliliklerinden ilk eşi olan Ebû Hâle Hind b. (Nebbâş b.) Zürâre et-Temîmî el-Esvedî'dir.²⁸⁷ Daha sonra ise Atîk b. Âiz el Mahzûmî ile evlenmiştir.²⁸⁸ Hz. Hatice'nin bu ilk evliliğinden Hind adında erkek çocuğu ve bir de kızı olmuştur. İkinci evliliğinden de Hind isminde bir kız çocuğu olmuştur.²⁸⁹ Hz. Hatice'nin bunların dışında Hâris ve Abdullah adında iki oğlu olduğu da belirtilmektedir.²⁹⁰ Ebû Hâle'den olan "Hind" adındaki çocuğuna nispet edilerek "*Ümmü Hind*"²⁹¹ künyesi ile tanınmaktadır. Hz. Peygamber ile evliliğinden sonra ise dünyaya gelen oğlu Kâsım'ın ismiyle "*Ümmü Kâsım*"²⁹² künyesiyle söylenmiştir.

İslâm öncesi dönemde namuslu olması ve üstün iffetinden dolayı "*Tâhire*"²⁹³ yani "*Temiz Kadın*" olarak tanınan Hz. Hatice'ye ticaretle uğraştığı için de "*Tâcîre*"²⁹⁴ denilmiştir. Kureyş hanımlarının efendisi anlamında "*Seyyidetü Kureyş*", güzelliğinden dolayı "*Ceyyide*" lakaplarıyla isimlendirilmiştir.²⁹⁵ Hz. Peygamber'in eşlerinden en büyüğü olduğu için sonraki dönemlerde "*Haticetü'l-Kübrâ*"²⁹⁶ olarak anılmıştır. Akıllı, asil, zengin, güzel ve ahlâklı olan Hz. Hatice,²⁹⁷ ikinci eşinin de vefâtından sonra kendisine gelen evlenme tekliflerini kabul etmemiş,²⁹⁸ kendisini çocuklarını yetiştirmeye ve ticarî işlerini yürütmeye adanmıştır.

²⁸⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 13/13.

²⁸⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/134.

²⁸⁶ Ali Budak ve İbrahim Çetin, *En Öndekiler* (İstanbul: Işık Yayınları, 2005), 24-25.

²⁸⁷ Takiyyüddin Ahmed b. Ali el Makrizî, *İmtau'l-Esmâ* (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/1999), 11/27.

²⁸⁸ Zehebî, *Siyer*, 3/412; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/82. Hz. Hatice'nin bazı kaynaklarda ilk olarak Âtik ile evlenip onun ölümü üzerine Ebû Hâle ile evlendiği belirtilmektedir. Kandemir, "Hatice", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, 16/465.

²⁸⁹ İbn İshâk, *Siyer*, 229.

²⁹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/187; Makrizî, *İmtau'l-Esmâ*, 6/27.

²⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 13/12.

²⁹² Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 85.

²⁹³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/187; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/1817; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/82.

²⁹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/201.

²⁹⁵ Budak, *En Öndekiler*, 24.

²⁹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/201.

²⁹⁷ Sabuncu, "*Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği*", Yüksek Lisans Tezi, (Harran Üniversitesi, 2008), 62.

²⁹⁸ Taberî, *Tarih*, 2/368; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/83.

Mekke'nin ileri gelen kabilesinden birine mensup olan Hz. Hatice'nin evliliklerinde ilk iki eşinden kendisine yüklü miktarda mal ve servet miras kalmıştır.²⁹⁹ Hz. Hatice'de Mekke halkı gibi Kur'ân-ı Kerîm'de belirtildiği üzere geçimini ticaret ile elde etmiştir.³⁰⁰ Güzel ahlâk sahibi tâcire, dul olması sebebiyle kervanının başında uzun yolculuklara çıkamamıştır. Bu nedenle öncesinde de olduğu gibi mallarını ve kervanını çalıştıracak dürüst bir ortağa ihtiyaç duymuştur.³⁰¹ Kendisi gibi emanet sahibi olan *el-Emîn*'e haber göndererek Şam'a ticaret kervanını götürmesini teklif etmiştir.³⁰²

Hz. Peygamber'i iş ortaklığı vesilesiyle kölesi Meysere ile yakından takip ettiği ticaret yolculuğuyla, konuşmalarıyla, alışverişleriyle ve diğer davranışlarıyla daha iyi tanıma fırsatı bulan Hz. Hatice, onun güvenilirliği, dürüstlüğü, güzel ahlâkı ve ticaretteki başarısına hayran kalmış ve onunla evlenmek istemiştir.³⁰³ Hz. Peygamber bu teklifi ailesiyle istişare ederek kabul etmiştir.³⁰⁴

Hz. Peygamber ve Hz. Hatice nübüvvetten onbeş yıl önce yani hicretten yirmi sekiz yıl önce evlenmişlerdir.³⁰⁵ Yirmibeş yıllık bir evlilik süreci geçirmişlerdir.³⁰⁶ Bu evlilikten dünyaya gelen ikisi erkek dördü kız, altı çocukları olmuştur. Bunlar; Kâsım, Zeyneb, Rukıyye, Ümmü Gülsüm, Fâtıma ve Abdullah'tır.³⁰⁷ Hz. Peygamber, Hz. Hatice vefat edene kadar başka evlilik yapmamıştır.³⁰⁸

Hz. Hatice, yeğeni Hakîm b. Hizâm'ın kendisine hediye ettiği kölesi Zeyd b. Hârise'yi Hz. Peygamber'e hediye etmiştir. Hz. Peygamber'de onu azâd ederek evlâtlığı yapmıştır.³⁰⁹ Zeyd ilk Müslümanlar arasına girerek Hz. Peygamber'e davasının ilk günlerinden itibaren yardımcı olmuştur. Dolayısıyla Hz. Hatice, Zeyd'in Müslüman olarak Hz. Peygamber'in hizmetine girmesine vesile olmuştur.

²⁹⁹ Afzalurrahman, *Sîret*, 2/152-153. Hz. Hatice'nin ticaret kervanlarının tüm Kureyş kervanlarına denk olacak kadar büyük olduğu belirtilmiştir. Şâmî, *Peygamber Külliyyatı*, 142; Dûmî, *Mü'minlerin Annesi Hz. Hatice*, 10.

³⁰⁰ Kureyş, 106:1-4.

³⁰¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 13/12. Hz. Hatice bazen ücretle adam tutmuş bazen de güvendiği kimselerle mudarabe yapmak suretiyle ticaret ortaklığına bulunmuştur. İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/80. Mudarabe: bir tarafın sermayesi diğer tarafın emek ve çalışması üzerine kurulan ortaklıktır. Daha geniş bilgi için bk. Fikret Karaman vd., "Mudarabe", *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2005, 456.

³⁰² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/250; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/80.

³⁰³ Dûmî, *Mü'minlerin Annesi Hz. Hatice*, 13. Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le evlenmek istemesindeki sebeplerden bazıları onun akrabası olması, güvenilir, şerefli, güzel huylu, doğru sözlü olması ve Meysere'nin Hz. Muhammed'de gördüğü bazı durumlardır. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/82.

³⁰⁴ Kandemir, "Hatice", *DİA*, 16/465.

³⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/82.

³⁰⁶ İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 133.

³⁰⁷ Kevser Özdoğan, "Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den Dünyaya Gelen Çocuklarının Sayısı ve Sırası Üzerine Bir Değerlendirme", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 4, S. 9 (2018): 185-206. Bunların dışında İslâmiyet'ten sonra doğan Tayyib ve Tâhir lakabıyla anılan bir erkek çocuklarının daha olduğu belirtilmektedir. Belâzûrî, *Ensâb*, 1/405; İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/1819.

³⁰⁸ İbn İshâk, *Siyer*, 279.

³⁰⁹ İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 2/543-545.

Hizâm, müşriklerin safında yer almış olsa da Hâşimoğulları muhasara altındayken onlara yiyecek taşımıştır.³¹¹ Hakîm b. Hizâm, kölesinin sırtına biraz buğday yükleyip Hz. Hatice'nin yanına giderken yolda Ebû Cehil'e rastlamıştır. Ebû Cehil onların yolunu kesip göndermediği sırada oradan geçen Ebu'l-Bahterî Ebû Cehil'i alaşağı edip Hakîm b. Hizâm ve kölesine yol vermiştir.³¹² Hakîm b. Hizâm'ın boykot altında bulunan Hâşimoğullarına olan desteği, halası Hz. Hatice'nin de onlarla muhasara altında olmasından kaynaklanmaktadır. Daha sonrasında da iman ederek Müslümanlara yardıma devam etmiştir.

İslâm'ı tebliğ sırasında Hz. Peygamber'in karşılaştığı tüm sıkıntılara ve güçlüklerle onunla birlikte katlanan Hz. Hatice, eşine en büyük yardımı ve desteği sağlayan iki yakınından biri idi. Müslümanlara uygulanan boykotun sona ermesinin ardından Ebû Tâlip rahatsızlanarak vefat etmiştir. Hz. Hatice de onun vefatından üç gün sonra,³¹³ hicretten üç yıl kadar önce Mekke'de vefât etmiştir.³¹⁴ Hz. Peygamber, hanımını kendi elleriyle Hâcun mezarlığına defnetmiş,³¹⁵ hayatı boyunca onu hep hayırla yâd etmiştir.

1.4.2. Sevede bt. Zem'a (r. anhâ)

Ümmü'l-Esved Sevede bt. Zem'a b. Kays el-Kureşîyye, hicretten elli üç yıl önce³¹⁶ Mekke'de doğmuştur.³¹⁷ Sevede bt. Zem'a'nın nübüvvetin onuncu yılında Ramazan ayında Hz. Peygamber'le evlendiğinde³¹⁸ elli yaşında olduğu bilgisi³¹⁹ onun Hz. Peygamber'le aynı yaşlarda olduğunu göstermektedir.

Sevede bt. Zem'a'nın ilk eşi amcasının oğlu Sekrân b. Amr'dır.³²⁰ Kendisi İslâm'ı kabul etmiş, eşinin de Müslüman olmasında etkili olmuştur.³²¹ Mekke'de ilk iman

³¹⁰ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/275.

³¹¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 152.

³¹² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/379-380.

³¹³ İbn İshâk, *Siyer*, 279; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/166; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/85; Zürcânî, *Şerh*, 2/38.

³¹⁴ Buhârî, "Menâkibu'l-Ensâr", 44.

³¹⁵ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/281.

³¹⁶ Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Baskı, 2008), 173.

³¹⁷ Uraler, "Sevede", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2009, 36/584.

³¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/42.

³¹⁹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/158.

³²⁰ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/157.

³²¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/677.

edenlerden olmuşlardır.³²² Hz. Sevde ve eşi, müşriklerin baskı ve eziyetlerine dayanamayarak Habeşistan'a hicret eden ikinci kâfilede yer almışlardır.³²³

Sekrân b. Amr'ın Habeşistan'dayken dininden dönerek Hristiyanlığı kabul ettiği ve orada öldüğü rivayeti bulunmaktadır.³²⁴ Bir başka rivayette ise Sekrân b. Amr, Hristiyanlığı kabul etmiş³²⁵ ve eşi Sevde'ye Hristiyan olması için baskı yapmış, Hz. Sevde ise bunu kabul etmeyerek Mekke'ye dönmüştür.³²⁶ Bu davranışı Hz. Peygamber'in hoşuna gitmiş ve ona evlenme teklifinde bulunmuştur.³²⁷

Kısaca Sekrân b. Amr vefat etmiş, Sevde bt. Zem'a ise beş çocuklu olarak dul kaldığı halde³²⁸ inancından dönmeyerek, müşriklerin baskısına ve zor hayat şartlarına katlanmaya çalışmıştır. Karşılaştığı sıkıntılara göğüs germiş ve Hz. Peygamber'in takdirini kazanmıştır.

Hz. Peygamber, nübüvvetin onuncu yılında³²⁹ çok değerli iki destekçisi yani amcası Ebû Talip ve eşi Hz. Hatice'nin vefatının ardından büyük bir üzüntüye kapılmış, müşriklerin verdiği sıkıntılarını paylaştığı, tesellisi ile yorgunluğunu aldığı eşi Hz. Hatice'nin desteğinin olmayışını derinden hissetmiştir. Yuvalarında kendisi eşsiz, evi hanımsız, çocukları da annesiz kalmıştır.

Hz. Peygamber'in evlenmesi hususunda Hz. Peygamber'e teklif getiren kişi Osman b. Maz'un'un hanımı Havle bt. Hakîm olmuştur.³³⁰ Hz. Peygamber, böyle bir evliliği kabul edecek birinin olup olmadığını sorduğunda, Havle bt. Hakîm ona dul isterse Sevde bt. Zem'a'nın olduğunu, bekâr isterse de Âişe bt. Ebû Bekir'in olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Havle'ye ikisini de kendisi için istemesini söylemiştir.³³¹ Hz. Peygamber'in evlilik sebepleri hatırlanırsa Âişe ile olan izdivacıyla Ebû Bekir'le dostluğunu pekiştirmek istediğini, Sevde'nin korunmaya muhtaç olduğunu anımsamak yerinde olacaktır.

Hz. Peygamber'den gelen evlenme teklifi Hz. Sevde'yi oldukça sevindirmiş ancak çocuk sayısı fazla olduğundan çekinmişse de³³² sonra bu teklifi kabul etmiştir. İslâm uğruna

³²² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/42.

³²³ İbn İshâk, *Siyer*, 279.

³²⁴ Taberî, *Tarih*, 3/161.

³²⁵ Sekrân b. Amr'ın Mekke'de Müslüman olarak vefat ettiğine dair rivayetler de bulunmaktadır. İbn İshâk, *Siyer*, 279; İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/158; Belâzürî, *Ensâb*, 1/219.

³²⁶ Savaş, "Hz. Peygamber'in Aile Hayatı ve Evlilikleri", *Asr-ı Saadette İslâm*, ed. Vecdi Akyüz, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 1/300.

³²⁷ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/677.

³²⁸ İbn Hişâm; *es-Sîre*, 1/226.

³²⁹ Şulul, *Kronoloji*, 170.

³³⁰ Belâzürî, *Ensâb*, 1/408.

³³¹ Taberî, *Tarih*, 3/162.

³³² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 18/288.

dininde sebat ederek nice zorluklara katlanan Hz. Sevde'yi, Hz. Peygamber evlilik teklifi ile onurlandırmıştır.³³³ Hz. Sevde, Hz. Peygamber'in tebliğ vazifesinin devam ettiği sırada onun evini çekip çevirmiş, henüz yaşları küçük olan Ümmü Gülsüm ve Fatıma'yla ilgilenerek yükünü hafifletmiştir. Hz. Sevde yaklaşık üç sene kadar Hz. Peygamber'in tek eşi olarak kalmıştır.³³⁴ Hz. Sevde'nin (öl. 23/644) cenâze namazını Hz. Ömer kıldırıldığı rivayet edilmiştir. Cennetü'l-Bakî mezarlığına defnedilmiştir.³³⁵

1.4.3. Âişe bt. Ebû Bekir (r. anhâ)

Tam adı Âişe bt. Ebû Bekr es-Sıddîk el-Kureşîyye'dir. Babası Hz. Ebû Bekir, ilk Müslümanlardan olup Allah Rasûlü'nün katıldığı bütün gazvelere katılmış ve onunla birlikte Mekke'den Medine'ye hicret etme şerefine nail olmuştur. Hz. Peygamber'in vefâtına kadar her dâim tüm varlığıyla ona destek olmuştur. Hz. Âişe'nin babası Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe "es-Sıddîk" lakabıyla tanındığı gibi kendisi de "es-Sıddîka/binti's-Sıddîk" lakabıyla tanınmıştır.³³⁶ Hz. Âişe'nin nübüvvetin dördüncü yılında Mekke'de doğduğu rivayet edilmektedir.³³⁷ Hz. Âişe'nin "Ben kendimi bildim bileli anne babamı Müslüman olarak buldum."³³⁸ demiştir.

Hz. Peygamber tarafından Hz. Âişe'ye "Ümmü Abdullah"³³⁹ künyesi ve "Ayşe, Uveyş, Âiş, Humeyrâ" lakapları verilmiştir.³⁴⁰ Hz. Peygamber'in ona olan sevgisinin bilinmesi sebebiyle Hz. Âişe'den bahsedilirken "Habîbetü Resûlillâh"³⁴¹ denilmiştir. Bunların haricinde "Tayyibe"³⁴², "Müberra"³⁴³ gibi lakaplarla da tanınmıştır.

Hz. Peygamber'in ile Âişe nikâhlarının kıyıldığı tarih hakkında farklı görüşler bulunmakla birlikte,³⁴⁴ nübüvvetin onuncu senesinde yani hicretten yaklaşık üç yıl önce

³³³ Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 122-124. Hz. Peygamber'in Sevde ile güzelliğinden dolayı değil, vefasından dolayı evlendiği ifade edilmektedir. Abdurrahman, *Resulullah'ın Annesi ve Hanımları*, 58.

³³⁴ Uraler, "Sevde", *DİA*, 36/584.

³³⁵ Uraler, "Sevde", *DİA*, 36/584.

³³⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/51.

³³⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/64; Şulul, *Kronoloji*, 308.

³³⁸ Buhârî, "Kefâlet", 4.

³³⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/99. Bir rivayete göre Abdullah b. Zübeyr doğduğunda Hz. Âişe onu kucağına alıp Hz. Peygamber'in huzuruna getirmiştir. Hz. Peygamber'de tükürüğünü onun ağzına sürüp "Bebeğin adı Abdullah, senin de künyen Ümmü Abdullah olsun." demiş ve Hz. Âişe vefatına kadar bu şekilde anılmıştır. Şâmî, *Peygamber Külliyyatı*, 11/184.

³⁴⁰ Fayda, "Âişe", *DİA*, 2/202.

³⁴¹ Ümmühâtü'l-mü'minîne on bin dirhem beytülmalden pay veren Hz. Ömer, bu payı Hz. Âişe'ye iki bin dirhem fazla olarak ayırmıştır. Bunun nedenini soranlara ise "O, Habîbetü Resûlillâh'tır" demiştir. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/53.

³⁴² Nûr Suresi'nde "Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkeklerde temiz kadınlara yaraşır. Sonuncular (iftiracıların) söylediklerinden çok uzaktır, kendileri için başışlanma ve güzel bir rızık vardır." buyrulmuş, bu âyette ifk hadisesinde iftira uğrayan Hz. Âişe'den "Tayyibe" olarak bahsedilmiştir. İbn Kesîr, *Tefsir*, 11/5847-5848.

³⁴³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/53.

³⁴⁴ Detaylı bilgi "Hz. Peygamber'in Küçük Yaştaki Hanım ile Evlenmesi" başlığında verilecektir.

nikâhlandıkları ifade edilir.³⁴⁵ Düğünlerinin ise hicretin birinci yılı Şevval ayında³⁴⁶ gerçekleştiği belirtilmiş, başka bir rivayette ise hicretin ikinci yılı Şevval ayında³⁴⁷ gerçekleştiği ifade edilmiştir. Rivayetlere göre, Hz. Âişe'nin altı yaşındayken Mekke'de Hz. Peygamber'le nikâhları kıyılmış,³⁴⁸ dokuz yaşındayken de Medine de zifâf gerçekleşmiştir.³⁴⁹ Hz. Âişe: “*Resûlullah beni altı yaşında nikâhladı, dokuz yaşında ise zifâfa girdi,*³⁵⁰ *benimle oyun oynadı ve ben on sekiz yaşındayken vefat etti.*”³⁵¹ demiştir.

Arap toplumunda yapılan evlilikler, aileler ya da kabileler arasındaki bağları kuvvetlendirmektedir. Hz. Ebû Bekir'in bekâr olan çocukları içinde Hz. Âişe'nin ilme olan düşkünlüğü ve Hz. Peygamber'le olan görüşmelerinde konuların her yönüyle anlatılıp açıklığa kavuşturulması için Hz. Peygamber'le evliliğe uygun görülen kişinin Âişe olması uygun görülmüş olmalıdır.³⁵²

Hz. Âişe, ilmî merakı, anlayışı, kuvvetli zekâsı, güzel konuşması, Kur'an'ı Kerim'i ve Hz. Peygamber'i en iyi şekilde anlama-kavrama kabiliyeti yönünden üst seviyededir. Hz. Âişe, kendisi küçük yaşlardayken bile Hz. Peygamber'in babasının yakın dostu olması sebebiyle evlerine sıkça gelmesiyle ciddi meselelere şahit olmuş, bu onu daha da ferâset sahibi bir hanım yapmıştır. Hz. Âişe, bilmediği, anlamadığı veya farklı gördüğü hususları bizzat Hz. Peygamber'e sormuş, ondan izâhını işitmiştir.

Hz. Âişe, ilmî açıdan bereketli bir hanım olup şiir, edebiyat, hitâbet, belagât, İslâm hukuku, tefsir, hadis, fıkıh, ensâb gibi ilimlerde en önde gidenlerden olmuştur.³⁵³ Kur'an âyetlerini yorumlayarak tefsir etmiş, hüküm verilecek konularda hükümler vermiştir. Hz. Peygamber'den aldığı dersler ve ilmî birikimler sayesinde birçok talebe yetiştirmiştir. Hz. Âişe, altmış beş veya altmışaltı yaşındayken³⁵⁴ (öl. 56/676, 57/677 veya 59/679) Medine'de vefât ettiği belirtilmiş olup o, vasiyeti üzerine Cennetü'l-Bâki mezarlığına defnedilmiştir.³⁵⁵

³⁴⁵ Belâzürî, *Ensâb*, 2/39.

³⁴⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/46.

³⁴⁷ Fayda, “Âişe”, *DİA*, 2/201.

³⁴⁸ Taberî, *Tarih*, 2/412. İbn İshâk, Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'nin vefatından üç yıl sonra altı yaşında olan Hz. Âişe ile nikâhlandığını, evlendiklerinde onun dokuz yaşında olduğunu ve Hz. Peygamber vefat ettiğinde Hz. Âişe'nin on sekiz yaşında olduğunu belirtmiştir. İbn İshâk, *Siyer*, 280. Hz. Âişe, *Müsned*'de benzer bir rivayette: “*Resûlullah beni Mekke'de, Hatice'nin vefatından sonra altı yaşında iken nikâhladı, Medine'de dokuz yaşındayken de benimle evlendi.*” demiştir. Buhârî, “Nikâh”, 39.

³⁴⁹ İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/346.

³⁵⁰ Buhârî, “Nikâh”, 39.

³⁵¹ Belâzürî, *Ensâb*, 2/39.

³⁵² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 562-563.

³⁵³ Konraba, *Peygamberimizin Hayatı* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009), 68.

³⁵⁴ İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 80; Belâzürî, *Ensâb*, 2/51.

³⁵⁵ Fayda, “Âişe”, *DİA*, 2/202.

1.4.4. Hafsa bt. Ömer (r. anhâ)

Hiz. Peygamber'in yakın dostu ve halifelerin ikincisi olan Hiz. Ömer'in kızı Hafsa bt. Ömer b. el-Hattâb el-Adeviyye, Hiz. Ömer'in bildirdiğine göre nübüvvetten beş yıl önce, Kureyşliler Kâbe'yi bina ederken doğmuştur.³⁵⁶ Hiz. Hafsa'nın çocukluk döneminde Hiz. Peygamber tebliğ vazifesine başlamış bulunmaktadır.

Hiz. Hafsa'nın babası Hiz. Ömer, Ebû Hafs olarak künyelenmiştir.³⁵⁷ Baba tarafından Adıyoğullarına mensup olan Hiz. Hafsa'nın soyu sekizinci kuşakta Hiz. Peygamber'le birleşmektedir. Hiz. Hafsa'nın babası Hiz. Ömer gibi büyük dedeleri de adaletleri ve hâkemlikleriyle tanınmışlardır.³⁵⁸ Hiz. Hafsa'nın annesi Zeyneb bt. Maz'ûn, dayıları ise Osman b. Maz'ûn ve Kudame b. Maz'ûn'dur. Bunlar İslâm'ı ilk kabul eden sahâbilerdendir.³⁵⁹ Hiz. Hafsa'nın öz kardeşleri olarak Abdullah b. Ömer ve Abdurrahman b. Ömer zikredilmektedir.³⁶⁰

Mekke'de bulunan müşriklerin oradaki Müslümanlara yaptığı zulüm Müslümanların kendilerine uygun yaşayabilecekleri yeni bir yurt arayışına girmelerine sebep olmuştur. Müslümanlara inandıkları dini rahat bir şekilde yaşayabilmek ve ambargolardan kurtulabilmek amacıyla Hiz. Peygamber'in müsaadesiyle Medine'ye hicret yolu gözükmüştür. Hiz. Hafsa, eşiyle birlikte Medine'ye hicret etmiş,³⁶¹ sonrasında Bedir Gazvesine katılan Huneys, dönüş yolunda hastalanarak Medine'de vefât etmiştir.³⁶²

Huneys'in vefatıyla dul kalan kızı Hafsa'yı babası Hiz. Ömer, güvenilir birisiyle evlendirmek istemiştir. Kaynaklarda Hiz. Hafsa'nın iddetini tamamlaması halinde Hiz. Ömer'in onu evlendirmeye çalışma girişimleri bildirilmektedir. Ömer kızı/kızkardeşi Hafsa'yı, hanımı Rukiye vefat etmiş olan Hiz. Osman'a teklif etmiş, olumlu bir cevap alamayınca Hiz. Ebû Bekir'e teklif etmiştir. Bu konuda müsbet veya menfi cevap vermeyen Hiz. Ebu Bekir'e de kızarak durumu Hiz. Peygamber'e arz etmiştir. Hiz. Ömer'in, iki yakın arkadaşı olan Hiz. Osman'a ve Hiz. Ebû Bekir'e kırıldığını ve kızdığını gören Hiz. Peygamber: *“Osman Hafsa'dan, Hafsa'da Osman'dan daha hayırlı kimselerle evlenecek.”* Buyurmuştur.

³⁵⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/65. Yani Hafsa, 605 de Mekke'de dünyaya gelmiştir. Kandemir, “Hafsa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1997, 15/119.

³⁵⁷ Algül, *İslâm Tarihi*, 2/344.

³⁵⁸ Fatma Ateş, “*Hiz. Peygamber'in Hanımlarından Hafsa'nın Hayatı ve Kişiliği*”, Yüksek Lisans Tezi, (Harran Üniversitesi, 2007), 1.

³⁵⁹ Şâmî, *Peygamber Külliyyâtı*, 3/399.

³⁶⁰ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, çev. Ahmet Ağırakça (İstanbul: Gümüş Yayınları, 1986), 3/53.

³⁶¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/345.

³⁶² Buhârî, “*Meğâzî*” 13. Başka bir rivayette Huneys, Bedir ve Uhud Savaşlarına katılmış ancak Uhud Savaşı'nda aldığı yara ile öldüğü bildirilmiştir. Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995), 13/491.

H. Hafsa'ya kendisinin talip olduğunu söyleyerek H. Ömer'i müjdelemiştir.³⁶³ H. Peygamber'in Hafsa ile hicri üçüncü yılda evlendiği belirtilmiştir.³⁶⁴ İbn Esîr, dönünün Şaban ayında³⁶⁵ gerçekleştiğini, Zehebî ise Ramazan ayında³⁶⁶ gerçekleştiğini ifade etmektedir.

H. Peygamber, iki yakın arkadaşının kızlarını nikâhı altına alarak dostluklarını pekiştirmiş, onları taltif etmiştir.³⁶⁷ Sonrasında H. Ebû Bekir, H. Ömer'e, Hafsa'yı H. Peygamber'in isteyeceğini düşündüğü için teklifini kabul etmediğini belirtmiştir.³⁶⁸ H. Hafsa yirmi iki yaşında iken nikâhlanmıştır.³⁶⁹ H. Peygamber'in yanında Hafsa'nın babası H. Ömer, İslâm'a olan hizmeti ile kıymetli bir yere sahiptir.

Hafsa'nın okuma yazmayı bildiği ifade edilmektedir.³⁷⁰ Ayrıca o sahip olduğu ailesi ve kişilik özellikleriyle de döneminde bulunan kadınlardan farklı bir mevkiye sahip bulunmaktadır. H. Âişe'ye yakın bir statüye sahip olan H. Hafsa, H. Peygamber'in diğer eşleri içerisinde en çok onunla fikir birliği etmiştir.³⁷¹

H. Hafsa (öl. 41/662, 45/666) Medine'de vefât ederek Cennetü'l-Bakî mezarlığına defnedilmiştir.³⁷²

1.4.5. Zeyneb bt. Huzeyme (r. anhâ)

Necd bölgesinden gelip Mekke'ye yerleşen³⁷³ 'Âmir b. Sa'saa el-'Âmiriyye³⁷⁴ kabilesinden olan Zeyneb bt. Huzeyme'nin H. Peygamber'le evliliği kısa sürdüğü için hayatı hakkında fazla bilgiye ulaşılamamıştır.³⁷⁵ Evliliğin uzun ya da kısa olduğuna bakılmaksızın Zeyneb bt. Huzeyme'nin H. Peygamber'le evlenerek mü'minlerin annelerinden olma şerefine nail olduğu söylenebilir. Hicretten yirmi yedi yıl önce dünyaya geldiği zikredilmektedir.³⁷⁶

³⁶³ Buhârî, "Nikâh", 33.

³⁶⁴ Şâmî, *Peygamber Külliyyatı*, 12/83.

³⁶⁵ İbnü'l Esîr, *Kâmil*, 2/148.

³⁶⁶ Zehebî, "*Tarîhu'l-İslâm*", thk. Mahmud Hamdan, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l- Lübnanî, 1985), 131.

³⁶⁷ Demircan, "Cahiliye ve H. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik", 2/27.

³⁶⁸ Buhârî, "Meğâzi" 12, "Nikâh" 33.

³⁶⁹ Kazıcı, *H. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 191.

³⁷⁰ Kandemir, "Hafsa", *DİA*, 15/120.

³⁷¹ H. Âişe ve H. Hafsa'nın birlikte hareket ettiklerine örnek olarak bal şerbeti hâdisesinde H. Peygamber'in Zeyneb bt. Cahş'ın yanında fazla kalmasından rahatsız olmaları zikredilebilir. Ayrıntılı bilgi "Îlâ ve Tahyîr Âyetlerinin Nüzûlüne Vesile Olmaları" başlığında verilmiştir.

³⁷² Kandemir, "Hafsa", *DİA*, 15/120.

³⁷³ Yeniçeri, *Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi Hazret-i Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, 83.

³⁷⁴ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/142; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiab*, 4/312.

³⁷⁵ H. Peygamber'le iki veya üç ay evli kaldığı söylenmektedir. İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiab*, 4/313.

³⁷⁶ Tuğ, *H. Muhammed'in Evliliklerinde Kronolojik Yapı*, 203-208.

İslâm öncesi ve sonrası dönemlerde fakirlere karşı merhametinden ve yardımseverliğinden dolayı “Ümmü’l-Mesâkin”³⁷⁷ olarak tanınmıştır. Hz. Peygamber ile Zeyneb bt. Huzeyme’nin evlilik tarihleri, Zeyneb bt. Huzeyme’nin eşi Ubeyde b. Hâris’in Bedir Savaşı’nda şehit olmasının ardından hicretin üçüncü yılı olarak belirtilmiştir.³⁷⁸

Hz. Zeyneb’in, Hz. Peygamber’den önce yapmış olduğu evlilikler hakkında farklı rivâyetler bulunmaktadır.³⁷⁹ Zeyneb bt. Huzeyme’nin Hz. Peygamber ile evlenmeden önceki eşi Ubeyde b. Hâris, Bedir Gazvesi’nde İslâm uğruna şehit olmuştur. Hz. Peygamber, Zeyneb bt. Huzeyme ile evliliğiyle Âmiriyye kabilesiyle olan düşmanlığın azalmasını istemiştir.³⁸⁰

Medine dönemindeyken Âmir b. Sa’saa kabilesi, Müslümanlarla iyi ilişkiler kurarak Gatafanlılara karşı Müslümanlarla iş birliği içerisinde olmuştur. İslâm dininin tanınması konusunda Allah Rasûlü bu kabile ile daha yakın ilişkiler kurmak adına Zeyneb bt. Huzeyme ve Meymûne bt. Hâris ile izdivaç yapmış ancak Âmir b. Sa’saa kabilesinin İslâm’ı kabulü Huneyn zaferinden sonra gerçekleşmiştir.³⁸¹ Zeyneb bt. Huzeyme’nin anne bir kız kardeşi olan Meymûne annemizden başka kız kardeşleri de bulunmaktadır. Bu evlilik vesilesi ile kız kardeşlerinin eşleri dolayısıyla farklı kabilelerle de akrabalık bağı kuran Hz. Peygamber, ilâhî mesajını iletebileceği geniş bir kesimle yakınlık sağlamıştır.

Hz. Peygamber’in eşleri içerisinde Hz. Hatice’den sonra ilk vefât eden hanım olup (öl. 4/625) otuz yaşlarında vefat etmiştir. Allah Rasûlü’nün kıldırıldığı cenaze namazı ile Bakî Mezarlığına defnedilmiştir. Hz. Peygamber, Hz. Zeyneb bt. Huzeyme’nin vefâtından dört yıl sonra anne bir kız kardeşi Meymûne ile evlenmiştir.³⁸²

³⁷⁷ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/46; 4/400; İbn Abdi’l-Berr, *el-İstiâb*, 4/312; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/316; Abdurrahman, *Resûlullah’ın Annesi ve Hanımları*, 302.

³⁷⁸ Afzalurrahman, *Sîret*, 2/196. Hafsa ile evliliğinden yaklaşık bir ay sonra Zeyneb bt. Huzeyme ile evliliği gerçekleşmiştir. Şulul, *Kronoloji*, 238. Ramazan ayında gerçekleşmiştir. Belâzürî, *Ensâb*, 1/429; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/316.

³⁷⁹ Zeyneb bt. Huzeyme ilk olarak Tufeyl b. Hâris ile evlenmiş, ondan boşanınca kardeşi Ubeyde b. Hâris ile evlenmiştir. Ubeyde’nin Bedir Savaşı’nda aldığı yara ile şehit olmasının ardından Hz. Peygamber’le evlenmiştir. Belâzürî, *Ensâb*, 1/429; İbn Abdi’l-Berr, *el-İstiâb*, 4/312; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/316; Başka bir rivayette de ilk eşi Abdullah b. Caşş, ikinci eşi de Tufeyl b. Hâris olarak belirtilmiştir. İbn Abdi’l-Berr, *el-İstiâb*, 4/306; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/309.

³⁸⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 2/52-54.

³⁸¹ Hz. Peygamber’in Hz. Zeyneb bt. Huzeyme ile olan evliliğinin duygusal olduğunu Hz. Peygamber’in kendisine acıdığı için Zeyneb bt. Huzeyme ile evlendiğini söyleyen R. V. C. Bodley’in görüşünü Âişe Abdurrahman kabul etmeyerek, *Resûlullah’ın Annesi ve Hanımları* adlı eserinde bu görüşü eleştirmiştir. O Hz. Peygamber’in bu evliliği kabilelerle iyi ilişkiler kurmak ve kadınları sosyal güvence altına almak amaçlarıyla yaptığını belirtmiştir. Abdurrahman, *Resûlullah’ın Annesi ve Hanımları*, 302.

³⁸² Ayşe Esra Şahyar, “Zeyneb bt. Huzeyme”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, 44/361. Zeyneb bt. Huzeyme’nin, Bâkî mezarlığına defnedilen ilk Ümmü’l-mü’minin olduğu ifade edilmiştir. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/92.

1.4.6. Zeyneb bt. Caḥş (r. anḥâ)

Hız. Peygamber'in halasının kızı olan Zeyneb bt. Caḥş b. Riâb el-Esedîyye'nin baba tarafı, Mekke'ye dışarıdan gelerek yerleşmişlerdir. Zeyneb bt. Caḥş'ın annesinin Hız. Peygamber'in halası Ümeyye bt. Abdilmuttalib olduğu ifade edilmiştir.³⁸³

Zeyneb bt. Caḥş'ın, Zeyd b. Hârîse ile evliliğinden dünyaya gelen çocuğu el-Hakem'den³⁸⁴ dolayı kendisine “Ümmü'l-Hakem” veya “Ümmü'l-Hikem” denilmiştir.³⁸⁵ Zeyneb bt. Caḥş, Medine'ye ilk hicret edenlerdendir.³⁸⁶

Zeyneb bt. Caḥş, Hız. Peygamber'in tavsiyesi üzerine Rasulullah'ın evlatlığı olan Zeyd b. Hârîse ile evlenmiş ancak aralarındaki geçimsizlik devam etmiştir. Zeyneb, soylu bir aileye mensup iken Zeyd'in azadlı köle olması aralarındaki mesafeyi korumuştur. Sonunda Zeyd'in boşadığı hanımı Zeyneb'le Hız. Peygamber nikâhlanmıştır.³⁸⁷ Zeyneb bt. Caḥş, hicrî üçüncü yılda Hız. Peygamber'le evlenmiştir.³⁸⁸

Zeyneb bt. Caḥş, Ahzâb Suresi 37. âyetinde bildirilen nikâhının Allah katında kıyılması sebebiyle Hız. Peygamber'in diğer hanımlarından üstün olduğunu dile getirmiştir.³⁸⁹ Hız. Zeyneb bt. Caḥş, Medine'de 53 yaşındayken (öl. 29/641) vefât etmiştir.³⁹⁰ Hız. Ömer cenaze namazını kıldırmıştır.³⁹¹ Zeyneb bt. Caḥş, Bakî Mezarlığına defnedilmiştir.³⁹²

1.4.7. Ümmü Seleme (r. anḥâ)

Ümmü Seleme Hind bt. Ebî Ümeyye Süheyl (Huzeyfe) b. Mugire el-Kureşîyye el-Mahzûmiyye'nin adının “Remle”³⁹³ olduğu söylene de esas ismi “Hind”³⁹⁴ olup, “Ümmü Seleme” künyesiyle tanınmıştır.³⁹⁵

Arap kültüründe tarihlendirme ve yazılı kayıt geleneğinin az olmasından dolayı çocuklarının doğum tarihlerini tespit etmek oldukça güçtür. İnsanların doğum veya ölüm

³⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/211; Cemaleddin Ebu'l-Ferc İbnu'l-Cevzî, “*Sıfatı's-Safve*”, thk. Mahmud Fâhûrî Muhammed Kal'acî, (Beyrut: Dâru'l-Mârif, 1979), 2/24; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/93.

³⁸⁴ İbn İshâk, *Siyer*, 321.

³⁸⁵ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 8/125.

³⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/101; Zehebî, *Siyer*, 2/211.

³⁸⁷ Ayrıntılı bilgi “Zeyneb bt. Caḥş ve Evlatlıkla İlgili Âyetlerin Nüzûlü” başlığında verilmiştir

³⁸⁸ Tuğ, *Hız. Muhammed'in Evliliklerinde Kronolojik Yapı*, 206. Zeyneb'in, Hız. Peygamber ile evliliğinin hicrî 5. yılda olduğuna dair farklı rivayetlere bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/111; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/1849.

³⁸⁹ Belâzürî, *Ensâb*, 1/495.

³⁹⁰ Hamidullah, “Zeyneb bt. Caḥş”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2013, 44/358.

³⁹¹ Belâzürî, *Ensâb*, 1/435.

³⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/110; Belâzürî, *Ensâb*, 1/436.

³⁹³ Ebû Abdillâh b. Mus'ab b. Abdillâh b. Mus'ab Zübeyrî, “*Kitabu Nesebu Kureys*”, thk. Elefî Berûfensâl, (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1119/1707), 337-338.

³⁹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/644; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/421.

³⁹⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/423.

tarihlerine yakın yaşanmış önemli hâdiseler esas alınarak bu tarihlendirmeler hesaplanmıştır. Ümmü Seleme'nin bu şekilde hesaplanan doğum tarihi milâdî 595³⁹⁶ yılına tekâbül etmektedir.

Ümmü Seleme'nin mensup olduğu kabilesi Mahzumoğullarından amcası Velid b. Muğire,³⁹⁷ tahrip olmuş Kâbe'nin yeniden inşası sırasında temiz olmayan kişilerin bu işte çalışmamasını teklif etmiş,³⁹⁸ diğer kimseler tarafından kabul görmüştür. En son Hacerülesved'i yerine koymaya sıra geldiğinde orada bulunan Mekkeliler birbiri ile kavgaya tutuşup bu işi kendileri yapmak istemiştir. Ümmü Seleme'nin babası Ebû Ümeyye b. Muğire, bu esnada olaya el atıp “*Yarın mescidin kapısından ilk olarak girecek kişi hakem olsun*” demiştir. Kabul gören teklif bir sonraki gün mescidin kapısından Hz. Peygamber'in girmesiyle yerine getirilmiştir. Mekkeliler “*O, Muhammedü'l-Emîn'dir*” diyerek onun hakemliğini onaylayıp Hacer'ul-Esved'i yerine koymayı kabul etmişlerdir.³⁹⁹ Bu hâdisi Ümmü Seleme'nin ailesinin Mekke'deki konumunu, söz ve itibâr sahibi olduğunu ortaya koymaktadır.

Ümmü Seleme, Ebû Seleme Abdullâh b. Abdilesed b. Hilâl el-Kureşî el-Mahzûmî ile evlenmiştir.⁴⁰⁰ Ebû Seleme, Hz. Peygamber'in halasının oğlu⁴⁰¹ ve sütkardeşidir.⁴⁰² Ebû Seleme ilk Müslümanlardandır.⁴⁰³ Ebû Seleme, İslâm'a karşı olan kabilesi Mahzumoğulları'nın baskısından dolayı ilk hicrette Habeşistan'a gitmiştir.⁴⁰⁴ Müslümanların muhasaradan kurtulduğuna dair haber alan Ebû Seleme, Mekke'ye geldiğinde baskıların şiddetle devam ettiğini görüp Hz. Peygamber'in izni ile Medine'ye hicret etmiştir.⁴⁰⁵

Bi'setin yedinci yılında uygulanan boykot ile Müslümanlar seksenüç erkek, onsekiz kadın olarak ikinci defa Habeşistan'a hicret etmişlerdir.⁴⁰⁶ Ebû Seleme ve Ümmü Seleme,

³⁹⁶ Mustafa Eriş, *Peygamberimizin Hanımları* (İstanbul: Erkâm Yayınları, 2002), 90.

³⁹⁷ Muvakiddin Ebû Muhammed İbn Kudâme el-Makdisî, “*et-Tebyin fî Ensâbi'l-Kureşîyyin*”, thk. Muhammed Nayif ed-Düleymiyyî, (Beyrut: Mektebetü'l-Nehdâti'l-Arabiyye, 1408/1988), 345.

³⁹⁸ Muhammed b. Şâkir b. Ahmed el-Kütübî ed-Daranî, “*Uyûnu't-Tevârih*”, thk. Hüsameddin Kudsi, (Mısır: Dâru'l-Ensâr, 1346/1927), 41.

³⁹⁹ İbn İshâk, *Siyer*, 87; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/197; İbnü'l Esîr, *Kâmil*, 2/45; Belâzürî, *Ensâb*, 1/109; Daranî, *Uyûnu't-Tevârih*, 41.

⁴⁰⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/27; Belâzürî, *Ensâb*, 2/62; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 136-137; Taberî, *Tarih*, 3/405; Zübeyrî, *Kitabu Nesebu Kureyş*, 316.

⁴⁰¹ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 3/299; Zehebî, *Siyer*, 1/150.

⁴⁰² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/96; Zehebî, *Siyer*, 1/150.

⁴⁰³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/93.

⁴⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/175, 3/171; Zehebî, *Siyer*, 1/150. Ebû Seleme ve eşi Ümmü Seleme'nin adı Habeşistan'a ilk hicret edenler arasında geçmektedir. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/322; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/160.

⁴⁰⁵ Ebû Seleme, Habeşistan'a iki defa hicret etmiştir. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/171; Belâzürî, *Ensâb*, 10/221; Zehebî, *Siyer*, 1/150.

⁴⁰⁶ Şulul, *Kronoloji*, 140.

ikinci hicret kafilesinde de bulunmuşlardır.⁴⁰⁷ Ümmü Seleme: “Habeş’e vardığımızda hayırlı bir komşuluk gördük, dinimizden ve Allah’a kulluğumuzdan dolayı güvendeydik. Eziyet görmedik.”⁴⁰⁸ diyerek Habeş Kralı’nın onları kabul ederek memnun ettiğini belirtmiştir.

Mekkeli müşrikler, İslâm’ın yayılmasının önüne geçmek için Habeşistan’a varan bu kafilenin peşini bırakmamışlardır. Mekkeli müşriklerin Habeş Kralı Necaşi ile aralarında geçen konuşmaları, Necaşi’nin, Ca’fer b. Ebû Tâlib’i dinlediği Ümmü Seleme’nin rivayetleriyle bilinmektedir.⁴⁰⁹

Ümmü Seleme’nin rivayetleri, Habeşistan’a hicret edip tekrar gelmiş biri olarak orada bulunan ahvâli, orada Müslümanlar hakkında konuşulanları ve nasıl muamele gördüklerini aktarmak kaydıyla tarih sahnelerine yazılmış ve Hz. Peygamber bu hususlarda bilgilendirilmiştir.⁴¹⁰

Ebû Seleme, Hz. Peygamber ile Bedir ve Uhud Savaşları’na katılmıştır.⁴¹¹ Hz. Peygamber, Uhud Savaşı’nda yaralanan⁴¹² Ebû Seleme’yi ziyaret etmiş ve ona duada bulunmuştur.⁴¹³ Hz. Peygamber, Ebû Seleme’nin vefâtından sonra günlerce ağlayan Ümmü Seleme’ye, daha hayırlı bir eş nasip etmesi için Allah’a dua etmesini tavsiye etmiştir.⁴¹⁴

Ümmü Seleme dul kalmış, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer başta olmak üzere ashabin ileri gelenleri kendisine tâlip olduğu halde⁴¹⁵ hepsini geri çevirerek kendini çocuklarına adanmış, tekliflerini reddetmiştir.⁴¹⁶ Bu durumu gören Hz. Peygamber kendisine evlenme teklifinde bulunmuştur.⁴¹⁷ Bu teklife hem yaşlı⁴¹⁸ hem kıskanç hem de çok çocuklu olduğu cevabını verince⁴¹⁹ Hz. Peygamber de kıskançlığı için Allah’a dua etmesini, yaş olarak kendisinin daha yaşlı olduğunu ve çocuklarına sahip çıkacağını söyleyince Ümmü Seleme teklifi kabul etmiştir.⁴²⁰ Hz. Peygamber’in Ümmü Seleme ile evlendiği tarih hicri iki yılının Şevval ayı⁴²¹ ve hicri dört yılının Şevval ayı olarak kayda geçmiştir.⁴²²

⁴⁰⁷ İbnu’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, 2/40;

⁴⁰⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/334-335.

⁴⁰⁹ İbn İshâk, *Siyer*, 194-195; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/334.

⁴¹⁰ İbn İshâk, *Siyer*, 194-195; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/334-335.

⁴¹¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/682; Belâzürî, *Ensâb*, 10/222-223.

⁴¹² Belâzürî, *Ensâb*, 10/223.

⁴¹³ Müslim, “Cenâiz”, 3, 4.

⁴¹⁴ Kandemir, “Ümmü Seleme”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 42/329.

⁴¹⁵ İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 7/373; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/71; Zehebî, *Siyer*, 1/152.

⁴¹⁶ İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 7/373; İbnu’l-Cevzî, *Sıfatu’s-Safve*, 3/41.

⁴¹⁷ Yeniçeri, *Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi Hazret-i Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, 85.

⁴¹⁸ İbn İshâk, *Siyer*, 243.

⁴¹⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/71; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 7/373.

⁴²⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/439.

⁴²¹ İbn Abdil Berr, *el-İsti’âb*, 4/421.

⁴²² Belâzürî, *Ensâb*, 2/63.

İki defa Habeşistan'a hicreti ardından da Medine'ye hicret etmiş bir hanım olan Ümmü Seleme, Müslüman olduktan sonra inancı uğruna bazı sıkıntılara katlanmıştır. Mü'minlerin annelerinden en son vefât edendir. Ümmü Seleme (öl. 62/682), Medine'de vefât ederek Bakî kabristanlığına defnolunmuştur.⁴²³

1.4.8. Ümmü Habîbe (r. anhâ)

Ümmü Habîbe Remle bt. Ebî Süfyân Sahr b. Harb el-Ümeviyye, Benî Ümeyye kabilesine mensuptur. Asıl isminin *Remle* olduğu belirtilmiştir.⁴²⁴ Ümmü Habîbe'nin nübüvvetten on yedi sene önce dünyaya geldiği ifade edilmiştir.⁴²⁵ İlk evliliğini Hz. Peygamber'in halasının oğlu Ubeydullah b. Cahş⁴²⁶ ile yapmış, bu evliliğinden doğan kızından dolayı künyesi "*Ümmü Habîbe*" olarak kalmıştır.⁴²⁷ Babası Kureyş kabilesinden Ebû Süfyân olup, soyu Abdümenâf'ta Hz. Peygamber'le birleşmektedir.⁴²⁸

Ümmü Habîbe'nin babası Ebû Süfyân, Peygamberliğini ilân eden Hz. Peygamber'e cephe almıştır. Bunun sebebi olarak mensup oldukları kabilelerin birbirlerine olan düşmanlıkları başta gelmektedir. Hz. Ümmü Habîbe'nin mensup olduğu kabile Ümeyyeoğulları ile Hz. Peygamber'in kabilesi olan Haşimoğulları arasında rekabet bulunmaktadır. Ebû Süfyân, Müslümanlara düşmanlıkta Bedir Savaşı'na kadar diğer müşrikler kadar aktif rol almasa da bu savaşta yakınlarının öldürülmesiyle intikam almak için İslâm'a karşı mücadelede - başrol almıştır.⁴²⁹

İlk Müslümanlar arasında yer alan Ümmü Habîbe ve eşi Ubeydullah b. Cahş, Müslümanların yaşadığı işkence ve eziyet faslından nasiplenmişlerdir.⁴³⁰ Hz. Peygamber'in ashâbına: "*Eğer istiyorsanız ve elinizden geliyorsa gidip Habeşistan'a sığının, orada ülkesinde kimseye zulmetmeyen bir hükümdar bulunmaktadır. Orası doğruluk ve hakikat ülkesidir. Allah işlerinizde size kolaylık sağlayıncaya kadar orada kalınız.*"⁴³¹ buyurması üzerine kurtuluşu Habeşistan'a hicret etmekte bulmuşlardır.

⁴²³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/96; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/408.

⁴²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/205.

⁴²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/84.

⁴²⁶ Zeyneb bt. Cahş'ın erkek kardeşidir.

⁴²⁷ Belâzürî, *Ensâb*, 2/72; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/297.

⁴²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/96; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/296.

⁴²⁹ İrfân Aycan, "Ebû Süfyân", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, 10/231.

⁴³⁰ Algül, *İslâm Tarihi*, 1/220.

⁴³¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 104.

Vatanından ayrılarak hicret eden Ümmü Habîbe, kızı Habîbe'yi burada dünyaya getirmiştir.⁴³² Ancak eşi Ubeydullah b. Caşş orada irtidat ederek Hristiyan olmuştur.⁴³³ Ümmü Habîbe, kendisinin de dininden dönmesi için baskı yapan eşi ile sıkıntılar yaşamış,⁴³⁴ sonunda eşinden ayrılmıştır.⁴³⁵ Ümmü Habîbe'nin ve diğer Müslümanların da dininden dönmesi için çok çabalayan eşi Ubeydullah orada da vefât etmiştir.⁴³⁶

Dul kalan Ümmü Habîbe, Habeşistan'da huzur bulamamış, zengin ve Kureyş'in ileri gelenlerinden olan müşrik babasının yanına da dönememiştir. Durumunu bilen Hz. Peygamber onunla evlenerek sıkıntısını hafifletmek istemiştir. Hz. Peygamber, elçisi Amr b. Ümeyye'yi hicrî 6 veya 7 yılında Habeşistan kralı Necâşî Ashame'yi İslâm'a davet etmek ve Ümmü Habîbe'ye evlenme teklifini iletmesi üzerine yollamıştır.⁴³⁷ Ümmü Habîbe'de bu şereften memnuniyet duymuştur.⁴³⁸

Ümmü Habîbe'nin Hz. Peygamber'le olan nikâhı kendisi Habeşistan'dayken Hz. Peygamber'den gelen mektupla Habeş kralı Necâşî tarafından kıyılarak gerçekleşmiştir.⁴³⁹ Necâşî, Ümmü Habîbe'yi Şurahbil b. Hasene'nin eşliğinde Hz. Peygamber'e göndermiştir.⁴⁴⁰ Ümmü Habîbe'nin de içinde bulunduğu Müslümanların Medine'ye döndüğü gün, Hz. Peygamber de Hayber'in fethinden dönmüştür.⁴⁴¹

Ümmü Habîbe, inandığı dinin gerekliliğini yerine getirebilmek için nice zahmete katlanarak fedakârlık yapmış, ona Peygamber eşi olmak lütfu ihsan edilmiştir. Nitekim o Hristiyanlık dinine giren ve bunun içinde kendisine zorbalık yapan bir eşe karşı dinini muhafaza edebilmesinin mükâfatı olmuştur. Ümmü Habîbe (öl. 44/664), kardeşi Muâviye'nin hilâfeti zamanında⁴⁴² yetmiş yaşındayken vefât etmiştir.⁴⁴³

1.4.9. Meymûne bt. Hâris (r. anhâ)

Hz. Peygamber'in evlendiği son hanımı⁴⁴⁴ olarak bilinen Meymûne bt. Hâris b. Hazn el-Hilâliyye'nin baba tarafından soyu Amir b. Sa'sa b. Muaviye b. Mudar el-Amiriyye el-

⁴³² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/94. İbn İshâk ise Ümmü Habîbe'nin Mekke'den kızı Habîbe ile ayrılıp Habeşistan'dan yine kızı Habîbe ile döndüğünü ifade etmektedir. İbn İshâk, *Siyer*, 500.

⁴³³ Ubeydullah b. Caşş ile birlikte, Hz. Peygamber'in diğer eşi Sevde bt. Zem'a'nın ilk eşi Sekrân b. Amr da Habeşistan'da Hristiyanlığı seçmiş ve orada ölmüştür. Taberî, *Tarih*, 3/161.

⁴³⁴ Taberî, *Tarih*, 3/165.

⁴³⁵ Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 295.

⁴³⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 255.

⁴³⁷ Uraler, "Ümmü Habîbe", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 42/318.

⁴³⁸ İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/422-423; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/299.

⁴³⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/95-96.

⁴⁴⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/208; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 2/583.

⁴⁴¹ Asım Köksal, *Hz. Muhammed ve İslâmiyet* (İstanbul: Şamil Yayınları, 1981), 13/240.

⁴⁴² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/98.

⁴⁴³ Yeniçeri, *Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi Hazret-i Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, 97.

⁴⁴⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/128.

Hilaliyye olarak ifade edilir.⁴⁴⁵ O, aynı zamanda Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbas'ın eşi Ümmü'l-Fazl'ın kız kardeşidir.⁴⁴⁶ Mes'ûd b. Amr b. Sekafi'den ayrılmış olan Meymûne, sonrasında Ebû Rühm b. Abdülazzâ ile evlenmiştir.⁴⁴⁷ Onunda ölümüyle birlikte dul kalmıştır.

Hz. Peygamber hicretin altıncı yılında Hudeybiye Antlaşması gereği yapamadığı hac ibadeti sebebiyle hicretin yedinci yılında Hayber'den döndükten sonra umre ziyareti yapmak için yola çıkmıştır.⁴⁴⁸ Henüz yeni Müslüman olan Meymûne, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara olan hayranlığı ile Hz. Peygamber'e hanım olmayı arzu etmiştir. Hz. Peygamber'le evlenmek istediğini ablası Ümmü'l-Fazl'a açmış o da eşi Hz. Abbas'a iletmiştir.⁴⁴⁹ Hz. Abbâs'ın bu evlilik teklifini Hz. Peygamber'e haber vermiş ve ondan olumlu yanıt almıştır.⁴⁵⁰

Hz. Peygamber, amcası Hz. Abbas'a Ca'fer b. Ebû Tâlib'i göndererek dünürlük yapmasını istemiştir.⁴⁵¹ Meymûne hicretin yedinci senesinde, otuz altı yaşında iken Hz. Peygamber'le evlenmiştir.⁴⁵² Meymûne (öl. 51/671), Serif'te vefat etmiştir.⁴⁵³

1.4.10. Hz. Peygamber'in Savaş Esiri Olan Eşi Cüveyriye bt. Hâris (r. anhâ)

Hz. Cüveyriye bt. el-Hâris Ebî Dırâr, Huzaa kabilesinin⁴⁵⁴ kolu olan Benî Mustalik kabilesinin reisinin kızıdır.⁴⁵⁵ Asıl adı “Berre”⁴⁵⁶ olup, 607 yılı civarında doğmuştur.⁴⁵⁷ Hz. Peygamber'le evlenmeden önce amcasının oğlu ile evli olan Cüveyriye, eşini Benî Mustalik gazvesinde kaybetmiştir.⁴⁵⁸ Cüveyriye'nin kendi rivayetine göre Hz. Peygamber'le evlendiğinde yirmi yaşındadır.⁴⁵⁹ Hz. Peygamber'le evliliği hicrî 5. yılda gerçekleşmiştir.⁴⁶⁰

Hz. Peygamber, kölelikten hoşlanmamasına rağmen Benî Mustalik Gazvesi'nde bölgenin örf ve âdetlerine uyarak savaş esirlerinin ganimet olarak dağıtılmasına müsaade

⁴⁴⁵ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/391.

⁴⁴⁶ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/391.

⁴⁴⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/27.

⁴⁴⁸ Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 341.

⁴⁴⁹ Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 344.

⁴⁵⁰ Hz. Abbâs'ta bu evliliğin gerçekleşmesini arzu etmektedir. Onun bu evliliğin gerçekleşmesini arzulama sebebi, çeşitli kabilelere damat olan Hz. Peygamber'in Meymûne'nin kabilesine de damat olmasının İslâm'ın maslahatına olacağını düşünmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Kandemir, “Meymûne”, *DİA*, 29/506.

⁴⁵¹ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/392.

⁴⁵² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/570.

⁴⁵³ Kandemir, “Meymûne”, *DİA*, 29/507.

⁴⁵⁴ Huzaa kabilesi, Arabistan'da bulunan kabileler içinden en kuvvetli olan kabilelerdendir. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/378.

⁴⁵⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/116; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/251.

⁴⁵⁶ Asıl isminin Safiyye olabileceği de belirtilmiştir. Belâzürî, *Ensâb*, 2/579.

⁴⁵⁷ Mehmet Salih Gündüz, “Cüveyriye bt. Hâris”, 372.

⁴⁵⁸ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/252; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/258.

⁴⁵⁹ Zehebî, *Siyer*, 2/263. Cüveyriye'nin, Hz. Peygamber'le evlendiğinde bâkire olduğu rivayet edilmektedir. Tuğ, *Resûlullah Muhammed'in Evliliklerinde Kronolojik Yapı*, 206.

⁴⁶⁰ Savaş, “Cüveyriye”, *DİA*, 8/146.

etmiştir.⁴⁶¹ Cüveyriye, Benî Mustalik Gazvesi'nde esir düşmüş⁴⁶² ve ashaptan Sâbit b. Kays b. Şemmas'ın veya amcazâdesinin hissesine düşmüştür.⁴⁶³

Hiz. Peygamber'in Cüveyriye ile nasıl evlendiği konusunda Hiz. Âişe'nin rivayetini aktaracak olursak:

“Cüveyriye, Hiz. Peygamber'e şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü, ben kavminin efendisi Hâris'in kızıyım. Senin bildiğin gibi bende esir edildim ve Sâbit b. Kays b. Şemmas'ın hissesine düştüm. O benim gücümün yetmediği şekilde bana mükatebe yaptı. Onun beni böyle zorlaması üzerine senden yardım için ricaya geldim. Allah'ın salâtı üzerine olsun, bana bunda yardım et.' Dedi. Hiz. Peygamber ona: 'Bundan daha hayırlısını ister misin?' diye sordu, o da: 'O nedir? Ey Allah'ın elçisi?' dedi. Hiz. Peygamber: 'Senin ödemen gereken mükatebeyi ben ödeyeyim bundan sonra da seninle evleneyim.' Dedi. Cüveyriye de bu teklifi kabul etti.”⁴⁶⁴
Şeklinde ifade etmiştir. Hiz. Cüveyriye (öl. 56/676), Medine'de vefât etmiştir.⁴⁶⁵

1.4.11. Hiz. Peygamber'in Savaş Esiri Olan Eşi Safiyye bt. Huyey (r. anhâ)

Hiz. Safiyye, 610⁴⁶⁶ veya 612⁴⁶⁷ yılında Medine'de doğmuştur. Anne ve baba tarafından Yahudi olan Safiyye bt. Huyey b. Ahtab'ın soyu, Benî İsrâil'e peygamber olarak gönderilen Hiz. Hârûn'a kadar uzanmaktadır.⁴⁶⁸ Hiz. Safiyye'nin hiç çocuğu olmamış,⁴⁶⁹ “Ümmü Yahya”⁴⁷⁰ künyesiyle anılmıştır. Hiz. Peygamber'in hissesine ganimet olarak düştüğü için kendisine “Safiyye” denilmiştir.⁴⁷¹ Hiz. Safiyye, Hiz. Peygamber'le evlenmeden önce iki evlilik yapmıştır.⁴⁷² İlk evliliğini Sellâm b. Mişkem⁴⁷³ ile ikinci evliliğini de Kinâne b. Rebî' Ebû'l-Hukayk⁴⁷⁴ ile yapmıştır. Hiz. Peygamber'le evlendiğinde de on yedi yaşında bulunmaktadır.⁴⁷⁵

⁴⁶¹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/567.

⁴⁶² Hiz. Peygamber'in eşlerinden Cüveyriye ve Safiyye, savaş ganimeti olarak esir düşen câriyelerdir. Arap toplumunda bu esirler iyi bir muamele görmezken Hiz. Peygamber onlara insanîce davranmış, onlarla evlenmek hoş görülmezken Hiz. Peygamber, onlara değer vererek nikâhı altına almıştır. Züleyha Karakuş, “Hiz. Peygamber'in Köle ve Cârîyeleri”, Yüksek Lisans Tezi, (İstanbul Üniversitesi, 2020), 29-35.

⁴⁶³ Savaş, “Cüveyriye”, *DİA*, 8/146.

⁴⁶⁴ İbn İshâk, *Siyer*, 284-442; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/240.

⁴⁶⁵ Savaş, “Cüveyriye”, *DİA*, 8/146.

⁴⁶⁶ Uraler, “Safiyye”, *DİA*, 35/474.

⁴⁶⁷ Sabuncu, “Hiz. Peygamber'in Hanımı Hiz. Safiyye'nin Hayatı ve Kişiliği”, 312.

⁴⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/95, 120; Belâzürî, *Ensâb*, 2/78; İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/337.

⁴⁶⁹ Şâmî, *Peygamber Külliyyatı*, 11/234.

⁴⁷⁰ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Kahire: Darü'l-Menâr, 1999), 4/814.

⁴⁷¹ Arabistan bölgesinde reislere düşen ganimete “Safiyy” denilmektedir. Belâzürî, *Ensâb*, 1/78; Yeniçeri, *Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi Hazret-i Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, 98. Hiz. Peygamber, kendisiyle evlendikten sonra asıl ismi olan Zeyneb'i Safiyye ile değiştirmiştir. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 569.

⁴⁷² Kazıcı, *Hiz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 267.

⁴⁷³ Taberî, *Tarih*, 2/213.

⁴⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/95.

⁴⁷⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/102.

Hız. Safiyye, hicretin yedinci yılında Hayber fethinde esir edilmiştir. Hız. Peygamber onu öncelikle azâd etmiştir. Daha sonra Hız. Peygamber onunla evlenmiştir.⁴⁷⁶ Hız. Safiyye (öl. 50/670 veya 52/672), Medine’de vefât etmiş, Bakî mezarlığına defnedilmiştir.⁴⁷⁷

1.4.12. Hız. Peygamber’in Cârîye Statüsündeki Eşi Mâriye bt. Şem‘ûn (r. Anhâ)

Mâriye bt. Şem‘ûn’un Mısır’ın Hafn bölgesinin Ensina kasabasından olduğu bildirilmektedir.⁴⁷⁸ Babasının Mısır’ın Kıbtî denilen yerli halkından olduğu, annesinin de Hristiyan bir Rum olduğu belirtilmiştir.⁴⁷⁹ Mısır’da dünyaya gelen Mâriye bt. Şem‘ûn el-Kıbtîye,⁴⁸⁰ henüz gençlik yıllarındayken kız kardeşi Sîrîn ile birlikte Mısır Mukavkısı Cüreyc b. Mînâ el-Kıptî’nin sarayına getirilmişlerdir.⁴⁸¹

Bu sıralarda yani hicretin yedinci yılında bir Peygamber’in zuhur ettiği haberi Mısır’a ulaşmıştır. Hız. Peygamber’in elçisi Hâtıb b. Ebû Beltea, İslâm’a davet için bir mektupla Bizans’ın İskenderiye vâlisi Mukavkis Cüreyc b. Mînâ’nın yanına gönderilmiştir. Mısır Mukavkısı, Hız. Peygamber’e yazdığı cevap mektubu ile birlikte bin miskâl altın, yirmi kat elbise, Döldül ismindeki katır, bir merkeb, hadım edilmiş bir erkek olan Me’bur’u ve cârîye olarak Mâriye ve kız kardeşi Sîrîn’i hediye etmiştir.⁴⁸² İbn Sa’d, Mâriye ve kız kardeşi Sîrîn’in Mısır’dan Medine’ye olan yolculukları sırasında Hâtıb b. Ebû Beltea’nın teşvikiyle Müslüman oldukları rivayet etmektedir.⁴⁸³ Bundan başka olarak Medine’ye vardıklarında Hız. Peygamber’in İslâm’ı anlatmasıyla Müslüman oldukları bildirilmektedir.⁴⁸⁴

Medine’ye getirilen Mâriye’yi Hız. Peygamber kendisine cârîye olarak almış, kız kardeşi Sîrîn’i de şâiri Hassân b. Sâbit’e hediye etmiştir.⁴⁸⁵ Mâriye bir süreliğine Ümmü Süleym bt. Milhân’ın evinde misafir edilmiş⁴⁸⁶ sonrasında Hız. Peygamber onu başka bir eve yerleştirmiştir.⁴⁸⁷

⁴⁷⁶ Belâzürî, *Ensâb*, 2/79.

⁴⁷⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/102.

⁴⁷⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/191.

⁴⁷⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 5/251; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 2/745.

⁴⁸⁰ Bazı kaynaklarda Mâriye bt. Kıbtîye olarak zikredilmektedir. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/191; Taberî, *Tarih*, 3/167.

⁴⁸¹ Peköz, “Hız. Peygamber’in Cârîyesi Mâriye”, 71.

⁴⁸² İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/201. Hediyelerin listesinin farklı rivayeti için bk. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 267.

⁴⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 6/251.

⁴⁸⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 1/112.

⁴⁸⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 267.

⁴⁸⁶ İbn Asâkir, *Tarih*, 3/236.

⁴⁸⁷ Mâriye’nin Hârîse b. Nu’mân’ın evinde misafir edildiği belirtilmiştir. Mâriye, Hız. Peygamber’in diğer eşleri tarafından kıskanılmaya başlanmış bu sebeple Hız. Peygamber onun için yeni bir yer düşünmüştür. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 10/201-202.

Mısır Mukavkısının, Hz. Peygamber'in İslâm'ı tebliğ ettiği mektubuna cevaben yazdığı mektupla birlikte gönderdiği hediyeleri arasında yer alan Mâriye,⁴⁸⁸ Hz. Peygamber'in çocuklarından İbrahim'in annesidir.⁴⁸⁹ Mâriye, Hz. Peygamber'le evliliğinden sonra “Ümmü İbrahim”⁴⁹⁰ künyesi ile tanınmıştır. Böylelikle câriye statüsünde olan Mâriye, Ümmü veled statüsüne geçerek hürriyetine kavuşmuştur.⁴⁹¹

Mâriye, hakkında bazı kimseler iftirada bulunmuş, onun yanına girip çıkan Kıptî bir köle ile haklarında kötü sözler sarf etmişlerdir.⁴⁹² Ancak Hz. Peygamber bu konuyu araştırması için Hz. Ali'yi elçi olarak görevlendirmiş, o da bu ithamın asılsız olduğunu ortaya çıkarmıştır.⁴⁹³

Hz. Peygamber kendisiyle evliliği vesilesiyle Mısırlılarla akrabalık bağı kurmuş olduğu Mâriye sayesinde ileriki zamanda fethedilen Mısır'ın halkına iyi davranılmasını istemiştir.⁴⁹⁴ Hz. Peygamber'in vefatından sonra beş yıl yaşayan Mâriye,⁴⁹⁵ Medine'de vefât etmiş, cenaze namazını Hz. Ömer kıldırmış ve Cennetü'l-Bakî mezarlığına defnedilmiştir.⁴⁹⁶

1.4.13. Hz. Peygamber'in Cârîye Statüsündeki Eşi Reyhâne bt. Şem'un (r. anhâ)

Reyhâne bt. Zeyd b. Amr b. Hunafe b. Şem'un b. Zeyd⁴⁹⁷'in doğduğu dönemde tarihlendirme geleneğinin zayıf olmasından ve yazılı kayıtlandırma âdetinin yok denecek kadar az olmasından dolayı kaynaklarda onun doğum tarihi ile ilgili bilgiye rastlanılamamaktadır. Bazı kaynaklarda adı Rubeyha olarak zikredilmektedir.⁴⁹⁸

Yahudi asıllı bir cârîye olan Reyhâne bt. Şem'un b. Zeyd'in, Benî Nâdir kabilesine mensup olduğu bildirilmekte olup,⁴⁹⁹ onun Kureyzâ Yahudilerinden olduğu da söylenmektedir.⁵⁰⁰ Hz. Peygamber'in iki cârîyesinden biri olarak bilinmektedir. Reyhâne,

⁴⁸⁸ Hz. Peygamber'in hediye edilen diğer cârîyeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Karakuş, “Hz. Peygamber'in Köle ve Cârîyeleri”, 45-52.

⁴⁸⁹ Karakuş, “Hz. Peygamber'in Köle ve Cârîyeleri”, 47.

⁴⁹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/191.

⁴⁹¹ Uraler, “Mâriye”, *DİA*, 28/63.

⁴⁹² Zina itham edilen bu kölenin, Mukavkıs'ın Mâriye ile birlikte göndermiş olduğu amcasının oğlu olduğu bildirilmektedir. İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/465.

⁴⁹³ Belâzürî, *Ensâb*, 1/450.

⁴⁹⁴ Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 226-227.

⁴⁹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/205.

⁴⁹⁶ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/398.

⁴⁹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/125.

⁴⁹⁸ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/121-122; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/87; .

⁴⁹⁹ Reyhâne'nin Benî Kureyzâdan Hakem adındaki adamla evli olduğundan Benî Kureyzâ'dan olduğunu söyleyenler olsa da onun Benî Nâdir kabilesinden olduğu belirtilmiştir. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/129-130; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/302-303. Reyhâne'nin eşi olan Hakem'in amcasının oğlu olması ve onunda Kureyzâ kabilesinden olması, Reyhâne'nin de Kureyzâ kabilesinden olduğunu ortaya koymaktadır. Belâzürî, *Ensâb*, 1/453. Bundan dolayı Reyhâne'nin Benî Nadir kabilesinden olduğu rivayeti zayıf görülmüştür.

⁵⁰⁰ Belâzürî, *Ensâb*, 2/91.

hicretin 6. Yılında Hz. Peygamber ile evlenmeden önce amcasının oğlu Hakem ile evlenmiştir.⁵⁰¹ Ancak eşi Hakem'in Beni Kureyza gazvesinde öldürüldüğü bildirilmektedir.⁵⁰²

Hz. Peygamber, hicretin beşinci senesinde Hendek Savaşı'ndan sonra Müslümanlara ihanet eden Benî Kureyza kabilesi üzerine sefere çıkmıştır. Bu kabilenin esirleri içerisinde Reyhâne de bulunmaktadır. Reyhâne bt. Şem'un:

"Resûlullah'a arz edilen Beni Kureyza esirleri arasında yer almaktaydım. O beni seçti, bende esirler arasından ayrıldım. Hz. Peygamber'in her ganimetten "Safiyy"si olurdu. Benî Kays'ın kızı Ümmü'l-Münzir'in evine gönderilerek birkaç gün orada kaldım. Hz. Peygamber yanıma geldi, kendisinden çok utandım. Beni karşısına alıp: "Eğer Allah'ı ve Resûlü'nü seçersen Resûlullah'ta seni kendisi için seçecektir." Dedi bende Allah'ı ve Resûlü'nü seçerek Müslüman oldum. Sonra benimle evlendi ve diğer eşleri gibi benimde mehirim on iki ukiyye ve bir neşş idi.⁵⁰³ Zifâf Ümmü'l-Münzir'in evinde gerçekleşti ve Hz. Peygamber diğer eşlerine tahsis ettiği gibi bana da bir gün tahsis edip bana da hicab uyguladı."⁵⁰⁴ demiştir.

Başka bir rivayette: "Hz. Peygamber, Reyhâne'ye: "Eğer istersen seni azat edip seninle evleneyim, istersen de mülküm olarak bırakayım." buyurmuş, Reyhâne ise buna cevaben: "Ya Resûlullah, senin mülkünde kalmam sana da bana da daha hafiftir." demiştir. Reyhâne, Hz. Peygamber'in mülkü olarak kalmayı tercih etmiş ve vefatına dek Hz. Peygamber'in câriyesi olarak kalmıştır.⁵⁰⁵

Reyhâne'nin, Müslüman olduğu tarih konusunda farklı rivayetler bulunsa da, rivayetlerin çoğunluğuna göre onun Müslüman olduğu anlaşılmaktadır⁵⁰⁶ netice de önemli olan da bu kısımdır. Hz. Peygamber'in nikâhında bulunması veya câriyesi olarak kalması rivayetleri farklılık gösterse de, Reyhâne'nin Müslüman olduğu ve vefatına kadar Hz. Peygamber'in yanında bulunduğu genel kabul gören görüş olmuştur. Reyhâne (öl. 10/632), Hz. Peygamber veda haccından döndükten bir süre sonra Medine'de vefât etmiş, Cennetü'l-Bakî mezarlığına defnedilmiştir.⁵⁰⁷

DEĞERLENDİRME

Hz. Peygamber, İslâm'a davet sürecinde nübüvveti yanısıra bir aile reisi portresi çizmiştir. Onun ideal aile yapısının belirlenmesinde oluşturduğu evliliğin sınırlarıyla

⁵⁰¹ Belâzürî, *Ensâb*, 2/91.

⁵⁰² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/126.

⁵⁰³ Belâzürî'nin rivayetine göre Reyhâne'nin azâd edilmesinin onun mihri olarak sayıldığını belirtmiştir. Belâzürî, *Ensâb*, 2/91.

⁵⁰⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/126.

⁵⁰⁵ Hz. Peygamber'in Reyhâne'yle nikâhlandığı ancak Reyhâne'nin Hz. Peygamber'i şiddetli kıskanması sebebiyle onu bir talâkla boşadığı bildirilmiş, Reyhâne'nin çok üzülmesi sebebiyle Hz. Peygamber'in onu tekrar bir talâkla geri aldığı ve vefatına kadar onun Hz. Peygamber'in yanında kaldığı rivayet edilmiştir. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/127.

⁵⁰⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/194; Taberî, *Tarîh*, 2/592.

⁵⁰⁷ Yılmaz, "Reyhâne", *DİA*, 35/42.

eşlerine olan tavrı ve muamelesi, rol model olarak ashâbına ve ümmetine rehberlik etmektedir.

İlk olarak Hz. Peygamber'in evliliklerini gerçekleştirmekteki gayesini anlamaya ve sonraki dönemlerde bu evliliklere yöneltilen eleştirilere yer verilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın merkezinde Hz. Peygamber'in olması hasebiyle onun nasıl bir eş olduğu ve hanımlarına olan davranışları somutlaştırılmak istenmiştir. Hz. Peygamber'in eşleriyle olan ilişkilerinde onlara verdiği değer, ilgi, adalet, hoşgörü, sevgi, saygı, nezaket, feragat, haklarına saygı, sabır ve empati hüküm sürmüştür, böylelikle aralarında huzur, uyum ve mutluluk varolmuştur.⁵⁰⁸ Hz. Peygamber'in bir eş olarak, İslâm'a göre hanımlarına göstermesi gereken tavrı ne şekilde ortaya koyduğu incelenmiştir. Hz. Peygamber'in kendisine eş olarak seçtiği hanımları kısa biyografileri ile tanıtılmıştır.

⁵⁰⁸ Sancaklı, “Hz. Peygamber'in Hanımlara Karşı Sergilediği İncelik ve Zarafet Anlayışı”, 10.

BÖLÜM 2: HZ. PEYGAMBER'İN DAVETİNE EŞLERİNİN KATKILARI

Allah (c.c) tarafından emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmek üzere gönderilen Hz. Peygamber (s.a.v), bu ilâhî vazifeyi yaşayarak hayata geçirmiştir. Hz. Peygamber'e indirilen ilâhî görevin muhatabı olarak başta kıymetli eşleri de onunla birlikte davet vazifesinde daima yanında hazır bulunmuşlardır.

Kur'ân-ı Kerîm'de *“Peygamber mü'minlere kendilerinden daha yakındır, eşleri de onların anneleridir.”*⁵⁰⁹ meâlindeki âyetle kendilerinden *“mü'minlerin anneleri”* olarak bahsedilen bu hanımlar, Hz. Peygamber'den öğrendiklerini uygulama gayretinde bulunmuş ve ashâba da öğretmeye çalışmışlardır. Kendisinden önce gönderilen Hz. Nûh ve Hz. Lût gibi peygamberlerin eşlerinin yaptığı şekilde⁵¹⁰ hanımları, Hz. Peygamber'in karşı safında yer almamışlardır. Hayatı müşterek olarak yaşadığı eşleri, Hz. Peygamber'in davet vazifesine yoğunlaştığı ve tüm insanlığa İslâm'ı ulaştırmak amacıyla çaba sarf ettiği zorlu günlerinde onunla birlikte zorluklara göğüs germişlerdir.

Kur'ân'da: *“Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara lâyıktır. Temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yakışır. Onlar, iftiracıların kendileri hakkında söylediklerinden uzaktırlar; onlar için bir bağışlama, değerli bir nasip vardır.”*⁵¹¹ âyetinde geçtiği gibi hanımları da Hz. Peygamber'e lâyık müstesnâ eşler olarak ona verilmiştir. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'in eşlerinin hayatları da O'nun aydınlattığı şekliyle daha da kıymet bulmuştur. Hz. Peygamber'in kendisine talebe olan bu hanımlar özellikle Resulûllah ile sahâbî hanımları arasında köprü olmuşlardır.

Hız. Peygamber'in eşleri, İslâm'ın özellikle kadınlara yönelik gönderilen hükümlerinin ilk uygulayıcısı olup, bu hususta akıllara takılan bir takım meselelerin hükmünü Hz. Peygamber'den öğrenerek ümmetin hanımlarına aktarmışlardır. Hz. Peygamber'in eşlerinin üzerine düşen sorumluluğun önemi: *“Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa onun cezası ikiye katlanır, bu Allah için kolay bir şeydir. Sizden kim de Allah'a ve Resûlüne itaat eder, güzel işler yaparsa ona hak ettiği karşılığı iki kere veririz, ayrıca onun için değerli bir nasip de hazırladık.”*⁵¹² âyetiyle bildirilmiştir. Hz. Peygamber'in hanımlarına has olarak Allah ve Resûlüne itaatın

⁵⁰⁹ Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, 33:6.

⁵¹⁰ Hûd, 11:40. Hz. Nûh'un eşi Vâile'nin ve oğlunun imân etmeyerek tufanda boğulanlardan olduğu belirtilmiştir. Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, 3:172. Hz. Lût'un eşinin de helâk olanlardan olduğuna dair bk. Ankebût, 29:32.

⁵¹¹ Nûr, 24:26.

⁵¹² Ahzâb, 33:30-31.

mükafaatının ve itaat etmemenin cezasının iki katı olarak verileceği belirtilmiştir. Böylelikle Hz. Peygamber'in eşlerinin diğer hanımlardan farklı olarak taşıdıkları sorumluluğa dikkat çekilmiştir.

Araştırmanın bu bölümünde eşlerinin Hz. Peygamber'in davetine olan katkıları üzerinde durulacaktır. Eşlerinin, Hz. Peygamber'in İslâm'a davet sürecindeki konumları ile âyet ve hadislerin anlaşılmasına ve aktarılmasına katkılarından bahsedilecektir. Hz. Peygamber'in eşlerinin örnek vasıflarıyla, sergiledikleri olgun tutum ve tavırlarıyla Hz. Peygamber'in yanındaki duruşları anlatılmaya çalışılacaktır.

2.1. DAVET SÜRECİNDEKİ KONUMLARI

İlk insan olan Hz. Âdem'in bir peygamber olarak gönderilmesi, insanoğlunun hayata gözlerini tebliğ ile açtığını göstermektedir. Allah, tarih boyunca insanlara lazım olacak dünyevî ve uhrevî ihtiyaçlarını karşılamayı öğretmek için peygamberler göndermiştir. Yüce Allah, peygamberler vasıtasıyla insanın niçin yaratıldığını, neler yapıp nelerden sakınması gerektiğini ve ahiret hayatını insanlara bildirmiştir.

İnsanın kendi çabasıyla öğrenemeyeceği bilgileri ona öğreten vahiy, Allah'ın razı ve hoşnut olacağı hayat tarzını, bizzat peygamberlerin yaşayarak diğer insanlara öğretmesini sağlamıştır. Nitekim peygamberlerin kendi uygulamadıkları davranışları başkalarından istemesi ve bu hususta onlara örnek olmaları beklenmemelidir. O sebeple daha etkili bir yöntem olarak vahyolunan emirleri başta kendileri hayata geçirerek, ümmetlerine karşı öğretmenlik vazifelerini yerine getirmişlerdir.

Peygamberlerin nebevî yönlerinin yanında beşerî yönleri olduğu, bu bağlamda aile hayatı yaşadıkları bilinmektedir. Diğer peygamberlerde olduğu gibi Hz. Muhammed (s.a.v) evlilikler yapmış, insanları İslâm'a daveti sürecinde yanında eşleri de yer almıştır. Hz. Peygamber'in davetinde yalnız olmadığı, hayatı müşterek yaşadığı eşlerinin de bulunduğu için onların bu süreçteki konumlarını, rollerini ve katkılarını inceleme isabetli olacaktır.

Kur'an-ı Kerîm, Hz. Peygamber'de insanlar için güzel bir örneklik olduğunu belirtmiştir.⁵¹³ Kur'an'ın hayata geçirilmiş bir örneği olarak hadisler hayatın tüm alanlarını kapsayan bir yol göstericiliğe sahiptir.⁵¹⁴ Hz. Peygamber, yaşayışıyla ve ahlâkıyla insanlara model olduğu gibi onun hayat ortağı olan hanımlarının yaşayışı da bu bağlamda önem taşımaktadır.

⁵¹³ Ahzâb, 33:21.

⁵¹⁴ Muhammed Ali es-Sâbunî, *Nebevî Sünnet*, çev. Muammer Bayraktutar (İstanbul: Yasin Yayınları, 2012), 44-45.

Hız. Peygamber'in davet sürecinde yetiştirdiği kadınlardan başta eşleri olmak üzere, hayatın her alanında erkeklerle birlikte evde, bahçede, işte, mescitte, savaşta ve yolculukta farklı alanlarda toplum içerisinde görev ve sorumluluklar almışlardır.⁵¹⁵ Eşlerinin Hız. Peygamber'le olan ilişkilerinden dolayı onu daha yakından tanımaya ve sevmeye imkân vermektedir. Hız. Peygamber'le birlikte yaşamaları dinî, sosyal, ahlakî ve hukukî hususlarda Hız. Peygamber'i aile hayatında daha derinden tanıtmaları, her asırda Müslümanlara yol göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de: "*Peygamber mü'minlere kendi canlarından daha yakındır, eşleri de onların analarıdır.*"⁵¹⁶ buyrulmuştur. Böylece "*Ümmehâtü'l-mü'minîn*" terimi, Hız. Peygamber'in hanımları için kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de, Ümmühâtü'l-mü'minîn'in diğer hanımlardan farklı bir konumda oldukları vurgulanarak onlardan buna uygun davranmaları istenmiştir.⁵¹⁷ Belirttiği üzere Hız. Peygamber'in eşleri, diğer hanımlardan farklı olup hayatları ve şahsiyetleri tanımaya, incelenmeye ve örnek almaya değer görülmüştür.

Hız. Peygamber'in eşleri, diğer hanımlardan bazı hususlarda ayrılmakta olup, onların Hız. Peygamber'in yanındaki konumları birbirinden farklı bulunmaktadır. Hız. Âişe'nin, Hız. Peygamber'in ashâbı içerisinde en çok sevdiği kimse olan Ebû Bekir'in kızı olması ve erken yaşta Hız. Peygamber'in eşi olması dolayısıyla⁵¹⁸ onunla daha fazla vakit geçirme imkânı elde ettiği söylenebilir. Hız. Peygamber, Âişe'nin odasında hastalanmış, tedavisini Âişe yapmıştır.⁵¹⁹ Hız. Peygamber'e vahiy çoğunlukla Hız. Âişe'nin odasında iken gelmiş, o Hız. Âişe'nin odasındayken vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.⁵²⁰ Birçok kimsenin şâhit olamayacağı durumlarına şahitlik eden Hız. Âişe, Hız. Peygamber'den gördüğü, işittiği ve aldığı bilgileri bunları elde edemeyen ashâba aktarma görevinin üstlenicisi olmuştur.

2.1.1. Hız. Peygamber'e Eşlerinin Yaklaşım ve Tavırları

Hız. Peygamber'in eşlerinin sosyal hayattaki konumları dolayısıyla bir eş, anne, aile, sosyal birey olma yönleri bulunmaktadır. Bunların yanında ibadetleri, rivayetleri, sosyal hayattaki rolleri, nebevî aileye mensubiyetleri, kadınlara has meşguliyet ve bilgi alanlarına

⁵¹⁵ Detaylı bilgi için bk. Birekul, *Peygamber Günlerinde Kadın*, 56-113.

⁵¹⁶ Ahzâb, 33:6.

⁵¹⁷ "*Ey peygamber hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer gnahtan sakınmak istiyorsanız sözü edalı bir tavırla söylemeyin ki, kalbinde ürüklük olan kimse ümide kapılmasın. Ayrıca düzgün söz söyleyin.*" buyrulmuştur. Ahzâb, 33:32.

⁵¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/65.

⁵¹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/65.

⁵²⁰ Fayda, "Âişe", 2/201.

sahip olmaları, İslâm'ın çizdiği sınırlar dâhilinde yaşantıları her biri ayrı ayrı incelenmesi lüzumlu olan hususlardır.⁵²¹ Hz. Peygamber'e yakınlıkları dolayısıyla değerli şahsiyetlerine değer eklenmiş olup, onların eş olarak ve ümmeti olarak Hz. Peygamber'e olan yaklaşım ve tavırları önem arz etmiştir.

İlâhî vahye ve gönderilen peygambere ilk muhatap olan eşlerinin, Hz. Peygamber'e ve onun öğretilerinin aksine bir durum sergilediklerine rastlanılmamaktadır. İnsanî bazı sebeplerle ortaya çıkabilecek olumsuz durumların oluşması da tabî bir durum sayılarak yadırganmamalıdır. Eşleri, İslâm'ın gelmesiyle yeniden şekillenen toplumda kadın imgesini en güzel biçimde yansıtarak, Hz. Peygamber'in hanımı olmaları ve ümmetin annelerinden olmaları ile üzerlerinde bulunan sorumluluğu hakkıyla ifâ etme gayreti içerisinde olmuşlardır.

İslâm'a davetinde Mekke halkı Hz. Peygamber'e sırtını döndüğünde Hz. Hatice eşinin yanında saf tutmuş, tüm varlığıyla onu desteklemiştir. Hz. Hatice ile evliyken başka eşi bulunmayan Hz. Peygamber'in eşinin ona olan desteği oldukça mühim bir yere sahip olmuştur. Hz. Hatice'nin nübüvvetin ilk günlerinde ve ilâhî davanın zor zamanlarında Hz. Peygamber'e yerinde nasihâtları ve desteği bir hayli mühimdir. Hira mağarasında bulunduğu sırada Hz. Peygamber'e ilk vahiy gelmiş,⁵²² Hz. Peygamber, yüreği korku ile titreyerek evine dönmüş, yaşadıklarını eşi Hatice'ye anlatmıştır.⁵²³ Hz. Peygamber sıkıntısını eşi Hz. Hatice ile paylaşmış, teselliyi yine onda bulmuştur.⁵²⁴ Hz. Peygamber'e davasında ve mücadelesinde her zaman güç ve moral vermiştir. Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in sâdık bir yardımcısı olmuştur.⁵²⁵

Hz. Peygamber en önemli iki dayanağı ve destekçisi olan amcası Ebû Tâlip'i ardından da eşi Hz. Hatice'yi kaybedince müşriklerin baskı ve eziyetleri artmıştır. Hüzün içerisinde olan Hz. Peygamber'in ağzından *“Ümmet üzerinde şu günlerde toplanan iki musibetten hangisine yanacağımı bilemiyorum.”*⁵²⁶ sözleri dökülmüştür.

Zor bir sürece önderlik yapan Hz. Peygamber'in diğer Müslümanlar gibi kendisi içinde sıkıntılı bir durum olan Mekke'den Medine'ye hicreti, her şeylerini geride bırakarak inançları uğruna yapmış oldukları yolculuk esnasında yine Mekke'de bıraktığı kızlarına göz

⁵²¹ Rabia Zahide Temiz, *Toplumda Kadın* (Ankara: Fecr Yayınları, 2022), 17.

⁵²² Alâk, 96:1-5.

⁵²³ Buhârî, “Bed’ü'l-Vahy” 3, “Tefsîr”, 96/1.

⁵²⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/166.

⁵²⁵ Zehebî, *Siyer*, 3/414.

⁵²⁶ Taberî, *Tarih*, 2/229.

kulak olan Hz. Sevde'nin Hz. Peygamber'in yükünü bir nebze de olsa hafiflettiği görülmektedir.

Hız. Âişe, Hız. Peygamber ile bulunduğu sırada yanlarından geçen bir Yahudinin Hız. Peygamber'e: *"Essâmu aleyküm/ölüm sizin üzerinize olsun"* demesine hiddetlenerek: *"Bilakis, ölümde lanet de sizin üzerinize olsun"* diye bağırırıştır. Hız. Peygamber ise: *"Sakin ol, Allah her işte yumuşaklığı sever"* buyurmuştur. Âişe, Hız. Peygamber'in sözleriyle teskin olmayarak *"Ne dediğini işitmedin mi?"* demiştir.⁵²⁷ Hız. Peygamber de: *"Essâmu aleyküm/sizin üzerinize olsun dedim ya"*⁵²⁸ onların benim için söyledikleri değil benim onlar için söylediklerim kabul olunur."⁵²⁹ buyurmuştur. Hız. Âişe'nin, hem eş olarak hem Peygamber'i olarak Hız. Peygamber'i koruması, hakaret içerikli saldırıya anında müdahale etmesi, Hız. Peygamber'e yapılan hadsizlikle mücadelesini ortaya koymaktadır. Hız. Peygamber de sözlü saldırıya suskun kalmamış, kendi ağırlığına yakışır şekilde cevabını vermiştir. Eşlerinin güçleri yettiği nispette Hız. Peygamber'e yardım ettiklerine dair rivayetler de bulunmaktadır. Bunlardan birine örnek olak Hız. Peygamber'in bir hayvanı boğazlayacağı sırada yanında bulunan eşi Âişe'nin bir taş yardımıyla onun bıçağını keskinleştirdiği ifade edilmiştir.⁵³⁰

Hız. Âişe'nin Hız. Peygamber'e: *"Ey Allah'ın Resulü, sen bir vadiye konaklasan, o vadide bir kısmı yenilmiş bir ağaç ile ondan hiç yenilmemiş iki ağaç görsen deveni hangisinde otlatırsın?"* şeklindeki sorusuna Hız. Peygamber: *"Hiç otlanmamış olandan"* cevabını vermiştir.⁵³¹ Hız. Âişe'nin Hız. Peygamber'e yönelttiği sorusuyla onun tek bekâr eşinin kendisi olması sebebiyle Hız. Peygamber'e yapmış olduğu nazlandığı anlaşılmaktadır. Benzer bir rivayette Hız. Peygamber, Âişe'ye: *"Ben senin benden hoşnut olduğun zamanı ve kızgın olduğun zamanı biliyorum"* buyurmuştur. Hız. Âişe: *"Bunu nereden anlıyorsun Ya Resulullah?"* diye sorunca Hız. Peygamber: *"Benden hoşnut isen Muhammed'in Rabbi hakkı için diyorsun, bana kızgın isen İbrahim'in Rabbi hakkı için diyorsun"* demiştir. Hız. Âişe: *"Ben Allah'a yemin ederim ancak senin adını anmamakla kalırım."* demiştir.⁵³² Rivayet, Hız. Peygamber'in eşinin kendisine gösterdiği tavır ile duygusal durumlarını anlayacak hassasiyette olduğunu ve onları anlayışla karşıladığını göstermektedir.

⁵²⁷ Buhârî, "Edeb", 35.

⁵²⁸ Buhârî, "İsti'zân", 22.

⁵²⁹ Buhârî, "Edeb", 38; Müslim, "Selâm", 10.

⁵³⁰ Müslim, "Edâhî", 19.

⁵³¹ Buhârî, "Nikâh", 9.

⁵³² Buhârî, "Nikâh", 108.

Evlilik hayatında eşler arasında yaşanması muhtemel olaylardan birisi tartışmadır. Hz. Peygamber ve eşi Âişe ile aralarında yaşanan bir tartışma esnasında Hz. Ebû Bekir çıkagelmıştır. O sırada Âişe'nin Hz. Peygamber'e sesini yükselttiğini işiten babası Âişe'yi yakalayarak *"Bir daha seni Hz. Peygamber'e sesini yükseltmiş olarak görmeyeceğim!"* diyerek kızmıştır. Hz. Peygamber, Ebû Bekir'e engel olarak Âişe'yi korumuştur. Hz. Peygamber, babası gittikten sonra Âişe'ye: *"Adamın elinden seni nasıl kurtardım, gördün mü?"* diyerek eşine takılmıştır. Günler sonra Ebû Bekir yanlarına girmek için izin istediğinde onları barışmış vaziyette bulup: *"Beni kavganıza ortak ettiğiniz gibi barışınıza da ortak yapın."* demiştir. Hz. Peygamber: *"Yaptık yaptık buyur, gel"* demiştir.⁵³³ Hz. Peygamber'in kendisine sesini yükseltmiş eşine karşı olumsuz bir tepki vermeyip onun psikolojik durumunu göz önünde bulundurarak onu anlayışla karşıladığı anlaşılmaktadır.⁵³⁴ Hz. Peygamber'in eşini müsamaha ile karşıladığı bir hâdisde de Âişe'nin tavrını tenkit etmek isabetli olmayacaktır. Nitekim olay esnasında ki durumu en iyi bilen Hz. Peygamber olmakta ve eşinin psikolojik durumuna göre yaklaşmıştır. Ancak konumuz çerçevesinde eşler arasında doğal karşılanabilecek olası tartışmaların Hz. Peygamber ve eşleri arasında da gerçekleşebileceğini idrak etmek gerekmektedir. Zira Hz. Peygamber'in eşleri bir melek olmadıkları için olumsuz sayılabilecek insanî hislerle Hz. Peygamber'e yaklaşımlarının olabileceğide unutulmamalıdır.

Hz. Peygamber'in eşlerine uyguladığı ilâ ve tahyîr olaylarında,⁵³⁵ ganimetlerin artmasıyla birlikte eşleri, Hz. Peygamber'den dünyevî istekte bulunarak geçimlerinin iyileştirilmesini istemişlerdir. Hz. Peygamber'in onları Allah ile Peygamberi veya dünyalık rahat bir hayatı seçmeleri arasında muhayyer bırakmıştır.⁵³⁶ Hz. Peygamber'in tüm eşlerine uyguladığı ilâ hâdisesinde tüm eşleri Allah'ı ve Peygamberini tercih ederek ahiret yurdunu seçmişlerdir.⁵³⁷ Hz. Peygamber'in eşlerinin diğer insanlarında isteyebileceği şeyi ondan talep ettikleri ancak sonrasında dünyalık isteklerinden vazgeçtikleri anlaşılmaktadır.

2.1.2. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Birbirlerine Olan Yaklaşımları

Toplum hayatının yaşanmasıyla birlikte insanî ilişkiler sonucu pek çok hâdiseler ortaya çıkmaktadır. Aile kurumunda bakılacak olursa eşler arasında veya çocuk ile ebeveyn arasında veya diğer aile fertleri arasında olumlu veya olumsuz olaylar süregelmektedir. Hz. Peygamber'in ailesine bakılacak olursa Hz. Peygamber Allah'ın Resulü olmanın yanında bir

⁵³³ Ebû Dâvûd, "Edeb", 84.

⁵³⁴ Bayraktutar, "Kadın Tasavvuru", 102.

⁵³⁵ Detaylı bilgi "İlâ ve Tahyîr Âyetlerinin Nüzûlüne Vesile Olmaları" başlığında verilmiştir.

⁵³⁶ Buhârî, "Nikâh", 91-92.

⁵³⁷ Buhârî, "Tefsîr", 33/5.

kuludur, eşleri de onun gibi bir insandır. Bu sebeple insan fitratı gereği Hz. Peygamber ailesinde herşey yolunda gittiği gibi bazen de problemler, tartışmalar yaşanmıştır. Hz. Peygamber ve eşleri arasındaki ilişki ile birlikte hanımlarının birbirleriyle olan ilişkileri de aile atmosferini etkilediği için bu hususa yer verme lüzumlu hissedilmiştir.

Hz. Peygamber'in hane-i saadetlerini bir okul gibi düşünmek gerekirse, Hz. Peygamber'in eşlerinin, o haneye girdikleri ilk andan son ana kadar kendilerine katkısı olan yaşantıları meydana gelecektir. Peygamber terbiyesi altında bir hanede bulunmak elbette paha biçilemez bir imkân olsa da Hz. Peygamber'in eşlerinin insanî duygularla yaratıldıkları unutulmamalıdır. Zıt kutupların birbirini çekmesi gibi aynı kutupların birbirini itme gücüne benzetilecek olursa Hz. Peygamber'in eşlerinin aynı çatı altında birbilerini itmeleri veya gruplaşmaları tabi karşılanmalıdır.⁵³⁸ Çekirdek ailelerin bireyleri arasında dahi fikir ve görüş ayrılıklarına, çatışmalara rastlanılması mümkündür.

Hz. Peygamber'in eşleri arasında zaman zaman farklı duygular, olaylar, yaşantılar gerçekleşmiştir. Tek eşli evliliklerde bile problemler yaşanırken Hz. Peygamber'in çok evliliğinin bir sonucu olarak aile bireyleri sayısının çokluğu düşünüldüğünde tartışmaların, kıskançlıkların, kutuplaşmaların, rekabetin veya kardeşlik duygusu ile bir araya gelmenin, muhabbetin vs. doğal olabileceği anlaşılmaktadır. İnsanlığa en güzel örnek olarak⁵³⁹ gönderilen Hz. Peygamber'in bir melek olmadığı,⁵⁴⁰ onun yaşadığı hayatın diğer insanların hayatına mukabil olduğu belirtilmiştir. Hz. Peygamber'de bulunan bu örnekle birlikte hanesinde bulunan eşleri arasında cereyan eden hâdiselerden de dersler çıkarmak mümkündür. Bu hususun anlaşılması için Hz. Peygamber'in eşlerine biraz daha yakınlaşmak ve yaşantılarından bazı kesitleri ele almak isabetli olacaktır.

Hz. Peygamber'in çok evliliği, eşler arasında meydana gelecek kıskançlığı, huzursuzluğu, ihtilafı tetikleyebilmektedir. Tıpkı bir ailede iki kardeş bulunması gibi bazen mutlu anlar bazem mutsuz anlar zuhur edebilmektedir. Aralarındaki kültür, yaş ve yetiştirme tarzı farklılığı olan eşlerin bir arada yaşayıp hepsinin birlikte güzel geçinmesi beklenmemelidir.

Hz. Peygamber'in eşlerini Hz. Âişe ve diğerleri olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Hz. Peygamber'in eşlerinde Kureyş kabilesine mensup olmak, Hz. Peygamber'in dostunun kızları olmak, hicret etmiş olmak gibi ön plana çıkan özellikler bulunmaktadır. Kişilik yapıları ve fitratları ile birbirine yakın bulunan eşler kutuplaşmada

⁵³⁸ Acarlıoğlu, "Bir Eş Olarak Hz. Peygamber'in Karşılaştığı Problemler ve Çözüm Yolları", 759.

⁵³⁹ Mümtahine, 60:6.

⁵⁴⁰ İsrâ, 17:94-95.

birbiriyle aynı tarafta yer almıştır. Hz. Âişe'nin liderliğini yaptığı grupta Hafsa, Sevde bt. Zem'a, Safiyye bt. Huyey bulunmaktadır. Diğer tarafta ise Ümmü Seleme'nin önderliğinde Ümmü Habîbe, Zeyneb bt. Caşş, Meymûne bt. Hâris ve Cüveyriye bulunmaktadır.⁵⁴¹

Hz. Peygamber'in eşleri içerisinde Hz. Âişe kıskançlığı ile meşhur olmuştur. Âişe: “Ben Resûlullah'ın eşlerinden Hatice'yi kıskandığım kadar başka hiçbir kadını kıskanmadım. Hatice, Hz. Peygamber henüz benimle evlenmemişken vefat etmişti. Onu kıskanmamın sebebi, Hz. Peygamber'in sürekli onu anarken işitmem ve onu cennette inciden bir ev ile müjdelemesidir. Bir de Hz. Peygamber koyun keserdi, bundan Hatice'nin dostlarına hediye verirdi. Ben: “Sanki Hatice'den başka yeryüzünde başka kadın yoktur!” diye itiraz edince Hz. Peygamber: “Hatice şöyleydi, Hatice böyleydi” der, “Ondan benim çocuklarım var.” buyururdu.”⁵⁴²

Hz. Peygamber'in ikinci eşi olan Sevde hakkında Âişe: “Sevde'yi çok severdim, hayata bakışı ve anlayış olarak en çok benzemek istediğim kişidir.”⁵⁴³ demiştir. Hz. Âişe'nin grubuna dâhil olan hanımlardan Sevde bt. Zem'a, yaşlı ve olgun bir kimse olarak Hz. Peygamber'e tahsis edilen gününü Hz. Âişe'ye bağışlamıştır. Hz. Peygamber'in Hz. Sevde ile vefa hissinden dolayı evlilik yaptığı, Sevde'nin de eşler içerisinde en iddiasız olanı olduğu belirtilmiştir.⁵⁴⁴

Hz. Âişe, kendisinin diğer eşlerden farklı olduğunu dillendirerek bazı hususlarda övünmüştür. Bunlar; kendisinin Hz. Peygamber'in evlendiği tek bâkire eşi olması,⁵⁴⁵ anne-babasının muhacir olmaları, ifk hâdisesi sonrası masum olduğunun âyetler⁵⁴⁶ ile ilânı, Hz. Peygamber'e rüyasında gösterilerek kendisi ile evlenmeye yönlendirilmesi, Hz. Peygamber ile aynı leğende yıkanmaları ve genellikle kendisi ile birlikteyken Hz. Peygamber'e vahiy gelmesi, Hz. Peygamber'in kendisinin yanında iken vefat etmesi ve kendi odasına defnedilmesidir.⁵⁴⁷ Bunlara ek olarak Âişe: “Hz. Peygamber, yedi yaşında iken beni nikâhlandı, Cebrâil'in benim suretimi avucunda Hz. Peygamber'e gösterdi ve o dokuz yaşında iken benimle zıfafa girdi. Benden başka hanım Cebrâil'i görmemişken ben onu gördüm.”⁵⁴⁸ diyerek diğer hanımlardan üstün yönlerini ifade etmiştir.

Hz. Peygamber, Hafsa ile evlendiğinde Âişe, onu kıskanmamış, Hz. Peygamber'in Hz. Ömer'le akrabalık bağı kurmak için bu evliliği yaptığını düşünerek onu kendine rakip olarak görmemiştir ve diğer eşlere karşı yanyana saf almışlardır.⁵⁴⁹ Hz. Hafsa ise mizacı ve taşıdığı özellikler olarak Hz. Âişe'ye yakındır. Yaşları yakın olan bu iki hanım birbirine

⁵⁴¹ Buhârî, “Hibe”, 7.

⁵⁴² Buhârî, “Nikâh”, 109.

⁵⁴³ Müslim, “Radâ”, 47; Nesâî, “İşretü'n-nisâ”, 12.

⁵⁴⁴ Abdurrahman, *Resulûllah'ın Hanımları*, 58.

⁵⁴⁵ Ebû'l-Feth Muhammed. b. el-Ya'merî İbn Seyyidünnâs, “Uyûnu'l-eser fî funûni'l-meğâzî ve 'ş-şemâili ve 's-siyer”, thk. Muhyiddîn Mustû-Muhammed el-Hadravî, (Medine: Mektebetu Dârü't-Tûras, 1992), 2/394.

⁵⁴⁶ Nûr, 24:11-20.

⁵⁴⁷ Fayda, “Âişe”, 2/201-202.

⁵⁴⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 6/323; Belâzürî, *Ensâb*, 4/40.

⁵⁴⁹ Abdurrahman, *Resulûllah'ın Hanımları*, 114.

rakip olmaları daha yüksek ihtimal iken Hz. Ömer'in Hz. Hafsa üzerindeki baskısı onu Hz. Âişe'nin yanında yer almasını sağlamıştır.

Hz. Âişe'nin en çok kıskandığı hanım Hz. Hatice'den sonra Zeyneb bt. Cahş olmuştur. Zeyneb, Hz. Peygamber'e yakın akraba bulunmakta, güzel, genç ve akıllıdır.⁵⁵⁰ Âişe ile arasında kuvvetli rekabet oluşan Zeyneb bt. Cahş, Hz. Peygamber ile nikâhının Allah katında kıyıldığını söyleyerek: “*Ya Resulûllah, ben senin diğer eşlerin gibi değilim, onlar babaları, kardeşleri veya akrabaları tarafından seninle evlendirildi. Ancak ben Allah tarafından*⁵⁵¹ *göklerde seninle evlendirildim.*”⁵⁵² demiş, bununla övünmüştür.

Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'den evlilik teklifi aldığı anda onun diğer hanımlarının olduğunu belirterek Hz. Peygamber'i diğer eşlerinden kıskanacağını ifade etmekten çekinmemiştir. Hz. Peygamber onun bu durumunu anlayışla karşılamıştır.⁵⁵³ Hz. Peygamber'in bunu normal karşılamasından da anlaşılacağı üzere hanımların bu hali kınanacak bir durum teşkil etmemektedir. Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ile evlenmesinin ardından Hafsa, Ümmü Seleme'nin söylendiği kadar güzel olmadığını, Âişe'nin kıskançlığından dolayı böyle gördüğünü söyleyerek ona teselli vermiştir.⁵⁵⁴ Ümmü Seleme'nin soyluluğu, güzelliği ve zekâsıyla diğer hanımları kıskandığı ifade edilmiştir.⁵⁵⁵

Hz. Safiyye güzel yemek yapmaktadır. Nöbet sırası Hz. Âişe de iken Hz. Safiyye pişirdiği yemekten bir kap ile Hz. Peygamber'e yollamıştır. Hz. Âişe, hizmetlinin elinden kabı alıp yere fırlatmıştır. Hz. Peygamber parçalanan kabın parçalarını yerden toplayıp birleştirmiş sonrasında “*Alın yiyyin anneniz kıskandı*” diyerek Safiyye'ye başka bir kap göndermesini istemiştir.⁵⁵⁶

Zaman zaman grup içi tartışmaları da devam etmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra da gruplaşmalar süregelmiştir. Hz. Peygamber'in hanımları arasındaki gruplaşma, onların aklen, fitraten ve karakter özellikleri olarak birbirlerinden farklı olmalarından kaynaklanmaktadır.

⁵⁵⁰ Taberî, *Târih*, 2/563; Abdurrahman, *Resulûllah'ın Hanımları*, 158.

⁵⁵¹ Ahzâb, 33:37 Âyetinde belirtildiği üzere nikâhları kıyılmıştır.

⁵⁵² Ahzâb, 33:37; Buhârî, “Tevhîd”, 22.

⁵⁵³ Müslim “Cenâiz”, 3.

⁵⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/92.

⁵⁵⁵ Taberî, *Târih*, 2/563.

⁵⁵⁶ Buhârî, “Nikâh”, 108, “Mezâlim”, 34. Hz. Âişe'den benzer rivayet için bk. Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, 12/292.

2.1.3. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Eğitim-Öğretimi

Câhiliye toplumunda genel olarak kısıtlanan kadın, İslâm toplumunda bu sınırların dışına çıkabilmiştir. Kadınlar, Hz. Peygamber'in onlara kıymet veren telkinleriyle sahip oldukları değere kavuşmuşlardır. İslâm toplumunda kişiliklerini ortaya koyabilmişler ve akıllarına takılan problemleri bizzat Hz. Peygamber'e arz ederek Câhiliyenin bilgisiz bırakılan kadınlarının aksine ilim öğrenme isteği ile kendilerini geliştirmeye fırsat bulmuşlardır. Nitekim ilmî yünden yol kat eden kadınlar, erkekler ile ilmî tartışmalar yapacak düzeye erişmişlerdir.⁵⁵⁷ Kadınlar, İslâm toplumunda cemiyet içerisinde kendilerine düşen alanlarda varlıklarını ortaya koymuş, siyasî, dinî, meslekî faaliyetler de hatta yeri geldiğinde savaşlarda erkeklerin yanlarında sorumluluk almışlardır.

İslâm toplumunun oluşum döneminde Hz. Peygamber'in kadınların eğitimine önem verdiği halde İslâm, kadınların eğitime karşıymış gibi lanse edilmektedir. Bu iddiayı ortaya atanlardan biri olan Golziher, uydurma bir hadisten yola çıkarak kadınların sadece özel durumlarda eğitildiğinin, onların yazı yazmaları gibi durumların ahlâksızlığa yol açacağı düşüncesiyle öğretilmediğini ifade etmektedir. Golziher, aynı zamanda bu görüşünün İslâm'ın temel prensiplerine uymadığını itiraf etmiş ve kadınlara yazı yazma gibi faaliyetlerde kısıtlamalar konduğunu ifade etmiştir.⁵⁵⁸ Mükellef olarak kadını ve erkeği eşit tutan İslâm dininin kadının eğitilmesine karşı olması ve bilgisiz kalmasını istemesi realite ile uyuşmamaktadır.⁵⁵⁹ İslâm dininin ilim öğrenmeyi emretmesi bir kenara Hz. Peygamber'in kadınların eğitime ayrı bir önem verdiği açıktır.

Hz. Peygamber'in kadınları eğitimin içerisinde tuttuğu, onlara dinî bilgiye ulaşma imkânı verdiği, her soru ve sorunlarında Hz. Peygamber'e çekinmeden ulaşabilme rahatlığı sunduğuna dair birçok misal kaynaklarda yerini almaktadır. Bunlara birkaç örnek verilecek olursa Hz. Peygamber'in mescitte kadınların sorularını cevapladığına dair rivayet olarak Ümmü'd-Derdâ'ya yöneltilen “Hz. Peygamber'den bir şey duydun mu?” sorusuna verdiği yanıtta: “Evet, o mescitte otururken yanına girer ve onu dinlerdim.”⁵⁶⁰ ifadesi kadınların Hz. Peygamber'e ulaşmakta zorlanmadıklarını ortaya koymaktadır. Mescid-i Nebî'nin yanına bitişik olan Suffe'de eğitim-öğretim faaliyetlerinin yapıldığı ve buranın içerisinde kadınlara ayrılmış “Suffetü'n-Nisâ” bölümünün olduğu rivayetlerde geçmektedir.⁵⁶¹

⁵⁵⁷ Buhârî, “Savm”, 2.

⁵⁵⁸ İgnaz Goldziher, “İslâm'da Eğitim”, çev. M. Emin Özafşar vd. *İslâmî Araştırmalar* 7, S. 2, (1988): 90.

⁵⁵⁹ Hamidullah, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sâhife-i Hemmam b. Münebbih*, çev. Kemal Kuşcu (İstanbul: Bahar Yayınları, 1967) 16.

⁵⁶⁰ İbnü'l Esîr, 7/100; İbn Abdi'l-Berr, *el-İsti'âb*, 4/296; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/630.

⁵⁶¹ Âkif Köten, “Ashâb-ı Suffa Hadis, Fıkıh ve Tasavvufta Etkileri”, *Bilgi ve Hikmet* 3, (1993): 162.

Kadınlara karşı nazik tutumu ile bilinen Hz. Peygamber, bu hususta erkeklere hatırlatma yaparak kadınlara karşı âdil davranma hususunda: “*Mümin, mümineyi beğenmemezlik etmesin, bir huyunu beğenmezse bir başka huyunu beğenir.*”⁵⁶² buyurarak kadınlara karşı merhametli olmayı, nezaketi, hoşgörüyü, anlayışı ve geçimli davranmayı öğütlemiştir. Hz. Peygamber, erkeklerin kendilerinde hak gördükleri eğitim hakkını kadınlara da hak görebilmelerini sağlamak adına kızların evlendirilmeden önce eğitim almasını övmüştür.⁵⁶³ Eğitim-öğretim hakkı da kadına verilen değer ile paralel olarak ilerleyip ictimaî hayatta normal karşılanacak seviyeye ulaşma yolunu almıştır.

Hz. Peygamber, kendisine tebliğ olunanı kadın-erkek ayırımı yapmadan toplumun her bireyine ulaştırma gayretinde olmuştur.⁵⁶⁴ Erkeklerden dolayı Hz. Peygamber’i rahat biçimde dinleyemediklerini ifade eden kadınlardan gelen talep üzerine Hz. Peygamber onlara bir yer ve bir gün tahsis ederek onlara özel ders vermiştir.⁵⁶⁵ Hz. Peygamber, bu uygulamasıyla İslâm tarihindeki kadınlara has dinî eğitimi başlatmış olmaktadır.⁵⁶⁶ Rivayetlere göre bu sürenin haftanın bir günü olduğu belirtilmektedir.⁵⁶⁷ Bu günün dışında kadınların istedikleri zaman soru ve sorunlarını Hz. Peygamber’e sormak için evine gelebildikleri ifade edilmektedir.⁵⁶⁸

Hz. Peygamber’in hanımları da kadınların öğretimi vazifesinde pay sahibi olmuşlar, İslâmî bilginin öğretiminde büyük vazife üstlenmişlerdir.⁵⁶⁹ Hz. Peygamber’in eşlerinden özellikle Hz. Hafsa ve Hz. Âişe’nin İslâm’ı anlatmaktaki gayretleri azımsanmayacak şekildedir.⁵⁷⁰ Kendi dönemlerinde yaşayan bazı kadınlar gibi Hz. Peygamber hanımlarından Ümmü Seleme⁵⁷¹ ve Hafsa bt. Ömer,⁵⁷² okuma-yazma bilmelerinden dolayı diğer kadınlardan ayrı bir yere sahip olmuşlar ve toplumlarındaki kültürel gelişime büyük oranda katkı sağlamışlardır.

Hz. Âişe hadis, fıkıh, Kur’ân başta olmak üzere birçok alanda uzmanlaşmış olmasıyla bu vazifeye omuz vermiştir. Sonraki yıllarda da Hz. Âişe, erkeklerden bilgili olanların bile

⁵⁶² Müslim, “Rida”, 61.

⁵⁶³ Buhârî, “İlim”, 31, “İtk”, 14, “Cihâd ve’s-siyer”, 145.

⁵⁶⁴ Birekul, *Peygamber Günlerinde Kadın*, 91.

⁵⁶⁵ Buhârî, “İ’tisam”, 9, “İlim”, 35; Müslim, “Birr”, 152; Tirmizî, “Birr”, 13.

⁵⁶⁶ M. Tayyib Okiç, *İslâm’da Kadın Öğretimi* (Ankara: DİB Yayınları, 1978), 26.

⁵⁶⁷ Buhârî, “İlim”, 45.

⁵⁶⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/181.

⁵⁶⁹ Buhârî, “Hayız”, 20.

⁵⁷⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1/180.

⁵⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/221. Başka bir rivayette Ümmü Seleme’nin de okumayı bildiği ancak yazmasının olmadığı bildirilmiştir. Nusrettin Bolelli, *Kadınlara Hadis İlimindeki Yeri*, MÜİF Yayınları, İstanbul 1998, 24.

⁵⁷² İbn Hacer, *Tezhibu’t-Tezhib*, (Beyrut: Daru Sadr, 1968), 12/410.

kendisiyle istişare ettiği kimse olmuştur.⁵⁷³ Hz. Âişe'nin okumayı bildiği ancak yazamadığı aktarılmaktadır.⁵⁷⁴ Hz. Âişe yaşı genç olmasına rağmen, Kur'ân-ı Kerîm'i ve Hz. Peygamber'in sünnetini en iyi anlayan, bilen ve muhafaza eden sahâbilerden olmuştur.⁵⁷⁵ Küçük yaşta Hz. Ebû Bekr ve annesi Ümmü Ruman'ın terbiyesinde yetişen Hz. Âişe, evliliğiyle birlikte sahip olduğu merak ve öğrenme duygusunu, zekâsını, kabiliyetlerini⁵⁷⁶ Hz. Peygamber'in hayatından nasiplendirerek kullanmıştır.

Hz. Âişe, nübüvvetin ilk günleri ve hicret hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olup, Ensâr'ın Bu'as savaşı ve câhiliye de taptığı putlar hakkında, Kur'ân'ın nasıl indiği ve nasıl tertip edildiği hakkında, Hz. Peygamber'in ömrünün son günlerinde yaşadığı hastalıkları, vefatı, teçhiz ve tekfin edilmesi hakkında ayrıntılı bilgiler ulaştırmaktadır. Bunların yanı sıra Arapların câhiliye dönemindeki durumlarının hadis kaynaklarındaki bilgileri ile câhiliye de nikâh, düğün, boşanma, oruç ve hac ibadetinin nasıl yapıldığına dair bilgiler aktarmıştır.⁵⁷⁷ Yaşadıkları dönemde bir kadın, âdet döneminde ibadetinin değişikliğini, mahrem hususların öğrenilmesinde katkısı büyük olan Hz. Âişe'den öğrenmiştir.⁵⁷⁸

Hz. Peygamber'in vefâtıyla genç yaşta dul kalmış olan Hz. Âişe, kendini ilme vermiş ve özellikle kadınların eğitilmesi konusunda fazlaca çaba göstermiştir. Âişe, Medine'de binlerce ilim talebesinin katıldığı meclisler oluşturarak Hz. Peygamber'in bilgi mirasını aktarma gayretinde olmuştur.⁵⁷⁹ Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Âişe evini ilim ve irfân ocağı haline getirmiş, büyük-küçük, kadın-erkek herkese İslâm dininin esaslarını öğretmeyi amaçlamıştır. Sahâbînin bir kısmı vefat edip bir kısmı da fetihler sebebiyle başka yerlerde bulunduğu zamanlarda Medine'de çok az sayıda sahâbi kalmıştır. Ancak Hz. Âişe'nin gayretleriyle Medine, İslâmî ilimlerin temellerinin atıldığı ilim merkezi haline getirmiştir. Sadece Medine'de bulunanların değil başka şehirlerde yaşayan Müslümanların gönderdikleri soruları mektuplarla cevaplaması,⁵⁸⁰ hadislerin ve fikhî meselelerin yazılı hale gelmesine vesile olmuştur. Her sene hac için Mekke'ye gittiğinde insanların kendisini ziyarete gelerek ona sorular sormalarına müsaade etmiştir.⁵⁸¹ Başta kendisi bir hanım olarak

⁵⁷³ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 638; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/286.

⁵⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/76.

⁵⁷⁵ Fayda, "Âişe", *DİA*, 2/203.

⁵⁷⁶ Hz. Âişe, şair Lebid'e ait bin beyitlik şiiri rivayet edebileceğini ifade ederek kabiliyetini ortaya koymuştur. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/58; Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 146.

⁵⁷⁷ Nedvî, *Sîretü's-seyyide Âişe ümmü'l-mü'minîn*, 303-305.

⁵⁷⁸ Buhârî, "Hayız", 20.

⁵⁷⁹ Fayda, "Âişe", *DİA*, 2/204.

⁵⁸⁰ Mehmet Eren, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", *AÜİFD* 44, S.1, (2003), 86.

⁵⁸¹ Fayda, "Âişe", *DİA*, 2/204.

ilimle meşgul olmuş hem de yetiştirdiği talebeleriyle hanımların eğitim-öğretim faaliyetlerine katılmalarına oldukça önem vermiştir.

Hz. Peygamber'in hanımları, Medine'de Hz. Peygamber'in başlattığı eğitim-öğretim faaliyetlerine katılmış, bu hususta Hz. Peygamber'e katkıda bulunmuşlardır. Hz. Hafsa'da Medine'de hanımların eğitim-öğretimi ile ilgilenmiştir. Hz. Peygamber, Hafsa'yı okuma-yazma öğretmesi için görevlendirmiştir.⁵⁸² Hz. Hafsa elinden geleni yaparak Hz. Peygamber'in başlattığı eğitim-öğretim sürecinde bildiklerini insanlara anlatmış, Hz. Peygamber'e destek olmuştur. Hz. Hafsa'nın okuma-yazmayı öğrendiği Şifâ bt. Abdullah'tan rukye tedavisini de öğrenmesi için Hz. Peygamber: “*Okuma yazmayı öğrettiğin gibi Hafsa'ya rukye'yi de öğret.*”⁵⁸³ buyurmuştur. Ümmü Seleme, eğitim-öğretim faaliyetlerinde eşinin yanında yer alarak elinden geleni yapmış, Hz. Peygamber'e manevi destek olmuştur.

Medine de İslâm toplumunda Hz. Peygamber'in eğitim-öğretim faaliyetlerine verdiği önemin, Bedir Savaşı'nda esir düşenlerin ashâbın çocuklarına okuma-yazmayı öğretmeleri karşılığında serbest bırakılmaları en güzel örneğidir. Hz. Peygamber'in hanımların eğitimi için bir gününü tahsis ettiği⁵⁸⁴ ve kendi hanımlarından başlayarak kadınların eğitimine verdiği değer ortaya konulmaktadır. Onun eşlerinin de bu faaliyetlerin içinde oldukları anlaşılmaktadır.

2.1.4. Hz. Peygamber'in Eşlerinin Ehl-i Beyt Kapsamındaki Yeri

“*Ehl-i beyt*” terimi “*Ev halkı*” anlamına gelmekte olup, ev sahibini, eşini, çocuklarını, torunlarını ve yakın akrabalarını kapsamaktadır. Bu terim İslâm döneminin başından itibaren sadece Hz. Peygamber'in ailesi için kullanılmıştır.⁵⁸⁵ Kur'ân'da geçen “*Ehl-i beyt*” kavramı ile Hz. Peygamber'in eşleri kastedilmiş⁵⁸⁶ olup onların Allah'ın emir ve buyruklarına uymaları, böylece kendilerinin günahlarından temizlenmesi istenmiştir.⁵⁸⁷ Hadislerde de yer

⁵⁸² Abdulhamit Birışık, “Kur'ân”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2002, 26/385.

⁵⁸³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/722. Benzer rivayetler için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/286; Ebû Davud, *es-Sünen*, “Tıb”, 18/3887.

⁵⁸⁴ Mücteba Uğur, *Hicri I. Asırda İslâm Toplumu* (Çağrı Yayınları, İstanbul 1980), 82.

⁵⁸⁵ Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1994, 10/498.

⁵⁸⁶ M. Said Hatiboğlu, *Hilafetin Kureyşliliği* (Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2005), 36.

⁵⁸⁷ Ahzâb, 33:33.

alan bu terim, ashâb için⁵⁸⁸ bazı yerde ev halkı için⁵⁸⁹ ve bazı yerde de Kur'ân'la birlikte sünnete sarılmanın önemini anlatmak için⁵⁹⁰ kullanılmıştır.

Ehl-i beyt terimi ile bahsedilenlerin kimler olduğu hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in eşlerinin odalarını dolaşarak her birine: “*Allah'ın selamı üzerinize olsun ey Ehl-i Beyt*”⁵⁹¹ diye seslenmiştir. Bazı rivayetlerde ise Hz. Peygamber'in Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'i abasının altına almış, onlara: “*Allah'ım bunlar benim ehl-i beytim, onları günahlarından temizle.*” buyurmuştur. Ehl-i beyt ile ilgili “*...Ey peygamber ailesi! Allah sizi sadece günah kirlerinden arındırmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor.*”⁵⁹² âyetin nâzil olduğu sırada Hz. Peygamber Ümmü Seleme'nin odasında bulunmaktadır.⁵⁹³ Bu söylediğini işiten Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'e kendisinin de ehl-i beyte ait olup olmadığını sormuştur. Hz. Peygamber ona: “*Sen zaten kendi yerindesin, hayır üzeresin.*” buyurmuştur.⁵⁹⁴

Hâdisenin gerçekleşmesi hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birinde Hz. Peygamber kızı Fatıma'ya, damadı Âli'ye ve torunları Hasan ve Hüseyin'e dua edince Ümmü Seleme: “*Ya ben?*” diye sormuştur. Hz. Peygamber'de: “*Sen de.*” buyurmuştur.⁵⁹⁵ Başka bir rivayette Ümmü Seleme:

“*Hz. Peygamber benim evimdeyken, kızı Fatıma bir kab yemek yapmış olarak Hz. Peygamber'in yanına geldi. Hz. Peygamber ona “Git, kocanı ve iki oğlunu çağır.” dedi. Bunun üzerine Ali, Hasan ve Hüseyin geldiler, oturup yemekten yediler. Hz. Peygamber Hire malı bir örtünün altında uzandı, bu âyet nâzil oldu. Bende namaz kılıyordum. Hz. Peygamber örtünün altına Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i aldı ellerini açarak dua etti: “Allah'ım! Bunlar benim ailemdir, onlardan pisliği gider ve temizle!” buyurdu. Bende başımı uzatarak: “Bende sizinle birlikte miyim?” dedim. Hz. Peygamber: “Sen iyilik üzeresin, sen iyilik üzeresin.” buyurdu, demiştir.*”⁵⁹⁶

Hz. Peygamber'in hanımlarına hitâben nâzil olan âyette “*ehl-i beyt*” kavramı ile onlar kastedilmiş olsa da⁵⁹⁷ sonraki dönemlerde “*ehl-i beyt*” kavramı ile sadece Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma, damadı Ali, çocukları Hasan ve Hüseyin ifade edilmiştir.⁵⁹⁸ Ehl-i Beyt hakkında inen âyette, onların Allah'ın emirlerine ve buyruklarına itaat ettikleri takdirde günahlarından

⁵⁸⁸ Buhârî “Savm”, 30.

⁵⁸⁹ Müslim, “Fedâilu's-Sahâbe”, 36.

⁵⁹⁰ İbn Mâce, “Menâsik”, 84; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56.

⁵⁹¹ Buhârî, “Tefsîr”, 33/8.

⁵⁹² Ahzâb, 33:33.

⁵⁹³ Tirmizî, 5/663; Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ebû'l-Hasen el-Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl* (Beyrut: Daru'l-Cil, t.y.) 239. Ahzâb Suresi 32-33. Âyetlerinin nâzil olduğunda Hz. Peygamber'in Âişe'nin evinde olduğuna dair rivayeti de bulunmaktadır. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/165.

⁵⁹⁴ Tirmizî, “Menâkib”, 31.

⁵⁹⁵ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/373.

⁵⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 6/292; Taberî, *Taberî Tefsiri*, çev. Hasan Karakaya-Kerim Aytekin (İstanbul: Hisar Yayınları, 1996), 4/495. Ehl-i beyt kavramının Benî Hâşim için kullanıldığı da ifade edilmektedir. Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt”, *DİA*, 10/498-501.

⁵⁹⁷ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 240; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/311.

⁵⁹⁸ Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt”, *DİA*, 10/498-501.

temizlenebileceği ifade edilmiştir. Böylelikle ehl-i beyte mensup olursa dahi onlarında günahsız olmadıkları, günahlara bulaşabilecekleri belirtilerek ancak Allah'ın ilâhi buyruklarına itaat etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, kimin veya kimlerin ehl-i beyten sayıldığından ziyade, ehl-i beyten de olsalar masum olmadıkları, onların günahlarının olabileceği ve bunlardan temizlenmeleri istenmektedir.

Hiz. Peygamber'in hadis ve sünnetinin önemli bir kısmının ehli beytinden nakledildiğini düşünmek ve uygulayış olarak Hiz. Peygamber'e yakınlıkları dolayısıyla hane halkının müracaat mercii olması, ehli beytin mahiyetini ortaya koymaktadır.⁵⁹⁹ Hiz. Peygamber Veda haccından dönerken: *“Ben size iki şey bırakıyorum. Bunlardan birincisi Yüce Allah'ın kitabıdır ki onda hidayet ve nur vardır. Allah'ın kitabını sımsıkı tutunuz ve ona sarılınız. Diğeri ise ehl-i beytimdir. Ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım* (diyerek üç defa tekrarlamıştır).⁶⁰⁰ Rivayet edilen hadise bakıldığında uyulması gereken üç şey olmakta, birisi Kur'ân birisi sünnet birisi de ehli beyt olarak yorumlanmaktadır. Kur'ân ve sünnetin İslâm dininin genel niteliğini taşıdığı belirtilmiş olup ehli beytin de Hiz. Peygamber'in vefatından sonra ashâbına bıraktığı emaneti olup onlara ihtimam gösterilmesi istenmiştir.⁶⁰¹ Ehli beyine gösterilecek ihtimam onların İslâm dininin hidayet kaynağı sayılması sebebiyle değil ancak onların Hiz. Peygamber'e olan yakınlıkları dolayısıyla sünneti ve hadisi diğeri insanlara nakletme ve öğretme hususunda olduğu ifade edilmektedir.⁶⁰²

2.2. BAZI ÂYETLERİN NÜZÛLÜNE VESİLE OLMALARI

Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin bir kısmının esbâb-ı nüzûl dâhilinde nâzil olduğu bazılarının da bu sebepler olmadan nâzil olduğu belirtilmektedir. Esbâb-ı nüzûl kavramı âyetler için kullanmış, Hiz. Peygamber'e yöneltilen bir soru veya bir olay dolayısıyla birkaç âyetin veya bir sûrenin indirilmesine etki eden şeylere *“esbâb-ı nüzûl”* denilmiştir.⁶⁰³

Hiz. Peygamber'in hayat arkadaşlarının davet sürecinde yaşadığı bazı hâdiseler, bir kısım âyetlerin nâzil olmasına sebep olmuş ve bu bağlamda başta onları sonra da ümmeti kapsayacak şekilde ilâhî mesajların ilk muhatapları olmuşlardır. Hiz. Peygamber'in tebliğinin devam ettiği süre boyunca eşleri hakkında nâzil olan âyetler, aynı zamanda bu hanımların İslâm'a davette sergiledikleri tavır ve tutumlarını da ortaya koymaktadır. Hiz.

⁵⁹⁹ Hasan Hüseyin Uyar, “Hiz. Peygamber'in Ehl-i Beyt Eğitimi”, Yüksek Lisans Tezi, (Hitit Üniversitesi, 2013), 7.

⁶⁰⁰ Müslim, “Fezâilu's-Sahâbe”, 36-37.

⁶⁰¹ Müslim, “Fezâilu's-Sahâbe”, 36-37.

⁶⁰² Mustafa Öz, “Sekaleyn”, 326.

⁶⁰³ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 115.

Peygamber'in eşlerinin yaşadıkları bazı hâdiseler ile nüzûl sebebi oldukları âyetlere ve bunlarda verilen mesajlara yer verilmesi gerekli görülmektedir.

Kur'ân'da bazı âyetlerin nâzil olmasına Hz. Peygamber'in hanımlarından biri vesile olmuşken, bazı âyetlerin indirilmesine de bu hanımlardan birkaçı veya hepsi vesile olmuştur. Çalışmanın bu kısmında, âyetlerin indirilmesine vesile olan hangi hanım öne çıkıyorsa onunla ilişkilendirerek verilmek istenmiştir. Nitekim âyetler incelenirken isimleri sayılmasa dahi nâzil olan âyetlerin Hz. Peygamber'in tüm hanımları başta olmak üzere mü'min hanımlarının tamamına yönelik mesajlar içerdiğini söylemek yerinde olacaktır.

2.2.1. Hz. Sevde ve Hicab Âyetinin Nüzûlü

Hz. Peygamber'in eşleri ve kızları başta olmak üzere mü'min hanımların tamamına hitap eden⁶⁰⁴ Ahzâb Suresi 59. âyetinde: *“Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu, tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir.”*⁶⁰⁵ buyurulmaktadır. Söz konusu âyetin nüzûl sebebi olarak:

*“Medine evleri dardı ve içinde tuvalet, defî havet edilecek yer yoktu. Bu sebeple kadınlar defî hacet için geceleri dışarı çıkar kırlarda ihtiyaç giderirlerdi. Medine'de bazı (fâsık) erkekler bunların peşine takılarak tacizde bulunurlardı. Daha çok cariyelerin peşine düşerlerdi. Hür kadınlar dışarı çıkarken üstlerine bir elbise alırlar ancak cariyeler bunu almazlardı. Bu fâsık erkekler dışarıda üst elbisesi olan bir kadın görünce ona ilişmezler, üst elbisesi olmayan bir kadın gördüklerinde ona sarkıntılık ederlerdi. İşte bu davranışlar gibi sebeplerle bu âyet nâzil olmuştur.”*⁶⁰⁶ ifadesiyle açıklanmaktadır.

Bu âyet ile hanımlara yönelik oluşacak tacizlerin engellenmesi amacıyla dışarı çıkarken üzerlerine dış giysi giymeleri istenmekte olduğu belirtilmiştir.⁶⁰⁷

Hz. Peygamber döneminde hicab kavramının, ev kapısı/perde şeklinde kullanıldığına rastlanılmaktadır. Hz. Peygamber'in kendisini ziyarete gelen bir kimsenin sorularını hicab arkasından cevapladığı aktarılmıştır.⁶⁰⁸ Başka bir rivayette Hz. Peygamber'in vefatı öncesi hastalığı sıralarında mescitte namaz kılan ashâbına hicab arkasından baktığı anlatılmıştır.⁶⁰⁹

Hz. Peygamber'in eşlerinin uyguladıkları hicab ise yüzlerini örttükleri anlamı taşımamakta olup onların mahrem alanlarını ihtiva ettiği, evleri içerisinde rahatça

⁶⁰⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'âni'l-Azîm* (Mekke: Dâru Alemlî'l-Kutub, ty.), 14/243.

⁶⁰⁵ Ahzâb, 33:59.

⁶⁰⁶ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 257.

⁶⁰⁷ *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, 4/399-400. Bahsedilen üst kıyafetin asayışı sağlamak amacıyla geçici bir tedbir olarak uygulandığı ifade edilerek sonrasında hür-cariye farkını ortaya koyan başka bir işaretin veya tacizlerin farklı tedbirlerle engellenmesi mümkün olunca hür kadınların üzerlerine üst kıyafet almaları gerekli olmaktan çıkmıştır. Yahya Yaşar, “Ahzâb Suresi 59. Âyetin Sebeb-i Nüzûl Rivayeti Üzerinden Tarihselliği Meselesinin Analitik Tahlili”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24, (2014): 90.

⁶⁰⁸ Müslim, “Sıyâm”, 79.

⁶⁰⁹ Müslim, “Salât”, 100.

tesettürlerini açabilecekleri bir odacık şeklinde anlaşılmaktadır.⁶¹⁰ Hz. Peygamber'in eşlerinin oturup-yattıkları, kıyafetlerini görmesinde sakıncası olmayan kimseleri hicab arkasına aldıkları, erkeklerle aralarında da bir perde görevi gören hususî odaları olarak tarif edilerek hicab arkasına geçecek kimse erkekte olsa kadın da olsa izinli olarak geçebildikleri belirtilmektedir.⁶¹¹

Hz. Peygamber'in eşlerinden hicab âyetinin nâzil olmasına vesile olduğu belirtilen Hz. Sevde, uzun boyu, iri yapısı ve yavaş hareket eden bir hanım⁶¹² olmasından dolayı herkes tarafından tanınmaktadır.⁶¹³ Hz. Âişe'nin naklettiğine göre:

"Hicab konduktan sonra Sevde bir ihtiyacı için evden çıkmak durumunda kalmıştı. İri yapısından dolayı onu tanırlardı. Ömer b. Hattâb onu görünce evinin dışına çıkmasına itiraz etmiş "Ey Sevde, iyi bil ki vallahi sen bizce tanınmamış değilsin. Sen nasıl evinin dışına çıkıyorsun?" dedi. Bunun üzerine Sevde evine geldi, bu esnada Resûlullah benim evimde akşam yemeğindeydi. Elinde de etli bir kemik bulunmaktaydı. Sevde içeri girdi ve "Ya Resûlullah, bazı ihtiyaçlarım için dışarı çıkmıştım, Ömer bana böyle böyle dedi diyerek itiraz etti." dedi ve şikâyetinde bulundu. Bunun üzerine Allah, Resûlullah'a bu hicab âyetini indirdi. Vahiy belirtileri gidince Resûlullah elindeki kemik parçasını bırakmaksızın Sevde'ye: "Siz kadınların ihtiyaçları üzerine evden çıkmasına müsaade edildi." Buyurdu."⁶¹⁴ demiştir.

Hicab âyeti⁶¹⁵ nâzil olduktan sonra Hz. Sevde, zarurî bir durumdan dolayı kaza-hâcete çıkmıştır.⁶¹⁶ Hz. Sevde bu konuda kendisine itirazda bulunan Hz. Ömer'in söylediklerini kabul etmeyerek Allah Resûlüne durumu izah etmiş, şikâyetinde bulunmuştur. El-Aynî, Hz. Âişe'nin "...hicab âyeti bunun üzerine nâzil oldu." diye bahsettiği rivayette kastedilenin cilbâb olduğunu zira bu olay yaşanırken Hz. Sevde'nin zaten örtülü olduğunu belirtmektedir.⁶¹⁷ Hz. Âişe'den nakledilen Sevde'nin dışarı çıkma hadisesinde hür-cariye ayrımı söz konusu olmadığı⁶¹⁸ ancak Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'in eşleri için daha sıkı bir örtünme beklentisi üzerine hicab âyetinin nâzil olduğu ifade edilmiştir.⁶¹⁹ Hz. Ömer'in, Hz. Peygamber'in hanımlarına karşı ikâzının sebebi ise hırlı-hırsız herkesin rahatça onlarla muhatap olmasını engellemek olduğu ifade edilmektedir.⁶²⁰

⁶¹⁰ Buhârî, "İsti'zân", 10; Müslim, "Nikâh", 94.

⁶¹¹ Bu hususta bazı örnekler için bk. Buhârî, "Edâhî", 15; Müslim, "Sıyâm", 49, "Hayz", 42.

⁶¹² İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 7/158; Zehebî, *Siyer*, 2/268; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/117.

⁶¹³ Buhârî, "Vudû", 13.

⁶¹⁴ Buhârî, "Tefsiru'l-Kur'ân", 33/8, "Vudû", 13, "Nikâh", 67/115; Müslim, "Selâm", 17.

⁶¹⁵ Ahzâb, 33:53-55. Hicab (perde, örtü) âyeti şeklinde anılan âyet, Ahzâb Suresi 53. Âyet ve onu takip eden iki âyet olarak belirtilmektedir. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, 4/396-397.

⁶¹⁶ Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 130.

⁶¹⁷ Bedruddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetu'l-Karî* (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001), 2/434.

⁶¹⁸ Hz. Peygamber hayatta iken hür-cariye ayrımının örtünmeleri açısından değerlendirildiğine dair hiçbir rivayetin bulunmadığı belirtilmektedir. Mehmet Görmez, "İlahi Dinlere Göre Başörtüsü", 4, *İslâmiyât*, S. 2 (2001): 31.

⁶¹⁹ Yaşar, "Ahzâb Suresi 59. Âyetin Sebeb-i Nüzûlü", 105.

⁶²⁰ Buhârî, "Salât", 32.

Sevde ile Hz. Ömer arasında geçen bu olay dolayısıyla Hz. Peygamber'den öğrenilen, kadınların ihtiyaçları için evlerinden dışarı çıkmalarına izin verildiğidir. Ancak anlaşıldığı üzere yine kadınları koruma gayesiyle onların başına gelebilecek tehlikeyi ve tacizi engellemek için üzerlerine dış kıyafet almaları⁶²¹ başta Peygamber hanımları olmak üzere tüm mü'min hanımlarına kendilerine yakışır şekilde giyinerek kendilerini muhafaza etmeleri emredilmiştir.

2.2.2. Hz. Âişe ve İfk Hâdisesi Âyetlerinin Nüzûlü

İfk⁶²² hâdisesi olarak bilinen Hz. Âişe'ye iftira atılması olayında⁶²³ Hz. Âişe hakkında âyetler⁶²⁴ indirilerek temize çıkarılmıştır. İftiraya sebep olan hâdisi şöyle vuku bulmuştur:

Hz. Peygamber gazvelere katılacağı zaman yanında gidecek eşini belirlemek için kura çekmektedir.⁶²⁵ El-Müreyysi⁶²⁶ Gazvesine giderken de kura çekmiş, Âişe çıkmıştır.⁶²⁷ Gazvenin dönüşünde tabii bir ihtiyaç için oradan uzaklaşmış olan Hz. Âişe'nin yokluğunu fark etmeden kervan konakladığı yerden yola devam etmiştir. Hz. Âişe zayıf olduğu için devenin hevedecinde⁶²⁸ zannedilmiştir. Hz. Âişe, kervanın yanına gelirken gerdanlığını düşürdüğünü fark etmiş, kendisini bekleyecekleri düşüncesiyle dönüp gerdanlığını aramaya koyulmuştur.⁶²⁹ Ancak karanlıkta el yordamıyla kolyenin tanelerini toplamaya uğraşırken çok vakit kaybetmiştir. Kervanın yanına geldiğinde ise gittiklerini görmüş fakat yokluğunu anlayınca geri döneceklerini umarak orada beklemeye başlamıştır. Hz. Âişe, kervanın dönmesini beklediği sırada uyuyakalmıştır.⁶³⁰

Kervanın ardında kalanları toplamakla görevli olan Safvân b. Muattal es-Sülemî, kervanın durakladığı yerine geldiğinde Hz. Âişe'yi görmüş ve binmesi için deveyi çöktürmüştür. Ancak kendisi yaya olarak devam ettiği için kervana ancak kuşluk sıcağında mola verildiğinde ulaşabilmişlerdir.⁶³¹ Bu olay kimsenin dikkatini bile çekmemişken

⁶²¹ *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, 4/399-400.

⁶²² "İfk", iftira, en kötü ve en çirkin yalan anlamına gelmektedir. Muhammed b. Mükerrrem el-Mısri İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru İhyâü't-türâsü'l-Arabî, 1419/1999).

⁶²³ Konu ile ilgili indirilen âyetlerde, ifk kelimesi iki defa geçtiği için hâdiseye ifk hâdisesi denilmektedir. Nûr, 24:11-12.

⁶²⁴ Nûr, 24:11-20.

⁶²⁵ Buhârî, "Tefsîr", 24/6.

⁶²⁶ Yani Benî Mustalik gazvesidir. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/48.

⁶²⁷ Buhârî, "Megâzî", 34.

⁶²⁸ Hevdec; askerlerin görmesi sebebiyle hanımların rahatsız olmasını engellemek için devenin üzerine konulan küp şeklindeki tahtadan yapılmış perdeli barınaktır. Kadınlar bunun içerisine girdiğinde hevdec deveye yüklenmektedir. Azimli, *Siyeri Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010), 327.

⁶²⁹ Buhârî, "Şehâdet", 15. Deveden inerken perdenin açılması gerektiği ancak Hz. Âişe'nin perdesini açmayı unuttuğu belirtilmiştir. M. Seligsohn, "Âişe", *İA*, 1/229.

⁶³⁰ Buhârî, "Tefsîr", 24/6.

⁶³¹ Detaylı anlatım için bk. Buhârî, "Tefsîr", 24/6.

Abdullah b. Übey b. Selûl'ün başlattığı bir dedikoduyla yayılmıştır.⁶³² İftirayı duyunca bu bir yalandır diyen Müslümanlar daha çoğunlukta bulunmuşlardır.⁶³³

Hiz. Âişe, gazveden döndüklerinde bir ay kadar rahatsızlanmış ve iftirayı duymamıştır. Hiz. Peygamber'in hastayken kendisiyle ilgilenmediğini fark etmiş: *“Resûlullah'ın bana ilgi duymamasını hoş karşılamadım. Hastalandığımda gösterdiği ilgiyi bu kez göstermiyordu. Sadece içeri girip “Nasıl bu?” deyip çıkıyordu. Oysaki önceki hastalıklarında bana ilgi ve şefkat gösterir, yanıma gelir otururdu.”* demiştir.⁶³⁴

Hiz. Âişe, kendisine atılan iftirayı, ihtiyacını gidermek için dışarı çıktığında Ümmü Mistah'ın oğluna yaptığı beddua ile duymuştur.⁶³⁵ Kendisine yapılan iftirayı duyan Hiz. Âişe, üzüntüsünden yeniden hasta olmuş,⁶³⁶ babasının evine gitmek için Hiz. Peygamber'den müsaade almıştır.⁶³⁷ Bundan sonra Hiz. Peygamber, mescide giderek konuyu halka açmıştır.⁶³⁸ Hiz. Peygamber mescitten ayrıldıktan sonra Ebû Bekr'in evine gitmiş Hiz. Âişe'nin yanına oturarak:

“Ey Âişe, kuşkusuz senin hakkında şöyle şöyle haberler bana ulaştı. Eğer sen masum isen Allah senin masumiyetini haber verecektir. Eğer insanların dedikleri şeye bulaşmışsan aziz ve celil olan Allah'tan af dile. Çünkü kul günahını itiraf edip tövbe edince Allah da onun tövbesini kabul eder.” demiştir.⁶³⁹

Hiz. Âişe, Hiz. Peygamber'in dedikodulara inandığını düşünmüş, ne söylese de şüphelerden kurtulamayacak olmanın üzüntüsüyle Yûsuf Suresi'nde bahsedilen Hiz. Yakûb gibi sabredip Allah'tan yardım dileyeceğini söylemiştir.⁶⁴⁰ Bunun ardından ifk hâdisesiyle alakalı olan Nûr Suresi'nin âyetleri inmeye başlamıştır:

“O iftirayı atanlar içinizden bir gruptur. Bunun sizin için kötü olduğunu sanmayın, aksine bu hakkınızda hayırlıdır. Onların her biri işlediği günahı yüklenecektir. İçlerinden günahın büyüğünü üstlenen için ise büyük bir azap vardır. Bunu işittiğiniz zaman mümin erkekler ve kadınların birbiri hakkında hüsn-i zan beslemeleri ve “Bu apaçık bir iftiradır” demeleri gerekmez miydi? Bu iddialarına dört şahit getirselers ya! Bu sayıda şahit getiremiyorlarsa onlar, Allah nezdinde yalancıların ta kendileridir. Eğer dünyada ve âhirette Allah'ın lütfu ve

⁶³² Buhârî, “Tefsîr”, 24/5.

⁶³³ Bu sahâbilerden biri de Ebû Eyyûb el-Ensârî'dir. Algül, “Ebû Eyyûb el-Ensârî”, 10/123-125. Hatta iftirayı duyupta Ebû Eyyûb gibi bu bir yalandır diyenler için Nûr Suresi 12. Âyette Allah: *“Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin kendi vicdanları ile hüsn-ü zanda bulunup “Bu apaçık bir iftiradır.” Demeleri gerekmez miydi?”* buyurmuştur. Nûr, 24:12-13.

⁶³⁴ Buhârî, “Tefsîr”, 24/6.

⁶³⁵ Ümmü Mistah, oğluna “Mistah helak olsun” diyerek beddua etmiştir. Buhârî, “Tefsîr”, 24/6; Şulul, “Hz. Peygamber Döneminde Müslümanların Bir Ahlakî İmtihanı İfk Hâdisesi ve Tahlili”, (Adıyaman Uluslararası Safvan b. Muattal ve Ahlâk Sempozyumu, Adıyaman: 2013), 103.

⁶³⁶ Buhârî, “Ehadisü'l-Enbiya”, 19.

⁶³⁷ Buhârî, “Tefsîr”, 24/6.

⁶³⁸ Hiz. Ali'nin tavsiyesi üzerine Hiz. Peygamber, Hiz. Âişe'nin hizmetlisi Berire (ya da Büreyre) ile konuşmuştur. O da “Ya Resûlullah, Âişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum, eğer öyle bir şey olsaydı Allah mutlaka bunu sana haber verirdi.” demiştir. Hiz. Peygamber daha sonra mescide gelerek konuyu halka açmış ve farklı kimselerinde görüşlerini almıştır. Nihayetinde Hiz. Peygamber de Âişe hakkında Allah'ın hükmünün gelmesini beklemiştir. Ardından bu hususta nâzil olan âyetlerle hâdisiye çözüme kavuşmuştur. Buhârî, “Tefsîr”, 24/11.

⁶³⁹ Buhârî, “Megâzî”, 30.

⁶⁴⁰ Buhârî, “Ehadisü'l-Enbiya”, 19.

rahmeti hep sizinle olmasaydı içine daldığımız günah yüzünden size büyük bir azap gelecekti. Çünkü siz, iftirayı dilden dile yayıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız bir şeyi ağızlarınızla söylüyorsunuz; bunu da önemsiz sanıyorsunuz; hâlbuki Allah katında o büyük bir şeydir. O kulağınıza geldiğinde “Bunu konuşmak bize yakışmaz, fesühânallah, bu apaçık bir iftiradır” deseydiniz ya! Eğer gerçek müminlerseniz Allah size, bir daha asla böyle bir şey yapmamanızı öğütüyor. Allah size âyetleri açıklıyor; Allah ilim ve hikmet sahibidir. Müminler arasında ahlâksızlığın yaygınlaşmasını isteyenlere dünyada ve âhirette can yakıcı bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Ya Allah’ın size lütfu ve rahmeti ulaşmasaydı, ya Allah çok şefkatli, çok merhametli olmasaydı!”⁶⁴¹

Nâzil olan bu âyetlerde, iftirayı çıkaran kimsenin büyük bir azaba uğrayacağı, ona alet olup dedikoduyu yayanların bir grup insan olduğu bildirilmiştir. Bunu duyan Müslüman erkek ve kadınların duyarsız davranışları da kınanmıştır.

Söz konusu iftiranın Hz. Âişe’yi itham altında bırakarak özellikle Hz. Peygamber’in ve Ebû Bekir’in haysiyetini zedelemeye yönelik olduğu belirtilmektedir.⁶⁴² Hz. Peygamber, Hz. Âişe’nin başından geçen ifk hâdisesi hakkında kendi kanaatı ile hareket etmeyip istişarelerde bulunmuş ve araştırmıştır. İfk hâdisesi hususunda nâzil olan âyetler inerek Hz. Âişe’yi tezkiye edene kadar ki geçen sürede Hz. Peygamber’in bir beşer olarak üzüntü duyması ve endişe taşıması, vahyi Allah’ın dilediği zamanda indirdiğini ve Allah’ın bildirdiklerinin dışında Hz. Peygamber’in herhangi bir gaybî bilgiye sahip olmadığını göstermektedir.⁶⁴³

Hz. Âişe başta olmak üzere Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekr ve diğer sahâbeler, nihâyet konu ile alakalı âyetlerin indirilmesi ile rahatlamışlardır.⁶⁴⁴ İftirayı yayanlara had cezası uygulanmıştır.⁶⁴⁵ Nûr Suresi’nin dördüncü âyetine göre seksen sopa vurulması ve şahitliklerinin asla kabul edilmemesi cezası verilmiştir.⁶⁴⁶ Hz. Âişe, eşi bir Peygamber de olsa, babası o Peygamber’in dostu da olsa Allah’tan başkasına güvenilmemesi ve sadece ona dayanılmasını gerektiğini göstermiştir. Hz. Âişe, tam bir tevekkülle teslim olmanın en güzel örneklerinden biri olmuştur. Hakkında âyetlerin nâzil olması şerefine nâil olmuştur.

Hz. Âişe’nin tezkiye edilmesi hakkında indirilmiş olan âyetlerden biri de Nûr Suresi’nin 23. Âyeti: “İmanlı, saf ve namuslu kadınlara iftira atanlar dünyada ve âhirette lânetlenmişlerdir, onlara büyük bir ceza vardır.”⁶⁴⁷ olduğu ifade edilmektedir. Allah, bu âyet ile başta Hz. Âişe olmak üzere iftiraya uğrayan namuslu kadınların haklarını korumuş

⁶⁴¹ Nûr, 24:11-22.

⁶⁴² Sadreddin Gümüş, “Resûlullah’ın Aile Hayatıyla İlgili Âyetlerin Toplu Değerlendirmesi”, *Hz. Peygamber’in Aile Hayatı* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006), 232.

⁶⁴³ Bayraktutar, *Hz. Peygamber’in Kriz Yönetimi* (Ankara: Otto Yayınları, 2023), 72.

⁶⁴⁴ Buhârî, “Meğazi”, 34, “Tefsîr”, 24/11.

⁶⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 40/77.

⁶⁴⁶ İbn İshâk, *Siyer*, 449.

⁶⁴⁷ Nûr, 24:23.

ve iftiracı kimselerin uğrayacağı cezadan bahsederek onların yaptıklarının karşılığının verileceğine işaret etmiştir.⁶⁴⁸

2.2.3. Âişe ve Teyemmüm Âyetinin Nüzûlü

İfk hâdisesinin yaşandığı Müreysî gazvenin dönüşünde⁶⁴⁹ veya başka bir rivayete göre farklı gazveden dönüşte⁶⁵⁰ Hz. Âişe'nin gerdanlığını kaybetmesi sonucu kervanlarının susuz bir yerde konaklamak zorunda kalmasıyla Hz. Peygamber'in ve ashâbının abdest alacak su bulamaması üzerine⁶⁵¹ teyemmümü emreden âyetler nâzil olmuştur:⁶⁵²

*“Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar (yıkayın). Eğer cünüp olursanız temizlenin. Şayet hasta veya yolculuk halinde veya içinizden biri ayakyolundan gelirse yahut kadınlarla cinsel ilişkide bulunursa, bu hallerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin), yüzünüzü ve ellerinizi onunla meshedin. Allah size herhangi bir güçlük çıkarmak istemez, fakat O sizi tertemiz kılmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.”*⁶⁵³ Bu hâdisi üzerine nâzil olan âyetin:

*“Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de -yolcu olan müstesna- gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculuk halinde bulunursanız yahut sizden biriniz ayakyolundan gelirse ya da kadınlara dokunup da -bu durumlarda- su bulamamışsanız o zaman temiz bir toprağa yönelin (teyemmüm edin); yüzlerinize ve ellerinize sürün.”*⁶⁵⁴ olduğu da ifade edilmiştir.⁶⁵⁵

Mâide Suresi'nde âyetin başında abdest almaktan bahsettiği için “abdest âyeti” olarak isimlendirildiği Nisâ Suresi'nde ise sadece teyemmümden bahsettiği için “teyemmüm âyeti” olarak isimlendirildiği belirtilmiştir. İhtilaflı olmakla birlikte bu gazvede nâzil olan âyetin Nisâ Suresi'nin 43. Âyeti olduğu belirtilmiştir.⁶⁵⁶ Ancak Buhârî'nin *Sahîh*'inde teyemmüm konusuna hem Nisâ Suresi 43. Âyet hem de Mâide Suresi 6. Âyetin tefsirinde yer verilmiştir.⁶⁵⁷

Hz. Âişe'ye kervanın yola devam etmesini geciktirdiği için kızanlar bu olay gerçekleşince ona: “Allah seni hayırla mükâfatlandırsın, çünkü bu başımıza gelenle, Allah bir çıkış yolu olarak (teyemmümü) Müslümanlar için bir nimet kıldı.”⁶⁵⁸ şeklinde hayır dua etmeye başlamışlardır.⁶⁵⁹

⁶⁴⁸ Bu âyetin Âişe hakkında nâzil olduğu ve hükmünün tüm iftiraya uğrayan kadınlar için geçerli olduğu belirtilmiştir. Taberî, *Câmî'u'l-beyân 'an te'vili'l-Kur'an* (Kahire: 2. Baskı 1954), 18/83.

⁶⁴⁹ *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, 2/69-73.

⁶⁵⁰ Ömer Faruk Yıldırım, “Hz. Âişe'nin Gerdanlığını Düşürmesinin Mükerrerliği Bağlamında Teyemmüm Kıssasının Tarihi ve Âyetinin Sebeb-i Nüzûlü Üzerine”, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 2 (2010): 107-127.

⁶⁵¹ Buhârî, “Teyemmüm”, 1, 2.

⁶⁵² Buhârî, “Tefsîr”, 5/6; *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, 2/223-227.

⁶⁵³ Mâide, 5:6.

⁶⁵⁴ Nisâ, 4:43.

⁶⁵⁵ *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, 2/69-73.

⁶⁵⁶ Şulul, *Kronoloji*, 654-655.

⁶⁵⁷ Buhârî, “Tefsîr”, 4/10, 5/6.

⁶⁵⁸ Buhârî, “Fedâilu'l-Ashâb”, 30.

⁶⁵⁹ Buhârî, “Tefsîr”, 5/6, “Nikâh”, 65, “Teyemmüm”, 3.

2.2.4. İlâ ve Tahyîr Âyetlerinin Nüzûlüne Vesile Olmaları

İlâ⁶⁶⁰ hâdisesi ile alakalı olarak, kocanın yemin ederek veya adak adayarak eşiyle münasebette bulunmasını kendisine yasaklamasını ifade eden âyet, Kur'ân-ı Kerîm'de: *“Kadınlarından uzaklaşmaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır.”*⁶⁶¹ Eğer geri dönerlerse Allah çok bağışlayıcıdır, sonsuz rahmet sahibidir. Boşamaya karar vermiş olurlarsa, şüphe yok ki Allah her şeyi işitir ve bilir.”⁶⁶² olarak ifade edilmiştir.⁶⁶³ Hz. Peygamber de eşlerine ilâ uygulamıştır.⁶⁶⁴

Tahyîr ise bir kimseye iki veya daha fazla seçenek arasında tercih imkânı vermektir. Aynı kökten olan “muhyyer” kelimesi de “iki durumdan iyi olanı seçmek” anlamında kullanılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de “hiyere” kelimesi iki defa geçmekte olup⁶⁶⁵ aynı kökten türemiş “Yapılacak işin Allah katında en hayırlı olan halini istemek”⁶⁶⁶ anlamına gelmektedir.

İlk olarak Hz. Peygamber'e bal şerbetinin ikram edilmesi hâdisesi, ikinci olarak Hafsa'nın Hz. Peygamber'in verdiği sırrı saklayamaması hâdisesi ve üçüncü olarak Hz. Peygamber'in hanımlarının ondan gücü yettiğinden fazla dünyalık istemeleri gibi olayların yaşanmış olması, Hz. Peygamber ile eşleri arasında geçen ilâ ve tahyîr olayının yaşanmasının sebepleri olarak belirtilmektedir.⁶⁶⁷ Hz. Hafsa ve Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'e olan nazları ve itibarları diğer eşlerden farklı olduğu için onların ismi ön planda geçmektedir.⁶⁶⁸ Ancak ilâ tüm eşlere uygulanmıştır.⁶⁶⁹

⁶⁶⁰ Sözlükte “yemin etmek” anlamına gelmektedir. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 14/40.

⁶⁶¹ Hz. Peygamber, eşlerine ilâ uygularken onlardan bir ay kadar uzak kalmıştır, yirmi dokuzuncu gecenin sonunda Allah bu âyetleri indirmiştir. Buhârî, “Tefsîr”, 66/3. Ümmü Seleme'nin bir rivayetinde Hz. Peygamber'e siz bir ay eşlerinize yaklaşmayacağınıza yemin etmişsiniz denilince o: *“Bir ay yirmi dokuz günde olur.”* Demiştir. Buhârî, “Oruç”, 11.

⁶⁶² Bakara, 2:226-227.

⁶⁶³ İslâm'dan önce ilâ, kadınlara eziyet etmek, ceza vermek, onları eğitmek, haksız menfaatler sağlamak amaçlarıyla yaygın olarak uygulanmıştır. Eşlerini ne boşar ne de onlarla aile hayatı sürdürürler ancak onları yıllarca nikâhları altında tutsak etmişlerdir. İslâm bu şekilde kadınlara zarar veren ilâyı yasaklayarak iyi niyetle yapılan ilâyı da dört ay süre ile sınırlandırmıştır. Dört ay içerisinde eşine yaklaşmayan kimse yeminini bozmamış olup bu süre dolmadan eşine yaklaşan kimse içinde kefâret gerektiği belirtilmiştir. *Kur'an Yolu Tefsiri*, 1/360-361.

⁶⁶⁴ Buhârî, “Nikâh”, 91-92.

⁶⁶⁵ Bunlar; Ahzâb Suresi 36. Âyet: *“Allah ve resulü herhangi bir konuda hüküm verdiklerinde artık mümin bir erkek veya kadın için işlerinde tercih hakları yoktur. Allah'ın ve resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır.”* ve Kassas Suresi 68. Âyet: *“Rabbin, dilediğini yaratır ve tercih eder. (O'nun seçme ve yaratmasında) onların tercih hakkı yoktur. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir ve şâni yücedir.”*

⁶⁶⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 4/257.

⁶⁶⁷ Gümüş, “Resûlullah'ın Aile Hayatıyla İlgili Âyetlerin Toplu Değerlendirmesi”, 232.

⁶⁶⁸ İbn Abbâs'ın rivayetinde Hz. Peygamber'e karşı birleşen iki hanımın kim olduğunu Hz. Ömer'e sormuş, o da *“Hafsa ve Âişe'dir.”* diye cevap vermiştir. Buhârî, “Tefsîr”, 6/3.

⁶⁶⁹ Tahrîm suresinde dördüncü âyette bahsedilen iki hanım Hz. Hafsa ve Hz. Âişe olmakla birlikte devam eden âyetlerde tüm eşlerine yönelik dünya ile ahiret hayatı arasında tercih sunulmuştur. Ateş, *“Hz. Peygamber'in Hanımlarından Hafsa'nın Hayatı ve Kişiliği”*, 26-27.

Tahrîm Suresinin ilk âyetlerinde Hz. Peygamber'in eşlerine olan kırgınlığı sebebiyle bir ay kadar onlardan ayrı kalmaya yemin eder mahiyette karar vermesinden bahsedilmektedir.⁶⁷⁰ Bu âyetler:

“Ey Peygamber! Allah'ın sana helal kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun? Bununla beraber Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir. Allah size bazı durumlarda yeminlerinizi çözmeyi meşru kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır; O bilendir, hikmet sahibidir. Hani Peygamber, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti. Eşi bunu başkalarına aktarıp Allah da durumu peygamber açıklayınca peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti. Eşine konuyu anlatınca o, “Bunu sana kim haber verdi? Diye sordu. “Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana bildirdi” diye cevap verdi. İkinizde Allah'a tövbe ederseniz (çok iyi olur), çünkü kalpleriniz eğrilmişti. Ama peygambere karşı bir dayanışma içine girecek olursanız bilin ki herkesten önce Allah onun dostu ve koruyucusudur, sonra da Cebrâil ve iyi müminler. Meleklerde bunların ardından onun yardımcısıdır. Eğer sizi boşayacak olursa rabbi ona, sizin yerinize sizden daha iyi olan, Allah'a teslimiyet gösteren, yürekte inanan, içtenlikle itaat eden, tövbe eden, kulluk eden, dünyada yolcu gibi yaşayan, dul ve bâkire eşler verebilir.”⁶⁷¹’dir.

İlâ ve Tahyîr âyetlerinin nüzûl sebepleri hakkında âyetler tek tek ele alınarak 1. Âyette, Hz. Peygamber'in helal olan bir şeyi kendisine haram ettiği ancak eşleri sebebiyle de olsa Allah'ın bu yasaklamanın doğru olmadığını Hz. Peygamber'e bildirdiği ifade edilmektedir. 2. Âyetinde Hz. Peygamber'in vermiş olduğu kararını yemin eşliğinde yapmış olsa bile uygunsuz yeminlerden vazgeçilerek bunun kefaretinin ödenebileceği hatırlatılmıştır. Hz. Peygamber'in yaptığı yeminin, cariyelerine yaklaşmama veya bir şey yiyip içmeme gibi hususlarda olabileceği gibi normal yemin tarzında olabileceği de belirtilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in yemininin kefaretinin ödeyip ödemediğine dair kesinlik taşıyan rivayet bulunmamaktadır. 3. Âyetinde kendisine sır verilen eş Hafsa, bunun kendisine söylendiği eş ise Âişe olarak belirtilmiş, böylelikle 4. Âyette bahsedilen eşlerin Âişe ve Hafsa olduğu ifade edilmiştir.⁶⁷² Nüzûl sebebi bu şekilde sıralanan söz konusu âyetler için hâdisenin gerçekleşmesi hakkında verilen rivayetlere yer verilecektir. Hz. Âişe'nin rivayet ettiği bir hadiste:

“Hz. Peygamber bal ve tatlıyı severdi. İkinci namazından döndüğü zaman hanımlarının yanına uğrar ve birinin yanında kalırdı. Bir defasında Hafsa'nın yanına girdi ve her zamankinden fazla kalınca ben bunu kıskandım. Sebebinin araştırdığımda Hafsa'ya akrabasından bir kadın bir çömlek bal hediye etmiş, o da bundan bal şerbeti yaparak Hz. Peygamber'e içirmişti.⁶⁷³ Kendi kendime “Vallahi bunun için bir hile yaparım.” dedim. Sevde bt. Zem'a'ya: “Biraz sonra Resûlullah senin yanına gelince “Ey Allah'ın Resûlü meğafır mı yediniz?” dersin. O da sana “Hayır” deyince “Ya sizden bana gelen koku nedir?” dersin. Resûlullah sana “Hafsa bal şerbeti içirmişti.” diyecektir. Sen ona de ki “Öyleyse o balın arısı onu urfud ağacından toplamıştır.” dersin. Bende böyle diyeceğim, Safiyye sende öyle söyle, dedim. Sevde: “Vallahi çok geçmeden Resûlullah kapımın önünde durduğunda Ey Âişe senden korkumdan bana tembihlediğin şeyi hemen Resûlullah'a söylemek istedim.” demiştir. Resûlullah, Sevde'nin yanına yaklaşıncı “Ya Resûlullah meğafır zamkı mı yediniz?” demiş, Resûlullah'ta “Hayır”

⁶⁷⁰ Buhârî, “Nikâh”, 91-92.

⁶⁷¹ Tahrîm, 66:1-5.

⁶⁷² Elmalılı, 7/5084-5116.

⁶⁷³ Başka bir rivayette Hz. Peygamber'e bal şerbeti yapan eşi Zeyneb bt. Cahş olarak geçmektedir. Buhârî, “Talâk”, 8, “Tefsîr”, 66/1.

demıştır. Sevde “Öyleyse sizden bana gelen bu koku nedir?” demiş, Hz. Peygamber buna cevaben “Hafsa bal şerbeti içirmişti.” buyunca Sevde “Herhalde arı balını urfud ağacından toplamış.” demiştir. Resûlullah sonra benim odama gelince bende öyle söyledim. Safiyye’de öyle söylemiş. Sonra Resûlullah Hafsa’nın nöbetinde yeniden yanına gittiğinde Hafsa bal şerbeti ikram edeyim mi deyince Resûlullah “Hayır ona ihtiyacım yoktur.” demiş. Sevde bana “Vallahi Resûlullah’a bal şerbetini haram ettik” deyince bende ona sus dedim.”⁶⁷⁴ şeklinde anlatmıştır.

Hiz. Sevde, bal şerbeti hâdisesinde Hiz. Âişe’nin kendisine verdiği tembihi tutmuş, Tahrîm Suresi’nin ilk âyetlerinin⁶⁷⁵ indirilmesine sebep olmuştur.⁶⁷⁶ Bal şerbeti hâdisesi olarak geçen Hiz. Sevde’nin, Hiz. Âişe’nin, Hiz. Hafsa’nın ve Hiz. Safiyye’nin dâhil olduğu bu olaydan sonra Hiz. Peygamber, helal olan bir nimeti kendisine yasaklamıştır.

Hiz. Peygamber’in Hafsa’nın yanında vaktinden çok kalmasının ardından Hiz. Âişe’nin Hiz. Sevde ile kurduğu bir planla, Hiz. Peygamber bal şerbetini kendi kendine yasaklamıştır.⁶⁷⁷ Neticede âyetle Hiz. Peygamber’in kendisine helal olan bal şerbetini eşlerinin memnun edebilmek için kendisine haram kılmasının uygun olmadığı ifade edilmiştir.⁶⁷⁸

Hicretin dokuzuncu yılında ganimetlerin artmasıyla birlikte Hiz. Peygamber’in hanımları da geçimlerinin iyileştirilmesini isteyerek maddi talepte bulunmuşlardır. Hiz. Hafsa’nın ve Âişe’nin başlattığı bu hâdis e diğer eşlerinde iştirakiyle ilerleyince Hiz. Peygamber’in üzü lmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine Hiz. Peygamber’in eşleri, Allah Resûlü’nden ayrı larak rahat bir dünya hayatı yaşamak ile Allah ve Resûlü’nü seçip ahiret hayatını istemek arasında muhayyer bırakılmışlardır.⁶⁷⁹ Hiz. Âişe, Tahyîr âyeti gönderilince bu hususta:

“Resûlullah benden başlayarak: “Ey Âişe, ben sana bir şey sunmak isterim ama karar vermeden önce anne babanla istişare etmeni dilerim.” Deyince ona ne olduğunu sordum. O da: “Ey peygamber! Eşlerine şöyle de: ‘Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım. Yok eğer Allah’ı, resulünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız şunu bilin ki Allah, içinizden güzel davrananlara büyük bir ödül hazırlamıştır.”⁶⁸⁰ Âyetini okudu. Bende “Ya Resûlullah, anne babamla senin hakkında mı

⁶⁷⁴ Buhârî, “Talâk”, 8; Müslim, “Talâk”, 3.

⁶⁷⁵ Tahrîm, 66:1-5.

⁶⁷⁶ Müslim, “Talâk”, 21. Hiz. Peygamber’in eşlerinin birlikte hareket etmeleri hakkında bk. Buhârî, “Salât”, 32.

⁶⁷⁷ Başka bir rivayette yanında bal şerbeti içtiği Zeyneb bt. Cahş olup, Hiz. Âişe’nin kendisiyle plan yaptığı kişi Hafsa olarak geçmektedir. Buhârî, “Talâk”, 8.

⁶⁷⁸ Hiz. Peygamber’e yaptığı nın doğru olmadığı bildirildiği gibi tutulmaması gereken yeminin kefareti hakkında bilgi verilmiştir. Mâide, 5:89.

⁶⁷⁹ Hiz. Peygamber’in eşlerinden uzaklaşarak tek kaldığı zamanda Hiz. Ömer müsaade isteyerek Hiz. Peygamber’in yanına girmiştir. Ona hanımlarını boşayıp boşamadığını sormuştur. Hiz. Peygamber de boşamadığını ancak hanımlarıyla arasında bazı şeyler yaşandığını bu sebeple onlardan uzaklaşmayı istediğini bildirmiştir. Buhârî, “Nikâh”, 91-92.

⁶⁸⁰ Ahzâb, 33:28-29. Bu Âyetler “Tahyîr âyeti” olarak adlandırılmıştır. Bundan başka “Tahyîr âyeti” olarak anılan âyet, Mâide Suresi 42. Âyettir. Bu âyette Hiz. Peygamber ehl-i kitaba hakemlik yapıp yapmama konusunda muhayyer bırakılmıştır. Bunlarla birlikte “Tahyîr âyeti” olarak bilinen âyet, Hiz. Peygamber’in eşlerini boşayıp boşamama konusunda muhayyer bırakıldığı: “Eğer sizi boşayacak olursa rabbi ona, sizin yerinize sizden daha iyi olan, Allah’a teslimiyet gösteren, yürekten inanan, içtenlikle itaat eden, tövbe eden, kulluk eden, dünyada yolcu gibi yaşayan, dul ve bâkire eşler verebilir.” âyetidir. Tahrîm, 66:5.

istişare edeceğim! Hayır, ben Allah ile Resûlü'nü ve ahiret yurdunu tercih ediyorum diyerek tercihim yaptım."⁶⁸¹ Ardından Hz. Peygamber aynı tercihi diğer eşlerine de sormuş onlarda Allah'ı Resûlü'nü ve ahiret yurdunu seçmişlerdir.⁶⁸²

Neticede Hz. Peygamber'in eşleri olsalar dahi onların da bir beşer olduklarını unutmamak gerekmektedir ki ümmetin hanımları için örneklik teşkil edebilsin.

Ahzâb Suresi 51. Âyetinde: *"Onlardan dilediğinin beraberliğini erteler, dilediğini yanına alırsın. Uzaklaştırdıklarından birini tekrar istemende senin için bir sakınca yoktur. Bu hüküm onların mutlu olmaları, üzülmemeleri ve hepsinin senin verdiğine razı olmaları için en uygun olanıdır..."*⁶⁸³ ifadesiyle, Hz. Peygamber'in hanımlarının yanında eşit süre ile kalmamasında bir sakınca olmadığı bildirilmiştir. Hz. Peygamber'in, eşlerini boşama durumunun gerçekleşmemesi için eşleri kendilerinin dünya nimetlerinden mahrum etmesini de kabul ederek Hz. Peygamber'in eşleri olarak kalmayı istemişlerdir.⁶⁸⁴

Bunun üzerine Allah, Hz. Peygamber'in hanımlarına lütufta bulunarak, Hz. Peygamber'in başka hanımlarla evlenmesini yasaklayan: *"Artık bundan sonra sana kadınlar helâl olmaz; sahip olduğun câriyeler dışında kadınlarını, güzellikleri hoşuna gitse bile başka eşlerle değiştirmen de helâl olmaz. Allah her şeyi görüp gözetmektedir."*⁶⁸⁵ âyeti indirmiştir. Bu âyet nâzil olduğunda Hz. Peygamber'in nikâhı altında "Âişe, Hafsa, Ümmü Seleme, Ümmü Habîbe, Sevede bt. Cahş, Safiyye bt. Huyey, Meymûne, Zeyneb, Cüveyriye" eşleri bulunmaktadır.⁶⁸⁶

Sonuç olarak Tahrîm Suresi'nin birinci âyetinde Allah (c.c.) tarafından Hz. Peygamber'e eşlerinin hatırına veya onlar sebebiyle kendini böyle bir şeyden mahrum etmesinin doğru bir şey olmadığı bildirilmiştir.⁶⁸⁷ Tahrîm Suresi'nin dördüncü âyetinde Hz. Peygamber'in eşlerine tövbe etmeleri gerektiği hatırlatılmış, devamında beşinci âyetinde: *"Eğer sizi boşayacak olursa Rabbi ona, sizin yerinize sizden daha iyi olan, Allah'a teslimiyet gösteren, yürekten inanan, içtenlikle itaat eden, tövbe eden, kulluk eden, dünyada yolcu gibi yaşayan, dul ve bâkire eşler verebilir."*⁶⁸⁸ ifadesiyle bal şerbeti planını kuran eşlere⁶⁸⁹ Peygamber hanımında olması gereken sıfatlar sayılarak Hz. Peygamber'in onları boşaması halinde Hz. Peygamber'e Allah bu sıfatlara sahip başka hanımlar verebileceğini ifade

⁶⁸¹ Buhârî, "Tefsîr", 33/5, "Mezâlim", 25.

⁶⁸² Buhârî, "Tefsîr", 33/5.

⁶⁸³ Ahzâb, 33:51.

⁶⁸⁴ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, 4/396.

⁶⁸⁵ Ahzâb, 33:52.

⁶⁸⁶ Gümüş, "Resûlullah'ın Aile Hayatıyla İlgili Âyetlerin Toplu Değerlendirmesi", 236.

⁶⁸⁷ Tahrîm, 66:1-5. İkinci âyetinde Hz. Peygamber yemin ettiyse bile tutulması uygun olmayan yeminlerin bozularak kefarete ödeme şeklinde şer'i yolu gösterilmiştir. Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, 5/402-403.

⁶⁸⁸ Tahrîm, 66:5.

⁶⁸⁹ Üçüncü ve dördüncü âyetinde ise sözü edilen eşler hakkında farklı rivayetler olmakla birlikte sır verilen eş Hz. Hafsa, sırrın kendisine söylendiği eş ise Hz. Âişe olarak kabul edilmiştir. Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, 7/5084-5116.

etmiştir. Buradaki mesajlar Hz. Peygamber'e ve hanımlarına yönelik gibi görünse de aslında tüm eşlere rehberlik etmektedir. Hz. Peygamber'in hanımlarına eşler arasındaki hâdiselerin bir başkasıyla paylaşılması gerektiği mesajı verilmiş ardından bunun tövbe gerektirdiği eklenmiştir. Tahrîm Suresinin beşinci âyetinde Hz. Hafsa'nın, Hz. Âişe ile birlikte hareket ederek Resûlullah'a karşı dayanışma içerisinde olduklarına vurgu yapılarak Hz. Peygamber'in bizzat Allah'ın koruması altında olduğu belirtilmiştir. Hz. Âişe ve Hafsa'nın bu yaptıklarından dolayı Allah'tan tövbe istemeleri gerektiği ifade edilmiştir.⁶⁹⁰ Aksi takdirde Hz. Peygamber'in onları boşaması halinde Allah'ın onlardan daha hayırlısını Hz. Peygamber'e eş olarak verebileceği vurgulanmıştır.⁶⁹¹

2.2.5. Zeyneb bt. Cahş ve Evlâtlıkla İlgili Âyetlerin Nüzûlü

Zeyd b. Hârise, Hz. Peygamber'e eşi Hz. Hatice tarafından köle olarak hediye edilmiş, Hz. Peygamber de onu azâd etmiştir.⁶⁹² Ailesi Zeyd'i bulduğunda ise o Hz. Peygamber'le kalmayı tercih etmiştir. Hz. Peygamber de, onu evlâtlığı edinmiştir.⁶⁹³ Hicretten sonra Hz. Peygamber Zeyneb bt. Cahş'a, evlenmek isterse kendisini evlendirebileceğini söylemiştir. Ancak Hz. Peygamber, azatlısı Zeyd b. Hârise için teklifte bulunduğunu söyleyince Zeyneb bt. Cahş'dan olumlu cevap alamamıştır.⁶⁹⁴

Hür ve kölelerin birbiriyle evlenmesinde bir sakınca olmadığını göstermek isteyen Hz. Peygamber'e, Ahzâb Sûresi'nde yer alan "*Allah ve Resûlü herhangi bir konuda hüküm verdiklerinde artık mü'min bir erkek veya kadın için işlerinde tercih hakları yoktur. Allah'ın ve Resûlü'nün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır.*"⁶⁹⁵ âyeti nâzil olmuş, bunun üzerine Zeyneb bt. Cahş bu evliliğe razı olmuştur.⁶⁹⁶

Asil ve soylu bir hanım olan Zeyneb bt. Cahş için azatlı köle Zeyd'in nikâhı altında durmak zor olmuştur. Zeyd, Zeyneb bt. Cahş'ın davranışlarından rahatsız olduğunu Hz. Peygamber'e bildirmiş, Hz. Peygamber ise ona eşine sabır göstermesini ve Allah'tan korkmasını tavsiye etmiştir.⁶⁹⁷ Yine de aralarındaki anlaşmazlık devam edince Zeyd, hanımı Zeyneb'i boşamıştır.

⁶⁹⁰ Âyette belirtilen iki kişinin kim olduğunu soran İbn Abbâs'a Hz. Ömer, Hz. Âişe ve Hafsa olduğunu söylemiştir. Buhârî, "Tefsîr", 66/3.

⁶⁹¹ Buhârî, "Tefsîr", 66/5.

⁶⁹² İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 2/238-239; İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 2/114-115.

⁶⁹³ Buhârî, "Nikâh", 15.

⁶⁹⁴ Hamîdullah, "Zeyneb bt. Cahş", *DİA*, 42/357.

⁶⁹⁵ Ahzâb, 33:36.

⁶⁹⁶ İbn Kesîr, *el Bidâye*, 4/489.

⁶⁹⁷ Buhârî, "Tevhîd", 22.

Hiz. Peygamber, Hiz. ÂiŖe ile oturduğu bir zamanda kendisine vahiy indirilmiŖtir. Vahiy hali üzerinden kaldırılınca Hiz. Peygamber: “Kim Zeyneb’in yanına giderek Allah’ın onu bana gökte nik  hladığını haber vermek ister?” buyurmuŖ ve ardından:

“Bir zaman, Allah’ın kendisine lütufta bulunduğu, senin de l  tuŖk  r davrandığın kiŖiye, “EŖinle evlilik bağını koru, Allah’tan kork” demiŖtin. Bunu derken Allah’ın ileride açıklayacağı bir Ŗeyi içinde saklıyordun; öncelikle   ekinmen gereken Allah olduğu halde sen halktan   ekiniyordun.”⁶⁹⁸ âyetini okumuŖtur.⁶⁹⁹

Zeyd’in, Hiz. Peygamber’in evlâtlığı olması sebebiyle Hiz. Peygamber’in onun boŖadıđı hanımla evlenmesi Arap âdetlerine uymamaktadır. Ancak Allah (c.c) bu hususa açıklık getirip hükümünü “Muhammed sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir...”⁷⁰⁰ âyetiyle bildirmiŖtir. Yine bu hususta Kur’ân’ı Kerîm’de: “Evl  tlıklarınızı babalarının soyadlarıyla anın. Bu Allah katında adaletle daha uygun bir davranıŖtır. Eğer onların babalarını bilmiyorsanız o zaman kendileri sizin din kardeŖleriniz ve dostlarınızdır...”⁷⁰¹ âyetiyle   z evladın evlatlıktan farklı olduğu vurgulanmıŖtır.⁷⁰² Hiz. Peygamber’in Zeyneb bt. CahŖ ile nikâhının kıyıldığı “...Zeyd onunla evlenip ayrıldıktan sonra müminlere, evl  tlıklarının -kendileriyle beraber olup ayrıldıkları- eŖleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadınla evlendirdik...”⁷⁰³ âyetiyle bildirilmiŖtir.⁷⁰⁴ Böylelikle Arapların evlatlığın boŖadıđı hanımla evlenememe   deti ortadan kaldırılmıŖtır.

Zeyd b. Hârise ve Zeyneb’in evliliği vesilesiyle ile   sl  m’da hür ve köle ayrımı yapılmaksızın tüm insanların bir tarağın diŖleri gibi eŖit olduğu g  sterilmiŖtir.   yet-i Ker  me’de Ŗ  yle buyurulmaktadır: “...Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her Ŗeyi hakkıyla bilmektedir, her Ŗeyden haberdardır.”⁷⁰⁵ Bu izdivaç vesilesiyle insanlar arasında takv   diŖında sınıf farklılığının bulunamayacağı ortaya konulmuŖtur.

Zeyd b. Hârise ile evliliğinden sonra Zeyneb bt. CahŖ’ın Hiz. Peygamber’le nikâhlanması, câhiliye dönemindeki evlâtlığın boŖadıđı eŖle evlenememe âdetinin kaldırılmasına vesile olmuŖtur.⁷⁰⁶ Hiz. Peygamber’in gelen ilâhi emirleri, tebliğ metodu

⁶⁹⁸ Ahzâb, 33:37.

⁶⁹⁹ Buhârî, “Tevhîd”, 22.

⁷⁰⁰ Ahzâb, 33:40.

⁷⁰¹ Ahzâb, 33:5.

⁷⁰² Buhârî, “Tefsîr”, 33/2.

⁷⁰³ Ahzâb, 33:37.

⁷⁰⁴   bn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/111;   bn Hacer, *el-  s  be*, 8/94; Afzalurrahman, *Sîret*, 2/183.

⁷⁰⁵ Hucurât, 49:13.

⁷⁰⁶ Câhiliye döneminde evlât edinen kimse ile evlâtlığın birbirine mirasçı sayıldığı anlaŖılmakta olup,   sl  m’in ilk dönemlerinde de uygulanan bu âdet Ahzâb S  resi’nin 4.   yetiyle kaldırılmıŖtır. Evl  tlık   ocuk, anne babanın   z evlâdı gibi sayılmadığından onun boŖadıđı hanımı ile evlenilememesi   deti kaldırılmıŖ,   sl  m bu tür evliliğe izin vermiŖtir. Mehmet Âkif Aydın, “Evlât Edinme”, 11/528. Nisâ Suresi 23.   yette: “...Kendi sulb  n  zden olan oğullarınızın eŖleri ve iki kız kardeŖi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen ge  miŖtir, Allah çok bađıŖlayıcı ve esirgeyicidir.” buyurulmuŖtur. Ancak burada bahsedilen   z evladın, evlatlıktan ayrı olduğu

olarak bizzat kendisinden ve yakınlarından başlayarak uyguladığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in evlâtlığının boşadığı eşiyle evlenmesiyle müşrikler ve münâfıklar tarafından dedikodular yayılmış olsa da:⁷⁰⁷

*"...Zeyd onunla evlenip ayrıldıktan sonra müminlere, evlâtlıklarının -kendileriyle beraber olup ayrıldıkları- eşleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadınla evlendirdik. Allah'ın emri elbet yerine getirilecektir."*⁷⁰⁸ âyetiyle bu evlilik tasdiklenmiştir.

Evlât edinme hususunda geçmiş dönemlerde uygulanan gelenek İslâm'ın gelmesiyle ortadan kaldırılmak istenmiştir. Zeyneb bt. Cahş'ın Zeyd'den boşanmasının ardından Hz. Peygamber'in ona nikâhlanması bu hükmün uygulanmasına sebep olmuştur. Bu uygulamayla birlikte neseb bakımından ortaya çıkan karışıklığın yanında evlâtlıklar için sosyal, ekonomik ve hukukî olarak oluşan sıkıntılar bulunmakta olup⁷⁰⁹ bu hükümlerle evlâtlık edinme ortadan kaldırılmıştır.⁷¹⁰

Hz. Peygamber'in Zeyneb bt. Cahş ile evliliği hususunda dile getirilen diğer meseleyi Enes b. Mâlik şöyle anlatmaktadır: "Zeyneb bt. Cahş'ın Hz. Peygamber ile kıyılan nikâhının ardından Hz. Peygamber insanları düğün yemeğine davet etmiş, onlarda bundan yemişlerdir. Herkes dağıldıktan sonra geriye kalan birkaç kişinin lafa dalıp oturmaya devam etmeleri ev sahibini rahatsız etmiş ve Ahzâb Suresi'nin:

*"Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamberin evlerine girip de yemeğin hazırlanmasını beklemeyin; fakat yemeye çağırıldığınızda girin; yemeğinizi yiyince de hemen dağılın, söze dalıp oturmayın. Bu davranışınız peygamberi rahatsız ediyor, size söylemeye çekiniyor, oysa Allah hak olanı açıklamaktan çekinmez..."*⁷¹¹ meâlindeki 53. Âyeti nâzil olmuştur.⁷¹²

2.2.6. Ümmü Seleme ve Hicret ile İlgili Âyetin Nüzûlü

Ümmü Seleme Hz. Peygamber'e, "Hicret konusunda erkekler zikrediliyor ama biz kadınlar zikredilmiyoruz" demiş, bunun üzerine Âl-i İmrân Suresi'nin:

"Rableri onların dualarına şöyle karşılık verir: "Şüphesiz ben, erkek olsun kadın olsun -ki birbirinizden meydana gelmişsinizdir- sizden bir şey yapanın emeğini asla boşa çıkarmam. Hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, benim yolumda eziyete uğratılanların, savaşanların ve öldürülenlerin, işte onların günahlarını elbette sileceğim. Andolsun ki, Allah

göz önüne alınmalıdır. Bu hususta Kur'an'ı Kerim'de "Muhammed sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir..." buyurulmuştur. Ahzâb, 33:40. Yine bu hususta evlatlığın kendi öz babasının adı ile çağırılması emredilmiştir: "Evlâtlıklarınızı babalarının soyadlarıyla anın. Bu Allah katında adalete daha uygun bir davranıştır. Eğer onların babalarını bilmiyorsanız o zaman kendileri sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanıldığınız hususta size günah yoktur, fakat bilinçli ve kasıtlı olarak yaptıklarınızdan sorumlusunuz. Allah çok bağışlayıcı ve ziyadesiyle esirgeyicidir." Ahzâb, 33:5. Öncesinde Zeyd b. Muhammed olarak anılan Zeyd, bu âyetin indirilmesinden sonra Zeyd b. Hârise olarak çağırılmıştır. Buhârî, "Tefsîr", 33/2, "Nikâh", 15.

⁷⁰⁷ Hamidullah, "Zeyneb bt. Cahş", *DİA*, 42/357-358.

⁷⁰⁸ Ahzâb, 33:37.

⁷⁰⁹ Aydın, "Evlât Edinme", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, 11/527-529.

⁷¹⁰ Buhârî, "Tefsîr", 33/8. Rivayette Zeyneb bt. Cahş'ın durumdan rahatsız olup yüzünü duvara döndüğü, Hz. Peygamber'in de dışarda biraz dolaştığı anlatılmaktadır. Müslim "Nikâh", 94.

⁷¹¹ Ahzâb, 33:53.

⁷¹² Buhârî, "İsti'zân", 10.

katından bir mükâfat olarak onları altından ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Şüphe yok ki nimetin güzeli Allah'ın katındadır!”⁷¹³ âyeti indirilmiştir.⁷¹⁴

Ümmü Seleme'nin sözleri üzerine Al-i İmrân Suresinin bu âyetlerinde kadın olsun erkek olsun herkesin Allah için yaptıkları her şeyin karşılığını olacağı belirtilerek hiç kimsenin emeklerinin boşa çıkarılmayacağı ifade edilmiştir. Kadınlar ve erkeklerin eşit görüldüğü, mükafaat verilmesi hususunda aralarında bir fark olmadığı ortaya konulmaktadır. Allah katında üstün olanın O'nun emir ve yasaklarına uygun davrananlar olduğu bildirilmiştir.⁷¹⁵

2.2.7. Ümmü Seleme ve Kadınların Hisseleri Hakkındaki Âyetin Nüzûlü

Ümmü Seleme, aklına takılan bazı hususları Hz. Peygamber'e iletmesiyle bir kısım âyetlerin inmesine vesile olmuştur. Bir defasında Hz. Peygamber'e *“Erkekler savaşıyor, kadınlar savaşıyor ve biz kadınlar da mirastan yarım hisse alıyoruz”* demiş, bunun üzerine Hz. Peygamber'e Nisâ Sûresi'nin: *“Allah'ın sizi birbirinizden üstün kıldığı şeyleri iç çekerek arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var. Allah'ın lütfundan isteyin; şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir.”⁷¹⁶* âyeti nâzil olmuştur.⁷¹⁷

Kur'ân'da kadınların hicretinden bahsedilmemesi veya bir erkek şâhîde karşılık iki kadın şâhidin kabul edilmesi gibi hususlarda olduğu gibi ameller konusunda da erkeklerin kadınlardan üstün olup olmadığına dair Ümmü Seleme'nin Hz. Peygamber'e yöneltmiş olduğu sorular vesilesiyle Nisâ Suresinin 32. Âyetinin nâzil olmasına sebep olmuştur.⁷¹⁸

Bu hâdiseden anlaşıldığı gibi insanların birbirinin sahip olduğu şeyleri imrenip arzu ettiği maddi kazançların yanı sıra manevi kazançların olduğu da söylenebilmektedir. Ümmü Seleme'nin veya bazı hanımların temenni ettiği şeyleri arzu etmemeleri gerektiği, erkeklerin de kadınların da kazandıklarından nasiplerinin olduğu belirtilmektedir.

Söz konusu âyette insanların birbirinin malına, makamına ve sahip olduklarına göz dikmemesi istenerek, bu tür temennilerin insanlar arasında ilk olarak haset, kin ve düşmanlık duygularını açığa çıkardığı ifade edilmiştir. Kişinin kendi için takdir edilmeyeni temenni etmesi, Allah'ın insan için dilediğini takdir ve taksimine bir itiraz olabileceği gibi kaderde ki hikmeti de itham etmek olarak belirtilmiştir.⁷¹⁹

⁷¹³ Âl-i İmrân, 3:195.

⁷¹⁴ Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 5.

⁷¹⁵ Hucurât, 49:13.

⁷¹⁶ Nisâ, 4:32.

⁷¹⁷ Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 9; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/663-664.

⁷¹⁸ Tirmizî, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 9.

⁷¹⁹ *Hak Dini Kur'ân Dili*, 2/555.

Belirtilen âyetle kadın ve erkeklerin eşit ve farklı yönlerini ve tabii özelliklerini tanıyıp her birini kendi kabiliyet ve eğilimleri yönünde desteklenerek, yine her birinin kendi ürettiği şeylere sahip olması istenmiştir.⁷²⁰

2.2.8. Meymûne ve Ahzâb Suresi 50. Âyeti

Hiz. Meymûne kendisini Allah Rasûlü'ne hibe ettiğini söylemiştir.⁷²¹ Bunun üzerine Ahzâb 50. Âyetinde:

“...Ayrıca mümin bir kadın kendini peygambere mehirsiz olarak bağışlar, peygamber de onunla evlenmek isterse, diğer müminlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere, onu da sana helâl kıldık. Müminlere eşleri ve sahip oldukları câriyeleri hakkında hangi kuralları geçerli kıldığımızı biliyoruz. Sana mahsus olanı güçlük çekmeyesin diye meşrû kıldık...”⁷²² şeklinde kendini Hiz. Peygamber'e hibe eden hanımı kabul etmesi istenmiştir.⁷²³

Farklı olarak İbn Sa'd, Meymûne'nin mehrinin beş yüz dirhem olduğu belirtmiştir.⁷²⁴

Diğer rivayette ise Hiz. Abbâs'ın mehir olarak Hiz. Peygamber adına dört yüz dirhem verdiği ifade edilmiştir.⁷²⁵ Meymûne'nin kendisini hibe etmesi ile birlikte Hiz. Peygamber'e has olarak, kendini hibe eden kadınla evlenmesinin helal olduğu açıklanmıştır.

2.3. BAZI ÂYETLERİ TEFSİR ETMELERİ

Hiz. Peygamber'in eşlerinin Kur'an-ı Kerîm âyetlerinin doğru anlaşılması hususunda bazı katkıları bulunmaktadır. Hiz. Peygamber'in eşlerinin hepsinin Kur'an tefsir yorumu olmasa da bazılarının bir kısım tefsir yorumları bulunmaktadır. Vahyin başlangıcına şahitlik eden Hiz. Hatice, vefatına kadar geçen süre içerisinde Hiz. Peygamber'e Mekke'de nâzil olan vahyin canlı şahidi olmuştur. Hiz. Hatice'nin, vahyin ne ile ilgili olduğu, kimlere yönelik indirildiği, ne amaçla gönderildiği veya ne demek istediğini en güzel biçimde anladığı belirtilmiştir.⁷²⁶

İlk kadın müfessir olarak adı kayda geçen Hiz. Âişe, Kur'an'ı anlama ve yorumlama hususunda ashâba öncülük etmiştir.⁷²⁷ Hiz. Âişe'nin fâkih yönü onun tefsirlerine yansıyan özelliği olmuştur.⁷²⁸ Hiz. Peygamber'in Medine dönemine neredeyse birebir şahitlik etme imkânı bulan Hiz. Âişe tefsirlerinde, Hiz. Peygamber'in sosyal, siyasi, dini, ahlaki, ailevi

⁷²⁰ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri, 2/57.

⁷²¹ İbn İshâk, Siyer, 267; İbn Hişâm, es-Sîre, 2/646; Belâzürî, Ensâb, 1/1105.

⁷²² Ahzâb, 33:50.

⁷²³ Ahzâb, 33:51.

⁷²⁴ İbn Sa'd, et-Tabakât, 8/108.

⁷²⁵ İbn Hişâm, es-Sîre, 2/646.

⁷²⁶ Hidayet Aydar, Hanım Müfessirler (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 61.

⁷²⁷ Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 1/90.

⁷²⁸ Abdullah Kahraman, “Kadın Fâkihlerin Öncüsü: Hiz. Âişe”, Diyanet İlmî Dergi 45, S. 2 (2009): 79-90.

hayatından bildiği rivayetlere yer vermiştir.⁷²⁹ Hz. Âişe'nin tefsirlerinde, âyetlerin esbâb-ı nüzûl bilgisine ve Arap belâgatına hâkim olmasının etkileri olduğu ifade edilmektedir.⁷³⁰ Hz. Âişe'nin, tefsir yaparken ilgili âyetler arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurarak neshedilmiş âyetleri tespit edip mütaşabih âyetleri de ona göre yorumladığı belirtilmiştir.⁷³¹

Hz. Âişe'nin tefsir rivayetleri hakkında farklı çalışmalar yapılmış olup bunlardan en kapsamlılarından biri olarak Suud b. Abdillâh el-Funeysan'ın *Mervîyyatu Umî'l-Mu'mînîn Âişe fî't-Tefsîr* çalışması zikredilebilir.⁷³² Bundan farklı olarak Abdullâh Ebu's-Suud Bedr'in çalışması olan *Tefsîru es-Seyyide Âişe Ümmî'l-Mü'mînîn Radıyallahu Anha* örnek verilebilir.⁷³³

Hz. Âişe'nin rivayet ettiği tefsirlerinden birkaçına örnek verilecek olursa o, Hz. Peygamber'in besmeleyi cehren okuduğunu söyleyerek onun Fatiha Suresi'nden bir âyet olduğunu belirtmiştir.⁷³⁴ Hz. Âişe, Nisâ Suresi'nin: “Allah'ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar...”⁷³⁵ âyetini tefsir ederken Hz. Peygamber'in: “Bir insanın diğer bir insana secde etmesini emretseydim, kadının kocasına secde etmesini emrederdim. Şayet bir erkek karısına kırmızı bir dağı siyaha, siyahı da kırmızıya dönüştürmesini istese kadının bunu yapması gerekir.”⁷³⁶ buyurduğunu söyleyerek âyeti tefsir etmiştir. Hz. Âişe, Felak Suresi'nin 4. Âyetini tefsir ederken Hz. Peygamber'e yapılan sihirde bir tarakta bulunan saçlarından büyü yapılarak bir kuyuya atıldığını anlatmıştır.⁷³⁷

Hz. Âişe'nin tefsir ettiği âyetten biri de Nisâ Suresi'nin “...Zengin olan (veli) yetim malına tenezzül etmesin, yoksul olan da kararınca yesin...”⁷³⁸ âyetidir. Hz. Âişe bu âyet hakkında: “Bu âyet yetimi gözetin ve malını idare eden veli hakkında nâzil olmuştur. Veli eğer fakir ise örfe uygun olarak yetimin malından yiyecektir.”⁷³⁹ demiştir. Yine yetimler hakkında buyurulan: “Kadınlar hakkında senden fetva isterler, deki: onlara dair fetvayı size

⁷²⁹ Abdullâh Ebu's-Suud Bedir, *Tefsîru es-Seyyide Âişe Ümmî'l-Mü'mînîn Radıyallahu Anha* (Kahire: Dâru Alemlî'l-Kutub, 1416/1996), 82-94; Nilgöl Öztürk, “Hz. Âişe ve Tefsîr İlmindeki Yeri”, Yüksek Lisans Tezi, (Harran Üniversitesi, 2007), 27-33.

⁷³⁰ Bedir, *Tefsîru es-Seyyide Âişe*, 94-113.

⁷³¹ Bedir, *Tefsîru es-Seyyide Âişe*, 113-135; Öztürk, *Hz. Âişe ve Tefsîr İlmindeki Yeri*, 73-74.

⁷³² Suud b. Abdillâh el-Funeysan, *Mervîyyatu Umî'l-Mu'mînîn Âişe fî't-Tefsîr* (Riyad: Dâru't-Tevbe, 1413/1992).

⁷³³ Bedir, *Tefsîru es-Seyyide Âişe*, 113-135.

⁷³⁴ Funeysan, *Mervîyyatu Umî'l-Mu'mînîn Âişe fî't-Tefsîr*, 23.

⁷³⁵ Nisâ, 4:34.

⁷³⁶ Tirmizî, “Radâ”, 10.

⁷³⁷ Buhârî, “Bedu'l-halk”, 11.

⁷³⁸ Nisâ, 4:6.

⁷³⁹ Buhârî, “Büyü”, 95.

*Allah veriyor...”*⁷⁴⁰ âyetin kasdı hakkında Hz. Âişe: “Yetim bir kızı himaye eden velisi, malında ortağı olduğu halde onunla evlenmek istemez ve mala başka ortak gelmemesi için onu başkasıyla da evlendirmez. Allah onları böyle yapmaktan nehyetti.”⁷⁴¹ şeklinde açıklamıştır.

Hz. Âişe: “Bakara Suresi’nin sonundaki âyetler (275-286. âyetler) nâzil olunca Hz. Peygamber cemaatin arasına çıktı ve “Şarap ticareti haram kılındı” buyurdu”⁷⁴² demiştir. Hz. Âişe’nin sebep-i nüzûlünü belirttiği âyetlerden birisi de: “Eğer bir kadın kocasının kötü muamelesinden yahut yüz çevirmesinden endişe ederse aralarında bir uzlaşmaya varmalarında onlara günah yoktur ve sulh daha hayırlıdır.”⁷⁴³ âyetidir. Hz. Âişe: “Evli bir erkek eşiyle aynı evde oturuyor ancak onunla çokça cinsi münasebet kurmuyor ve ondan ayrılmak istiyordu. Bunun üzerine eşi ona “Sana kendimle ilgili bütün haklarımı helal ediyorum” deyince bu âyet nâzil oldu.”⁷⁴⁴ demiştir. Hz. Âişe’ye Nisâ Suresi’nin 3. Âyetinin hükmü sorulduğunda o:

*“Velisinin evinde bulunan ve malı onunla ortak olan yetim kızdır. Kızın malı ve güzelliği velisini cezbeder ve mehrinde adaletsizlik ederek onunla evlenmek ister ve ona diğer kadınlara verdiği kadar mehir verir. İşte bu âyette, kadınlara verilen mehrin en büyüğünü vermeden onunla evlenmesi yasaklanmış ve onların dışında hoşlarına giden başka kadınlarla evlenmeleri emredilmiştir. Bu âyet nâzil olduktan sonra ashâbın erkekleri gelip Hz. Peygamber’den fetva istediler. Bunun üzerine Nisâ Suresi’nin 127. âyeti nâzil oldu.”*⁷⁴⁵ diyerek açıklama yapmıştır.

Ayrıca Hz. Âişe, “Yukarıınızdan ve sizden aşağıda bulunan bölgeden üzerinize gelmişlerdi; korkudan gözler kaymış, yürekler ağızlara gelmişti; bu esnada Allah hakkında olmadık zanlara kapılmakta idiniz.”⁷⁴⁶ âyeti hakkında “O, Hendek günü idi.”⁷⁴⁷ demiştir.

Hz. Peygamber’in vefatı öncesi hastalığında Hz. Âişe, Hz. Peygamber’in sesi kısalmış halde: “...Allah’ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehidler ve sâlih kişilerle beraberdirler...”⁷⁴⁸ âyetini okuduğunu duyunca Hz. Peygamber’in dünya ve ahiret arasında muhayyer bırakıldığını anladığını söylemiştir.⁷⁴⁹ Hz. Âişe, kendisine Kevser Suresi’nin 1. âyeti hakkında ne düşündüğü sorulunca şöyle cevaplamıştır: “Kevser, Hz. Peygamber’e verilen bir ırmaktır. Bu ırmağın iki yakası içi boşaltılmış

⁷⁴⁰ Nisâ, 4:127.

⁷⁴¹ Buhârî, “Nikâh”, 37.

⁷⁴² Buhârî, “Büyü”, 105.

⁷⁴³ Nisâ, 4:128.

⁷⁴⁴ Buhârî, “Mezâlim”, 11.

⁷⁴⁵ Buhârî, “Kitâbu’ş-Şerike”, 7.

⁷⁴⁶ Ahzâb, 33:10.

⁷⁴⁷ Buhârî, “Megâzî”, 29.

⁷⁴⁸ Nisâ, 4:69.

⁷⁴⁹ Buhârî, “Megâzî”, 83.

*incilerden meydana gelmiştir, kapları ise yıldızların sayısı kadardır.”*⁷⁵⁰ şeklinde yorumlamıştır.

Hiz. Peygamber’den duymuş olduğu âyet tefsirlerini nakleden Hiz. Hafsa’nın adı da kadın müfessirler arasında yer almıştır. Onun tefsir türündeki rivayetlerinin muhtelif eserlerde yer aldığına rastlanılmakta olup bunlardan bazıları Taberî’nin *Câmiu’l Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân* eseri ve el-Mâturidî’nin *Te’vilâtu Ehli’s-Sünne* eseri verilebilir. Taberî’nin eserindeki örneklerden birkaç tanesi zikredilecek olursa Hiz. Peygamber: “*Bedir ve Hudeybiye’ye katılanların hiçbirisi cehenneme girmeyecektir.*” buyurmuştur. Bunun üzerine Hafsa Meryem Suresi’nin 71. Âyetinin tefsiri hakkında, Hiz. Peygamber’e: “*Allah (c.c): “Hepiniz mutlaka oraya gireceksiniz demiyor mu?”* diye sormuştur. Hiz. Peygamber ise: “*Evet ama Allah muttaki olanları hemen oradan kurtaracaktır.*” şeklinde tefsir etmiştir.⁷⁵¹ Mâturidî ise tefsir eserinde, Âl-i İmrân Suresi 102. Âyetinde geçen: “*Ey iman edenler, Allah’a karşı nasıl muttaki olunması gerekiyorsa öylece muttaki olun.*” ifadesini Hiz. Hafsa’nın “*Allah’a nasıl ibadet etmek gerekiyorsa öylece ibadet edin.*” şeklinde yorumladığını belirtmiştir.⁷⁵² Yine Hiz. Hafsa, “*Sonunda anladık ki yeryüzünde Allah’ın iradesini asla engelleyemeyiz; kaçmakla da O’nun elinden kurtulamayız.*”⁷⁵³ âyetinde geçen “*Sonunda anladık ki*” ibaresini “*bildik/anladık*” şeklinde ifade etmiştir.⁷⁵⁴

Hiz. Hafsa, babasının âzadlı kölesi Amr b. Râfî’a’dan kendisi için bir Mushaf yazmasını istemiştir. Ona: “*Bakara Suresi’ndeki “Namaz ve orta namaza devam edin”*⁷⁵⁵ âyetine gelince bana haber ver. Onu, Hiz. Peygamber’den öğrendiğim şekliyle sana imlâ ettireceğim.”⁷⁵⁶ demiştir. Amr o âyete geldiğinde Hafsa: “*Namazlara, orta namaza ve ikinci namazına devam edin*”⁷⁵⁷ şeklinde yazmasını istemiştir.

Hafsa da olduğu gibi Hiz. Ümmü Seleme rivayetinde: “*Resulullah, Hendek savaşının olduğu bir günde şöyle dedi: Orta namazı yani ikinci namazını kılmamıza mani oldular, nihayet güneş battı.*” *Buyurdu.*”⁷⁵⁸ şeklindeki ifadesinden orta namazın ikinci namazı olduğu anlaşılmaktadır.

⁷⁵⁰ Buhârî, “Tefsîr”, 108/1.

⁷⁵¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 15/601-602.

⁷⁵² Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed el-Mâturidî, “*Te’vilâtu Ehli’s- Sünne*”, thk. Mecdi Bâselûm, (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l İlmiyye, 1426/2005), 2/443.

⁷⁵³ Cîn, 72:12.

⁷⁵⁴ Mâturidî, *Te’vilâtu Ehli’s- Sünneh*, 10/252.

⁷⁵⁵ Bakara, 2:238.

⁷⁵⁶ Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, 1/433.

⁷⁵⁷ Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, 1/410.

⁷⁵⁸ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 4/357.

Ümmü Seleme, Âl-i İmrân Suresi'nin 8. Âyetinde geçen: “*Rabbimiz! Bizi doğru yola erıştirdikten sonra kalplerimizi saptırma, bize tarafından bir rahmet bağışla...*” âyetinin tefsiri hakkında Hz. Peygamber'in: “*Ey kalpleri değiştirip dönüştüren Allah'ım, kalbimi dinin üzere sabit kıl.*” şeklinde çokça dua ettiğini görünce ona: “*Ya Resulullah, kalp değişip dönüştür mü?*” diye sormuş, Hz. Peygamber de: “*Evet, Allah'ın yaratmış olduğu her kulun kalbi onun iki parmağı arasındadır, dilediğini sabit tuar dilediğini saptırır...*” buyurmuştur.⁷⁵⁹ Ümmü Seleme de Bakara suresi'nin:

*“Sana kadınların âdet dönemi hakkında soru soruyorlar. De ki: O sıkıntılı bir haldir. Bu sebeple âdet günlerinde kadınlardan ayrı durun, temizlenmedikçe onlarla cinsel ilişkide bulunmayın. İyice temizlendiklerinde onlara Allah'ın emrettiği şekilde yaklaşın. Allah çok tövbe edenleri sever ve içi dışı temiz olanları sever.”*⁷⁶⁰

âyetinin tefsiri hakkında “*Hayızlı kadınla –arada bir örtü bulunması kaydıyla- cinsi münasebette bulunulmasında bir sakınca yoktur.*”⁷⁶¹ şeklinde açıklama yapmıştır. Nisâ Suresi 43. Âyetinin tefsiri olarak Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in oruçlu ve abdestli iken kendisini öptüğünü ancak bozuldu diye ne yeniden abdest aldığını ne de orucunu yediğini görmediğini belirterek âyette geçen dokunma kastından cinsi münasebette bulunmanın ifade edildiğini aktarmıştır.⁷⁶²

Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in: “*İnsanlar kıyamet günü yalın ayak ve üryan olarak haşrolacaklar.*” demesi üzerine Hz. Peygamber'e: “*Kadınlarda mı çıplak olacaklar? Herkes birbirine bakmaz mı?*” diye sormuştur. Hz. Peygamber: “*O gün insanlar çok meşgul olacaklar*” buyurmuştur. Ümmü Seleme: “*Nedir onların meşguliyeti?*” deyince Hz. Peygamber: “*İçinde zerre kadar, hardal tanesi kadar dahi olsa herşeyin bulunduğu sayfaların açılmış olması*” şeklinde cevaplamıştır.⁷⁶³

Hz. Meymûne, Âl-i İmrân Suresi'nin 14. âyetinde geçen:

*“Nefsânî arzulara, kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, soylu atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici kılınmıştır. İşte bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.”*⁷⁶⁴

İfadesindeki “*kıntar*” kelimesinin Hz. Peygamber'den naklettiği rivayetiyle on iki ukiyye olduğu hakkında bilgi vermiştir.⁷⁶⁵ Yine Meymûne'den öğrenilen başka bir hususta o, hizmetçisi Nudbe'yi İbn Abbâs ve eşinin yanına göndermiştir. Nudbe eve girdiğinde İbn

⁷⁵⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/229.

⁷⁶⁰ Bakara, 2:222.

⁷⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 3/727.

⁷⁶² Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 7/74.

⁷⁶³ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 19/234. Başka bir rivayette Hz. Peygamber'e soruyu soran eşi Âişe olarak geçmektedir. Buhârî, “Rikâk”, 45.

⁷⁶⁴ Âl-i İmrân, 3:14.

⁷⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 5/255.

Abbâs ve eşinin yataklarının ayrı olduğunu görünce aralarının kötü olduğunu düşünerek “Neden yataklarınızı ayırdınız?” demiştir. İbn Abbâs’ın eşi: “Ben hayız oldum. Hayızlı olduğum zamanlarda İbn Abbâs yatağını ayırıyor.” demiştir. Nudbe, bu duyduklarını Meymûne’ye anlatmıştır. Bunun üzerine Meymûne, İbn Abbâs’a “Sen Resulullah’ın sünnetinden yüz mü çeviriyorsun? O hayızlı oldukları halde cinsi münasebet kurmaksızın eşleriyle birlikte yatıyordu. Yalnızca aralarında göbeklerinden aşağıyı örtecek bir örtü bulunurdu.”⁷⁶⁶ diyerek Hz. Peygamber’in uygulamasına riayet edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Cüveyriye, Fetih Suresi’nin 18. Âyetinde geçen: “O ağacın altında sana bağıllık sözü verdikleri sırada o müminlerden Allah razı olmuştur”⁷⁶⁷ şeklinde bahsedilen kimseler için: “Nâfi’ye: “Ashâb ölümüne mi bey’at etmişti?” diye sorduğumuzda o: “Hayır, ölümüne değil, sabretmek üzere bey’at ettiler.” dedi.”⁷⁶⁸ diyerek âyetin açıklanmasına vesile olmuştur.

Hiz. Peygamber’e indirilen âyetlerin hangi hususlarda ve hangi hâdiseler üzerine nâzil olduğunu iyi şekilde bilen eşleri, âyetlerin manasını yorumlamakta bu tecrübelerini kullanmışlardır. Hiz. Peygamber’in eşleri, ashâbın anlamakta zorlandığı âyetlerin kastedilen manasını anlatmak amacıyla Kur’ân âyetlerini yorumlamışlardır.

2.4. BAZI HADİSLERİN VÜRÛDUNA VESİLE OLMALARI

Hiz. Peygamber’in söylemiş olduğu hadislerin belli bir sebep veya bir durum vesilesiyle söylenmiş olduğunu ifade eden kavram “Esbâb-ı Vürûdi’l-Hadîs” olarak ifade edilmektedir.⁷⁶⁹ Âyetlerde olduğu gibi hadislerin söylendiği zaman ve mekân, hadislerin söylenme sebebini izah etmektedir. Hadislerin anlaşılmasında ve hükümlerin ortaya konmasında bu ilim oldukça önem arz etmektedir. Hiz. Peygamber’in yakınında bulunan eşlerinin ondan sūdûr eden sözleri veya sorulara verdiği cevapları işitmeleri, Hiz. Peygamber’in hadislerindeki niyeti ve maksadın anlaşılmasına yarar sağlamaktadır. Bu sebeple Hiz. Peygamber’in hadislerinin söylendiği zaman ve mekâna şahitliği bulunan eşlerinden gelen rivayetleri bu hususta başvurulacak mercilerdendir. Bizzat Hiz. Peygamber’in eşlerinin Hiz. Peygamber’den söylenmesine vesile oldukları hâdiseler bulunmaktadır. Bu örneklerden bazılarına yer vermek konumuzun mahiyetini belirtecektir.

⁷⁶⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 3/724.

⁷⁶⁷ Fetih, 48:18.

⁷⁶⁸ Buhârî, “Cihâd”, 110.

⁷⁶⁹ Ramazan Ayvallı, “Esbâb-ı Vürûdi’l-Hadîs”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, 11/362.

Hız. Peygamber, Ebû Bekr'den kızı ÂiŖe'yi istediğinde Hız. Ebû Bekr ona: *“Ben senin ancak din kardeşimim.”* diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Hız. Peygamber Ebû Bekr'e: *“Sen Allah'ın dinine ve kitabına göre benim kardeşimsin, o da bana helaldir.”* buyurmuştur.⁷⁷⁰ Hız. Peygamber'in ÂiŖe ile olan evlilikleriyle, Hız. Peygamber din kardeŖi olan Müslümanların birbirinin kızına nikâhının düŖtüğünü göstermiştir. Nitekim Müslümanlar birbirinin kardeşidir demekle onların öz kardeş seviyesinde olduğu düşünülürse hiçbirinin birbiri ile evlenememesi gerekmektedir. Ancak Hız. Peygamber ve ÂiŖe'nin nikâhının kısılması din kardeşinin kızı ile evlenilebileceğini ortaya koymaktadır.

Hız. ÂiŖe, Hız. Peygamber'e: *“Ya Resulûlah sana nasıl vahiy geliyor?”* diye sormuş ve ondan: *“Bana bazen çingırak sesi ile vahiy gelir -ki benim üzerimde en şiddetli olan budur- sonra bu helin şiddeti ortadan kalktığında ben vahiy ezberlemiş olurum. Bazen de melek bana insan şeklinde gelir ve benimle konuşur. Ben onun söylediğini ezberlerim.”* buyurarak kendisine gelen vahiylerin şeklini anlatmıştır.⁷⁷¹ Başka bir rivayetinde Hız. ÂiŖe, ilk vahiylerinin sadık rüya şeklinde Hız. Peygamber'e bildirildiğini ifade etmiştir.⁷⁷²

Hız. ÂiŖe, Yahudi bir kadının *“Allah seni kabir azâbından korusun”* demesine şaşırmış ve böyle bir şey olup olmadığını Hız. Peygamber'e sormuştur. Hız. Peygamber'de buna mukabil *“Kabir azabından Allah'a sığınırım.”* demiştir.⁷⁷³ Benzer bir rivayette ÂiŖe'nin sorusuna yanıt olarak Hız. Peygamber, kabir azabı hakkında kimilerinin çektiğı azabın şiddetli seslerini hayvanların dahi duyduğunu söylemiştir.⁷⁷⁴ Hız. ÂiŖe, merakı sayesinde kabir azabının varlığının doğruluğunu Hız. Peygamber'in onaylamasına vesile olmuştur.⁷⁷⁵

Hız. ÂiŖe'nin, Hız. Peygamber'e tâûn hakkında soru sorması üzerine Hız. Peygamber: *“Tâûn bir yerde baş gösterir de bir kimse sabrederek, ecrini ümit ederek, Allah'ın kendisi hakkında yazdığının dışında kendisine birşeyin isabet etmeyeceğini bilerek o şehirde kalırsa ona mutlaka bir şehit ecri verilir.”*⁷⁷⁶ buyurmuştur. Başka bir defasında Hız. ÂiŖe, Hız. Peygamber'in bir bulut gördüğü zaman endişelendiğini belirterek ona: *“Ya Resulûllah, insanlar bulut gördükleri zaman yağmur yağmasını umarak seviniyorlar. Ancak sen bulut gördüğünde hoşnutsuz oluyorsun.”* demiş, Hız. Peygamber'de ona: *“Ey ÂiŖe! Bulutta rüzgar ile azaba çarptırılan kavmin azabından olmayacağına garantim yoktur. O insanlar bulutu*

⁷⁷⁰ Buhârî, “Nikâh”, 11.

⁷⁷¹ Buhârî, “Bedu'l-Vahy”, 2.

⁷⁷² Buhârî, “Tefsîr”, 96/1.

⁷⁷³ Buhârî, “Küsüf”, 7, “Cenâiz”, 32; Müslim, “Mesâcid”, 123, “Küsüf”, 8.

⁷⁷⁴ Buhârî, “Da'vât”, 37.

⁷⁷⁵ Hız. Peygamber'in kabir azabından Allah'a sığınması hakkında farklı rivayet için bk. Buhârî, “Cenâiz”, 87.

⁷⁷⁶ Buhârî, “Ehâdisu'l-Enbiyâ”, 54.

gördükleri zaman “Bu bize yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur.” demişlerdi.”⁷⁷⁷ buyurmuştur.

Hiz. Peygamber’in cihâdı öven vurgulamalarına karşılık Hiz. Âişe: “Amellerin en üstünü cihâd olduğu halde biz cihâd etmeyelim mi?” diyerek bunun sevabından mahrum kalacağının üzüntüsünü dile getirmiştir. Hiz. Peygamber ise: “Siz kadınların cihâdı mebrur bir hacdır”,⁷⁷⁸ “ne güzel cihaddır hac!”⁷⁷⁹ dediğı aktarılmaktadır. Hiz. Âişe’nin düşüncelerini Hiz. Peygamber’e aktarması ve ondan bu sevindirici haberi alması, kadınların cihâd konusundaki isteklerine alternatif yol göstermektedir.

Zeyneb bt. Cahş, Hiz. Peygamber’in vefatından bir süre sonra bir koku isteyip kendine sürmüş ardından: “Benim gibi yaşlı başlı kadının kokuya ne ihtiyacı olabilir ki? Yalnız ben Resûlullah’tan işittim şöyle diyordu: “Allah ve ahiret gününe iman eden bir kadına, eşinden başka bir ölü için üç günden fazla yas tutmak helal olmaz. Sadece kocasının ölümü ile dört ay on gün yas tutar.” buyurdu.”⁷⁸⁰ demiştir. Bu uygulamasıyla Zeyneb bt. Cahş’ın, vefat eden eşi Hiz. Peygamber’in yasını tutmayı bitirdiğini belirtmek amacıyla kendine koku sürdüğü anlaşılmaktadır.

Ümmü Habîbe, Habeş diyarında görmüş oldukları içinde resim ve tabloların bulunduğu kiliseyi Hiz. Peygamber’e anlatmışlardır. Hiz. Peygamber’de o resimlerin ataları içinde saygıdeğer kimselerin resimleri olduğunu, bu suretleri süsleyerek o kimseleri yüceltip tevhid inancından uzaklaştıklarını ifade etmiştir.⁷⁸¹ Hiz. Peygamber, Müslümanların asla bu gibi yollara sapmamaları gerektiğini belirtmiştir.⁷⁸² Ümmü Habîbe, Hiz. Peygamber’in kabirleri mescide çevirenlerin ahiretteki hallerini anlattığı hadisin vürûduna vesile olmuştur.⁷⁸³

Hiz. Safiyye’nin Hiz. Peygamber’den hadis vürûduna vesile olduğu misalleri de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları verilecek olursa bir rivayette Hiz. Safiyye:

“Bir defasında Hiz. Peygamber yanıma geldiğinde elimde tesbih çektiğim dört bin tane hurma çekirdeğı vardı. Hiz. Peygamber onlarla ne yaptığımı sordu. Ben de onlarla tesbih çektiğimi söyledim. Hiz. Peygamber: “Sabahtan beri çektiğinden daha fazla sevap kazandıracak bir şey diyebilirsin.” Dedi. Bende: “Bana öğret ya Resûlullah.” Dedim. Bunun üzerine O: “Tüm yaratılmışlar adedince Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih ederim.” Buyurdu.”⁷⁸⁴ demiştir.

⁷⁷⁷ Buhârî, “Tefsîr”, 46/2.

⁷⁷⁸ Buhârî, “Cihâd”, 1, “Hac”, 4.

⁷⁷⁹ Buhârî, “Cihâd”, 62.

⁷⁸⁰ Buhârî, “Talâk”, 46, “Cenâiz”, 30; Müslim, “Talâk”, 9. Buhârî’deki bazı rivayetlerde ihdâd yapan (kocası öldüğü için iddet bekleyen) hanım Ümmü Habîbe olarak geçmektedir. Buhârî, “Cenâiz”, 30, Talâk, 46, 47; Müslim, “Talâk”, 58.

⁷⁸¹ Buhârî, “Küsüf”, 7, “Cenâiz”, 70, “Namaz”, 48; Müslim, “Küsüf”, 8.

⁷⁸² Buhârî, “Namaz”, 55.

⁷⁸³ Buhârî, “Salât”, 48.

⁷⁸⁴ Tirmizî, es-Sünen, “Deavât”, 118; Taberânî, el-Mu’cemu’l-Kebîr, 24/74.

H. Safiyye, insanların kötü düşünmesine sebep olacak yani sû-i zana sebebiyet verecek şeyden kaçınmak gerektiği ile ilgili hadisin söylenmesine vesile olmuştur. Bu hâdisenin vukua gelmesi şöyle olmuştur: H. Safiyye, Ramazan ayında mescitte i'tikafa girmiş olan H. Peygamber'i ziyaret için yanına gitmiştir. Görüşmeleri bitince H. Peygamber, H. Safiyye'yi mescidin yanında bulunan kapısına kadar geçirdiği sırada yanlarından geçen ensardan birkaç kişi H. Peygamber'e selam vermişlerdir. H. Peygamber onlara: *"Yavaş olun, bu yanımdaki kadın Safiyye bt. Huyey'dir"* demiştir. Ensardan olan o kimseye bu söz ağır gelmiş: *"Ya Resulüllah, Allah'ı tesbih ederiz."* demiştir. Bunun üzerine H. Peygamber onlara: *"Şüphesiz şeytan, kanın damarlarda dolaştığı gibi insan vücudunda dolaşır. Ben şeytanın kalplerinize bir şey atmasından korkarım."* buyurmuştur.⁷⁸⁵

H. Safiyye'den nakledilen başka bir hâdise de o, H. Peygamber'den kıyamet alametinden biri olan Kâbe'yi yıkma niyetiyle yola koyulan bir ordunun başına gelecek felaketten bahseden hadisin söylenmesine vesile olmuştur: *"H. Peygamber: 'İnsanlar Kâbe'ye karşı savaşmaya devam edecekler. Bir ordu savaşmak üzere yola çıktığında Beydâ'ya geldiklerinde öndekiler, arkadakiler ve ortadakiler hepsi yerin dibine batırılacak ve hiçbiri kurtulamayacaktır.'" dedi. Bende: "Ya Resulüllah, o orduya istemeden girenlerin durumu ne olacak?" diye sordum. O da: "Onlar niyetlerine göre diriltilecekler." buyurdu."*⁷⁸⁶ H. Safiyye'nin söylenmesine vesile olduğu başka bir hadis de vedâ tavafının hayırlı kadından düştüğü ile ilgili hadistir.⁷⁸⁷

H. Peygamber'in eşleri gerek ilmi merakları sayesinde kendi akıllarına takılan hususlarda gerekse günlük yaşantı itibarıyla karşılaştıkları sebeplerle H. Peygamber'in bazı hadisleri söylemesine aracılık etmişlerdir.

2.5. BAZI HADİS VE SÜNNETLERİN ANLAŞILMASINA VE AKTARILMASINA KATKILARI

H. Peygamber'in çevresinde bulunup onu gören-duyan insanlar farklı kimseler olsa da aynı davranışı veya aynı sözü birbirinden farklı yorumlayabilmişlerdir. Ashâbın H. Peygamber'le geçirdiği zaman, zekâları, yaşları, muhakeme güçleri, cinsiyetleri, H. Peygamber'e olan yakınlıkları, İslâm öncesi yaşam tarzları gibi birçok sebepler hadis rivayetlerini etkilemiştir.⁷⁸⁸ H. Peygamber'in hanımları da H. Peygamber'e olan

⁷⁸⁵ Buhârî, "İ'tikâf" 8.

⁷⁸⁶ Tirmizî, "Fiten", 21. Başka bir rivayette hadisin söylenmesine vesile olan hanım H. Âişe olarak geçmektedir. Buhârî, "Büyü", 49.

⁷⁸⁷ Buhârî, "Hayız", 27, "Hac", 34.

⁷⁸⁸ Bünyamin Erul, "Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak H. Âişe", *İslâmiyat* 2, (Ankara: 2000): 109.

yakınlıkları vesilesiyle hadislerin hangi olay bağlamında ne niyetle söylendiğine şahitlik etmişlerdir veya Hz. Peygamber'in bir sünnetini anlamadıklarında sebebini sorarak öğrenmişlerdir. Hadislerin rivayetlerine bakıldığında söylendiği zamanı, yeri, zemini ve sosyo-kültürel bağlamı göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Hız. Peygamber'in özel anlarında bile yanında bulunan bu hanımlar, ümmetin görmediği, duymadığı veya anlamakta sıkıntı yaşadığı hususları açıklamışlardır. Bu vesile ile Hz. Peygamber'in neyi niçin yaptığı, sözünü ne üzere söylediği gibi hususları beyan etmişlerdir. Hz. Peygamber'i gözlemlediği şekliyle Hz. Âişe: *"O her halinde Allah'ı anardı."*⁷⁸⁹ diyerek Hz. Peygamber'in yaşam tarzının hatlarını genel itibarıyla bildirmiştir. Hz. Peygamber'in hissiyatlarının kendi nefsi hesabına olmadığına dair Hz. Âişe şu sözleri sarfetmiştir: *"Hz. Peygamber, kendisine bildirilen hiçbir şey hakkında Allah'ın haramlarından biri çiğnenmedikçe kendi nefsi için intikam almamıştır. Haramlardan biri çiğnenildiğinde ise Allah için intikam almıştır."*⁷⁹⁰ Ayrıca Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in vazifesini yerine getirmesi hususunda: *"Her kim sana "Peygamber vahiyden birşey gizledi" derse ona inanma. Çünkü Allah: "Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmamış olursan onun elçiliğini yapmamış olursun." buyurmaktadır."*⁷⁹¹ diyerek Hz. Peygamber'in vazifesini edâ etmesinin amacını dile getirmiştir.

Câhiliye âdetlerinin kadınlar hakkındaki olumsuz uzantılarından rahatsız olan Hz. Âişe, Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği *"Namazı üç şey bozar: eşek, kadın ve köpek"* şeklindeki aktarımına kızmış, *"Bizi eşekle bir tuttunuz."*⁷⁹² diyerek itirazda bulunmuştur.⁷⁹³ Bu rivayete karşılık Hz. Peygamber'in namaz kılarken kendisinin onun önünde kible tarafında uzandığını, o secdeye gideceği zaman dürtünce ayaklarını topladığını ifade etmiştir. Bulundukları dönemde insanların evlerinde ışık olmamasından dolayı bu şekilde yaptıklarını belirtmiştir.⁷⁹⁴ Bu hâdise ile Hz. Âişe farklı anlaşılan bir hadisi, Hz. Peygamber'in hayatındaki uyguladığı şekliyle örtüşmediğini ortaya koymuştur. Eğer ki kadınların namazı bozma durumu olsaydı elbette Hz. Peygamber'in bu davranıştan kaçınması beklenirdi.

Abdullah b. Ömer, ihramlı iken koku süründüğü için kendi halinden hoşnut olmadığını söylerken bunu işiten Âişe ona: *"Ben Resulullah'a koku sürmüştüm ardından hanımlarının yanına uğradı ve üzerinde bu koku varken ihrama girdi."*⁷⁹⁵ demiştir. Âişe,

⁷⁸⁹ Buhârî, "Ezân", 19.

⁷⁹⁰ Buhârî, "Hudûd", 42.

⁷⁹¹ Buhârî, "Tevhîd", 46.

⁷⁹² Buhârî, "Salât", 105.

⁷⁹³ Buhârî, "Salât", 108.

⁷⁹⁴ Buhârî, "Salât", 102, 103, 104.

⁷⁹⁵ Buhârî, "Gusl", 14.

Abdullah b. Ömer'in süründüğü kokudan rahatsızlık duymasının kendini bağlayan bir durum olduğunu ifade ederek, Hz. Peygamber'in koku süründüğü halde ihrama girdiğini belirterek bunda bir sakınca olmadığını açıklamıştır. Başka bir rivayette Hz. Âişe: “Hz. Peygamber'i ihramlı iken saçlarının ayrıldığı yere sürülmüş kokunun beyazlığına bakıyordum.”⁷⁹⁶ demiştir. Anlaşıldığı gibi Hz. Peygamber, ihramlı iken koku sürünmüştür.

Hz. Âişe, hadisleri anlayabilmek için kafasına takılanları Hz. Peygamber'e sorarak öğrenme gayesinde olmuştur. Bu vesile ile bazı hadislerin anlaşılmasına aracı olmuştur. Buna bir örnek vermek gerekirse İbn Ebû Müleyke'nin belirttiği üzere Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in: “*Hesaba çekilene azab edilir.*” dediğini duyunca Hz. Peygamber'e: “Allah, -amel defterini sağdan alan kimse hakkında- kolay hesaba çekilecektir.”⁷⁹⁷ buyurmuyor mu?” diye sormuştur. Hz. Peygamber ona: “*Bu yalnızca bir arzıdır. Kim ince hesaba çekilirse helak olur.*” buyurmuştur.⁷⁹⁸

Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in: “*Amellerden gücünüzün yettiğini yapın çünkü siz usanmadıkça Allah usanmaz*” buyurduğunu ve kendisinin az da olsa devamlı yapılan ibadetten hoşlandığını belirtmiştir.⁷⁹⁹ Hz. Peygamber'in: “*Kadir gecesini Ramazan ayının son on gününde arayın.*”⁸⁰⁰ dediğini nakleden Hz. Âişe: “*Ramazanın son on günü geldiğinde Hz. Peygamber kemerini sıkı bağlar (sıkı şekilde ibadette bulunur ve hanımlarıyla ilişkide bulunmaz), geceyi ihya eder ve hanımlarına bu gecede ibadete yönelmeleri için uyarıda bulunurdu.*” diyerek Hz. Peygamber'in sünnetini açıklamıştır. Hz. Peygamber'in gece yatarken uyguladığı âdetini Hz. Âişe aktarmaktadır:

“Hz. Peygamber, her gece yatağına girdiğinde iki elini birleştirip bunlara nefes ederdi. Şöyle ki: iki eline İhlâs, Nâs, Felâk surelerini okur, ellerini nefes eder (üfler), sonra elleriyle vücudunu ulaşabildiği yere kadar sıvazlardı. Sıvazlamaya yüzü ve başından başlar, vücudunun ön kısmını mesheder, bunu üç kez tekrarlardı.”⁸⁰¹ demiştir.

Hz. Âişe'nin rivayeti vesilesiyle Hz. Peygamber'in yatmadan önce yapmış olduğu sünnetine ulaşarak bu davranışıyla gece uyumadan önce sığınılan sureler okunması gerektiği anlaşılmıştır.

Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'in geceleri çok fazla namaz kılması ve bazen namaz kılmaktan ayaklarının şişmesine şaşırarak: “*Neden bu kadar kendini yoruyorsun? Zaten senin gelmiş ve geçmiş tüm günahların affedilmiştir.*” Demesi üzerine Hz. Peygamber: “*Ey Âişe, şükreden bir kul olmayayım mı?*”⁸⁰² buyurmuştur. Hz. Âişe Hz. Peygamber hakkında:

⁷⁹⁶ Buhârî, “Gusûl”, 14.

⁷⁹⁷ İnşikâk, 84:8.

⁷⁹⁸ Buhârî, “İlim”, 36.

⁷⁹⁹ Buhârî, “Oruç”, 52.

⁸⁰⁰ Buhârî, “Fazlû'l-leyleti'l-Kadr”, 3.

⁸⁰¹ Buhârî, “Fezâil'ü'l-Kur'ân”, 14.

⁸⁰² Buhârî, “Tefsîr”, 48, 275.

“Resûlullah bir gece odalarının birinde namaz kılıyordu, duvarı alçak olduğu için insanlar onu görebiliyordu. Ashâbtan bir kısmı ona uyararak namaza durdular. Bu iki üç gece devam edince Hz. Peygamber bu namazı kılmayı bıraktı. Bunun sebebini soran ashâba “Gece namazının size farz kılınmasından korktum.” dedi.”⁸⁰³

Diyerek Hz. Peygamber’in gece namazını cemaatle kılmayı terketmesinin sebebini anlatmıştır.

Hiz. Peygamber’in hasta iken evinde oturarak namaz kılması hakkında Hz. Âişe, onu ziyarete gelen ashâbının Hz. Peygamber’e uyararak ayakta namaz kılmasının ardından Hz. Peygamber’in onlara eliyle işaret edip oturmalarını gösterdiğini, namazı bitince de onlara: *“İmam uyulması için vardır, o rûkû ettiğinde sizde rûkû edin, o doğrulduğunda sizde doğrulun. Eğer imam oturarak kılıyorsa sizde oturarak kılın”* dediğini ifade etmiştir.⁸⁰⁴ Hz. Peygamber’in yaşlandığı zaman namazının bir kısmını oturarak kıldığını, kendini iyi hissettiğinde ayağa kalkarak geri kalan otuz kırk ayetini ayakta okuyup ondan sonra rûkûya gittiğini yine Hz. Âişe bildirmektedir.⁸⁰⁵

Hiz. Peygamber’in temizlik yaparken, ayakkabı giyerken, taranırken vs. işlerinde mümkün olduğunca sağdan başladığı, Hz. Âişe vasıtasıyla bildirilmektedir.⁸⁰⁶ Yine Hz. Peygamber’in namaz kılarken giymiş olduğu siyah nakışlı kıyafetinden rahatsız olarak *“Bu elbisenin nakışları namazda dikkatimi çekti ve beni meşgul etti...”*⁸⁰⁷ dediğini belirtmiştir.

Hiz. Âişe, ashâbın kendi işlerini kendi elleriyle görüp çalıştıkları için vücutlarında koku olmasından dolayı kendilerine *“Cuma günleri Cuma namazına gelmeden önce keşke yıkansanız (boy abdesti alsanız)”* denildiğini ifade etmiştir.⁸⁰⁸ Başka bir örnekte Hz. Peygamber’in Ramazan ayında kıldığı gece namazı sorulunca Hz. Âişe onu şöyle anlatmıştır:

“O, ne Ramazan ayında ne de onun dışında on bir rekâtta fazla namaz kılmazdı. Önce dört rekât kılardı, ancak bunun güzelliğinden ve uzunluğundan soru sorma! Sonra dört rekât daha kılardı, bunu da sorma! Sonra üç rekât daha kılardı. Ben: “Ya Resûlullah, vitir namazından önce uyur musun? Deyince Hz. Peygamber: “Gözüm uyur kalbim uyumaz” buyurdu.” demiştir.⁸⁰⁹

Hiz. Âişe’ye Hz. Peygamber’in gece namazına ne zaman kalktığı sorulunca: *“O, horoz seslerini işitince kalkardı”* demiştir.⁸¹⁰ Hz. Âişe, başka bir rivayetinde Hz. Peygamber’in

⁸⁰³ Buhârî, “Ezân”, 80, 81.

⁸⁰⁴ Buhârî, “Merdâ”, 12. Ancak rivayetin devamında Buhârî, Hümejdî’nin: *“Bu hadis nesh olmuştur. Çünkü Hz. Peygamber son kıldığı namazda oturarak namaz kılmış ancak arkasındaki cemaat ayakta kılmıştır.”* Notunu eklemiştir.

⁸⁰⁵ Buhârî, “Taksîru’s-Salât”, 20.

⁸⁰⁶ Buhârî, “Namaz”, 47.

⁸⁰⁷ Buhârî, “Ezân”, 93.

⁸⁰⁸ Buhârî, “Büyü”, 15.

⁸⁰⁹ Buhârî, “Teheccüd”, 16, “Teravîh”, 1.

⁸¹⁰ Buhârî, “Rikâk”, 18.

güneş ve ay tutulması sırasında nasıl namaz kıldırıldığını ve hutbede ne şekilde dua ettiğini nakletmiştir.⁸¹¹ Hz. Âişe:

“Hz. Peygamber Hendek Gazvesi’nden dönüp guslettikten sonra Cibrîl gelip ona: “Sen silahını bıraktın ama Allah’a yemin olsun ki biz bırakmadık.” Dedi. Hz. Peygamber ona “Nereye?” diye sordu. Cibrîl: “Haydi onların üzerine git” diyerek Kureyzalıları işaret etti. Hz. Peygamber, onların üzerine gitti.”⁸¹² diyerek Hz. Peygamber’in gazvelerini gerçekleştirmesi hakkında malumat vermiştir.

Hz. Peygamber’in huzuruna girmek isteyen Uyeyne b. Hısn adındaki münâfıgı uzaktan gören Hz. Peygamber onun için: *“O aşiretin ne kötü oğludur/kardeşidir.”* buyurmuştur. Ancak adam içeri girince Hz. Peygamber ona yer gösterip güler yüzle karşılamıştır. Bunun sebebini soran Hz. Âişe: *“Ya Resûlullah, adam hakkında şöyle sözler söyledin lakin adam gelince de ona yer gösterdin ve güleç davrandın?”* demiştir. Hz. Peygamber: *“Ey Âişe, sen beni ne zaman kaba buldun? Kıyamet günü Allah katındaki mevkide insanların en şerlisi (dünyada) kötülüğünden korunmak için insanların onu terk ettiği veya karşılaşmaktan kaçındığı kimselerdir.”* buyurmuştur.⁸¹³

Hz. Âişe’den aktarılan rivayette Hz. Peygamber, dizi açılmış vaziyette otururken yanına Ebû Bekir girmek için izin istemiş, Hz. Peygamber ona izin vermiştir. O gittikten sonra aynı vaziyetteyken Hz. Ömer girmek istemiş, ona da izin vermiştir. O da gittikten sonra Hz. Osman içeri girmek için izin isteyince Hz. Peygamber kalkıp üstünü düzeltmiş ve toparlanmıştır. Hz. Âişe, Hz. Peygamber’in diğerlerinde yapmadığını Hz. Osman gelince neden yaptığını sormuştur. Hz. Peygamber: *“Ey Âişe, ben böyle kimseden nasıl hayâ etmeyeyim? Vallahi melekler bile ondan hayâ ediyor.”* buyurmuştur.⁸¹⁴

Hz. Peygamber’in kesilen kurban etinin üç günden fazla saklanmaması hususunda Hz. Âişe, onun bu uygulamasının sebebini insanlar açlıkla karşılaştıkları zaman uyguladığını belirterek *“O, böylelikle zenginlerin fakirleri doyurmasını murad etmişti”* demiştir.⁸¹⁵

Hz. Sevde’nin kendi gününü Hz. Âişe’ye tahsis etmesi ile ilmî merakı, üst düzey düşünme ve öğrenme kabiliyeti ile genç ve zeki olan Hz. Âişe’nin Hz. Peygamber’le fazladan bir gün geçirmesi, Hz. Peygamber’in sünnetinin ve hadislerinin ümmetine ulaşmasında ve anlaşılmasında, Sevde’ninkine kıyasla daha aktif rol aldığını ifade edilebilir. Kendi gününü Âişe’ye hibe etmesi,⁸¹⁶ Sevde’nin Âişe vasıtasıyla Hz. Peygamber’den südür eden veya rivayet edilen hadislerin anlaşılmasına dolaylı katkısı olduğu söylenebilir.

Sevde bt. Zem’a’nın, rivayet ettiğine göre:

⁸¹¹ Buhârî, “Küsûf”, 2.

⁸¹² Buhârî, “Megâzî”, 30.

⁸¹³ Buhârî, “Edeb”, 38.

⁸¹⁴ Müslim, “Fezâil’ü’s-Sahâbe”, 26-27.

⁸¹⁵ Buhârî, “Yiyecekler”, 37.

⁸¹⁶ Buhârî, “Şehâdet”, 30, “Nikâh”, 97.

“Resulullah, ‘İnsanlar hiç ummadıkları bir anda, çıplak, yalınayak bir şekilde haşrolunurlar, mahşer meydanında terlemeleri kulak memelerine kadar ulaşır’ dediğinde ‘Peki kimse kimseyi görececek mi?’ diye sordum. ‘O gün insanlardan her birinin kendine yetecek işi vardır.’ buyurdu.”⁸¹⁷ demiştir.

Hiz. Sevede'nin aklına takılmış olan kısmı başka Müslümanlarda merak edebilirler. Hiz. Sevede burada hadisın anlaşılmasına katkı sağlamış sorduğı soru ile Hiz. Peygamber'in sözünü açıklamasına vesile olmuştur.

Hafsa'dan rivayet edilen bir hâdisde de Hiz. Peygamber, Veda Haccı zamanı eşlerine ihramdan çıkmalarını söylemiştir. Hiz. Hafsa Hiz. Peygamber'e: *“Senin ihramdan çıkmama mani olan şey nedir?”* diye sormuştur. Bunun üzerine Hiz. Peygamber: *“Ben başıma (yapışkan zamk) sürdüm ve kurbanlarıma da gerdanlık taktım. Kubanlarımı kesinceye kadar ihramdan çıkamam”* buyurmuştur.⁸¹⁸ Hafsa, Hiz. Peygamber'in hac ibadetini gerçekleştirilmesi sırasında yaşanan ayrıntıyı bildirerek Hiz. Peygamber'in uygulamalarının açıklığa kavuşmasına vesile olmuştur.

Hiz. Peygamber'in ikinci namazının farzından sonra başka namaz kılınmaması gerektiğini söylediğine dair bilgi bulunmaktadır. Hiz. Ömer bu işi daha sert kurallarla uygulamak isteyip Hiz. Peygamber'in bu söylediğine uymayan kimselere şiddet uygulamaya kadar götürmüştür.⁸¹⁹ Bu hususta Ümmü Seleme'nin bilgisi olduğu öğrenilince konu hakkındaki ayrıntı ona sorulmuştur. Ümmü Seleme:

“Ben Hiz. Peygamber'i halkını bu namazdan nehy ederken işittim. Birgün ensârdan bazı kadınlarla otururken Resulullah'ın ikinci namazının ardından iki rekat daha namaz kıldığına şahit olduk. Yanımdaki bir kızı göndererek sebebini sordum. O da: ‘Ümmü Seleme, ikinci namazından sonar kıldığım iki rekat namazı sormuşsun. Bana Abdülkays kabilesinin elçileri geldiği için öğle namazının son iki rekatını kılammıştım. İşte kıldığım namaz budur.’”⁸²⁰ buyurmuştur.

Hiz. Peygamber'in ibadetini yerine getirirken yaptığı farklılığın amacı eşi Ümmü Seleme'nin vesilesiyle aktarılmıştır.

Ümmü Seleme, fâkih hanımlardandır.⁸²¹ Kendisine, kocası vefat ettikten sonra doğum yapan kadının iddeti sorulduğunda Ümmü Seleme bu konuda Hiz. Peygamber'den öğrendiği şekliyle fetva vererek anlaşılmayan sorunu ortadan kaldırmıştır.⁸²² Ümmü Seleme farklı bir rivayetinde: *“Hiz. Peygamber, namazı bitirmek için selam verir vermez kadınlar kalıp giderlerdi, fakat o kalkmadan önce birazcık beklerdi.”⁸²³* diyerek Hiz. Peygamber'in kadınlara mescitten dağılmaları hakkında yaptığı incelikten bahsetmiştir. Ümmü Seleme, bir

⁸¹⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 24/34.

⁸¹⁸ Buhârî, “Megâzî”, 77.

⁸¹⁹ Müslim, “Salâtü'l-müsafirîn”, 297.

⁸²⁰ Buhârî, “Sehv”, 8.

⁸²¹ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, nşr. İhsan Abbas-Nasruddin el-Esed (Faysalabad: y.y., 1981), 302.

⁸²² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/312.

⁸²³ Buhârî, “Ezân”, 164, 167.

rivayetinde: “Hz. Peygamber, yüzünde sarılık bulunan bir kız çocuğu için “Buna rukye yapılmasını söyleyiniz. Çünkü buna bir nazar değmiş bulunuyor.”⁸²⁴ buyurduğunu aktarmıştır. Hz. Safiyye, Hz. Peygamber’in:

“İnsanlar şu beyte (Kâbe’ye) karşı savaştan vazgeçmeyecekler. Sonunda insanlar Beyda denilen yere vardıklarında onların önlerindeki ve arkadakileri yere batırılır, ortadakileri de kurtulamazlar. Deyince dediler ki: “Ya Resûlullah, içlerinde istemeyerek bulunanlar da vardır. O da şöyle buyurdu: “Allah onları niyetlerine göre diriltecektir.”⁸²⁵ dediğini aktarmıştır.

Hz. Safiyye, Hz. Peygamber hakkında: “Resulûllah mescitte itikâfta iken onu ziyarete gittim, bir süre konuştuktan sonra kalktım. Hz. Peygamber beni uğulamak için kapıya kadar yanımda yürüdü, o sırada ensardan iki adam Peygamber’e selam verdiler. Hz. Peygamber onlara: “Bu yanımdan ayrılan hanım Safiyye bt. Huyey’dir, dedi. Adamlar bunun üzerine “Sübhanallah, ey Allah’ın Resulü (biz senin hakkında nasıl kötü düşünüyoruz) dediler. Hz. Peygamber onlara: “Şeytan Ademoğlunun vücudunda kan gibi dolaşır, ben sizin kalplerinize bir vesvese vermesinden korktum”⁸²⁶ dediğini ifade etmiştir. Hz. Meymûne, şöyle bir hadis rivayet etmiştir: “Hz. Peygamber’in üzgün olduğunu görerek ona sebebini sordum. Hz. Peygamber: “Cebrâil gelecekti fakat gelmedi hâlbuki şimdiye kadar verdiği sözleri tutmuştu.” cevabını verdi. Bu sırada çadırın altından köpek yavrularının sesi geldi. Hz. Peygamber, köpeklerin oradan çıkarılmasını emredip suyla orayı yıkadı. Sonrasında Cebrâil geldi. Hz. Peygamber: “Akşama geleceğini söylemiştin.” dedi. Cebrâil de ona: “Evet ama biz köpek ve resmin olduğu yere girmiyoruz.” dedi.”⁸²⁷

Meymûne, bir defasında köle azad etmek için borçlanmıştı. Bu hareketine şaşırnlara Hz. Peygamber’in: “Ödemek niyetiyle borç alan hiçbir kul yoktur ki Allah tarafından ona yardım edilmesin.”⁸²⁸ hadisini nakletmiştir. Yine Meymûne, Hz. Peygamber’in: “Benim mescidimde kılınan namaz, diğer yerlerde kılınanlardan bin kat daha sevaplıdır.”⁸²⁹ buyurduğunu aktarmıştır. Hz. Peygamber’in gusûl abdesti alış şeklini rivayet eden Hz. Meymûne şu şekilde aktarmıştır:

“Resulûllah namaz için abdest alır şekilde abdest aldı. Ancak ayaklarını yıkamadı, avret mahallini ve bu bölgede kalabilecek meni kalıntılarını yıkadı. Sonra üzerine su döktü. Daha sonra gusûl abdesti aldığı bu bölgeden biraz kenara çekilerek ayaklarını yıkadı. İşte Hz. Peygamber cünüplükten bu şekilde temizlenirdi.”⁸³⁰ demiştir.

Ahmed b. Hanbel’de yer alan rivayetinde Meymûne, Hz. Peygamber’in secdeye gittiği yerde hayvan varsa veya hayvan geçme ihtimali varsa o yerde namaz kılmadığını söylemiştir.⁸³¹ Mesh konusunda da Atâ b. Yesâr Meymûne’ye sorduğu bir hadisi defterine kaydetmiştir.⁸³² Meymûne’nin yeğeni olan İbn Abbâs’ın zaman zaman teyzesinin yanına gelerek onlarda kaldığı bir sırada Hz. Peygamber’in gece namazı ile alakalı olarak naklettiği

⁸²⁴ Buhârî, “Tıb”, 35.

⁸²⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, 6/337.

⁸²⁶ Buhârî, “İ’tikâf”, 8, 11, 12.

⁸²⁷ Müslim, 2/1664.

⁸²⁸ Afzalurrahman, *Mükemmel Bir Eş Olarak Hz. Muhammed*, çev. Sami Şener-Ergin Öztürk (İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2007), 194.

⁸²⁹ Müslim, 2/1014.

⁸³⁰ Buhârî, “Gusûl”, 1.

⁸³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, 10/242.

⁸³² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, 4/333.

bir rivayette, Hz. Peygamber'in imam olduğu sırada İbn Abbâs ona uyararak imamın sol tarafına durduğunu, Hz. Peygamber'in de onu tutarak sağ tarafına geçirdiğini anlatmıştır.

2.5.1. Bazı Hükümlerin Açıklanmasına Vesile Olmaları

Allah tarafından vahyolunan bazı ilâhi mesajların ve Hz. Peygamber'in açıkladığı bazı hükümlerin anlaşılmasında, Hz. Peygamber'in eşlerinin önemli ölçüde payları bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in eşlerinin tecrübe ederek açıklanmasına vesile oldukları bazı hükümleri vererek konumuzun bu kısmını somutlaştırmak istiyoruz. Bu misaller verilirken Hz. Peygamber'in yapmış olduğu evliliklerin sırasına riayet edilecektir. Hz. Sevede'den rivayet edilen bir hâdisde de:

“Bir koyunumuz öldüğü için işe yaramayacağını düşünerek onu bir kenara atmıştık. Hz. Peygamber geldi ve onu ne yaptığımızı sordu. Bizde öldüğü için attık dedik. Resûlullah “Onun derisini neden almadınız?” dedi ve ardından şu âyeti okudu: “De ki, bana vahyolunan Kur'an'da bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, akıtılmış kan, domuz eti ya da Allah'tan başkası adına kesilmiş bir hayvandan başka, haram kılınmış bir şey bulamıyorum...”⁸³³ bundan dolayı onu yemek size haramdır fakat derisini tabaklayıp kullanabilirsiniz.” dedi. Bizde öyle yapıp onu eskiyinceye kadar kullandık.”⁸³⁴ demiştir.

İlk Müslümanlardan olan Hz. Sevede, tecrübe ettiği bu hâdiseyi anlatmakla yanlış anlaşılan bir hükmü Hz. Peygamber'in yardımıyla düzeltmiştir. Bu hâdisi aktararak diğer insanların da aynı şeyi yapmadan önce doğrusuna yönlendirmiş, o hayvanın sadece etinin haram olduğu derisinin, boynuzun vs. kullanılabileceği bilgisini vermiştir.

Hz. Sevede'nin babasının cariyesinden doğan kardeşi hakkında Utbe b. Ebû Vakkâs onun kendi çocuğu olduğunu söyleyerek onun kendi nesebine katılmasını istemiştir. Fakat Zem'a ailesi buna itiraz edip onun kendi babalarına ait olduğunu söylemişlerdir. Hz. Peygamber, bu çocuğun Zem'a ailesine ait olduğuna hükmetmiş, Utbe'ye de benzediğini düşünmüştür. Hz. Peygamber, bu nesep karışıklığından doğan şüpheli durumdan dolayı Sevede bt. Zem'a'ya bu kardeşi yanına geldiği zaman örtünmesini emretmiştir.⁸³⁵

Hz. Âişe bir rivayetinde: *“Bir gün Hz. Peygamber odama gelmişti. O sırada yanımda bulunan iki kız çocuğu Buâs savaşlarını anlatan şarkılar söylüyorlardı. Hz. Peygamber de yüzünü diğer tarafa çevirmiş ve uzanmıştı. O sırada Ebû Bekir geldi ve bana: “Resulûllah'ın yanında şeytan işi çalgılarla eğleniyorsunuz öyle mi?” diyerek kızmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona dönerek: “Rahat bırak çocukları!” buyurdu. Bende Ebû Bekir'in boş anından istifade ederek kızlara gözümle işaret ettim ve çıktılar.”⁸³⁶ demiştir.*

⁸³³ En'âm, 6:145.

⁸³⁴ Buhârî, “Yeminler ve Adaklar”, 21.

⁸³⁵ Buhârî, “İtk”, 8, “Buyû” 3, 100, “Husûmât”, 6.

⁸³⁶ Buhârî, “İdeyn”, 2, 3, 25.

Bu rivayetten şarkı söyleyerek eğlenmenin Hz. Peygamber tarafından sakıncalı görülmediği anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'e getirilen bir erkek çocuğu hakkında Hz. Âişe şunları anlatmıştır: *“Resulûllah'a bir erkek çocuğu getirildi, çocuk onun elbisesine idrarını yaptı. Bunun üzerine Hz. Peygamber su isteyerek onu çocuğun idrarını yaptığı yere döktü.”*⁸³⁷ demiştir. Bu örnek rivayetiyle Hz. Âişe, erkek çocuğun idrarının necasetinin bu şekilde giderildiğini bildirmiştir. Aynı şekilde Hz. Âişe: *“Ben Hz. Peygamber'in elbisesinden cünüplüğün yani meninin geldiği yeri yıkardım, sonra elbisesinin yıkama izleri gözüktüğü halde namaza çıkardım.”*⁸³⁸ demiştir. Necasetin temizlenme şekline Hz. Âişe'nin bu rivayeti de rehberlik etmektedir. Ebû Seleme'nin Hz. Âişe'ye yönelttiği bir soru da: *“Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber'in cünüp iken uyuyup uyumadığını sordum. O da: “”Abdest alarak uyurdu.” Cevabını verdi.”*⁸³⁹ demiştir. Âişe'den ve Ümmü Seleme'den haber verildiğine göre: *“Hz. Peygamber eşleriyle birlikte olmaktan dolayı cünüp olduğu halde şafak doğduktan sonra boy abdesti alarak orucunu tutardı.”*⁸⁴⁰ demişlerdir. Ayrıca Hz. Âişe, hayızlı iken Hz. Peygamber'in kendisinin dizine yaslanarak Kur'ân okuduğunu⁸⁴¹ ve Hz. Peygamber'in saçlarını taradığını nakletmiştir.⁸⁴² Hz. Âişe bir rivayetinde: *“Resûlullah (s.a.v) bana: “Mescitten seccadeyi bana uzatıver.” dedi bende “Ben âdetliyim.” dedim. Bunun üzerine o: “Âdetli olma hali senin elinde değil ki.” buyurdu.”*⁸⁴³ demiştir. Hz. Âişe'nin yaşamış olduğu olaya binaen kadınların âdet halinde iken ibadet etme amacıyla değil de diğer sebeplerle mescide girmesinde bir sakınca görmediği anlaşılmaktadır. Bunlara ilave olarak yeğeni İbn Abbâs'ın, Hz. Meymûne'nin hayızlı kadına saçını taratmadığını söylemesi üzerine ona kızmıştır.⁸⁴⁴ Eski cahiliye anlayışı ve tahrif olmuş dinlerin yaklaşımlarına benzer uygulamaları reddederek İslâmın hayızlı kadına olması gereken yaklaşımını ve Hz. Peygamber'in eşlerine davranışlarını esas almalarını istemiş, bu hususta kendi yaşantılarından rivayetlerde bulunmuştur.

İkinci namazının vaktini bildiren rivayette Hz. Âişe: *“Güneş ışınları daha benim odama girmeye devam ettiği sırada Hz. Peygamber ikinci namazını kılardı.”*⁸⁴⁵ demiştir.

⁸³⁷ Buhârî, “Abdest”, 59.

⁸³⁸ Buhârî, “Abdest”, 64.

⁸³⁹ Buhârî, “Gusül”, 25.

⁸⁴⁰ Buhârî, “Oruç”, 22.

⁸⁴¹ Buhârî, “Hayız”, 2.

⁸⁴² Buhârî, “Hayız”, 3.

⁸⁴³ Müslim, “Hayız”, 11.

⁸⁴⁴ Fatimatüz Zehra Kamacı, “Hz. Peygamber Döneminde Kadın Olmak”, *Kadın Olmak, İslâm Gelenek, Modernlik ve Ötesi*, ed. Şule Albayrak (İstanbul: İz Yayınları, 2019), 184.

⁸⁴⁵ Buhârî, “Namaz Vakitleri”, 13.

Ashâbın Hz. Âişe'den duyduğu başka bir hususta Urve İbnu'z-Zübeyr: “Hz. Âişe'den duydum, bize Resûlullâh'ın şöyle buyurduğunu nakletti; akşam yemeği hazır olduğunda namaz için kâmet getirmiş olsanız dahi önce yemeğinizi yiyin, buyurdu.”⁸⁴⁶ demiştir.

Hz. Âişe'nin rivayet ettiğine göre “Ebu'l-Kuays'ın erkek kardeşi olan ve süt emmesi dolayısıyla Âişe'nin amcası olan Eflâh, Âişe'nin yanına girmek üzere izin istemiştir. Ancak hicab emrinin indirilmesi⁸⁴⁷ sebebiyle Âişe onun yanına girmesine izin vermemiştir. Hz. Âişe, Ahzâb Suresi'nde buyurulan: “...Peygamber hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için daha temizdir...”⁸⁴⁸ âyetinin emrettiği şekilde davranmayı amaçlamıştır. Eflâh bu duruma şaşırılmış ve erkek kardeşinin hanımının Âişe'yi emzirdiğini dolayısıyla kendisinin süt amcası olduğunu söylemiştir. Hz. Âişe, Hz. Peygamber geldiğinde durumu ona izâh etmiş, Hz. Peygamber de ona izin vermesini buyurmuştur.⁸⁴⁹ Benzer bir rivayette Âişe, kendi süt amcası hakkında “O, yaşıyor olsaydı yanıma girebilir miydi?” diye sorduğunu ve Hz. Peygamber'in: “Doğumun haram kıldığını sütte haram kılar.”⁸⁵⁰ dediğini aktarmıştır. Hz. Peygamber, bu âyette geçen mananın Hz. Âişe'nin süt amcasını kapsamadığı mesajını vererek onun ziyaretini kabul etmesini söylemiştir. Böylelikle Hz. Âişe vesilesiyle süt emziren kadının akrabalık bağlarının sütünü içen kimse içinde geçerli olduğu anlaşılmış olmaktadır.

Hz. Peygamber'in kadınlardan bey'at alırkenki halini anlatan Hz. Âişe, onun bey'at sırasında hiçbir kadının elini tutmadığını belirtmiştir.⁸⁵¹ Bundan farklı bir husus olarak Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'e evlilik hususunda bâkire kızın tercihini belirtmesinde utanacağını söylemesi üzerine Hz. Peygamber: “Onun rızası susmasıdır.” buyurmuştur.⁸⁵² Hz. Âişe, bu rivayetlerin birinde:

“Hac esnasında Hz. Safiyye hayız olmuştu, bu durumu Resûlullah'a haber verdi. Hz. Peygamber: “O, bizi yolumuzdan alıkoyacak mı?” buyurdu. Bunun üzerine oradakiler: “O, ziyaret tavafını yapmıştı.” dediler. Resûlullah'ta: “Öyleyse yola çıkabiliriz.” buyurdu.”⁸⁵³ demiştir.

Hz. Peygamber, sonrasında hayız olsa bile, Hz. Safiyye'nin haccın farzlarından olan Kâbe'yi tavaf yapmış olması halinde artık oradan ayrılacaklarını ifade etmiştir. Başka bir

⁸⁴⁶ Buhârî, “Ezân”, 42.

⁸⁴⁷ Ahzâb, 33:53.

⁸⁴⁸ Ahzâb, 33:53.

⁸⁴⁹ Buhârî, “Nikâh”, 20, 22, “Şehâdât”, 7.

⁸⁵⁰ Müslim, “Rida”, 2. Buhârî'de bu rivayette ki eşi Hafsa olarak geçmektedir. Buhârî, “Şehâdet”, 7.

⁸⁵¹ Buhârî, “Ahkâm”, 49.

⁸⁵² Buhârî, “Nikâh”, 41.

⁸⁵³ Buhârî, “Hac”, 34.

rivayette âdetli ve lohusa kadının nasıl ihrama gireceği Hz. Âişe vesilesiyle öğrenilmektedir.⁸⁵⁴

H. Peygamber'in eşlerinden Zeyneb bt. Cahş'ın rivayet ettiğine göre: "Hz. Peygamber'e: *"Devamlı özür kanı geliyor ne yapmalıyım?" diye sordum. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Hayız günlerinde namazlarını terkedip oturursun sonra gusleder öğleyi geciktirip ikindiyle birlikte kılarırsın. Sonra tekrar gusleder akşamı geciktirip yatsıyla birlikte kılarırsın. Sabah namazını ise tek bir gusülle kılarırsın."* dedi."⁸⁵⁵ Zeyneb bt. Cahş, Hz. Peygamber'e yönelttiği sorusu vesilesiyle özür durumundaki bir kadının namazlarını ne şekilde eda edebileceğini öğrenmiş ve başkalarına aktarmış bulunmaktadır. Hayız hususundaki başka bir rivayette Ümmü Seleme, kendisi hayızlı olduğu halde Hz. Peygamber'le aynı kadife örtünün altında uyuduklarını belirtmektedir.⁸⁵⁶

H. Âişe'nin müdahil olduğu başka bir hâdise câriyesi Berîre'yi satın alması ile alakalıdır. Berîre, Utbe b. Leheb'in cariyesidir ve hür olma bedelini dokuz yılda ödeme şartıyla efendisiyle bir anlaşma yapmıştır. Arada hizmetinde bulunduğu Hz. Âişe'den kendisini satın almasını istemiştir. Bunun ardından Berîre'nin sahipleri velâyet hakkının kendilerinde kalması şartıyla onu Âişe'ye satabileceklerini söylemişlerdir. Hz. Âişe bu durumu Hz. Peygamber'e anlatınca o da velâyet hakkının parayı ödeyip köleyi azâd edene ait olduğunu, bu konuda ileri sürülen şartın bir değerinin olmadığını söylemiştir.⁸⁵⁷ Bunun üzerine Hz. Âişe, Berîre'yi satın alarak azâd etmiştir.⁸⁵⁸

H. Peygamber: *"Ümmetimden buluğa ermemiş iki evladını kaybedeni Allah cennetine sokar."* buyurmuştur. Bunun üzerine Hz. Âişe: *"Peki buluğa ermeyen bir çocuğunu kaybeden ne olacak?"* demiş, Resûlullah ise: *"Ey başarılı ve zeki kadın! Buluğa ermemiş bir çocuğunu kaybedeni de Allah cennetine sokacak."* buyurmuştur. Bu defa da Âişe: *"Buluğa ermeden vefat eden çocuğu olmayanın hali ne olacak?"* diye sorunca Hz. Peygamber'de: *"Bu durumda önde gidenleri ben olacağım ve onların benim gibi kayıpları*

⁸⁵⁴ Buhârî, "Hac", 31.

⁸⁵⁵ Nesaî, es-Sünen, "Hayz" 5; Tirmizi, es-Sünen, "Tahara", 96.

⁸⁵⁶ Buhârî, "Hayz", 4.

⁸⁵⁷ Buhârî, "Salât", 70, "Zekât", 61, "Buyû", 67, 73; Emin Aşıkkutlu, "Berîre", *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, 5/503-504.

⁸⁵⁸ Buhârî, "Namaz", 70. Hz. Âişe'nin, Berîre'yi satın almak istemesi ve sahiplerinin velâyet hakkını vermemesi üzerine Hz. Peygamber'e danışması sonucu ahlâki ve hukukî hükümler vârid olmuştur. 1. Velâyet hakkının parayı ödeyip köleyi azâd eden kişiye ait olduğu, 2. Azâd edilen câriyenin eşinden ayrılıp ayrılmaması konusunda serbest oluşu, 3. Azâd edilen câriyenin eşinden ayrılığı takdirde hür kadınlar kadar iddet beklemesi gerektiği Hz. Peygamber'den öğrenilmiştir. Buhârî, "Nikâh", 18. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'e naklettiği hâdise ile Hz. Peygamber'in vesilesi ile ortaya konan hükümler, bu durumdaki insanların haklarını muhafaza etmiştir.

olmayacaktır.” buyurmuştur.⁸⁵⁹ Hz. Âişe’nin soruları vesilesiyle hadiste bahsedilen kimselerin cennete gireceği konusu açıklanmıştır. Başka bir rivayetinde Hz. Âişe, Hz. Peygamber’e: *“Ya Resulûllah, iki komşum var, hangisine hediye vereyim?”* diye sormuştur. Hz. Peygamber buna cevaben: *“Kapısı sana en yakın olana”* buyurmuştur.⁸⁶⁰

Hz. Âişe’nin açıklayarak anlaşılmasına vesile olduğu bir olay da Hz. Peygamber’in vefatından sonra eşleri, Hâlife Hz. Ebû Bekr’den miras istemişlerdir. Ancak Hz. Âişe’nin *“Peygamber’in mirasçıları yoktur, geri de bıraktığımız her şey sadakadır.”*⁸⁶¹ Hadisini hatırlatması üzerine bu isteklerinden vazgeçmişlerdir.

Hz. Âişe, yanında bulunan bir kadının aşırı derecede ibadetlerine düşkünlüğünü belirterek geceleri de uyumayarak taat üzere olduğunu övmüştür.⁸⁶² Bunu işiten Hz. Peygamber, Âişe’ye ibadette asıl ölçünün kişinin gücünün yettiği kadarı olduğunu ve aşırılıkların övgüye layık olmadığını ifade etmiştir.⁸⁶³ Hz. Peygamber, Âişe’ye bu izahı yapmakla müsbet davranışlar da olsa aşırılığın hoş görülmediğine işaret etmiştir. İbadetleri ifa ederken bile arzu edilenin vasat olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde eşi Zeyneb bt. Cahş’ın mescitte namaz kıldığı yerde bir ip gören Hz. Peygamber bunun ne için olduğunu sormuştur. Zeyneb’in namaz kılmaktan yorulduğunda bu ipe tutunarak ayağa kalktığını söylemişlerdir. Ancak Hz. Peygamber bu hususta da aşırılığın iyi bir şey olmadığına vurgu yaparak ipin derhal çözülmesini, kişinin zinde ve kuvvette bulunduğu sürece namazını ayakta kılması gerektiğini, yorulursada oturarak namazını tamamlamasını emretmiştir.⁸⁶⁴

Hz. Âişe, kadınların gusül alırken saç örgülerini çözmeleri ve tüm saçlarını ıslatmaları gerektiğini belirten Abdullah b. Amr’a tepki göstererek kadınlara has meselelerde zorlaştırmayı kabul etmemiş, Hz. Peygamber döneminde uyguladıkları şekliyle başlarından üç kez su dökmenin yeterli olduğunu bildirmiştir.⁸⁶⁵ Bir diğer rivayetinde ayrıntılı olarak gusül almayı anlatan Hz. Âişe: *“Biz kadınlar cünüpkken gusül aldığımızda iki elimizle su alır onu başımızdan dökerdik. Yine suyu elimizle alır sağ tarafımıza sonra da aynı şekilde sol tarafımıza dökerdik.”*⁸⁶⁶ diyerek yanlış yönlendirmelere izin vermemiştir. Ayrıca Hz. Âişe, ihramlı kimsenin banyo yapabileceğini hatta kese yapmasında da bir sakınca olmadığını belirtmiştir.⁸⁶⁷

⁸⁵⁹ Şâmî, *Peygamber Külliyyatı*, 11/184.

⁸⁶⁰ Buhârî, “Şüf’a”, 3.

⁸⁶¹ Buhârî, “Ferâiz”, 3.

⁸⁶² Müslim, “Salâtü’l-müsafirîn”, 220.

⁸⁶³ Buhârî, “İmân”, 32, “Teheccüd”, 18.

⁸⁶⁴ Buhârî, “Teheccüd”, 18.

⁸⁶⁵ Müslim, “Taharet”, 331.

⁸⁶⁶ Buhârî, “Gusl”, 19.

⁸⁶⁷ Buhârî, “Cezau’s-sayd”, 14.

Hiz. ÂiŖe, Kâbe’de bulunan Hicr-i İsmâil’i kastederek Hiz. Peygamber’e:

“Bu duvar Beytullah ’tan mıdır? diye sordum, o da: “Evet” dedi. Ben: “KureyŖ için neye mani oldu ki bu duvarı beyte katmadılar?” diye sordum. Hiz. Peygamber: “Senin kavminin bu duvarı beyte katmaya bütçesi yetmedi.” Buyurdu. Ben: “Peki kapısı neden bu kadar yüksekte?” diye sordum o da: “Kavmin Kâbe’nin içine istediğı kimseleri alıp istemediklerini dışarıda bırakmak için öyle yaptı” buyurdu. Ardından: “Ya ÂiŖe, kavmin cahileye devrine yakın olmasaydı, kapıyı yer seviyesine indirip hicr-i İsmâil’i de Kâbe’ye katmak isterdim. Ancak bunu yaparsam kalplerinin kırılmasından endişelenirim.” Buyurdu.”⁸⁶⁸ diyerek Kâbe’nin durumu hakkında bilgi aktarmıştır.

Hiz. ÂiŖe’den öğrenilen bazı hükümlere örnek olarak onun: “Hiz. Peygamber’in Zilhicce ayının on günü oruç tuttuğunu görmedim.”⁸⁶⁹ şeklindeki beyanı verilebilir. Başka bir rivayetinde Ramazan orucu farz kılınana kadar Hiz. Peygamber’in AŖure orucunun tutulmasını emrettiğı, Ramazan orucu farz kılınınca da “Artık isteyen AŖure orucunu tutsun, isteyen tutmasın”⁸⁷⁰ dediğini aktarmıştır. Hiz. ÂiŖe, fikhî bir mesele olan kadınların yüzünü örtmesi ile ilgili olarak kadınların ihramlı iken yüzlerini örtmemeleri gerektiğini ve zağrefan ile boyanmış elbise giymemelerini ifade etmiştir.⁸⁷¹ Yolculuk esnasında ruhsat olmasına rağmen şartların kolaylaştığını düşünen Hiz. ÂiŖe kendi şahsi kararı ile namazlarını dört rekât olarak kılmayı tercih etmiştir.⁸⁷² Kûsuf namazının kılınıŖ şekli ile ilgili rivayeti⁸⁷³ ve cenazenin mescide getirilmesini bidat olarak görenlere karşılık bunda bir sakınca olmadığını, Hiz. Peygamber’inde Süheyl b. Beydâ’nın cenaze namazını mescitte kıldığını ifade etmesi,⁸⁷⁴ bazı hükümlerin izahını sağlamıştır. Başka bir hüküm de Hiz. ÂiŖe, Hiz. Peygamber’in: “SarhoŖ eden her içecek haramdır.”⁸⁷⁵ dediğini nakletmiştir. Böylece sarhoŖ eden içecekler hakkındaki hüküm anlaşılmaktadır. Hiz. ÂiŖe, bir topluluğun Hiz. Peygamber’e gelerek: “Bize bir kısım insanlar et getiriyorlar, bizde üzerinde Allah’ın adının anılıp anılmadığını bilmiyoruz” diye sorduklarını Hiz. Peygamber’in ise onlara: “Kendiniz etin üzerinde Allah’ın adını anarak yiyiniz” buyurduğunu aktararak bu topluluğun küfür dönemine yakın kimseler olduklarını belirtmiştir.⁸⁷⁶

Ümmü Seleme’nin yanında Hit isimli hünsâ⁸⁷⁷ bulunmaktadır. Ümmü Seleme ve diğerk kadınlar kendilerine ilgisi bulunmadığını düşündükleri hünsâyı aralarına almakta sakınca görmemişlerdir. Ancak Hiz. Peygamber, bir defasında yanlarında bulunan Hit isimli hünsânın Ümmü Seleme’nin kardeşine: “...Falancanın kızını elde etmeye bak” dediğini

⁸⁶⁸ Buhârî, “Temenni”, 9.

⁸⁶⁹ Müslim, “İ’tikâf”, 7.

⁸⁷⁰ Buhârî, “Oruç”, 1.

⁸⁷¹ Buhârî, “Hac”, 23.

⁸⁷² Buhârî, “Taksîru’s-salât”, 5.

⁸⁷³ Buhârî, “Bed’u’l-Halk”, 4.

⁸⁷⁴ Müslim, “Cenâiz”, 99.

⁸⁷⁵ Buhârî, “Abdest”, 71.

⁸⁷⁶ Buhârî, “Zebâih”, 21.

⁸⁷⁷ Hünsâ, çift cinsiyetli veya cinsiyeti belirsiz kimseler için kullanılan bir terimdir. Orhan Çeker, “Hünsâ”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1998, 18/491-492.

işitmiştir. Hz. Peygamber onun bu sözlerinden dolayı kadınlara ilgisinin bitmediği anlayarak Ümmü Seleme'ye hüsnânın artık yanlarına girmemesini buyurmuştur.⁸⁷⁸ Ümmü Seleme'nin yanında gerçekleşen bu hâdise de Hz. Peygamber, hüsnâlara muamele konusunda onlarla gereken ilişkinin sınırlarını ortaya koymuştur.

Başka bir rivayette Cuma günü oruçlu olan Hz. Peygamber'in eşlerinden Cüveyriye bt. Hâris'e Hz. Peygamber: "*Sen dün oruçlu muydun?*" demiş, Cüveyriye'de "*Hayır*" cevabını vermiştir. Hz. Peygamber: "*Peki yarın oruç tutacak mısın?*" diye sormuştur. Cüveyriye buna da "*Hayır*" cevabını verince Hz. Peygamber: "*O halde orucunu aç.*" buyurmuştur.⁸⁷⁹ Cüveyriye'den nakledilen bu hadis Müslümanlara, yalnız Cuma gününü oruçlu geçirmemek gerektiğini, onunla birlikte ya önceki ya da sonraki günde oruçlu olmak gerektiğini bildirmektedir.

Ümmü Habîbe hakkında rivayet verilecek olursa o, yemek yedikten sonra ağzını silen yeğeni Ebû Safvan b. Sa'd'a: "*Ağzını yıkamalısın çünkü pişmiş bir şey yediğinde yıkamak farz oluyor.*" demiştir. Ancak daha sonra bu rivayet nesh edilmiştir.⁸⁸⁰ Bu rivayet bir diğer şekilde: "*Ey oğlum! Ağzını yıkamadan namaz kılma. Çünkü Resûlullah pişmiş bir şey yediğimiz zaman bize ağzımızı yıkamamızı emrederdi.*" demiştir.⁸⁸¹

Ümmü Habîbe'nin yedi yıl özür kanı gördüğü ve bunun hükmünü Hz. Peygamber'e sorduğunu Hz. Âişe şöyle anlatmaktadır: "*Ümmü Habîbe durumunu Hz. Peygamber'e sordu, Hz. Peygamber ona gusûl abdesti almasını emretti ve "Bu damardan gelen bir kanamadır, dedi. Ümmü Habîbe her namaz için gusûl abdesti alırdı.*"⁸⁸² demiştir.

Ümmü Habîbe, Hz. Peygamber'e dünyadayken iki evlilik yapmış bir hanımın cennette bulunan iki kocasından hangisinin eşi olacağını sorduğunda Hz. Peygamber ona: "*Bu kadın, dünyada kendisiyle beraberken ahlâkı daha güzel olan eşini seçer. Ahlâkı daha güzel olan eşi cennette de onun eşi olur. Güzel ahlâk dünyanın da ahiretin de hayrını elde eder.*" cevabını verdiğini aktarmıştır.⁸⁸³ Hz. Peygamber'den hem dünyada hem ahirette güzel ahlâkın üstünlüğü hakkında bu sözleri Ümmü Habîbe vasıtasıyla duymuş olmaktadır.

Hz. Peygamber hakkında mahrem kalacak bir mevzu iken Ümmü Habîbe vesilesiyle bizlere ulaşan bir rivayette kardeşi ona: "*Resûlullah seninle ilişkiye girdiği kıyafetle namaz kılar mıydı?*" diye sormuş, Ümmü Habîbe de ona: "*Evet. Üzerinde leke görmezse onunla*

⁸⁷⁸ Buhârî, "Nikâh", 113, "Megâzî", 56; Müslim, "Selâm", 32, 33.

⁸⁷⁹ Zehebî, *Siyer*, 2/264.

⁸⁸⁰ Afzalurrahman, *Mükemmel Bir Eş Olarak Hz. Muhammed*, 224.

⁸⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/369. Benzer rivayetler için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/392, 45/396.

⁸⁸² Buhârî, "Hayız", 26.

⁸⁸³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 23/222.

*namaz kılarıdı.” demiştir.*⁸⁸⁴ Ümmü Habîbe’ye yöneltilen bu soru sayesinde bir kimsenin kıyafetinde necaset bulunmadığı takdirde onunla namaz kılabilceğı anlaşılmaktadır. Yine Ümmü Habîbe’nin rivayeti vesilesiyle öğrenilen bir rivayette: “*H. Peygamber oruçlu iken hanımlarını öperdi.*”⁸⁸⁵ buyurulmaktadır. Bu misal ile oruçlu iken eşler arasındaki yakınlaşmanın sınırı ifade edilmektedir.

Ümmü Habîbe, eşi H. Peygamber’e kendi kızkardeşi Azze bt. Ebû Süfyân ile evlenmesini teklif etmiştir.⁸⁸⁶ Bu teklife şaşırın H. Peygamber, Ümmü Habîbe’nin hoşuna gidip gitmeyeceğini sormuştur. Ümmü Habîbe ise H. Peygamber’in tek hanımının kendisi olmadığını ayrıca bu hayırdan başkalarının da istifade edebileceğini ifade etmiştir. H. Peygamber bu teklifi için Ümmü Habîbe’ye, kardeşinin kendisine helal olmayacağını söylemiştir. Bunun ardından Ümmü Habîbe H. Peygamber’e, Ümmü Seleme’nin kızı Dürre bt. Ebû Seleme ile nikâhlanmak istediğini söylediğini belirtmiştir. H. Peygamber: “*O, benim evimde büyüyen üvey kızım olmasaydı bile bana helal olmazdı. Çünkü o benim sütkardeşimin kızıdır. Ben ve Ebû Seleme’yi Süveybe emzirmiştir. Bundan dolayı bana kız kardeşleriniz veya kızlarınızla evlenmemi teklif etmeyiniz.*” buyurmuştur.⁸⁸⁷

H. Peygamber’in Habeşistan’da bulunan Ümmü Habîbe ile gıyabî olarak gerçekleştirdiği evliliği, fikhî açıdan bu şekilde kıyılan nikâhın geçerliliği hakkında ümmete örnek olmuştur.⁸⁸⁸ Ayrıca Ebû Süfyân Müslüman olmadığı için kızı Ümmü Habîbe, evlenirken onun iznini almamıştır. Birbirinden uzak yerde bulunan kız ve erkek tarafların vekâlet yoluyla nikâhlarının kıyılması, İslâm’da bu tarz bir evlilik akdinin gerçekleşebileceğini göstermektedir.⁸⁸⁹

Habeşistan Necaşi’sinin, nikâhını kıydığı Ümmü Habîbe için kendi hanımlarına yanlarında bulunan güzel kokuları hediye etmelerini istemiştir. Ümmü Habîbe, kendisine hediye edilen ud, vers, zebâd ve anber olmak üzere daha birçok kokuyu Medine’ye giderken kendisiyle birlikte götürmüştür. Bu kokuları kullandığını gören H. Peygamber ona bu

⁸⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/343; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, 23/220.

⁸⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/345.

⁸⁸⁶ Buhârî, “Nikâh”, 25.

⁸⁸⁷ Buhârî, “Nikâh”, 20, 25. Aynı konu için verilen başka rivayette: “*Bana kızlarınıza da, kız kardeşlerinizi de (evlenme kastı ile) arz etmeyiniz.*” şeklinde geçmektedir. Buhârî, “Nikâh”, 10; Müslim, “Rida”, 15.

⁸⁸⁸ Uraler, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe ve Rivayet Ettiği Hadisler*, 39.

⁸⁸⁹ H. Peygamber, Necaşi’ye mektup yollayarak onu İslâm’a davet etmiş ve Ümmü Habîbe ile nikâhlarının kıyılmasını istemiştir. Ümmü Habîbe’nin olumlu cevabı ile vekil tayin ettiği amcasının oğlu Hâlid b. Saîd b. el-Âs aracılığıyla nikâhları kıyılmıştır. (İbn Sa’d, *et-Tabakât*, 8/97) Ümmü Habîbe’nin babası Ebû Süfyân o sırada müşrik olduğu için din farkı, vekillik yapmasına mani olmuştur. Emine Yolcu, “*Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyân’ın Hayatı ve Şahsiyeti*”, Yüksek Lisans Tezi, (Konya: Selçuk Üniversitesi, 2011), 41.

kokuları kullanmasını yasaklamamıştır.⁸⁹⁰ Ümmü Habîbe vasıtasıyla Hz. Peygamber'in güzel kokuların kullanılmasında bir mani görmemesi ve onu yasaklamaması anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber döneminin bir uygulaması olarak Hz. Peygamber'in oğlunu sütanneye vermesi, Mâriye'nin de hür bir hanım olduğuna işaret etmektedir.⁸⁹¹ Hz. Peygamber, İbrahim'in annesini hürriyetine kavuşturduğunu söylemiştir.⁸⁹² Mâriye'nin evlât dünyaya getirmesi, fikhî açıdan "ümmü veled" statüsüne sahip olan cariye'nin durumuna misal olmuştur.

Mâriye, Hz. Peygamber'e bir evlât müjdesi verdiğinde Allah Rasûlü daha önceden kaybettiği çocuklarından sonra Allah'ın bu lütfu için şükretmiştir. Hz. Zekeriyâ'ya⁸⁹³ Hz. İbrahim'e⁸⁹⁴ ve nicelerine yaşlılık gibi sebeplerle imkânsız olan çocuğu nasip eden Yüce Allah bu defa da Hz. Peygamber'e yıllar sonra evlât vererek ihsânda bulunmuştur.

Hz. Peygamber'e sevinç kaynağı olan evlâdını Mâriye'nin hür olduğunun kanıtı olarak ve Arap âdetlerine uygun olduğu için sütanneye vermiştir. Ancak henüz sütten kesilmemiş olan on altı-on yedi aylık evlâdı hastalanarak vefât etmiştir. Üzüntü içerisinde gözyaşı döken Hz. Peygamber: "İbrahim benim oğlumdur. O, memede iken öldü. Onun iki tane sütannesi vardır. Süt müddetini cennette tamamlayacaktır."⁸⁹⁵ buyurmuştur. Hz. Peygamber gibi mahzun olan sevgili eşi Mâriye de dünya hayatında evlât acısını yaşamış bu ağır imtihana evladına ahiret hayatında kavuşmayı umarak sabretmiştir.

Meymûne'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber, onun yanında iken et yemiş ardından abdest almaksızın namaz kılmıştır.⁸⁹⁶ Hz. Peygamber'den öğrenilen bir hüküm yine Hz. Meymûne'nin rivayetiyle şu şekilde nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'e katı yağ içine düşen farenin ne yapılacağı soruldu. Hz. Peygamber: "Fareyi ve etrafındaki yağı atın. (Geriye kalan) yağınızı yiyin." buyurdu."⁸⁹⁷ demiştir. Bir defasında ashâb Hz. Peygamber'in arefe günü oruçlu olup olmadığı konusunda şüpheye düşmüşlerdir. Meymûne, bu durumu izaha kavuşturmak için Hz. Peygamber'e bir kab ile süt göndermiştir. Hz. Peygamber'de insanların içinde bu sütü içmiştir.⁸⁹⁸

Meymûne'den nakledilen bir hâdisede kendisi bir câriyeyi azâd etmiştir. Bunu Hz. Peygambere haber verdiğinde ondan: "Eğer onu dayılarına verseydin senin ecrin daha çok

⁸⁹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/96.

⁸⁹¹ Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 333.

⁸⁹² Müslim, "Fedâil", 62; İbn Mâce, "İtk", 2.

⁸⁹³ *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*, 19:8-10.

⁸⁹⁴ Sâffât, 56:112-113.

⁸⁹⁵ Müslim, "Fedâil" 15.

⁸⁹⁶ Buhârî, "Abdest", 51.

⁸⁹⁷ Buhârî, "Abdest", 67.

⁸⁹⁸ Buhârî, "Oruç", 65.

olurdu.”⁸⁹⁹ ifadesini işitmiştir. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber’den ilk başta aile bireylerinden başlayarak sadaka verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu hususta bir soru da Ümmü Seleme’den gelmiştir. O, Hz. Peygamber’e ilk eşi Ebû Seleme’den olan kendi doğum yaptığı çocuklarına yapacağı harcamadan bir ecir alıp alamayacağını sormuş, Hz. Peygamber’den olumlu cevap almıştır.⁹⁰⁰

Hz. Peygamber’den bir rivayette: *“Her kim Allah’a kavuşmayı severse, Allah’ta ona kavuşmayı sever. Her kim de Allah’a kavuşmaktan hoşlanmazsa Allah’ta ona kavuşmaktan hoşlanmaz.”* buyurmuştur. Bunun üzerine Hz. Peygamber’in eşlerinden biri: *“Ya Resulûlullah! Bizler ölmekten elbette hoşlanmayız”* demiştir. Hz. Peygamber ona:

“Konu bu değil ancak mü’mine ölüm hali gelince, Allah’ın o kuldan hoşnutluğu onun ikram ve ihsanıyla müjdelendir. Bu müjde ile o mü’min kimseye ölümden daha sevimli gelen bir şey olmaz. O anda mü’min Allah’a kavuşmayı arzu edip ister, Allah’ta o kuluna kavuşmayı sever. Kâfir öyle değildir, ona ölüm hali geldiğinde Allah’ın azabı ve ukubeti ile müjdelendir. O anda kâfir kimse Allah’a kavuşmaktan hoşlanmaz, Allah’ta o kuluna kavuşmayı çirkin görür.” buyurmuştur.⁹⁰¹

Kısaca söylenecek olursa Hz. Peygamber’in eşleri, onun hanesinde yaşamalarıyla ve ona yakınlıkları sebebiyle onun kimselerin göremediği hal ve tutumlarını gözlemleme imkânı bulmuşlardır. Gerek kendi akıllarına takılan şeyleri gerekse Hz. Peygamber’in davranışları hakkındaki hâdiseleri sorarak öğrenme gayretinde bulunmuşlardır. Bu vesile ile dinî bilgilerin izahına ve anlaşılmasına katkı sağlamışlardır. Hz. Peygamber’in vefatından sonra da kendilerine yöneltilen sorulara ve sorunlara Hz. Peygamber’in hadis ve sünnetine dayandırarak cevaplar vermişlerdir. Yukarıda verilen misaller bunlardan bazılarıdır.

2.5.2. Ashâbın Sorularının Hz. Peygamber’e İletilmesine Vesile Olmaları ve Hatalı Anlamalarını Düzeltmeleri

Bir kimsenin inandığı dini doğru anlaması ve doğru biçimde yaşamasının temel metodlarından biri sorular sorarak öğrenmesidir. Hakikate ulaşmakta araç olarak kullanılan bu yöntem kadın sahabiler tarafından kullanılmış olup özellikle Hz. Peygamber’in hanımları tarafından birçok meselenin açıklığa kavuşmasına vesile olmuştur. Bizzat Hz. Peygamber’e sorulamadan eşleri vasıtasıyla ona iletilen meseleler hakkında da Hz. Peygamber’in izahları yol gösterici ve hüküm verici olmuştur. Hz. Peygamber’e gerek hanımlarının kendi soruları gerekse de hanımları vasıtasıyla yöneltilen soru ve sorunlar sayesinde akıllarına takılan meseleler aydınlatılmıştır.⁹⁰² Bu hususta sahabenin merak ettiği veya anlamadığını tekrar ettirmek suretiyle bilmediklerine erişmekten geri durmadıklarını göstermektedir.

⁸⁹⁹ Buhârî, “Hibe”, 16; Müslim, “Zekât”, 14,15.

⁹⁰⁰ Buhârî, “Nafakât”, 14; Müslim, “Zekât”, 47.

⁹⁰¹ Buhârî, “Rikâk”, 41.

⁹⁰² Örneğin; yaşlı olan babasının yerine hac ibadetini yapıp yapamayacağını soran bir kadına Hz. Peygamber bu hacı yapabileceğini bildirmiştir. Müslim, “Hac”, 408.

Hız. Âişe'nin rivayetinde Hız. Peygamber ona yanında bulunan bir kadının kim olduğunu sormuştur. Hız. Âişe de buna cevaben: *“Falancadır, o şöyle şöyle namaz kılan bir kadındır.”* diyerek anlatmaya başlar ancak Hız. Peygamber: *“Dur bakalım, bunları saymayı bırak. Gücünüzün yettiği amelleri yapın. Allah'a and olsun ki siz usanmadıkça Allah usanmaz.”*⁹⁰³ buyurmuştur. Ashâbın hatalı anlamasına örnek verilebilecek bu hâdisde de ibadette aşırılığa kaçmanın Hız. Peygamber tarafından hoş görülmediği anlaşılmaktadır.

Hız. Âişe, istihâze kanaması hakkında Fâtıma bt. Hubeyş'in Hız. Peygamber'e, adet kanamasından temizlenemediğini bu sebeple namazı bırakayım mı diye sorduğunu, Hız. Peygamber'in de: *“Bahsettiğiniz şey damar kanamasıdır, hayız değildir. Adetin başladığı zaman namazı bırak, adet müddeti dolunca temizlen (üzerindeki kanı yıka) ve namazını kıl.”*⁹⁰⁴ buyurduğunu aktarmıştır. Ayrıca Hız. Âişe, istihâze kanı gören bir kadının itikâfa girdiğini nakletmiştir.⁹⁰⁵ Hayız kanının bulaştığı kıyafet ile namaz kılınıp kılınamayacağı sorusuna Hız. Âişe: *“Hepimizin sadece bir elbisesi vardı. Hayız döneminde de onu giyerdik. Eğer ona kan bulaşırsa onu tükürük ile ıslatıp tırnaklarla kazırdık.”*⁹⁰⁶ şeklinde bu kıyafeti temizlediklerini anlatmıştır. Bir kadının gelip Hız. Peygamber'e hayızdan dolayı nasıl gusledeceğini sorduğunu Hız. Âişe şöyle ifade etmektedir:

*“Ensârdan bir kadın, Hız. Peygamber'e gelerek hayızdan nasıl gusledeceğini sordu. Hız. Peygamber: “Güzel kokulu bir bez veya pamuk alarak üç kez temizlen” buyurdu. Kadın nasıl yani diye tekrar sorunca Hız. Peygamber haya etti ve yüzünü çevirdi. Baktım olacak gibi değil, kadını yanıma çektim ve ona Resulullah'ın ne kasteddiğini anlattım.”*⁹⁰⁷ demiştir.

Kadınlara özel haller hakkında Hız. Peygamber'e oldukça soru yöneltilmiş olup ensâr hanımlarının bu tarz soruları hakkında Hız. Âişe: *“Ensâr hanımları dinlerini öğrenme konusunda ne kadar özgüvenliler ki haya duyguları buna engel teşkil etmiyor.”*⁹⁰⁸ demiştir. Bir defasında da Hız. Peygamber'e kadınların ihtilam olup olmadığı hakkında yöneltilen soru sebebiyle Ümmü Seleme utanarak yüzünü örtmüştür.⁹⁰⁹ Erkeklerin biyolojik ve fizyolojik yönlerinden uzak olan kadınlara özel haller hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmak için kadınların Hız. Peygamber'e bu yönde sorular sordukları ifade edilebilir. Ayrıca soru sormaktan çekinmeyen kadınların dinin emretmiş olduğu haya duygusunu gerektiği yerde ve doğru fiillerde kullandıkları söylenebilir. Nitekim yerine getirilmesi gereken ibadetleri veya dini hususlarda uygulamaları gerekenleri, utanarak ve çekinerek sormamış olmaları

⁹⁰³ Buhârî, “Teheccüd”, 18.

⁹⁰⁴ Buhârî, “Hayız”, 8.

⁹⁰⁵ Buhârî, “Hayız”, 10.

⁹⁰⁶ Buhârî, “Hayız”, 11.

⁹⁰⁷ Buhârî, “Hayız”, 14.

⁹⁰⁸ Buhârî, “İlim”, 50; Müslim, “Hayz”, 61.

⁹⁰⁹ Buhârî, “İlim”, 51; “Gusl”, 23; Müslim, “Hayz”, 32.

edepli olmak kavramından ziyade bilgi eksikliği olur ve ibadetlerdeki sıhhati şüpheye düşürebilirdi.

Hiz. ÂiŖe aracılığıyla Hiz. Peygamber'e iletilen bir hâdiseyi Hiz. Ali Ŗöyle anlatmıŖtır:
"Hiz. Fatıma el değirmeni ile un öğütmeiden bıkmıŖtı. O sırada Hiz. Peygamber'e getirilen bazı esirler olduğu haberini alarak bunlardan birini istemek için evine gitti, ancak Hiz. Peygamber evde yoktu. Durumunu Hiz. ÂiŖe'ye arz etti, Hiz. Peygamber eve gelince ÂiŖe kızının talebini ona iletti. Sonrasında Hiz. Peygamber bize geldi, o sırada yatağımıza yatmıŖtık kalkmaya yeltendik ama Hiz. Peygamber "Hiç rahatsız olmayın" diyerek aramıza girip oturdu. Ve bize: "Ben size bana arz ettiğinizden daha hayırlı olan bir yol size göstereyim mi? Yataklarınıza uzandığınızda otuz üç defa Allahu ekber, otuz üç defa elhamdülillah ve otuz üç defa da sübhanallah deyin. Bunlar benden istediğinizden daha hayırlıdır."910 buyurmuŖtur.

HiŖâm b. Urve'nin babasından naklettiği bir rivayette *"Safâ ile Merve Allah'ın niŖânelerindendir; dolayısıyla hac veya umre yaparak Beytullah'ı ziyaret eden bir kimsenin bu yerleri tavae etmesinde kendisi için bir günah yoktur."*911 âyetiyle alakalı olarak Hiz. ÂiŖe'ye: *"Bu buyruk hakkında ne dersin? Ben bu tepeler arasında gidip gelmeyen bir kimseye bir günah yazılmayacağını düşünüyorum."* demiŖtir. Hiz. ÂiŖe cevaben:

"Bu düşünce kesinkile yanlıŖtır çünkü öyle olsaydı âyette: "Bunlar arasında gidip gelmemesinde kiŖiye bir günah yoktur." Ŗeklinde olurdu. Bu âyet ensâr hakkında indirildi. Onlar, Menât adlı puta taparken ihrama girer ancak Safa ile Merve arasında say yapmaktan geri dururlardı. İslâm dinine girince Resulüllah'a bunun hükmünü sordular. Bunun üzerine Allah bu âyeti indirdi."912 diyerek âyette kastedilen hükümü açıklamıŖtır.

Hiz. ÂiŖe, bir rivayetinde hırsızlık yapan Mahzumoğullarından bir kadının elinin kesildiğini ifade etmiŖtir.913 Daha sonraları bu kadın için: *"Artık bundan sonra o kadın bana gelir, bende onun ihtiyacını Hiz. Peygamber'e bildirirdim. Kendisi bu hadiseden sonra güzel bir Ŗekilde tövbe etti."*914 demiŖtir.

Ashâb'tan Abdullah İbn Ömer, gördüğu bir rüyasını Hiz. Hafsa'ya anlatmıŖtır. Hiz. Hafsa'da bunu Hiz. Peygamber'e iletmıŖtir. Bunun üzerine Hiz. Peygamber: *"Abdullah ne iyi adamdır, bir de gece namazı kılsaydı!"*915 demiŖtir.

Ümmü Seleme'ye sorulan sorulardan biri Bakara Suresi'nin 223. Âyeti hakkındadır. Yeni evlenen bir erkek kadına muhtelif Ŗekillerde yaklaŖmak istemiŖ ancak kadın buna izin vermeyerek, bunun uygun olup olmadığını Hiz. Peygamber'e sormak üzere durumu Ümmü Seleme'ye anlatmıŖtır. Durum kendisine aktarılınca Hiz. Peygamber, kadını yanına çağırıp ona: *"Kadınlarınız sizin tarlalarınızdır, tarlanız mesabesinde olan eŖlerinize istediğiniz gibi*

910 Buhârî, "Humus", 6.

911 Bakara, 2:158.

912 Buhârî, "Tefsîr", 21.

913 Buhârî, "Hudûd", 11.

914 Buhârî, "Hudûd", 14.

915 Buhârî, "Teheccüd", 2, 21.

*yaklaşabilirsiniz.” âyetini okuyarak: “Ancak bir yerden ilişkiye girin, bir yerden!” buyurmuştur.*⁹¹⁶

Ümmü Seleme, Hz. Peygamber’e: “*Ya Resulûllah, kızımın kocası vefat etti kendisi de gözlerinden rahatsızlandı. Ona sürme çekebilir miyiz?*” diye sormuştur. Hz. Peygamber: “*Hayır*” diyerek -bu şekilde iki veya üç defa tekrarladı- devamında: “*Zaten hepsi dört ay on günden ibaret. Cahiliye döneminde sizden biriniz yıl bitiminden sonra başının üzerine deve tezeği atıyordu da böylece yastan kurtuluyordu.*” buyurmuştur.⁹¹⁷

Yeri geldiğinde bilmediklerini öğrenme hususunda Hz. Peygamber’in hanımları da gayretli davranmışlardır. Buna misal olan Hz. Âişe, ilme olan merakı ve anlamadıklarını sorma konusunda tanınan bir hanım olmuştur.⁹¹⁸ Hz. Peygamber’in erkek olması hasebiyle ona sorulmaya çekinilen bazı hususlarda Hz. Âişe hanımların akıllarına takılanları cevaplandırmıştır. İslâm’ın Allah’ın dilediği ve Rasûlü’nün öğrettiği şekilde yaşanması için çaba göstermiştir.

Hz. Âişe’nin evine gelen ihtiyaç sahibi bir kadın ondan yiyecek birşeyler istemiştir. Hz. Âişe evde tek bir hurma kaldığını söyleyerek onu kadına getirmiştir. Kadın hurmayı ikiye bölerek yanında bulunan iki kızına vermiştir. Kadında bulunan merhamet duygusu Hz. Âişe’nin dikkatini çekmiş, Hz. Peygamber eve geldiği zaman yaşadığı olayı ona anlatmıştır. Hz. Peygamber, o kadının gösterdiği şefkat duygusunun onunla cehennem arasında bir perde olacağı müjdesini vermiştir.⁹¹⁹

Sahâbeden Urve b. Zübeyr ve Abdullah b. Ömer’in tartıştığı bir mesele de Hz. Peygamber’in Recep ayında umre yapıp yapmadığı hususu olmuştur. İbn Ömer böyle bir umresi olduğunu söylemektedir. Ardından bu konuyu Hz. Âişe’ye sormuşlardır. Hz. Âişe kuvvetli hafızasıyla hatırlayarak onun böyle bir umresi olmadığını söylemiş ve İbn Ömer’in de Hz. Peygamber’in tüm umrelerinde yanında bulunduğunu eklemiştir.⁹²⁰ İbn Ömer’in tüm umrelerinde birlikte olduğu halde Hz. Peygamber’in Recep ayında umre yapıp yapmadığını hatırlayamadığı bir hâdiseyi Hz. Âişe izâha kavuşturmuştur.

Hz. Safiyye’ye, Suheyra bt. Ceyfer içecekler hakkındaki hükmü sormuştur. Hz. Safiyye ona: “*Hz. Peygamber, testi içinde yapılan nebizin içilmesini yasakladı.*”⁹²¹ demiştir.

⁹¹⁶ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 3/756.

⁹¹⁷ Buhârî, “Talâk”, 46.

⁹¹⁸ Buhârî, “İlim”, 36.

⁹¹⁹ Buhârî, “Zekât”, 10.

⁹²⁰ Buhârî, “Megâzi”, 43; Müslim, “Hac”, 219, “Umre”, 3.

⁹²¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, 44/432; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, 24/76.

Hiz. Peygamber'in hadislerinin hatalı anlaşılması hususunda özellikle Hiz. Âişe ashâbın hatalı anlamalarını düzeltmiştir. Bu rivayetleri Zerkeşî, *el-İcâbe li-îrâdi me'stedrekethü Âişe 'ale's-sahâbe* eserinde toplamıştır. Bu rivayetlerden bazı örneklere yer vermek yerinde olacaktır.

Hiz. Âişe, Hiz. Peygamber'den nakledilen “Ölü kabrinde iken yakınlarının ağlaması sebebiyle azap görür.” dediği hadisin o şekilde olmadığını aslında Hiz. Peygamber'in: “Şüphesiz ki o, günahı ve vebali dolayısıyla azap görmektedir. Onun yakınları ise şu anda ona ağlamaktadır.”⁹²² buyurduğu ifade ederek, yanlış anlaşılan bir hükmü düzeltmiştir. Başka bir rivayette Hiz. Ömer, ikinci namazından sonra nafîle namaz kılanların ellerine vurmaktadır. Hiz. Âişe, bu hususta Hiz. Ömer'in yanıldığını, Hiz. Peygamber'in sadece nafîle namazın güneşin doğuşuna ve batışına denk getirilmesini yasakladığını bildirmiştir.⁹²³

Hiz. Âişe'nin Ebû Hureyre'nin rivayetini düzelttiği bir rivayette Hiz. Peygamber: “Kim Allah ile karşılaşmayı isterse, Allah da ona kavuşmayı ister. Kim de Allah'a kavuşmayı istemezse, Allah da ona kavuşmayı istemez.” buyurduğunu işiten Şurayh b. Hânî:

“Bunu duyar duymaz Âişe'nin yanına geldim ve: “Ey mü'minlerin annesi! Ben Ebû Hureyre'den öyle bir hadis işittim ki eğer durum öyleyse bizler helak olduk.” Dedim. Âişe ne işittiğini sorunca ona: “Resûlullah'ın: “Kim Allah'a kavuşmayı isterse, Allah da ona kavuşmayı ister. Kim de Allah'a kavuşmayı istemezse Allah da ona kavuşmayı istemez.” Ancak hangimiz ölümden hoşlanır ki? Dedim. Hiz. Âişe şöyle dedi: “Resûlullah bunu söyledi ama o ölmek üzere olan gözü donuklaştığı, göğsü hırıldadığı, teni titrediği, parmakları çekildiği anda kim Allah'a kavuşmayı arzularsa, Allah da ona kavuşmayı arzular. Kim de Allah'a kavuşmayı istemezse Allah da ona kavuşmayı istemez.” dedi.”⁹²⁴

Rivayetlere bakıldığında söylenişinde hata barındırmadığı halde söyleniş maksadı farklı anlaşılabilir hadislerin Hiz. Âişe vesilesiyle Hiz. Peygamber'in maksadına uygun izah edildiği anlaşılmaktadır.

2.5.3. Hadislerin Öğretilmesine Katkıları

Eşleri, Hiz. Peygamber'den naklettiklerini farklı açılardan dinlemiş, gözlemlemiş ve aktarılmaya değer bulmuşlardır. Onların bakış açılarındaki ve kavrayışlarındaki farklılıklar olayların anlatım biçimini ve anlaşılma şeklini etkilemiştir. Bu sebeple Hiz. Peygamber'in hanımlarının kişisel farklılıkları hadis ve sünnetin etrafıca gözlemlenerek değişik bakış açılarıyla aktarılmasına meydan oluşturmuştur. Ayrıca Hiz. Peygamber'in hanımlarının birçok sahabinin elde edemeyeceği yakınlıkları, onun özel hallerine şahitlik etmelerini sağlamıştır.

⁹²² Buhârî, “Meğâzî”, 8, “Cenâiz”, 32; Tirmizî, “Cenâiz”, 25.

⁹²³ Müslim, “Musâfirîn”, 295, 302.

⁹²⁴ Müslim, “Zikr”, 15, 17.

Hız. Peygamber'in eşlerinin müşahade ettikleri durumlar ve nakletme biçimlerindeki farklılıkları rivayetlerine yansıtmıştır. Hız. Peygamber'in zaman zaman çeşitli şekillerde sergilediği davranışları ve birbirine muhalif görünen halleri hakkında Hız. Peygamber'in eşlerinin rivayetleri hakem rolü oynamıştır.⁹²⁵ Hız. Peygamber'in vefatından sonra toplumdaki problemleri çözümleyebilecek ilmî yeterliliğe sahip kadınlar arasında Hız. Peygamber'in eşlerinden Hız. Âişe,⁹²⁶ Ümmü Seleme⁹²⁷ ve Hafsa⁹²⁸ gibi hanımlar fikhî konularda özellikle görüşlerine başvurulanan fâkih hanımlar arasında bulunmuşlardır.

Hız. Hatice'nin vahyin başlangıcında Hız. Peygamber'e olan desteği ve teselli edişi hakkındaki rivayetler⁹²⁹ peygamber hanımlarının vahiy sürecine yakınlık derecesini ortaya koymaktadır. Yine vahyin nasıl geldiğine dair merak uyandıran bir duruma Hız. Peygamber'in hanımları şahitlik etme imkânı bulmuşlardır. Hız. Peygamber'in günlük yaşantısına şahit olan eşleri bazen onun vahiy esnasında içine girdiği fiziksel ve ruhsal haline de şahitlik etmişlerdir. Bu hususta Hız. Âişe: “*Ben çok soğuk günde ona vahiy inerken gördüğümde melek ondan ayrıldığında alnından terler boşanır halde oluyordu*”⁹³⁰ diyerek Hız. Peygamber'in vahiy esnasında yaşadıklarını gözlemlediği şekliyle aktarmaktadır.

Hız. Âişe'nin dinî konulardaki bilgisi, anlatıları, fikhî hususlarda temel taşlar hükmündeki rivayetleri, zamanın örfünden haber vermesi, sahâbînin naklindeki yanlış anlaşılana veya yanlış anlaşılmaya müsait kısımlarında yaptığı düzeltmeleri⁹³¹ gibi dinî ilimlere ve Hız. Peygamber'in hadis ve sünnetinin gerektiği biçimde anlaşılmasına vesile olmuştur. Özellikle Hız. Âişe'nin miras hukukunda geniş bilgiye sahip olduğu, ashâbın karşılaştığı problemlerini ona sorduğu ve bu hususta karşılaşılan karmaşık sorunların ona çözdürüldüğü ifade edilmektedir.⁹³²

Hız. Âişe sünneti çok iyi anlayarak hadislerden istinbât ve kıyas ile yeni hükümler çıkarmıştır. Onun, verdiği fetvaları ve ictehadları, fâkih ve müctehid olduğu göstermiştir.⁹³³ Hız. Âişe, Hız. Peygamber'in sünnetini nakil ve şerh etmekle kalmamış, sünnetin doğru

⁹²⁵ Temiz, *Toplumda Kadın*, 39.

⁹²⁶ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, 12/433.

⁹²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/221.

⁹²⁸ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, 12/410.

⁹²⁹ Buhârî, “Bed’u'l-Vahy”, 3.

⁹³⁰ Buhârî, “Bed’u'l-Vahy”, 1.

⁹³¹ Hız. Âişe'nin sahâbeye yaptığı eleştiriler ve düzeltmeler için bk. Zerkeşî, *Hız. Âişe'nin Sahâbeye Yönelttiği Eleştiriler*. Ayrıca Hız. Âişe'nin tefsir alanındaki önemini inceleyen araştırma için bk. Öztürk, “*Hız. Âişe ve Tefsir İlmindeki Yeri*”, Yüksek Lisans Tezi, (Harran Üniversitesi, 2007).

⁹³² İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, 12/433.

⁹³³ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 638.

anlaşılması için ilmî tenkit zihniyetini ortaya çıkarmıştır.⁹³⁴ Küçük yaştan beri Kur'ân âyetlerini ezberlemiş olan Hz. Âişe'nin, âyetlerin kıraatini, nüzûl sebeplerini, delâletlerini, tahlil ve değerlendirmelerini, âyetlerden nasıl ahkâm çıkarılması gerektiğini bildiği ifade edilmektedir.⁹³⁵ Hz. Âişe, Kur'ân'a dayanmayan ve Hz. Peygamber'in sünnet ve hadislerine muhalif olan bazı hadisleri doğru olacak şekilde düzeltmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir eden Hz. Âişe,⁹³⁶ fikhî meselelerle birlikte usûl-i fıkıh, hikmet-i teşrî ve ferâiz konularında derin bir bilgi birikimi, anlayış ve kültüre sahiptir.⁹³⁷ Talebelerinin rivayetine göre ashâbın büyükleri dahi ferâiz meselelerini Hz. Âişe'den sormuşlardır.⁹³⁸ Ebû'l-Mûsâ el-Eşârî: “Hz. Peygamber'in ashâbı olduğumuz halde bize zor gelen bir hadisi gider Âişe'ye sorardık ve o hususta mutlaka onda bilgi bulurduk.”⁹³⁹ demiştir. Mesrûk bir rivayetinde: “Ferâiz konusunda ashâbın ileri gelenlerinin Âişe'ye soru sorduklarını gördüm.”⁹⁴⁰ demiştir. İslâm hukuku meselelerinde tabiîn devri hukukçuları Hz. Âişe'nin bilgilerinden faydalanmak üzere onunla istişareler yapmışlardır.⁹⁴¹ Urve b. Zübeyr'in rivayetinde: “Kur'ân ilmini, farzı, haramı, helali, Arap dilini, neseb ilmini, fıkıhı, şiiri, tıbbı, Âişe'den daha iyi bilen kimseyi görmedim.”⁹⁴² demesi Âişe'nin bu ilimlere hâkimiyetine işaret etmektedir.

Hz. Peygamber'in hanımları, her birinin yaşının ve Hz. Peygamber ile evlilik zamanlarının farklı olmaları sebebiyle ondan bize aktarılacak bilgi mirasına Allah (c.c) tarafından vâris kılınmışlardır. Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'le evliliğinin hikmetlerinden birisi olarak Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber ile yaşadıklarını tabiînden ve tebe-i tabiînden kimselere aktarması ve Hz. Peygamber'i göremeyenlere şâhitlik ettiği durumları nakletmesi olduğu söylenebilir. Hz. Peygamber'in defninden sonra onu anlatacak ashâbının başında Hz. Âişe gelmektedir. O, Hz. Peygamber'in ibadetlerine, vahiy aldığı haline, gündelik işlerine, kızdığı veya sevinçli hallerine, ahlâkından yürüyüşüne kadar ince ayrıntısıyla şâhit olmuş ve onu aktarmıştır.

⁹³⁴ Hz. Âişe, sahâbeye yönelttiği eleştirilerde rivayetleri; Kur'ân'a, sünnete, hadise, tarihe ve vakalara, aklına ve kanaatine, mantık ve dile arz ederek çözüme kavuşturmuştur. Zerkeşi, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, çev. Bünyamin Erul, Otto Yayınları, Ankara 2020.

⁹³⁵ Fayda, “Âişe”, 2/204.

⁹³⁶ Hatice Kübra Görmez, “Hâne-i Saâdetin Bilge Hanımefendisi Hz. Âişe”, *Diyanet İlmi Dergi* 45, S. 1, (2009): 47.

⁹³⁷ Zerkeşi, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, 185.

⁹³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/52, 2/286.

⁹³⁹ Tirmizî, 5/705.

⁹⁴⁰ Zerkeşi, *Hz. Âişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, 152.

⁹⁴¹ Fayda, “Âişe”, *DİA*, 2/204.

⁹⁴² Ebû Abdillâh el-Hâkim en-Nisâburî, *el-Müstedrek ale's-Sahihâyn* (Beyrut: yy., 1990), 4/11.

Hız. ÂiŖe de diğerk hanımlarında olduğu gibi Hız. Peygamber'le evliliği sũrecinde ȳğrendiklerini-mahrem mevzular dâhil olmak üzere- ȳmmete aktarılmasında ȳnemli bir vazife almıŖtır. Hız. ÂiŖe: “Bizden birimiz hayızını gȳrdũđũ zaman Rasũlullah ona emreder o da bir peŖtamal kuŖanır sonra ona mũbaŖeret eylerdi.”⁹⁴³ rivâyetini nakletmiŖtir. Hız. Peygamber'in eŖleriyle arasındaki ȳzel mevzu, zevceleri vesilesiyle ȳmmetine duyurulmuŖtur. Nitekim onun ȳok evlilik yapmasındaki gayelerinden birisi, zevcelerinin ȳğrenmiŖ olduğu her ahkâmı ȳmmete neŖretmesidir.

Hız. ÂiŖe, rivayet ettiği hadislerin sebep-i vũrũdunu izah edip Kur'ân-ı Kerĩm'e aykırı bir unsur taŖımaması bakımından onları incelemeye tabi tutmuŖtur. Hız. ÂiŖe, sahip olduğu ilmi birikimini her fırsatta talebelerine aktarmaya gayret etmiŖ,⁹⁴⁴ Mũslũmanların akıllarına takılan sorularını cevaplamıŖ, rivayetinde hata olan hadisleri tashih etmek gibi ȳnemli bir gȳrevi yerine getirmiŖtir.⁹⁴⁵

Hız. Ebũ Bekr'in evinden Hız. Peygamber'in evine gelin gelmiŖ olan Hız. ÂiŖe; açık zekâsı, genȳ yaŖı, ilmĩ merakı, hafızası, kabiliyetleri vs. kimsenin eriŖemediđi ilmi mertebeye ulaŖmıŖ ve ȳmmete bu hususta pek ȳok fayda sađlamıŖtır. Hız. ÂiŖe, İslâm âlimlerinin Hız. Peygamber'in yaŖayışıını, hadislerini, sũnnetlerini, Kur'ân'a gȳre izahlarını, hadislerin vũrũd ve âyetlerin nũzũl sebepleriyle tefsirlerini ȳğrenebilecekleri bir mirasȳı olmuŖtur.

Hız. Hafsa'nın evliliği vesilesiyle Hız. Peygamber'e yakın bulunması, dinĩ bilgileri bizzat ondan ȳğrenmesini ve aklına takılan kısımların izahını sormasına fırsat oluŖturmuŖtur. Hız. Hafsa, Hız. Peygamber'den iŖittiđi, gȳrdũđũ, ȳğrendiđi Ŗekliyle kadınlar hukukunu ilgilendiren birȳok ahkâmın ortaya ȳıkmasına vesile olmuŖtur.⁹⁴⁶ Babası Hız. ȳmer, hilafetinde kadınlarla ilgili konularda Hız. Hafsa'ya danıŖmadan hũkũm vermemeye gayret etmiŖtir.⁹⁴⁷ Hız. ȳmer, kocası savaŖta olan bir kadının kocasından ne kadar sũre ayrı kalabileceğini Hafsa'ya danıŖmıŖ, ondan aldığı cevap ile askerlerine nasıl hareket etmeleri gerektiğini bildirmiŖtir.⁹⁴⁸

ȳmmũ Seleme, Hız. Peygamber'den rivayette bulunma konusunda sayıca ÂiŖe'den sonra gelmektedir.⁹⁴⁹ ȳmmũ Seleme'nin rivayetlerinin bazıları yalnız kendisinin tarĩkiyle

⁹⁴³ Mũslim, “Hayız”, 1.

⁹⁴⁴ Hız. ÂiŖe'nin kendisinden rivayette bulunan toplamda 118 tane bayan ȳğrencileri hakkında detaylı bilgi iȳin bk. Pınar Uslan, “Hız. ÂiŖe'nin Bayan ȳğrencileri”, Yũksek Lisans Tezi, (Dokuz Eylũl ȳniversitesi, 2003), 12-142.

⁹⁴⁵ Daha geniŖ bilgi iȳin bk. ZerkeŖi, Hız. ÂiŖe'nin Sahabeye Yȳnelttiđi EleŖtiriler, 189-208.

⁹⁴⁶ Kazıcı, Hız. Muhammed'in Aile Hayatı ve EŖleri, 55.

⁹⁴⁷ Kazıcı, Hız. Muhammed'in Aile Hayatı ve EŖleri, 55.

⁹⁴⁸ Kandemir, “Hafsa”, DİA, 15/120.

⁹⁴⁹ Hız. Peygamber'den 378 hadis rivayet etmiŖtir. Zehebĩ, Siyer, 2/210.

insanlara ulaşması açısından oldukça önem arz etmektedir. Ümmü Seleme'nin ilmî merakı sayesinde Hz. Peygamber'e anlamadığı meseleler hususunda sorduğu sorular ile Âişe'den daha bilgili olduğu belirtilmektedir.⁹⁵⁰ Ümmü Seleme'nin soruları vesilesiyle Âl-i İmrân Suresi 195. Âyeti,⁹⁵¹ Nisâ Suresi 32. Âyeti⁹⁵² ve Ahzâb Suresi 35. Âyetinin⁹⁵³ indirildiği ifade edilmektedir. Habeşistan'a hicreti sebebiyle oraya ait olan malumâtın çoğunu Ümmü Seleme aktarmaktadır.⁹⁵⁴

2.5.4. Hadislerin Nakledilmesine Katkıları

Hiz. Peygamber'in yakın çevresinde yaşamak, onun hâl ve tavırlarına şahitlik etmek İslâm'ı daha iyi anlamaya da fırsat vermektedir. Hiz. Peygamber'in bizzat yaşantısıyla önlerinde örnek olduğu toplum ile onu hiç görmemiş farklı coğrafyalarda, farklı kültürlerde yaşayan başka toplumlar düşünüldüğünde, İslâm'ı ve Hiz. Peygamber'in sünnetini anlamaya, onu özümsemeye duyulan ihtiyaç daha da artmaktadır. Bu sebeple Hiz. Peygamber'in İslâmî çerçevede yaşadığı hayatına dair dinî, sosyal, ekonomik vb. alanlarda güvenilir rivayetler oldukça kıymet kazanmaktadır.

Terim anlamı olarak “*Hadisi vb. haberleri senediyle nakletmek, onları söyleyene veya yapana isnat etmek*”⁹⁵⁵ anlamına gelen “*rivayet*” bir zincir olarak düşünülecek olursa, Hiz. Peygamber'e isnad edilen rivayetlerin ilk halkasını oluşturan kimselerin başında Hiz. Peygamber'in eşlerini görmek mümkün olacaktır. İslâm'ın hükümlerinin anlaşılmasında Hiz. Peygamber'in uygulamalarının ve tavsiyelerinin sonraki nesillere aktarılmasında, Hiz. Peygamber'in eşlerinin konumları önem arz etmektedir.

Hiz. Peygamber'in ev halkından oldukları için eşleri onun gece ibadetlerinin ne şekilde olduğuna tanıklık etme fırsatı bulmuşlardır. Hiz. Âişe, Hiz. Peygamber'in bir hasır örtüyü gündüz vakitlerinde yaygı olarak kullandığını, geceleri ise bir odacıkta onun üzerinde namaz kıldığını bildirmiştir. Hiz. Peygamber'i gören bazı kimselerin ona uyarak cemaat olduklarını ve oluşan bu iltifattan dolayı Hiz. Peygamber'in bu gece namazını kılmayı terk ettiğini bildirmiştir.⁹⁵⁶ Eşlerinin Hiz. Peygamber'den naklettikleri hadis ve sünnetin kıymetli yanlarından biri de Hiz. Peygamber'in bir davranışı yapmaktaki amacını bildirmeleri veya bir sözü söylemekteki kastının açıklığa kavuşturulmasıdır. Bu sebeple eşlerinden gelen

⁹⁵⁰ Buhârî, “Meğâzî”, 70.

⁹⁵¹ Âl-i İmrân, 3:195.

⁹⁵² Nisâ, 4:32.

⁹⁵³ Ahzâb, 33:35. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/190.

⁹⁵⁴ Kandemir, “Ümmü Seleme”, *DİA*, 42/328-330.

⁹⁵⁵ Mehmet Efendioğlu, “Rivayet”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2008, 35/135.

⁹⁵⁶ Buhârî, “Ezân”, 81.

rivayetler, sayıca değil daha çok keyfiyetçe mühim olmaktadır. Hz. Peygamber'in hanımlarının aktif rol alarak hadis nakli hususunda erkeklerle birlikte bulundukları belirtilmektedir.⁹⁵⁷

Hz. Peygamber'in hatıratını öğrenmek isteyen sahâbiler ilk olarak Hz. Peygamber'in eşlerine başvurmuşlardır. İnsan yaşamındaki özel hususlardan, itikâdî, amelî, hukukî konuların birçoğuna Hz. Peygamber'in hanesindeki hanımlarından ulaşım sağlanmıştır. Hz. Peygamber'in eşleri ile olan ilişkisi, abdest, banyo vs. gibi özel hallerine dair rivayetlerine onun eşleri vesilesi ile erişilmektedir. Hz. Peygamber'in eşleri aktarımda bulundukları mahrem hususları paylaşırken sahip oldukları bilgiyi aktarma hususunda utanma-çekinme gibi hislerden ziyade bunu bir vazife olarak yerine getirmişlerdir. Kendisine soracağı soru sebebiyle utanan bir sahabiye Hz. Âişe: *"Utanma sor, ben seni doğuran annen gibiyim."* diyerek aralarındaki mahremiyet sınırlarını belli etmiştir. Ve bu kimsenin sorusuna Hz. Peygamber'in yaşantısından misal vererek müşkülünü gidermiştir.⁹⁵⁸ Hz. Âişe, erkeklerin bilmeleri gereken konuları da hanımları aracılığı ile onlara iletmiştir. Bir defasında Âişe, yanına gelen Basralı bir kadına tuvalette su ile temizlenmelerini söylemiş ve: *"Kocalarınıza da tuvalette su ile temizlenmeleri gerektiğini söyleyin. Ben bunu söylemekten hayâ ediyorum ama bilsinler ki Hz. Peygamber'de su ile temizlenirdi."* demiştir.⁹⁵⁹

Hz. Peygamber, Hz. Âişe'nin kolları arasında son nefesini alıp verirken:⁹⁶⁰ *"Peygamber'in kabirlerini secde yeri edinenleri Allah kahretsin!"*,⁹⁶¹ *"Allah hakkında hüsn-ü zan sahibi olun, hiç kimse Allah'a hüsn-ü zan beslemeden ölmemelidir."*,⁹⁶² demiştir. Hz. Âişe: *"Resûlullah vefat etmeden evvel elimi göğsüne yaslayarak şöyle dua ettim: "Ya Rabb'im! Gerçek tabip sensin, bu hastalığı gider." Şeklinde dua edince Resûlullah da: "Allah'im! Beni bağışla, bana rahmet et, beni Refîk'i Â'lâ'ya ulaştır." buyurdu."*⁹⁶³ demiştir. Hz. Peygamber, Allah'tan af ve bağışlanma dileyerek Rabb'ine kavuşmayı istemiştir. -Tabiri caizse- sekerât halindeki bir kimsenin yapması gereken duayı ve istiğfârı Hz. Peygamber, son anında göstermiştir. Bu durumdayken yaptığı sünneti ve söylediği hadisleri Hz. Âişe vesilesiyle de ümmetine intikal etmiştir. Hz. Âişe, hac ibadeti esnasında Hz. Peygamber'in *"Leybbeyk allahümme lebbeyk, lebbeyk lâ şerike leke lebbeyk, inne'l-*

⁹⁵⁷ Mehmet Eren, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 44, S. 1, (2003): 83-110.

⁹⁵⁸ Müslim, "Hayz", 88.

⁹⁵⁹ Tirmizî, "Tahâret", 15.

⁹⁶⁰ Buhârî, "Cenâiz", 96.

⁹⁶¹ Buhârî, "Cenâiz", 62.

⁹⁶² Müslim, "Cennet", 81, 82.

⁹⁶³ Buhârî, "Merdâ", 19.

hamde ve'n-ni'mete lek."⁹⁶⁴ şeklinde telbiye getirdiğini de nakletmiştir. Hz. Peygamber'in rükû ve secdelerde ettiği duaları yie Hz. Âişe vasıtasıyla öğrenilmektedir.⁹⁶⁵ Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in namazdayken henüz selam vermeden önce deccalin fitnesinden Allah'a sığınırım diye dua ettiğini aktarmıştır.⁹⁶⁶

Bir kadın kızının saçlarının döküldüğünü ve Hz. Peygamber'den saç ekletmesi için kızına izin vermesini istediği ancak Hz. Peygamber'in buna müsaade etmediği Hz. Âişe ve kız kardeşi Esmâ vesilesiyle aktarılmıştır.⁹⁶⁷ Hz. Âişe ve kız kardeşinin şahit oldukları bir hâdiseyi aktarmaları ile bir hüküm anlaşılmış olup Hz. Peygamber'in saç ekletmeyi men ettiği öğrenilmektedir. Günümüzde de karşılaşılan bir durum olan saç ekletme hususunda Hz. Peygamber'in tavrını bilmek, bu uygulamayı yapacak kimselere yol göstermektedir.

Hz. Âişe'nin rivayetiyle ulaşılan hâdis de Hz. Peygamber sabah namazından sonra eve geldiğinde yiyecek bir şey olup olmadığını sorup, yiyecek bir şey yoksa "*O halde bende (nâfile) oruç tutarım*" buyurmuştur. Bir gün sabah namazından sonra eve geldiğinde yiyecek bir şey olup olmadığını sormuş, kendilerine hediye olarak gönderilen tirit yemeğinin bulunduğunu söylemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "*Halbuki sabah olduğunda oruç tutmayı istiyordum.*" diyerek o yemekten yemiştir.⁹⁶⁸

Başka bir rivayette Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in bir miktar buğday aldığı Yahudiye ücretini daha sonra ödemek kaydıyla zırhını rehin olarak bıraktığını aktarmaktadır.⁹⁶⁹ Böylelikle Hz. Peygamber'in yiyecek alışverişinde vadeli ödeme yaptığı anlaşılmaktadır. Hz. Âişe'nin rivayetiyle Hz. Peygamber'in hadisinin nakline vesile olduğu bir diğer hadise de Mahzûmoğullarından bir kadın hırsızlık yapmıştır. Kadının affedilip elinin kesilmemesi için insanlar Hz. Peygamber'le konuşmak üzere Üsâme b. Zeyd'i göndermişlerdir. Ancak Hz. Peygamber, Üsâme'ye ve diğer insanlara: "*Sizden öncekileri helâk olmaya götüren şey; aralarında şerefli kabul ettikleri kimseleri cezalandırmaz, zayıf kabul ettiklerini cezalandırırlardı. Allah'a yemin olsun ki eğer bu kimse Muhammed'in kızı Fatıma olsaydı yine aynısını uygular elini keserdim.*"⁹⁷⁰ buyurmuştur.

⁹⁶⁴ Buhârî, "Hac", 26.

⁹⁶⁵ Buhârî, "Ezân", 123, 139.

⁹⁶⁶ Buhârî, "Ezân", 149.

⁹⁶⁷ Buhârî, "Libâs", 83, "Nikâh", 94.

⁹⁶⁸ Müslim, "Sıyâm", 32.

⁹⁶⁹ Buhârî, "Büyü", 88.

⁹⁷⁰ Buhârî, "Ehâdisu'l-Enbiyâ", 54.

Hiz. ÂiŖe, Hiz. Peygamber'in yanına gelen bir bedevînin ona: “*Siz çocuklarınızı öpüyor musunuz? Biz onları öpmüyoruz*” demesi üzerine: “*Allah sizin kalbinizden merhameti söküp attıysa ben ne yapabilirim ki?*” şeklinde cevap verdiğini bildirmektedir.⁹⁷¹

Hiz. Peygamber'in ruhunu teslim ederken ki durumu, uygulamaları, ibadetleri gibi hususlara verdiğimiz birkaç örnek, Hiz. Peygamber'in hayatından değişik alanlarda onun davranış ve tutumunun eşleri vasıtasıyla rivayet edildiğini göstermektedir. Hiz. Peygamber'den hadis rivayetinde eşleri içinde ÂiŖe ve Ümmü Seleme'nin payı diğerlerinden fazla olmuştur.⁹⁷² Hiz. Hatice, Zeyneb bt. Huzeyme ve Reyhâne'den rivayetlere ise rastlanılamamaktadır.

Vahyin indiriliş sürecinde yaşıadığı zaman zarfında, Hiz. Peygamber'e maddi ve manevi destek sağlayan Hiz. Hatice, başta kendi çevresi ve akrabaları olmak üzere birçok insanın İslâm'ı kabul etmesine vesile olmuştur.⁹⁷³ Hiz. Peygamber'in İslâm'ı yayma vazifesinde ilk ve zor zamanlarında onun yanında yer almakla, cihana dağılan ve kıyamete kadar yayılmaya devam edecek olan dine giren Müslümanların imân etmesinde payı olduğu söylenebilir.

Hiz. Sevede, İslâm'ın ilk yıllarından beri Resûlullah'ın yakın çevresinde yaşıayıp onunla on üç sene evli kalmış olup ondan beş hadis rivayet etmiştir.⁹⁷⁴ Bunlardan biri Buhârî ve Müslim'in *Sahih*lerinde yer alan ortak rivayettir.⁹⁷⁵ Sevede bt. Zem'a'dan Ebû Hureyre, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr gibi sahâbiler ve Atâ b. Yesâr gibi bazı tabiîler rivayetlerde bulunmuşlardır.⁹⁷⁶

Hiz. ÂiŖe sahip olduğu kuvvetli hafızası sayesinde Hiz. Peygamber'in birçok hadis ve sünnetini sonraki nesillere ulaştırmaya vesile olmuştur. O, Hiz. Peygamber'den binden fazla hadis rivayetinde bulunan “*muksirûn*”⁹⁷⁷ olarak adlandırılan meşhur yedi sahabî arasında yer

⁹⁷¹ Buhârî, “Edeb”, 18.

⁹⁷² İbn Hazm bu sayıyı; Sevede'den 5, ÂiŖe'den 2210, Hafsa'dan 60, Zeyneb bt. Cahş'dan 11, Ümmü Seleme'den 378, Ümmü Habîbe'den 65, Meymûne'den 76 ve Cüveyriye'den 7 hadis olarak belirtmiştir. Âl Selmân, *İnâyetü'n-Nisâ Bi'l-Hadisî'n-Nebevî*, (Mısır: 2003), 57-58. Zehebî, Safiyye bt. Huyey'den on altı hadis rivayet edildiğini ifade etmiştir. Zehebî, *Siyer*, 2/238.

⁹⁷³ Hiz. Hatice'nin, Hiz. Peygamber'e hediye ettiği Zeyd ilk Müslümanlar arasında yer almaktadır. Habeşistan hicretinde bulunan Esved b. Nevfel, Amr b. Umeyye, Hâlid b. Nizâm gibi isimlerle Zübeyr b. Avvâm'ın İslâm'a girmesinde Hiz. Hatice'nin etkisi bulunmaktadır. Zübeyrî, *Kitâbu Nesebî Kureyş*, 230-235. Çevresindeki köle ve câriyelerin İslâm'a girmesinde Hatice'nin zenginliğinin de önemli olduğu belirtilmektedir. Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 151-152.

⁹⁷⁴ İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 289.

⁹⁷⁵ Zehebî, *Siyer*, 2/269.

⁹⁷⁶ Uraler, “Sevede”, *DİA*, 36/585.

⁹⁷⁷ Cemal Ağırman, “Muksirûn”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, Ankara 2020, 31/533. Bu yedi sahabî; Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Hiz. ÂiŖe, Abdullah b. Abbâs, Câbir b. Abdullah, Ebû Saîd el-Hudrî'dir.

almıştır. Hz. Peygamber'den 2210 hadis rivayet etmiştir.⁹⁷⁸ Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde geçen 297 tane hadisin 174'ü her iki eserde yer almakta, elli dört tanesi yalnız Buhârî de, altmış dokuzu da yalnız Müslim'de yer almaktadır.⁹⁷⁹ Hz. Âişe'den hadis nakledenlerin sayısının iki yüzden fazla olduğu belirtilmektedir.⁹⁸⁰ Özellikle Hz. Peygamber'in hususî hayatına dair rivayetlerin çoğunun Hz. Âişe'den aktarıldığı ifade edilmiştir.⁹⁸¹ Bunların muhteviyatı Hz. Peygamber'in Peygamberliği, aile hayat, yaşantısı, savaşları, ahlakı, Veda Haccı ve vefatı olarak onun hakkında nakledilmiştir.⁹⁸²

Hz. Âişe, naklettiği hadislerin çoğunu bizzat Hz. Peygamber'den rivayet etmiş, bunun dışında babası Hz. Ebû Bekr'den, Hz. Ömer'den, Hz. Fatîma'dan, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Hamza b. Amr el-Eslemî'den ve Cüdâme b. Vehb el-Esedîyye'den almıştır.⁹⁸³ Kendisinden de yeğenleri başta olmak üzere iki yüz kadar sahabî rivayette bulunmuştur.⁹⁸⁴ Hz. Âişe'den rivayette bulunanlar hanımlardan başta kardeşi Abdurrahman'ın kızları Hafsa, Esmâ ve Âişe bt. Talha ile Hasan Basrî'nin annesi Hayre Amre bt. Abdurrahman'dır.⁹⁸⁵ Hz. Âişe'den rivayette bulunan yüzlerce kadın ve erkek talebeleri içerisinde erkek sahabîlerden; Amr b. el-Âs, Ebû Musâ el-Eş 'ârî, Ebû Hureyre, Abdullah b. Abbâs, tabiûndan Alkame b. Kays, Abdullah b. Şeddâd, Ebû Vâil, Atâ b. Ebû Rebâh gibi isimler örnek verilebilmektedir.⁹⁸⁶ Hz. Âişe'nin yetiştirdiği talebeler içerisinde de birçok kadın bulunmuş, bunlardan bazıları Ümmü Külsüm bt. Ebî Bekir, Safiyye bt. Şeybe, Büheyye, Zeyneb bt. Ebû Seleme gibi isimler zikredilmiştir.⁹⁸⁷ Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in:

“Allah'ım! tembellikten, düşkünlükten, gınahtan, borçtan, kabir azabından, cehennemden fitne ve azabından, zenginlik fitnesinin şerrinden, fakirlik fitnesinden, Mesih-Deccal fitnesinden sana sığınırım. Hatalarımı soğuk kar sularıyla yıka. Bembeyaz elbiseler nasıl kirlerden arınıyorsa sen de benim kalbimi hatalardan öylece arındır. Benimle hatalarımın arasını doğu ile batı arası gibi yap.”⁹⁸⁸ şeklinde dua ettiğini aktarmıştır.

Hz. Hafsa, Hz. Peygamber'den 60 hadis rivayette bulunmuştur. Bunlardan dördü hem *Sahîhayn*'da geçmekte olup altısı sadece *Sahîh-i Müslim*'de, kırk dördü Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almıştır.⁹⁸⁹ Hz. Hafsa'dan kardeşi Abdullah b. Ömer başta olmak üzere yeğenleri Hamza b. Abdullah, Hârise b. Vehb, Abdullah b. Safvan rivayetlerde

⁹⁷⁸ Zehebî, *Siyer*, 2/138.

⁹⁷⁹ Fayda, “Âişe”, *DİA*, 2/204.

⁹⁸⁰ Erul, “Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Âişe”, 110-111.

⁹⁸¹ Annemarie Schimmel, *Ruhum Bir Kadındır*, çev. Ömer Enis Akbulut (İstanbul: İz Yayınları, 1999), 14.

⁹⁸² Fayda, “Âişe”, *DİA*, 2/204.

⁹⁸³ İbn Hacer, *Tezhibü't-Tezhib*, 6/604; Nevzat Aşık, *Hz. Âişe'nin Hadisçiliği* (İzmir: Öğrenci Basımevi, 1987), 3.

⁹⁸⁴ Fayda, “Âişe”, *DİA*, 2/204.

⁹⁸⁵ Uslan, “Hz. Âişe'nin Bayan Öğrencileri”, 8-9.

⁹⁸⁶ Aşık, *Hz. Âişe'nin Hadisçiliği*, 32.

⁹⁸⁷ Aşık, *Hz. Âişe'nin Hadisçiliği*, 31; Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 144.

⁹⁸⁸ Buhârî, “Dua”, 39.

⁹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/283-288.

bulunmuşlardır. “*Müezzinin sabah ezanını okuyup susunca Hz. Peygamber kısa iki rekât namaz kılar.*”⁹⁹⁰ hâdisi bunlardan biridir. Hz. Hafsa’nın Hz. Peygamber’den rivayetinde: “*Onu (Zeyneb’i) tek sayıda yıkayın*”, “*Üç, beş veya yedi defa yıkayın*”, “*Sağ tarafından ve abdest azalarından başlayarak yıkayın*” demiştir.⁹⁹¹

Hz. Hafsa, Hz. Peygamber’e olan yakınlığı vesilesiyle birçok sahâbinin görüp duyma fırsatı bulamadığı Hz. Peygamber’in söz ve davranışlarına şâhit olmuş, bunların Müslümanlara ulaşmasına vesile olmuştur. Hz. Peygamber’in Zilhicce ayının on günü oruç tuttuğu ile alakalı olarak eşlerinden Hz. Âişe: “*Ben Hz. Peygamber’in Zilhicce’nin on günü oruç tuttuğunu asla görmedim.*” demesine karşılık Hz. Hafsa: “*Hz. Peygamber dört şeyi asla terk etmemiştir, bunlar: Aşûra orucu, Zilhicce’nin on gün orucu, her ay üç gün orucu ve sabah namazının iki rekât sünnetidir.*” demiştir.⁹⁹²

Hz. Peygamber’in eşi ve aynı zamanda halasının kızı olan Zeyneb bt. Cahş’ın hadis kaynaklarında yirmi kadar rivayeti bulunmaktadır.⁹⁹³ Bunlardan birisi Hz. Peygamber’e: “*Lâ İlâhe İllallah, yaklaşmış olan bir şerden dolayı Arapların vay haline! Bugün Ye’cüc ve Me’cüc seddinden şunun gibi bir sed açıldı.*” diyerek başparmağı ile işaret parmağını birleştirerek bir halka yapmıştır. Devamında: “*Ey Allah’ın Resulü! Salih kimseler aramızda varken helâk edilir miyiz?*” dedi. O da: “*Fısk ve günahkârlık çoğalırsa evet*” cevabını verdi.”⁹⁹⁴ buyrulmaktadır.

Ümmü Seleme, Hz. Peygamber’den 378 hadis rivayetinde bulunmuştur.⁹⁹⁵ Hz. Âişe’den sonra Hz. Peygamber’den en çok hadis rivayet eden hanımı olmuş, bu sebeple kendisine “*Ashâbu’l-miîn*”⁹⁹⁶ denilmiştir. Sahâbeden başta kendi çocukları ve tabiînden birçok kimse kendisinden rivâyetlerde bulunmuştur.⁹⁹⁷ Ümmü Seleme’den nakledilen rivayetler sahîh kaynaklarda yer almaktadır. Bunlardan on üçü *Sahîhayn*’da, üçü *Sahîh-i Buhârî*’de, üçü de *Sahîh’i Müslim*’de yer almıştır.⁹⁹⁸ Hz. Peygamber kendisine danıştığında isabetli kararlar veren Ümmü Seleme, onun vefâtından sonra da Müslümanların karşılaştığı bazı sorunlarda onlara yardımcı olmuştur. İlim açısından Hz. Âişe ile en iyi anlaşılan hanım

⁹⁹⁰ Buhârî, “Ezan”, 12, “Teheccüd”, 29; Müslim, “Müsâfirîn”, 91.

⁹⁹¹ Buhârî, “Cenâiz”, 9.

⁹⁹² Muhammed b. Ebû Bekr İbn Kayyım, “*Zâdü’l Mead fi Hedyi Hayru’l İbâd*”, thk. Şuayb Arnavûtî, (Beyrut: Medresetü’r-Risâle, 1407), 2/64-65.

⁹⁹³ İbn Hazm, *Cevâmi’u’s-sîre*, 12, 34, 37.

⁹⁹⁴ Buhârî, “Ehâdisu’l-Enbiyâ”, 7.

⁹⁹⁵ Zehebî, *Siyer*, 2/210.

⁹⁹⁶ 200 ile 1000 arasında hadis rivayet eden on sahabîden sayılmıştır.

⁹⁹⁷ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, 24/246-300.

⁹⁹⁸ Kandemir, “Ümmü Seleme”, *DİA*, 44/330.

olan Ümmü Seleme'nin, sahâbe içerisindeki otuz kadar Kur'ân hâfızı arasında da adı geçmektedir.⁹⁹⁹

Ümmü Seleme, ilme olan merakı sayesinde Hz. Peygamber'e sorduğu sorularla kadınların ihtilam olması,¹⁰⁰⁰ boy abdesti alırken saç örgüsünün çözülmesi gerekmediği,¹⁰⁰¹ kişinin çocukları için yaptığı harcamalardan sevap kazanması¹⁰⁰² gibi bazı önemli hususların aydınlatılmasına vesile olmuş ve kadın müctehidler arasında yerini almıştır.¹⁰⁰³ Ümmü Seleme bir rivayetinde de Hz. Peygamber'in sabah namazında et-Tûr suresini okuduğunu söyleyerek onun kıraati hakkında bilgi vermiştir.¹⁰⁰⁴ Ümmü Seleme'nin naklettiği bir hadis de:

“Ümmü Süleym gelerek Hz. Peygamber'e: “Ya Resulûllah, Allah gerçeği söylemekten haya etmez, kadın ihtilam olduğunda gusletmesi gerekli midir?” diye sordu. Hz. Peygamber ona: “su görünce” dedi. Ümmü Süleym yüzünü örterek “Ey Allah'ın Resulü hiç kadın ihtilâm olur mu?” dedi. Hz. Peygamber de: “Allah hayrını versin, peki çocuk niçin kadına benziyor (zannedersin)?” buyurdu.”¹⁰⁰⁵ demiştir.

Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'in: *“Siz anlaşmazlıklarınızı bana iletirsiniz. Bazılarınız meramını daha iyi anlatabilir (onun lehine hükmederim). Her kimin sözüne güvenerek kardeşine ait hakkı kendisine verirse, ona ateşten bir parça vermiş olurum. Sakın ha onu almasın!”¹⁰⁰⁶ buyurduğunu aktarmıştır.*

Ümmü Habîbe, Hz. Peygamber'den altmış beş hadis rivayet etmiştir.¹⁰⁰⁷ Bu hadislerden kırk üç tanesi Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almıştır.¹⁰⁰⁸ Kendisinden kardeşleri ve yeğenleri başta olmak üzere birçok sahabi rivayette bulunmuştur.¹⁰⁰⁹ Ümmü Habîbe, İslâmî ilmin öğretilmesi ve Hz. Peygamber'in mirasının sonraki nesillere aktarılması hususunda üstüne düşen görevini ifâ etmiştir. Ümmü Habîbe'nin rivayetleri aslı hadis kaynaklarında yer almış ve bazı hususlarda hüccet olarak değerlendirilmiştir.¹⁰¹⁰

Hz. Peygamber'le dört sene evli kalan Ümmü Habîbe, eşinin vefâtından sonra otuz sene daha yaşamıştır.¹⁰¹¹ Hz. Peygamber'in diğer eşleri gibi yaşları birbirinden farklı olan ve farklı zamanlarda Hz. Peygamber'e hanım olan bu eşler Allah tarafından bir vazife ile gönderilmiş, her biri kendi yetişebildiği insanlara İslâm'ı anlatmışlardır. Onlar, Hz. Peygamber'i yakından tanıyan kimseler olup onun yaşayışını, hâdiseler karşısındaki tutum

⁹⁹⁹ Kandemir, “Ümmü Seleme”, *DİA*, 44/328-330.

¹⁰⁰⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 23/263, 297.

¹⁰⁰¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 23/296.

¹⁰⁰² Buhârî, “Zekât”, 48.

¹⁰⁰³ Kandemir, “Ümmü Seleme”, *DİA*, 44/329.

¹⁰⁰⁴ Buhârî, “Ezân”, 104.

¹⁰⁰⁵ Buhârî, “İlim”, 50.

¹⁰⁰⁶ Buhârî, “Şehâdet”, 27.

¹⁰⁰⁷ Peköz, “Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Habîbe'nin Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihi'ndeki Yeri”, Yüksek Lisans Tezi, (Harran Üniversitesi, 2012), 57.

¹⁰⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/325-328.

¹⁰⁰⁹ Uraler, “Ümmü Habîbe”, *DİA*, 42/318-319.

¹⁰¹⁰ Uraler, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe ve Rivayet Ettiği Hadisler*, 119.

¹⁰¹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/100.

ve davranışlarını nakletmek sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra Ümmü Habîbe hiçbir siyasî olaya müdahil olmamış, bu konuda Hz. Peygamber'den:

*“Ben ümmetimin başına gelecek olayları gördüm. Onların bir kısmı bir kısmının kanını döker, bunun böyle olacağı Allah katında hükme bağlanmıştır. Aynı kendinden önce yaşamış olan ümmetlerde olduğu gibi. Bu sebeple Allah'tan, kıyamet gününde onlara şefaati olmayı istedim, kabul etti.”*¹⁰¹² dediğini nakletmiştir.

Ümmü Habîbe, sahip olduğu ilmi sayesinde İslâm dinini öğretmekte ve dinî bilgilerin sonraki nesillere aktarılmasında önemli hizmetleri olmuştur.¹⁰¹³ Hz. Peygamber'le bazı eşlerinden daha kısa süre evli kaldığı halde onlardan daha fazla hadis rivayetinde bulunmuştur. Hz. Âişe ve Ümmü Seleme'den sonra hadis rivayetinde üçüncü sırada yer almıştır.¹⁰¹⁴ Hz. Peygamber'le beş yıla yakın süren evliliğinde merakı dikkati ve hafızası sayesinde Hz. Peygamber'i takip etmiş ve ondan öğrendiklerini ümmetine taşımıştır.

Hz. Peygamber'in eşlerinden Cüveyriye, yedi hadis rivayet etmiş, bunlardan biri Buhârî'nin biri de Müslim'in *Sahîh*'inde yer almıştır.¹⁰¹⁵ Kendisinden rivayette bulunan İbn Abbâs, Câbir b. Abdullah, İbn Ömer gibi sahâbiler ve bazı tabiîler bulunmuştur.¹⁰¹⁶ Hz. Safiyye'den de on hadis rivayet edilmiştir.¹⁰¹⁷

Hz. Peygamber'in vefatından sonra gerçekleşen bir örnekte Hz. Meymûne'nin Hz. Peygamber'den duyduğu hadis ile bir hadiseyi aydınlatığına dair rivayet bulunmaktadır. Bu rivayette hasta bir kadın iyileştiği takdirde Beytü'l-Makdis'e gidip orada namaz kılacağını nezretmiş, iyileşince de görevini yerine getirmek için hazırlanmaya başlamıştır. Meymûne bunu işitince kadına: *“Evinde otur da yemeğini ye! Ben Hz. Peygamber'in 'Kâbe nüstesna benim mescidimde kılınan namaz diğerlerinden faziletlidir' dediğini işittim.”*¹⁰¹⁸ diyerek kadına bu görev için oraya gitmesine gerek olmadığını ve Mescid-i Nebî hakkında Hz. Peygamber'in ifadesini belirtmiştir.

Hz. Peygamber'in eşlerine karşı uyguladığı durumlar, yine onun zevceleri vasıtasıyla ümmete bildirilmiştir. İbadet, ahlâk, inanç ve ahkâm esaslarının yayılmasında Hz. Peygamber'in eşlerinin katkısı olmuştur. Hz. Peygamber'in her bir eşi bu vazifede belli bir pay sahibi olmuştur.

¹⁰¹² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 45/399-400.

¹⁰¹³ Algül, *İslâm Tarihi*, 2/117.

¹⁰¹⁴ Uraler, *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe ve Rivayet Ettiği Hadisler*, 16.

¹⁰¹⁵ Savaş, “Cüveyriye bt. Hâris”, *DİA*, 8/146.

¹⁰¹⁶ Savaş, “Cüveyriye bt. Hâris”, *DİA*, 8/146.

¹⁰¹⁷ Uraler, “Safiyye”, *DİA*, 35/475.

¹⁰¹⁸ Müslim, “Hac”, 510.

Hız. Meymûne, yeğenleri İbn Abbâs ve Hâlid b. Velid'in yetişmesine katkı sağlamış,¹⁰¹⁹ onlar başta olmak üzere birçok kimseye hadis rivayetinde bulunmuştur. Hız. Meymûne, kendisinden çok sayıda hadis rivayet edilmiş olup bu rivayetleri sahîh kaynaklarda yerini bulmuştur. Tebliğ edilen mesajların ulaşmayan kimselere ulaşmasına ve bu denli yayılmasına vesile olma şerefine nail olmuştur. Ayrıca Meymûne'nin yeğeni Abdullah İbn Abbâs'ın gelip yanlarında kalması vasıtasıyla Hız. Peygamber'in gece namazı kılışı ve imama uyan kimseyi imamın sağ tarafına geçirmesi gibi hadislerin nakline vesile olmuştur.¹⁰²⁰

Hız. Meymûne, Hız. Peygamber'den 76 hadis rivayet etmiştir. Bu hadislerden yedisi *Sahîhayn*'da yer almakta, bir tanesi yalnız *Sahîh-i Buhârî*'de beş tanesi de yalnız *Sahîh-i Müslîm*'de bulunmaktadır. Rivayetlerinden altmışı da Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almaktadır.¹⁰²¹ Böylece bir hanımı daha Hız. Peygamber'in beşerî ve nebevî yaşantısına şahitlik yapmıştır.

Hız. Peygamber'le evli bulunan Meymûne'yi bazı zamanlar ziyarete gelen on yaşlarında bulunan yeğeni Abdullah İbn Abbas, Hız. Peygamber'in fillerini daha yakından takip etmiş ve ondan 1660 hadis rivayet etmiştir.¹⁰²² Meymûne'nin İbn Abbas'ın, Hız. Peygamber'i tanınması, taklid etmesi, ondan birçok şey öğrenmesi ve hadis rivayetinde bulunmasına vesile olduğu söylenebilir. İbn Abbas ki Hız. Peygamber'den en çok hadis rivayet eden sahâbilerdendir.¹⁰²³ Hız. Peygamber'in gece ibadetini nasıl yaptığını görmek için kendisini uyandırmasını teyzesinden istemiştir ve bu husustaki tespitlerini rivayetlerinde ümmete aktarmıştır.¹⁰²⁴ Meymûne'den hadis rivayetinde bulunan yeğenleri Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Hâd, Yezîd b. Esam ve azâtlıları Süleym b. Yesâr, Atâ b. Yesâr, Küreyb gibi başka sahâbiler de bulunmaktadır.¹⁰²⁵

2.6. ÖRNEK VASIFLARIYLA DAVETE KATKI SAĞLAMALARI

Hız. Peygamber eşleri ile müşterek bir hayat yaşamış olup onun İslâm'a davetinde eşleri, bulundukları konuma yakışır şekilde tutum sergilemişlerdir. Yüce Allah'ın kendilerinden Ümmehâtu'l-mü'minîn¹⁰²⁶ olarak bahsettiği bu eşler, peygamber hanımı

¹⁰¹⁹ İmam-ı Nevevî, *Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, çev. M. Yaşar Kandemir vd. (İstanbul: Erkâm Yayınları, 2020), 2/443.

¹⁰²⁰ Buhârî, "Ezân", 57, 58, 59.

¹⁰²¹ Kandemir, "Meymûne", *DİA*, 29/507.

¹⁰²² Kandemir, *Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 1/131.

¹⁰²³ Kandemir, *Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 2/443.

¹⁰²⁴ Müslim, "Müşâfirîn", 181, 182, 185-195.

¹⁰²⁵ Kandemir, "Meymûne", *DİA*, 29/506-507.

¹⁰²⁶ Ahzâb, 33:6.

olmaları suretiyle davet sürecinde yeri geldiğinde fedakârlıkları, hayırsever olmaları, mütevazilikleri, takvaları gibi hususiyetleriyle misal olmuşlardır. Bu kısımda Hz. Peygamber'in tebliği sürecinde kendi şahsiyetleri ile olgunluklarını ortaya koyan eşlerinin örneklikleriyle sergiledikleri vasıflarını incelemek istiyoruz.

2.6.1. Fedakârlıkları

Peygamberlik görevi verilen Hz. Peygamber'e iman eden ilk Müslüman olması¹⁰²⁷ ve ilk anından itibaren tüm varlığı ile onu desteklemesi, Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'in hayatındaki yerinin önemini ortaya koymaktadır. Hatta peygamberlik görevi öncesinde bile Hz. Peygamber'in Hira mağarasında Allah'ı tefekkürle geçirdiği günlerde eşi Hz. Hatice onu anlayışla karşılamış ve her daim onunla ilgilenmiştir.¹⁰²⁸ Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in uzlet hayatına çekilerek, ruhî gelişmelerine destek olmuştur.¹⁰²⁹ Hz. Peygamber'in ilk defa imam olduğu namaza cemaat olan kişinin Hz. Hatice olduğu belirtilmiştir.¹⁰³⁰ İslâmiyet'in ilk günlerinde sadece üç Müslümanın bulunduğu zamanda Hz. Peygamber ve Hz. Ali ile birlikte Kâbe civarında bazen de evinde ibadet etmiştir.¹⁰³¹ Hz. Hatice, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber'i tüm varlığı ile desteklerken ona ilk iman eden, onunla ilk defa namaz kılan mü'min ünvanını da kaçırmamaktadır. İbadetini yaparken dahi eşinin arkasında durmuş ve onu yalnız bırakmamıştır. Hz. Hatice, Hz. Peygamber'e olan desteğiyle herkesin önüne geçmiştir.¹⁰³²

Hz. Hatice, nübüvvetin ilk günlerinde olduğu gibi ömrü sona erinceye kadarda hep eşi Hz. Peygamber'in yanında bulunmuş, onunla birlikte her türlü cefaya katlanmıştır. Müslümanlara boykot uygulanırken müşrikler Hz. Hatice'yi konağına dönmesi için ikna etmeye çalışmış ancak bunda başarılı olamamışlardır.¹⁰³³ Hz. Hatice, içerisinde yaşadığı rahatlığı ve servetini Allah ve Rasûlü'nün yolunda harcamıştır. Müslümanlara uygulanan ve üç yıl süren¹⁰³⁴ boykot süresince Hz. Hatice eşi Hz. Peygamber'den ayrılmamış, onunla birlikte yaşadığı tüm sıkıntılara göğüs germiştir. Müşriklerin verdikleri sıkıntılara ve tepkilerine karşı her şeyi göze alarak Hz. Peygamber'in yanında durmuş, onu yalnız

¹⁰²⁷ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/274; Zehebî, *Siyer*, 1/72.

¹⁰²⁸ Buhârî, "Tefsîr", 96/1.

¹⁰²⁹ Sabuncu, "Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği", 43.

¹⁰³⁰ Makrizî, *İmtau'l-Esmâ*, 1/32. Hz. Peygamber, Hz. Hatice'yi de yanına alarak Cebrail'den (a.s) öğrendiği şekliyle abdest alıp iki rekât namaz kılmışlardır. İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/82.

¹⁰³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/209-210.

¹⁰³² Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 64.

¹⁰³³ Daha geniş bilgi için bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/238.

¹⁰³⁴ Zürkânî, *Şerh*, 2/38.

bırakmamıştır. Bu sebeplerle Hatice'nin, Hz. Peygamber ve daveti için göstermiş olduğu fedakârlıkları oldukça önem arz etmektedir.

H. Peygamber'in, H. Hatice'nin vefatından sonra H. Sevde ile evlenmesinin sebebi onun inancında sebat ederek türlü sıkıntılara katlanması, imanı konusunda yaptığı fedakârlık ve vefakârlıktan dolayı onu onurlandırmak istemesi olduğu belirtilmektedir.¹⁰³⁵ Sevde ve eşi hakkındaki rivayetlerde Sevde'nin eşi Sekrân b. Amr ile birlikte Habeşistan'a hicret ettikleri, hicret dönüşü Mekke'de eşinin hastalanarak vefat ettiği ifade edilmiştir.¹⁰³⁶ Başka bir rivayette Habeşistan'da iken Sevde'nin eşi Sekrân'ın irtidat ettiği, eşini de dönmesi için zorladığı belirtilmiştir.¹⁰³⁷ Dolayısıyla dul kalan Sevde'nin Habeşistan'a dönerek müşrik olan babası ve kardeşi ile yaşamak zorunda kalmasını işiten H. Peygamber, yaşadığı sıkıntılarını onunla evlenerek hafifletmek istemiştir.¹⁰³⁸

H. Sevde'nin imânı uğruna verdiği mücadelesinde gerek eşiyle gerek eşinin vefatından sonra olsun, H. Peygamber'le evlenmek gibi bir niyeti olmamıştır.¹⁰³⁹ İnancına kuvvetle bağlanmış ve cefa çekmiş bu hanımı müşriklerin eziyetinden kurtarmak için H. Peygamber nikâhı altına almıştır. H. Sevde, H. Peygamber'in Medine'ye hicret edip ailesine bir hane yaptırana kadar ki süre boyunca H. Peygamber'in kızları Ümmü Gülsüm ve Fâtıma ile yedi ay kadar Mekke'de kalarak fedakârlıkta bulunmuştur.¹⁰⁴⁰

H. Peygamber'in eşlerinden Hafsa, İslâm'a girmesiyle birlikte¹⁰⁴¹ Mekke'de yaşayan Müslümanların maruz kaldığı baskı ve eziyetler sonucu yurdundan göç etmek zorunda kalmıştır. H. Hafsa'nın ve ilk eşi Huneys b. Huzâfe, Habeşistan'a hicret etmiş olan ilk Müslümanlardandır.¹⁰⁴² H. Hafsa, eşiyle birlikte Medine'ye de hicret etmiş,¹⁰⁴³ sonrasında Bedir Gazvesine katılan Huneys, dönüş yolunda hastalanarak Medine'de vefât etmiştir.¹⁰⁴⁴ Müşriklerin zulüm ve baskıları sonucu Medine'ye hicret eden Müslümanların

¹⁰³⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/677.

¹⁰³⁶ İbn İshâk, *Siyer*, 316.

¹⁰³⁷ İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, 134; Belâzürî, *Ensâb*, 1/252.

¹⁰³⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/268.

¹⁰³⁹ H. Sevde rüyasında H. Peygamber'in kendisinin boğazına bastırıldığını görmüş, rüyasını eşi Sekrân b. Amr'a anlatmıştır. Sekrân b. Amr rüyayı yorumladığında Sevde'ye, kendisinin öleceğini Sevde'nin ise Resûlullah'la evleneceğini söylemiştir. Bunu duyan Sevde eşine "Allah saklasın!" demiştir. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/45; Belâzürî, *Ensâb*, 1/407. Eğer baştan beri Peygamber'le evlenme fikri olsaydı gördüğü bu rüyanın tabirine sevinmesi gerekirdi.

¹⁰⁴⁰ Uraler, "Sevde", *DİA*, 36/584.

¹⁰⁴¹ Ateş, "H. Peygamber'in Hanımlarından Hafsa'nın Hayatı ve Kişiliği", 7-8.

¹⁰⁴² Mahmud Esad, *İslâm Tarihi*, sad. Ahmet Lütfi Kazancı-Osman Kazancı (İstanbul: Marifet Yayınları, 1983), 436.

¹⁰⁴³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 2/345.

¹⁰⁴⁴ Buhârî, "Megâzi", 13. Başka bir rivayette Huneys, Bedir ve Uhud Savaşlarına katılmış ancak Uhud Savaşı'nda aldığı yara ile öldüğü bildirilmiştir. Esad, *İslâm Tarihi*, 436; Canan, *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, 13/491.

arasında babası Hz. Ömer, ilk eşi Huneys ve diğer akrabalarının da içinde bulunduğu toplulukla beraber Hz. Hafsa da İslâm uğruna maddi ve manevi zorluklara göğüs germiştir.

Mahzumoğulları kabilesinden olan Ümmü Seleme ve eşi Ebû Seleme, Mekkeli müşriklerin baskısı sebebiyle Müslümanlarla birlikte yurtlarını bırakıp Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Nübüvvetin beşinci senesinde¹⁰⁴⁵ ilk hicret eden on bir erkek, dört kadın arasında bulunmuştur.¹⁰⁴⁶ Hz. Peygamber, tebliğ ettiği dine girerek ona güvenen ve inanan bu kimselerin eziyet ve baskılardan kurtulmaları sebebiyle Habeşistan'a hicret etmelerini istemiştir. Onun tavsiyesini emir olarak addedip, tüm hayatlarını ve düzenlerini değiştirerek herşeylerini geride bırakıp Habeşistan'a gitmişlerdir. Hz. Peygamber'in yanında bulunan ilk Müslümanlar olarak onunla birlikte en zorlu yolları geçmiş, Müslümanlar içinde en kıymetli yerlerini almışlardır.

Ümmü Seleme, İslâm'ı kabul ederek başlayan yolculuğunda eşi ile birlikte iki defa Habeşistan'a hicret etmiş, ardından asılsız bir haber ile yeniden Mekke'ye dönmüştür. Ancak bu çift yeniden diğer Müslümanlar gibi zulüm ve baskılara maruz kalınca Medine'ye hicret ederek inançlarını rahatça yaşamak istemişler fakat müşrik akrabaları tarafından engellenmişlerdir. Akrabaları Ümmü Seleme'yi eşinden ayırıp, emzikteki çocuğunun kolunu kırarak derecede çekiştirerek¹⁰⁴⁷ kargaşa çıkartıp anneyi oğlundan ayırmışlardır.¹⁰⁴⁸ Ümmü Seleme olayı şöyle anlatmıştır:

“Ebû Seleme hicret etmeye karar vererek deveyi hazırladı. Ben ve oğlum bindik, deveyi sürdük. Ancak mahzumoğullarından bazıları gelip “Hadi sen gidiyorsun ama şu arkadaşını götürmene müsaade etmeyeceğiz.” deyip devenin yularını çekip aldılar. Bu durumu gören Abdülesedoğulları da “Eğer adamımızdan Ebû Seleme'yi alırsanız, bizde oğlumuzu (Seleme'yi) size bırakmayacağız.” dediler. Oğlumu çekiştirmeye başladılar ve çocuğumu çekip aldılar. Kocamı beni ve çocuğumu birimizden ayırdılar. Her sabah Ebtah'a oturup akşama kadar ağlıyordum ki bu hâl bir yıl civarında devam etti.”¹⁰⁴⁹ diyerek yaşadıkları sıkıntılı günlerini ve kendilerine yapılan eziyeti anlatmıştır.

Ümmü Seleme, kendilerine bu zulmü yapan akrabalarına hergün Kâbe'nin avlusunda beddua etmiştir.¹⁰⁵⁰ Bir gün yine Kâbe avlusunda beddua ederken Mahzumoğullarından bir adam bunu duymuştur. Ümmü Seleme'nin bu haline acıyan adam akrabalarına giderek Ümmü Seleme'yi bırakmalarını söylemiştir. Bunun üzerine Ümmü Seleme, çocuğunu da alarak kocasının yanına Medine'ye gidebilmiştir.¹⁰⁵¹ Ümmü Seleme çektikleri sıkıntıları

¹⁰⁴⁵ Şulul, Kronoloji, 139.

¹⁰⁴⁶ 1/322-326; İbn İshâk, Siyer, 156; İbn Hişâm, es-Sîre, Belâzürî, Ensâb, 2/62.

¹⁰⁴⁷ Hamidullah, Resûlullah Muhammed, 243.

¹⁰⁴⁸ Kazıcı, Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri, 216-17.

¹⁰⁴⁹ İbn Hişâm, es-Sîre, 1/468-469; İbnü'l Esîr, Üsdü'l-ğâbe, 7/371.

¹⁰⁵⁰ Hamidullah, Resûlullah Muhammed, 243-244.

¹⁰⁵¹ İbn Hişâm, es-Sîre, 1/468-469; İbnü'l Esîr, Üsdü'l-ğâbe, 7/372.

“İslâm’da Ebû Seleme ve ailesinin başına gelenlerin başka bir ailenin başına geldiğini bilmiyorum.”¹⁰⁵² şeklinde ifade etmiştir.

Ümmü Habîbe ilk Müslümanlar arasında yer almıştır.¹⁰⁵³ Müşrik bir toplumu İslâm ile aydınlatmaya çalışan Hz. Peygamber’in safındaki Müslümanlar gibi Ümmü Habîbe de eziyetlere maruz kalmış ve toplumu tarafından dışlanmıştır. O, İslâm uğruna hicret etmiş ve bu uğurda çilelere maruz kalmıştır.¹⁰⁵⁴ Hicret ettiği yerde Habeşistan’da eşi Ubeydullah b. Cahş irtidat ederek Hristiyanlığa girmiş ve kendisinin Hristiyan olması için baskı yapmış olsa da Ümmü Habîbe dininde sebat etmiştir.¹⁰⁵⁵ Bunun üzerine Ümmü Habîbe eşinden ayrılmıştır.¹⁰⁵⁶

Mâriye bt. Şem‘ûn, Hz. Peygamber’in diğer eşlerinden farklı olarak, onlardan farklı coğrafya ve kültüre sahip olmuştur. Hz. Peygamber’in hanımlarından hicret edenler bulunsa da onlar bir şekilde geri memleketlerine dönmüşlerdir. Ancak Mâriye, Hz. Peygamber’e hediye edilmesi sebebiyle bir daha dönmek üzere vatanından ayrılmış ve getirildiği topraklarda da vefat etmiştir. Zorlu gurbet hayatında yanında sadece kız kardeşi Sîrîn’in bulunduğu göz önünde bulundurulursa, Hz. Peygamber’in eşi Mâriye için kardeşinden başka tek yakını olduğu söylenebilir. Mâriye, hayatı boyunca farklı imtihanlar geçirmiş olsa da İslâm’la şereflendikten sonra kendini hem efendisi hem eşi olan Rasûllah’a adanmış, onun saadetini ve rızasını düşünmüştür. Cârîye olarak geldiği topraklarda fedakârlığına karşın İslâm’ı ve Hz. Peygamber’i bularak asıl hürriyetine kavuşmuştur.

2.6.2. Örnek Olmaları

Her hususta olduğu gibi aile hayatında da Hz. Peygamber insanlığa en güzel bir örnektir. Hz. Peygamber’in olgun şahsiyetiyle müşterek hayat geçiren eşleri, kendi hal ve tavırlarıyla da örneklik sunmuşlardır. Kenilerine “*ezvâc-ı tâhirât*”¹⁰⁵⁷ da denilen bu hanımların ümmet için misal olacak bazı örneklerine değinmek onları somut olarak anlamaya yardımcı olacaktır.

Hz. Peygamber ve Hz. Hatice evliliklerinde aralarındaki yaş farkına rağmen¹⁰⁵⁸ tebliğ vazifesinde, iman yolunda aynı yola baş koymuşlar ve ulvî bir birliktelik

¹⁰⁵² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/471; İbnü’l Esîr, *Üsdü’l-ğâbe*, 7/372.

¹⁰⁵³ Afzalurrahman, *Mükemmel Bir Eş Olarak Hz. Muhammed*, 223.

¹⁰⁵⁴ Sibel Ögüt, “*Hz. Peygamber Döneminde İslâm’ın Yayılmasında Kadınların Rolü*”, Yüksek Lisans Tezi, (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2013), 40.

¹⁰⁵⁵ Taberî, *Tarih*, 3/165.

¹⁰⁵⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/142.

¹⁰⁵⁷ Uraler, “Ümmehâtu’l-mü’minîn”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 42/306.

¹⁰⁵⁸ Hakîm b. Hizâm’ın rivayetine göre Hz. Hatice Hz. Peygamber’le evlendiğinde ondan on beş yaş büyüktür. Belâzürî, *Ensâb*, 1/108; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/82.

yaşamışlardır. İnsan fitratının da gerektirdiği gibi nikâhlarındaki bağlılıkları nefis hesabına göre değil, manevî bir muhabbetle temellendirilmiştir. Hz. Hatice, malı, mevkisi, nezaketi, fedakârlığı ile gücü yettiğince eşinin yanında yer almıştır. Günümüz Müslümanlarının da Hz. Hatice'nin evliliği süresince Hz. Peygamber'in risâlet davasında üstlendiği vazifesinden alınacak önemli dersler bulunmaktadır.

Hz. Hatice'nin, Hz. Peygamber ile evlenirken düğün hediyesi olarak eşinin sütanesi Hz. Halime'ye kırk baş koyun hediye etmesi¹⁰⁵⁹ onun eşine verdiği değer ile onun ailesine de hürmet ettiğini göstermektedir. Henüz yuvalarının kurulma aşamasında Hz. Hatice'nin bu şekilde cömert davranarak eşinin sütannesini memnun etmesi, aynı zamanda eşinin de gönlünü aldığı anlamına gelmektedir. Günümüzde yapılan düğün süreçlerine bakıldığında huzursuzlukların ve tartışmaların ilklerinin genellikle bu aşamada yaşandığı bilinmektedir. Yeni bir yuva kurarken gönül kırmak değil gönül yapmak gerektiğini Hz. Hatice bu davranışıyla en güzel şekilde göstermektedir.

Hz. Peygamber ile Hz. Hatice'nin evli bulunduğu bir zamanda Hz. Peygamber'in sütanesi Halime onları ziyarete gelmiştir. Hz. Peygamber'in hürmetle karşıladığı sütanesi, yurtlarındaki kuraklıktan ve kıtlıktan dert yanmıştır. Hz. Peygamber bu husustan eşi Hz. Hatice'ye bahsedince Hz. Hatice Halime'ye kırk koyun ile binmek ve yüklerini taşımak üzere bir deve vermiştir.¹⁰⁶⁰ Onun bu cömertliği Hz. Peygamber'i duygulandırmıştır.

Hz. Hatice, eşine olan saygı ve muhabbetinden dolayı onun kıymet verdiği kimselere hürmet etmiş, onlara ikramlarda bulunmuştur. Hz. Peygamber'i bebekliğinde bir hafta kadar emziren Süveybe hatuna ikramlarda bulunmuş hatta onu Ebû Leheb'ten satın almak istemiş ancak Ebû Leheb onu satmamıştır.¹⁰⁶¹ Eşlerden birinin davet ettiği misafire diğerinin ikramda bulunmasının güzel bir incelik olduğunun bu hâdise ile örneği verilmiş olmaktadır. Eşlerden birinin kıymet verdiği bir şeye/bir kimseye diğerinin de kıymet vermesi, üstün bir nezaket örneği olup bunu da nazik, kibar ve nezaket sahibi Hz. Hatice'den öğrenilmiş olmaktadır.

Hz. Hatice, Hz. Peygamber'le yirmi beş yıl süren evliliğinde Allah'ı ve Rasûlü'nü memnun edecek şekilde ideal bir eş olma örneği sergilemiş, tebliğ ile görevlendirilen Hz. Peygamber'in yanında onunla birlikte sıkıntılara katlanırken evini ve çocuklarını da ihmal etmemiştir. Hz. Peygamber'in kendisi hakkında “*Zamanındaki dünya kadınlarının hayırlısı*

¹⁰⁵⁹ Dûmî, *Mü'minlerin Annesi Hz. Hatice*, 16.

¹⁰⁶⁰ Belâzürî, *Ensâb*, 1/104.

¹⁰⁶¹ Şâmî, *Peygamber Külliyyatı*, 1/322.

Meryem'dir. İslâm ümmetinin kadınlarının hayırlısı da Hatice'dir."¹⁰⁶² buyurduğu Hz. Hatice, bir yuvanın saadetli olabilmesi için bir eşe düşen tavrı en güzel biçimde göstermiştir. Hz. Peygamber ile nikâhı saadet ve bereket örneği olmuş, onlar arasındaki ülfet, bağlılık, muhabbet, sadâkat, vefâ, dostluk, Müslümanların kuracağı yuvalara bir model oluşturmuştur.

Tarıma elverişsiz bir bölge olan Mekke'de ticarî faaliyetler geçim yolu olarak ön planda bulunmaktadır. Hz. Hatice yaşadığı dönemde birçok erkekten daha üst düzeyde ticaret yapan bir hanım olarak tanınmaktadır.¹⁰⁶³ Hz. Hatice'nin dul bir hanım iken babasız olan çocuklarının geçimini kendi gayretleri ile karşıladığı ve Hz. Peygamber'le evliliğinden sonraki zamanda da ticaret yapabildiği bilinmektedir. O, Hz. Peygamber'e nübüvvet geldikten sonraki dönem de tüm birikimini İslâm yolunda harcaması ve onun gibi dul olan kadınların çocukları ve kendi geçimi için bu tarz gayret sarf edebilmesine örnek teşkil etmektedir. Kaldı ki Hz. Peygamber'in en zor zamanlarında tüm malı ile ona destek vermesi ümmetin hanımlarının kendi elde ettiği sermayesini Allah yolunda infak etmesi için yol göstermektedir. Diğer bir bakış açısıyla bakacak olursak Hz. Hatice, bir hanımın varlığını eşinden gizli tutmayarak ihtiyacı olduğu zamanda ona yardımda bulunması gibi hassas bir davranış sergilemiştir.

İslâm toplumunda kadınlar iktisadî uygulamalarını ev ekonomisine katkı sağlayarak da göstermişlerdir. Kadınlar ekmek yapması ve yemeklerini pişirmesi için evlerine hizmetçi tutmak yerine kendileri yaparak katkı sağlamayı tercih etmişlerdir. Hz. Peygamber'in eşlerinden Safiyye ve Sevde de ev ekonomisine bu şekilde katkı sağlamıştır. Onlar güzel yemek yapmalarıyla şöhret bulmuşlardır.¹⁰⁶⁴ Toplum içinde ve aile içerisinde kadınların güçlerinin yettiği ve ellerinden gelen işlerde üstlerine düşen görevi ifâ ettikleri anlaşılmaktadır. Yine Hz. Âişe'nin küçük çapta terzilik yaparak kendi iç çamaşırlarını kendisinin diktiği aktarılmaktadır.¹⁰⁶⁵ Onun, Hz. Peygamber'in eskiyen eşyalarını tamir ederek yamadığı hakkında rivayetlere rastlanılmaktadır.¹⁰⁶⁶ Bu şekilde hanımların eskiyen eşyaları yamalaması veya ufak tefek dikiş işleriyle şahsî ihtiyaçlarını gidermelerine birer örnek olmaktadır.

¹⁰⁶² Buhârî, "Enbiyâ" 45; "Menakıbi'l-Ensâr" 19; Müslim, "Fedâilu's-Sahâbe", 12.

¹⁰⁶³ İbnü'l Esîr, 7/78.

¹⁰⁶⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/278.

¹⁰⁶⁵ Savaş, *Hz. Muhammed Devrinde Kadın*, 225.

¹⁰⁶⁶ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 12/439.

Sevde, kendi zanaati olan dericilikte mahir olup kazandığı parayı ihtiyaç sahiplerine vermiştir.¹⁰⁶⁷ Hz. Sevde, Medine'ye hicreti sırasında Hz. Peygamber'in gözünü arkada bırakmamış, yaşına ve olgunluğuna yakışır şekilde kızlarına sahip çıkarak hicretin planlı bir şekilde gerçekleşmesine yardım etmiştir. Mekke'de müşriklerin arasında kalan Müslümanlar içinde Hz. Peygamber'in bıraktığı ailesine karşı hiçbir olumsuz durumun meydana gelmemesi yine Hz. Sevde'nin bu vazifeyi layıkıyla yerine getirdiğini göstermektedir.

Hz. Âişe'nin ve diğer Ümmühâtü'l-mü'minîn'in, Hz. Peygamber'e olan sevgileri ona itaat ve saygı çerçevesinde onun emirlerine uyarak daha hürmetli bir hâl almıştır. Aile ilişkilerinde hanımların eşlerine olan sevgilerini gösterme şeklinin bunun gibi saygı ve itaat dairesinde olması gerektiğine Hz. Peygamber'in hanımları birer örnek olmuşlardır. Hz. Âişe, Hz. Peygamber'le geçen kısa süreli evliliğinde,¹⁰⁶⁸ Hz. Peygamber'in kendisinde eş olarak görmeyi istediği tüm haslet ve güzellikleri taşımıştır.¹⁰⁶⁹ Hz. Âişe, Hz. Peygamber'e hangi eşinin cennete gireceğini sorması üzerine Hz. Peygamber ona “*Sende onlardansın.*” cevabını vermiştir.¹⁰⁷⁰

Müslüman anne-babanın çocuğu olarak küçük yaşından itibaren İslâm terbiyesi ile büyümüş olan Hz. Âişe, erken yaşında Hz. Peygamber'e eş olmuş, onun gözetiminde şahsiyetini ve kişiliğini olgunlaştırmıştır. Hiç çocuğu olmadığı halde hanımlara ve mü'minlerin annesi olarak erkeklere de dersler vermiş, evlâtlar yetiştirmiştir. Hz. Peygamber'in eşleri arasında Hz. Hatice'den sonra en kıymetli yerini almış, Hz. Peygamber'i memnun etmek ve sevgisini kazanabilmek için üstün çaba sarf etmiştir.

Hz. Hafsa'ya, Hz. Peygamber'in vefâtından sonra babasının vefâtıyla birlikte bir miktar mal kalmıştır. Hz. Hafsa geçimini sağlayacak kadarını alıp gerisini ihtiyaç sahiplerine dağıtmıştır. Hz. Peygamber'in Medine'de başlatmış olduğu eğitim faaliyetlerine katılarak üzerine düşen görevi yerine getirmesi de nübüvvet vazifesi ile vazifelenen eşine desteğini göstermektedir.

Hz. Peygamber'in döneminde kadınların iktisâdî faaliyetlerde yer aldıkları, ekonomiye katkı sağladıklarına rastlanmaktadır. Toplumda farklı meslekler icra eden kadınlar arasında Hz. Peygamber'in hanımları da bulunmaktadır. Bu hususta sahih kaynaklarda Zeyneb'in mescitte bulunan odacığının üst katında bir atölyesi olduğu, bu

¹⁰⁶⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/107.

¹⁰⁶⁸ Hz. Âişe: “*Resûlullah beni altı yaşında nikâhladı, dokuz yaşında ise zifafa girdi, benimle oyun oynadı ve ben on sekiz yaşındayken vefat etti.*” demiştir. Belâzürî, *Ensâb*, 2/39.

¹⁰⁶⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 562.

¹⁰⁷⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/52.

atölyede deriyi işlediğinden ve aletlerinden bahsedilmektedir.¹⁰⁷¹ Zeyneb bt. Cahş'ın elinden gelen bu mahareti ile elde ettiği kazancının hepsini ihtiyaç sahibi kimselere yardımda bulunduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁷² Bu mesleği icra eden hanımlardan biri de Ümmü Seleme olarak bildirilmektedir.¹⁰⁷³ Döneminde deri eşyaların ne denli fazla alanda kullanıldığı hesap edilirse bu mesleğin kıymeti ortaya çıkacaktır. Hz. Peygamber eşlerinin hünerlerinin olduğu alanda emeklerini ortaya koydukları, kendi ihtiyaçlarından ziyade ihtiyaç sahibi kimselerin hayatlarını idâme etmesine yardımcı olmaları elbette takdire şayandır ve bu hususta elinden iş gelen kadınlara güzel amelleri ile örnek olmaktadır.

Ömer b. Hattâb bir defasında Hz. Peygamber'in hanımlarına nasihatta bulunmak istemiştir. Ümmü Seleme ise bu niyetle yanlarına gelen Ömer'e: *"Şaşarım sana ey Ömer! Her şeye karıştığın gibi şimdi de Peygamber ve hanımlarının arasına mı giriyorsun?"* diyerek onu ikâz etmiştir.¹⁰⁷⁴ Ümmü Seleme'nin bu davranışı Hz. Ömer bile olsa karı-koca arasına kimsenin giremeyeceğini göstermektedir. Hz. Peygamber'in hanımlarından Hafsa'nın babası olduğu halde Ümmü Seleme tüm hanımları içine alarak Ömer'e bu uyarıyı yapmıştır. Buradan anlaşılan o dur ki hanımların babasının dahi eşiyle arasına girmesine müsaade yoktur. Ümmü Seleme gibi olgun bir şahsiyet, Hz. Ömer gibi olgun bir şahsiyeti bu davranışıyla kınamıştır. Bu da eşler arasındaki mahremiyetin üçüncü bir kişi tarafından bilinmesinin nâhoş olduğunu göstermektedir.

Safiyye bt. Huyey, Yahudi olan çevresinin, ailesinin ve eşinin kendisini yanlış yönlendirmesine izin vermeyerek, doğru bildiği konuda dirayetli durmuştur. Onlardan etkilenmemiş ve onların sundukları rahatı elinin tersi ile iterek Allah ve Resûlü'ne imanı seçmiştir. Ona bu olgun tavrı ve dirayetli duruşunun mükafaatı olarak Ümmü'l-mü'minîn sıfatı nasip olmuştur. Safiyye, Hz. Peygamber'in hanımı olduktan sonra Resûlullah'a sâdık bir hanım olmuştur.¹⁰⁷⁵

Safiyye hakkında, Hz. Peygamber'in diğer hanımları ile tartışmalara girip Hz. Peygamber'i bu konuda üzdüğüne dair bilgiye rastlanmamaktadır. Aksine Safiyye, vefat etmeye yakın bir zamanda yanında Hz. Âişe'yi ve Ümmü Seleme'yi çağırıp helalleştikten sonra vefat etmiştir.¹⁰⁷⁶ Bu onun yumuşak huylu ve uyumlu bir insan olduğuna işaret

¹⁰⁷¹ Buhârî, "Mezâlim", 25, "Libâs", 31.

¹⁰⁷² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/667.

¹⁰⁷³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/28.

¹⁰⁷⁴ Buhârî, "Libâs", 31, "Tefsîru'l-Kur'ân", 66/2.

¹⁰⁷⁵ Afzalurrahman, *Mükemmel Bir Eş Olarak Hz. Muhammed*, 223.

¹⁰⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/98.

etmektedir. Bu tür konularla Hz. Peygamber'i rahatsız etmek istemeyen bir hanım olduğu da anlaşılmaktadır.

Hz. Safiyye, ilk evlendikleri sırada Hz. Peygamber'le birlikte olacakları sırada Yahudilerin Hz. Peygamber'e zarar vereceği endişesi ile Hz. Peygamber'in güvenliğinden emin olamamıştır. Hz. Peygamber'le birlikte olmalarını erteleyerek daha sonra bunun sebebini izâh ettiğinde Hz. Peygamber onun bu sadakatına ve samimiyetine memnun olmuştur.¹⁰⁷⁷ Yine Hz. Safiyye'nin hayatına bakıldığında kendisi iman ile şereflediği halde Yahudi akrabaları ile bağı kesmemiş, sıla-i rahime önem vermiştir. Malından bir kısmını vefât etmeden önce gayr-i müslim akrabalarına bırakmış onlara karşı kalbindeki hoşgörüyü ve adaletini göstermiştir. Nübüvvet sürecinde başından geçen hâdiseler karşısındaki duruşu ile olması gereken mü'min tavrını ortaya koymuştur.

Hz. Safiyye'nin cariyesi Hz. Ömer'e giderek: *“Safiyye cumartesi gününü seviyor ve Yahudilerle ilişkilerini devam ettiriyor.”* diye şikâyetle bulunmuştur. Hz. Ömer bu hususta Safiyye'ye soru sorunca o şöyle cevap vermiştir: *“Cumartesi gününün yerine Allah bana Cuma gününü ihsan ettiğinden beri o günü sevmiyorum. Yahudilere gelince, onların arasında benim akrabalarım var. Bende akrabalarım ile ilişkiyi sürdürüyorum.”* demiştir.¹⁰⁷⁸ Kendisinin Yahudilere karşı yakınlık gösterip cumartesi günlerine önem verdiğini söyleyerek Halifeye şikâyetle bulunan câriyesini azâd ederek onu affetmiştir. Hz. Safiyye, kendisine iftirada bulunan cariyesine iyilikle cevap vermiş onu hür bırakarak kin tutmamıştır. Bu da onun güzel ahlâkını göstermektedir. Kendi devesi rahatsızlandığında Zeyneb bt. Cahş fazla devesini Hz. Safiyye'ye vermeyip *“Bu Yahudi'ye mi vereceğim?”*¹⁰⁷⁹ diye tepki göstermiştir. Hz. Safiyye bu gibi hâdiselerde üstün ahlâkı ile onları affetme erdemini göstermiştir.

Cüveyriye, Benî Mustalik Gazvesi'nde esir düşmeden önce kabile reisinin kızı olup¹⁰⁸⁰ evli ve güzel bir hayat yaşamaktadır. Ancak bir savaşın meydana gelmesiyle esir düşmüş ve genç yaşta dul kalmıştır. Ancak böyle bir durumda ümitsizliğe kapılmadan Sâbit b. Kays ile pazarlığını yaparak fidyesinin miktarını belirlemesini istemiş ve Hz. Peygamber'e gelerek bu konuda yardım istemiştir. Kabile reisi olan babasının elbet bir gün gelip kendini kurtaracağını düşünerek yerinde oturmamış, bu hususta elinden geleni yaparak hayır kapılarını çalmıştır. Hz. Cüveyriye'nin, evlilik için kendisine seçtiği eş, onu hayırlara

¹⁰⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/96.

¹⁰⁷⁸ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/1872.

¹⁰⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/435; İbnu'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 7/169.

¹⁰⁸⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/116.

yönelten, güzel vasıflı ve hidâyetine vesilen olan bir kimsedir. Bu açıdan bakıldığında ümmetin hanımlarına yol göstermiş olup, eş seçerken güzel ahlâk vasıflarına bakmayı, hayra yönlendiren bir kimse olması gerektiğini öğretmiştir.

2.6.3. Hayırsever Olmaları

İnsanın fitratında bulunan yardımlaşma, ihtiyaç sahiplerine yardım etme hisleri genel itibariyle dinlerin ve ahlâki öğretilerin teşvikiyle desteklenmektedir. Gerek gönüllü gerek zorunlu tutulan farklı yardımlaşma çeşitleriyle insanlar arasında bağ kurularak, toplumsal dayanışma ve barışın sağlanması amaçlanmaktadır.¹⁰⁸¹ Kur'ân'da sadaka verip yoksulu gözetenler övgüyle bahsedilmiş,¹⁰⁸² Hz. Peygamber'in de zenginlerin mallarında ihtiyaç sahiplerinin hakları olduğunu belirten birçok yönlendirmesi olmuştur.¹⁰⁸³

Hz. Peygamber'in günlük yaşantısı Kur'ânî bir hayatı olup¹⁰⁸⁴ eşleri de onun terbiyesiyle eğitim almışlardır.¹⁰⁸⁵ Hz. Peygamber'in eşlerinin uyguladıkları yardımlaşmalarına ait hayatlarından bazı kesitler rivayetlerde mevcuttur. Bunların hepsine değinmek mümkün olmamakla birlikte birkaç tanesini zikretmek konumuzun anlaşılmasına fayda sağlayacaktır.

Hz. Âişe'ye Halife tarafından içerisinde yüz bin dirhem olan bir çuval gönderilmiştir. Kendisi oruçlu olduğu bir haldeyken o parayı oturup ihtiyaç sahiplerine pay etmiş, dağıtmıştır. Akşam olduğunda geride bir dirhem bile kalmamışken hizmetlisi Ümmü Zerre, iftar vakti gelince ona ekmek ve yağ getirmiştir. Ümmü Zerre, Âişe'ye: “*Bugün dağıttıklarından bize bir dirhem et alsaydın da onunla iftar etseydik.*” demiştir. Hz. Âişe ise ona: “*Beni kınama eğer hatırlatsaydın bunu yapardım.*” diyerek cevap vermiştir.¹⁰⁸⁶ Kendisi ve evindeki hizmetlisi ekmek-yag ile iftar ederken eline geçen malı ihtiyaç sahiplerine son kuruşuna kadar dağıtmıştır. Hz. Âişe'nin elindeki malı ihtiyaç sahiplerine gönderirken nefisini hesaba katmaması dünyalığa meylinin olmadığını ve hayır konusunda sahip oldukları imkânların hepsini kullandıklarını göstermektedir.

Hz. Peygamber'in eşlerinden Zeyneb bt. Huzeyme, “*Ümmü'l-Mesâkîn*” yani fakir ve muhtaçların annesi olarak tanınmaktadır.¹⁰⁸⁷ İslâm gelmeden önce de İslâm geldikten sonra

¹⁰⁸¹ Ali Duman, “Sadaka”, *DİA*, 35/383.

¹⁰⁸² Yusuf, 12:88; Ahzâb, 33:35; Hadîd, 57:18.

¹⁰⁸³ Buhârî, “İlim”, 6; Müslim, “İmân”, 10.

¹⁰⁸⁴ Müslim, “Salatu'l-musafirîn”, 139.

¹⁰⁸⁵ Uyar, “Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt Eğitimi”, 75-120.

¹⁰⁸⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/53.

¹⁰⁸⁷ Şahyar, “Zeyneb bt. Huzeyme”, *DİA*, 44/361.

da fakirleri elinden geldiğince gözetmeye çalışmıştır. Genç yaşta vefât eden¹⁰⁸⁸ Hz. Zeyneb bt. Huzeyme kısacık ömrüne üstün ahlâkı ve yardımseverliği ile nokta koymuştur. Zeyneb bt. Huzeyme'nin vefatından sonra odası Ümmü Seleme'ye verilmiştir. Ümmü Seleme, Zeyneb hakkında: “Ümmü’l-Mesâkin’in odasında bir toprak çanak, çanağın içinde biraz arpa, bir el değirmeni ve taştan yapılmış bir çömlek buldum.”¹⁰⁸⁹ demiştir. Bu rivayetle Zeyneb bt. Huzeyme'nin mütevâzi ve sade yaşantısı hakkında bilgi verilmiştir. Vefatından sonra geriye mal varlığı bırakmamış, hayatını ihtiyaç sahiplerine yardımla geçirmiş ve Hz. Peygamber hanımları arasındaki kıymetli yerini almıştır.

Yaşlı ve olgun olan Hz. Sevede, Hz. Peygamber'in yaşları henüz küçük olan kızlarına annelik yaptığı gibi ihtiyaç sahibi kimselerle de dâima ilgilenmiştir. Hz. Sevede, varlığını Allah yolunda harcamış bir hayırseverdir. Sahip olduğu nimetleri âhirete saklamış, dünya lezzetlerine meylectenmemiştir. Îsâr sahibi olan Hz. Sevede, dünyalık bir saâdetten ziyâde ahiret saâdetine ehemmiyet vermiş, bu açıdan dünyanın birçok lezzetinden vazgeçmiştir. Muhtaç kimselere kendi el emeğiyle yapmış olduğu şeylerden hediye etmiş,¹⁰⁹⁰ Hz. Ömer hilâfetinde Hz. Peygamber'in hanımlarına tahsis edilen maaşından da sadakalar vermiş,¹⁰⁹¹ kendi payını hibe etmiştir.¹⁰⁹² Kendisine halife olan Hz. Ömer'den hediye gönderilen para için Sevede: “Hurma mıdır ki bu kadar çok göndermiş?” diyerek elindekinin hepsini fakirlere dağıtmıştır.¹⁰⁹³

Hz. Peygamber'e vefâtından sonra eşleri arasından kendisine ilk kavuşacak olanın kim olduğu sorulmuş, Hz. Peygamber de “Eli en uzun olan”¹⁰⁹⁴ şeklinde Hz. Zeyneb'e işaret etmiştir. Zeyneb bt. Cahş, kendi elleriyle çalışıp ürettiği şeylerden elde ettiği kazancını infak etmiştir. Hz. Âişe'den nakledildiğine göre: “Biz Peygamber'den sonra hangimizin evinde toplansak duvarda kollarımızı ölçerdik. Bu uygulama Zeyneb bt. Cahş'ın ölümüne kadar devam etti. O kısa boylu bir kadındı. O vefat edince Resulüllah'ın kolu uzun diyerek en çok sadaka veren dediğini anladık.” demiştir.¹⁰⁹⁵

¹⁰⁸⁸ Vefatı sırasında otuz yaşlarında olduğu belirtilmiştir. Tuğ, *Hz. Muhammed'in Evliliklerinde Kronolojik Yapı*, 203.

¹⁰⁸⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/92.

¹⁰⁹⁰ İbn Hacer, *el-Îsâbe*, 4/286.

¹⁰⁹¹ İbn Hacer, *el-Îsâbe*, 4/331.

¹⁰⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/56.

¹⁰⁹³ Zehebî, *Siyer*, 2/269.

¹⁰⁹⁴ Buhârî, “Zekât” 11.

¹⁰⁹⁵ Belâzürî, *Ensâb*, 2/61. Buhârî de Hz. Peygamber'in “eli uzun olan” tabiriyle en cömert olarak bahsedilen hanımın Hz. Sevede olduğu belirtilmektedir. Buhârî, “Zekât”, 11; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 6/121. Ancak ilk olarak ölen eşin Hz. Sevede olduğunu belirten rivayetin tarihen yanlış olduğu hususunda Buhârî eleştirilmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra ilk vefat eden eşin Sevede bt. Zem'a değil, Zeyneb bt. Cahş olduğu belirtilmiştir. Mehmed Said Hatiboğlu, “Müslüman Âlimlerin Buhârî ve Müslim'e Yönelik Eleştirileri”, *İslam Araştırmaları Dergisi* 10, S. 1-2-3 (1997): 13-15.

Zeyneb bt. Cahş hakkında Ümmü Seleme, onun Hz. Peygamber'i hayran bırakacak kadar oruç tutan, namaz kılan ve kendisi birşeyler yaparak tasaddukta bulunan becerikli bir hanım olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹⁶ Hz. Peygamber'in vefâtından sonra başka eşlerle evlenmesi yasaklanan hanımlarına Beytü'l-mâl'den belli bir pay tahsis edilmiş, Zeyneb bt. Cahş kendi hakkını tamamen ihtiyaç sahiplerine dağıtmıştır. Zeyneb bt. Cahş hakkında bir rivayette:

"Hz. Ömer, Zeyneb'e tahsis ettiği miktarı gönderdiğinde onun yanındaydım. Zeyneb: "Allah Ömer'e merhamet etsin, Hz. Peygamber'in diğer hanımlarının payları da bunun içinde mi?" diye sordu "Bunun hepsi senindir." Dediler. Zeyneb de "Sübhanallah" diyerek parayı (görmemek için) bir örtü ile örtmelerini söyledi. Zeyneb bana: "Elini sok ve bir avuç al, filancalara götür, ver." Dedi, beni akrabalarına ve yetim kimselere gönderdi. Sonunda örtünün altında bir miktar para kalınca ben Zeyneb'e: "Ey mü'minlerin annesi! Bu para da bizim de hakkımız vardır." dedim. O da: "Örtünün altında kalan da sizin olsun." Dedi. Örtünün altında seksen beş dirhem para bulduk. Ardından Zeyneb ellerini kaldırarak "Allah'ım! Artık bu yıldan sonra beni Ömer'in ihsanını almaya ulaştırma çünkü mal, bir fitne ve imtihandır." Dedi. Ömer'in bundan haberi olunca ona bin dirhem daha yolladı. Ancak Zeyneb, bu parayı da o şekilde infak etti."¹⁰⁹⁷

Zeyneb, deriden eşyalar dikip bunların gelirini Allah yolunda harcamıştır.¹⁰⁹⁸

Böylelikle Zeyneb bt. Cahş, mümin hanımların boş durmaları yerine ellerinden gelen mahareti göstererek kazanç elde edebileceklerini göstermiştir.

Hz. Âişe Zeyneb bt. Cahş vefat ettikten sonra onun hakkında: *"Hz. Peygamber, Zeyneb'i severdi. O salih, çokça namaz kılan, oruç tutan ve zanaat sahibi olup bundan kazandıklarını fakirlere sadaka veren bir hanımdı."* demiştir.¹⁰⁹⁹ Zeyneb bt. Cahş, vefat etmeden önce: *"Ben kefenimi hazırladım, Ömer bana kefen gönderirse iki kefenden birisini tasadduk edin."*¹¹⁰⁰ demiştir. Vefatına yakın bir zamanda kefenle dahi sadakasını veren bir hanım olan Zeyneb bt. Cahş, eline geçen tüm maddi imkânı Allah yolunda harcamaktan geri durmamıştır.

Hz. Peygamber Cüveyriye'nin odasına gelmiş, yiyecek bir şey olup olmadığını sormuştur. Cüveyriye ise ona: *"Ey Allah'ın Resûlü, yanımızda yiyecek bir şey yoktur. Yalnızca biraz et suyu vardı onu da sadaka olarak azatımıza vermiştim."* demiştir.¹¹⁰¹ Cüveyriye bt. Hâris hakkındaki rivayete bakıldığında onun cömert oluşu, hayırsever ve gönlü geniş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim evinde yiyecek lokması yokken olanı da sadaka niyetiyle vermek kıymetli bir davranıştır. Hz. Peygamber'in eşlerinden Safiyye bt. Huyey'in sağlığında evini sadaka olarak verdiği bildirilmiştir.¹¹⁰²

¹⁰⁹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/100.

¹⁰⁹⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 4/308.

¹⁰⁹⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/93.

¹⁰⁹⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/103.

¹¹⁰⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/110.

¹¹⁰¹ Afzalurrahman, *Sîret*, 2/188.

¹¹⁰² Uraler, "Safiyye", *DİA*, 35/474.

2.6.4. Mütevazı Olmaları

Hız. Peygamber'in kaynaklarda bahsedildiği gibi mütevazı bir hayat yaşadığı bilinmektedir. Bunun pekçok örneğine rastlanılmakta olup eşlerinin yaşadığı hayatın, onunkine eş değeri nitelikte olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hız. Peygamber ile aynı haneyi paylaşan eşlerinden gelen rivayetlerde bu yaşantının ne seviyede olduğu ortaya çıkmaktadır. Hız. Peygamber'in sabah namazından sonra eve geldiğinde yiyecek bir şey var mı diye sorup Âişe'den: "*Hayır evde yiyecek hiçbir şeyimiz yoktur.*" cevabını alması, buna örnek verilebilir.¹¹⁰³ Yine rivayetlerde Hız. Peygamber ve ailesinin Medine'ye geldikten sonra üç gün arka arkaya arpa veya buğday ekmeğinden doyasıya yiyemedikleri aktarılmaktadır.¹¹⁰⁴ Peygamber eşleri oldukları hasebiyle bu yaşantılarına isyan edip rıza göstermediklerine rastlanmadığı gibi onların ganimetler sebebiyle hayat şartlarının iyileştirilmesine karşın Hız. Peygamber'in tepkisine sebep oldukları belirtilmiştir.¹¹⁰⁵ Bu isteklerinde elbetteki aşırılığa kaçma olmamakla birlikte insanî duygularla temennide bulunmuşlardır. Hız. Peygamber'in tepkisi sonunda bundan vazgeçmişler, ahiret nimetlerini tercih etmişlerdir.¹¹⁰⁶

Mekke'de geçen sıkıntılı günlerin ardından Medine'ye hicret eden Hız. Peygamber'in düğün yapacak maddiyatının olmadığı bilinmektedir.¹¹⁰⁷ Mescid-i Nebî'nin yanında Hız. Peygamber'in bekâr olan kızlarına tahsis edilen bir oda, onun yanında eşi Sevde'ye ayrılmış bir oda onun yanında da Âişe'ye tahsis edilmiş bir oda bulunmaktadır.¹¹⁰⁸ Hız. Âişe'nin gelin geldiği bu oda, duvarları topraktan, tavanı hurma dalları ve yapraklarından yapılmıştır. Hatta yağmurun aşağı sızması için tavanına örtü örtülmüştür. Bir sedir, bir hasır, bir yatak, bir yastık, iki çanak, bir su kabı ve bir kâseden oluşmaktadır.¹¹⁰⁹

Ashâb-ı Kirâm'ın müslümanlar içindeki üstünlükleri tartışmasız olarak ortada olmakla birlikte bunu tartışmak isteyenlerin evlilik gerçekleştirirken bu şartları kabul edip etmeyecekleri sorgulanmalıdır. Üstelik evliliği gerçekleştiren erkekler Hız. Peygamber şahsiyetinde olmadığı gibi bu şartlarda gelin olacak hanımlarda birer Hız. Âişe değildirler. Hız. Âişe de zamanının en köklü, varlıklı ailelerine mensup olmasına rağmen kendisi de ailesi de bu şartları kabul etmişlerdir. Hatta babası damadı olacak Hız. Peygamber'e mehir ödeyebilmesi için gereken miktarı borç olarak temin etmiştir.¹¹¹⁰

¹¹⁰³ Nesâî, "Sıyâm", 67.

¹¹⁰⁴ Buhârî, "Et'ime", 23.

¹¹⁰⁵ Bu konu hakkında ayrıntılı "Îlâ ve Tahyîr Âyetlerinin Nüzûlüne Vesile Olmaları" başlığında verilmiştir

¹¹⁰⁶ Buhârî, "Tefsîr", 33/5.

¹¹⁰⁷ Hız. Âişe, evlendiğinde bir kurban bile kesilmediğini belirtmiştir. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 42/504.

¹¹⁰⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 683.

¹¹⁰⁹ Nedvî, *Sîretü's-seyyide Âişe ümmü'l-mü'minîn*, 71.

¹¹¹⁰ Fayda, "Âişe", *DİA*, 2/201.

Günümüzde sünnet üzere yaşayan Müslüman ailelerin dahi evlenecek kimselere bu denli yardım yaptığına pek sık rastlanmamaktadır. Evliliği yokuşa sürececek bitmek bilmeyen istekler maalesef ehl-i dünya kimselerin arzularıdır. Hz. Peygamber'in ve Hz. Âişe'nin bu kadar mütevâzi ve sade gerçekleşen evlilikleri, onların kıymetlerini azaltmadığı gibi lüzumsuz gelenek-göreneklerden sıyrılmış, son derece medenî bir evlilik ile tüm ümmete örnek olmuştur. Şayet Hz. Peygamber'in maddi durumu daha da iyi olsaydı, süreç yine sade bir şekilde ilerleyerek diğer eşlerinde de olduğu gibi kurbanlar kesilip düğün yemeği verilmesi muhtemeldir. Hz. Peygamber, bizzat kendi yaşantısında müsrif davransaydı, ümmetine elinde bulunan zaman, servet, işgücü, ilim gibi kaynakları nasıl kullandığından sorguya çekileceğini söylemesi¹¹¹¹ bununla çelişirdi.

Hz. Ebû Bekr'in vefatından sonra halifelik yapmış olan Hz. Ömer de vefat etmek üzere iken oğlu Abdullah aracılığıyla Hz. Âişe'den izin istemiş, Hz. Peygamber'in ve Hz. Ebû Bekr'in yanına defnedilmek istemiştir. Hz. Âişe ise *"Ben o yeri kendim için ayırmıştım ancak Ömer'i kendime tercih ederim."* diyerek büyük bir olgunluk ve fedakârlık göstermiştir.¹¹¹² Hz. Âişe: *"Resûlullah'ın defnedildiği odaya girdiğimde elbiselerimi çıkartıp "Onlar benim kocam ve babam" diyor, rahatça oturuyordum. Ancak Hz. Ömer de defnedilince ona olan hayâmdan dolayı tam tesettürlü olarak girmeye başladım."* demiştir. Hz. Âişe, kendi hanesinde Hz. Peygamber'in yanına defnedilme şansını babası Ebû Bekr ve Hz. Ömer'e bağışlayarak kendi hakkından vazgeçmiştir. Hatta Hz. Ömer'in defnedilmesiyle de tesettürüne dikkat etmek zorunda kalmıştır. Hz. Âişe'nin elindekileri paylaşma hususunda kendi hakkı olabilecek yeri Hz. Ömer'e vermesi geniş mütevaziliğini belirtmektedir.

Hz. Âişe hakkında Urve şöyle söylemiştir: *"Onun yetmiş bin dirhem sadaka dağıttığını gördüm. O bununla birlikte eski elbiseler giyinirdi."*¹¹¹³ Eski elbiseler giyen Hz. Âişe, kendisine yenisini almak yerine ihtiyaç sahibi kimseleri kendi nefesine tercih etmiş, sadakalarının karşılığını ahirette almayı umarak dünyevi zenginliklere meyletmemiştir. Hz. Âişe, elinde bulunan eski bir peçesini yamalarken yanına giren bir kimse ona yenisini alacak kudretin varken eskiyi neden kullanıyorsun demek istemiş *"Ey mü'minlerin annesi, Allah hayrı (zenginliği) göndermiş değil midir?"* diye sorunca Hz. Âişe *"Sana katılmıyorum, eskisi olmayan kimse yenisinin kıymetini bilmez"* şeklinde cevap vermiştir.¹¹¹⁴ İktisâtını takvası ile

¹¹¹¹ Tirmizî, "Kıyâmet", 1.

¹¹¹² Buhârî, "Fedâilu's-Sahâbe", 8.

¹¹¹³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/53.

¹¹¹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/58.

birleştirmiş olan Hz. Âişe, cömertliğiyle kendi hakkından bile vazgeçip yoksulları gözetmeyi tercih etmiştir.

Hiz. Âişe'nin ziyaretine gelen İbn Abbâs, “*Anneciğim ne mutlu sana ki senin Resûlullah’la buluşman için sadece ruhunun bedeninden ayrılması gerekiyor. Sen onun hanımlarının en sevileniydin. Resûlullah her zaman pak olanı sevendir.*” demiş, Hiz. Âişe’de ona cevaben “*Başka bir diyeceğin var mı?*” diye sormuştur. Sözlerine devam eden İbn Abbâs:

“Ebvâ’da gerdanlığını düşürdüğünde Hiz. Peygamber onu aramaya koyuldu da abdest alacak su bulunmadığında Allah “Pak topraktan teymemmüm edin.”¹¹¹⁵ Âyetini indirmişti. Bu senin vesilen ve bereketinle olmuştu. İfk hâdisesinde yedi kat gökten Allah âyetlerini indirerek seni temize çıkarmıştı. Allah’ın adının anıldığı tüm mescitlerde senin adının zikredildiği âyetler gece gündüz okunmaktadır.” demiştir.

Hiz. Âişe: “*Ey İbn Abbâs, bu tezkiye edici sözleri bırak! Keşke yok olsaydım da başıma bunlar gelmeseydi!*” diye cevap vermiştir. Ne kadar nefsi okşayan sözler söylemiş olsa da Hiz. Âişe üstünlük bakımından kendini diğer insanlardan üstün görmemiş, hakkında âyet indirilmesi, Hiz. Peygamber’e eş olması, türlü türlü hayırlara vesile olması vs. tüm bunlardan dolayı ufak bir kibir hissettirmedeği gibi yok olsaydım da bunları yaşamasaıydım diyerek mütevâzi duruşuyla örnek olmuştur.

Hiz. Âişe’nin yeğenine söylemiş olduğu rivayette: “*Öldüğümde beni diğer eşlerinin yanına (Bâki mezarlığına) gömün. Sakın ha beni Hiz. Peygamber’in yanına gömmeyin, tezkiye edilip övölmek istemem.*”¹¹¹⁶ demiştir. Zühed ve takvâsı, cömertliği, fazileti, ilmi, güzel ahlâkı, mesuliyet duygusu, İslâm’a hizmeti ve Hiz. Peygamber yanındaki kıymeti, Hiz. Âişe’yi Hiz. Hatice, Hiz. Fâtıma, Hiz. Meryem, Hiz. Âsiye,¹¹¹⁷ Hiz. Züleyhâ gibi İslâm tarihinde eşsiz hanımlardan biri haline getirmiştir.

Hiz. Peygamber’in hanımlarından Cüveyriye bt. Hâris, çok kısa bir zaman içerisinde hür iken esir düşmüş, evliyen dul kalmış bir anda ağır imtihanlar yaşamıştır. Hayatta düşüşler yaşamak ya da beklenmedik hâdiselerle karşılaşmak her insanın başına gelebilmekte ancak nasıl ayağa kalkılacağıının bilinmesi gerekmektedir. Önündeki fırsatları değerlendiren Hiz. Cüveyriye, kabilesinden olan esirlerin serbest bırakılmasına ve çoğunun Müslüman olmasına vesile olmuştur.

Yine kısa bir zaman sonra Hiz. Peygamber’e eş olmak, hürriyetine kavuşmak ve İslâm dairesine girmek kendisine kısmet olmuştur. Bu durumda da Peygamber eşi olunca önceki haline göre üstünlük taslamamış, İslâm’ı mütevâzi bir biçimde yaşamaya gayret etmiştir.

¹¹¹⁵ Nisâ, 4:43.

¹¹¹⁶ Buhârî, “Kitap ve Sünnete Sarılma”, 16.

¹¹¹⁷ Hiz. Peygamber kendisi hakkında “*Cennet ehlinin en faziletli hanımları Hatice, Fatımâ, Meryem ve Âsiye’dir.*” buyurmuştur. Tirmizî, “Menâkıb”, 62.

Davranışlarıyla bir Müslümanın önüne çıkan imtihanlarında elinden geleni yapıp Allah tarafından kendisine açılan kapıları geri kapatmaması verilen nimetlerden ötürü böbürlenmemesi gerektiğini öğretmiştir.

Hiz. Âişe'nin rivayetlerinde Hiz. Peygamber'in ailesinin mütevazî bir hayat sürdüklerine dair bazı misaller bulunmaktadır. Bundan bazılarına örnek: “*Hiz. Peygamber'in ailesi Medine'ye geldiğinden vefatına kadar olan süre de üç gün arka arkaya buğday ekmeğinden karnını doyurmadı.*”¹¹¹⁸, “*Hiz. Peygamber'in ailesi bir günde iki öğün yemek yemedi, yediği iki öğünden biri mutlaka hurma idi.*”¹¹¹⁹ ve “*Üzerimizden ay gelir geçerci de evimizde yemek pişirecek bir ateş yakmazdık. Bizim yediğimiz sadece hurma ve sudan ibaretti. Ancak bize parça et verilirse o ayrı.*”¹¹²⁰ rivayetleri verilebilir.

2.6.5. Takva Sahibi Olmaları

Sosyal hayattaki görev taksiminde erkek ve kadınlar arasında bazı farklılıklar olsa da Dini yaşantı açısından yaratıcıya muhatap olma noktasında değer ve kıymet olarak birbirlerine denk görülmüşlerdir.¹¹²¹ Hiz. Peygamber'in muhatap olduğu ilâhî mesajların uygulanması ve yaşantıya geçirilmesinde onun kadar hanımları, ailesi, ashâbı ve ümmetinde omuzlarına kulluk vazifesinin yükü binmektedir.

Kadınlarda bulunan karşılıksız sevgi, şefkat, merhamet gibi duyguların dinin tavsiye ettiği merhamet duygusuyla örtüşmesinden dolayı kadınların yaratılışlarındaki psikolojik doğasının dindarlığa daha yatkın olduğu belirtilmektedir.¹¹²² Fıtratları gereği her ne kadar yatkınlıkları bulunsa da Hiz. Peygamber'in hanımlarının şahsiyetlerinde bulunan onlara has olgun duruşları ile ibadetlerinde gösterdikleri ciddiyet ve samimiyet, onların diğer hanımlardan farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Hiz. Hafsa, mizacının sertliği ile tanınmakta olup ona genel olarak “*Babasının kızıdır*”¹¹²³ denilmiştir. Hiz. Hafsa'nın, doğru bildiklerini söylemekten geri durmayan bir yapısı olduğundan Hiz. Ömer'in kızına ara ara tavsiyelerde bulunup uyardığı söylenmiştir.¹¹²⁴ Hiz. Peygamber'in, babası gibi sert mizaca sahip olan Hiz. Hafsa'yı çeşitli nedenlerle boşamak istediği ifade edilmektedir.¹¹²⁵ Bu özelliğinden dolayı Hiz.

¹¹¹⁸ Buhârî, “Rikâk”, 17.

¹¹¹⁹ Buhârî, “Rikâk”, 17.

¹¹²⁰ Buhârî, “Rikâk”, 17.

¹¹²¹ Temiz, *Toplumda Kadın*, 15.

¹¹²² Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2005), 333.

¹¹²³ Şâmî, *Peygamber Külliyyatı*, 11/209.

¹¹²⁴ Kazıcı, *Hiz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 191.

¹¹²⁵ Hiz. Peygamber'in onu tabiatından dolayı rahatsızlık duyduğu için boşamak istediği ifade edilmektedir. Esad, *İslâm Tarihi*, 619; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/581. Başka bir görüşte ise Hafsa'nın Hiz. Peygamber'in sırrını paylaşması da sebep olarak belirtilmiştir. Kandemir, “Hafsa”, *DİA*, 15/120.

Peygamber'in onu ric'î talâkla boşadığı rivayet edilmiştir.¹¹²⁶ Ancak Cebrâil'in (a.s.): *"Hafsa'ya geri dön, şüphesiz o çok namaz kılan çok oruç tutan biridir. Aynı zamanda senin cennetteki eşindir."* demesi üzerine Hz. Peygamber'in, yeniden Hafsa'ya döndüğü ifade edilmiştir.¹¹²⁷ Hafsa, Üstün takvasından bahsedilerek cennetle müjdelenmiş ve orada da Hz. Peygamber'in eşleri içerisinde olmakla şerefelenmiştir.

Zeyneb bt. Cahş'ın ibadetine ve riyâzetine gösterdiği önemden dolayı Hz. Peygamber tarafından ayrıca sevildiği, bu yüzden Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'nın onu biraz kıskandığı rivayet edilmiştir.¹¹²⁸ Hz. Zeyneb bt. Cahş hakkında Enes b. Mâlik rivayetinde:

*"Hz. Peygamber mescide girdiğinde iki direk arasında bir ip çekildiğini görmüş ve onun ne için yapıldığını sormuştur. Buna cevaben ashâb, Zeyneb bt. Cahş'ın namazda ayakta durmaktan yorulunca bu ipe tutunduğunu söylemişlerdir. Hz. Peygamber onlara: "Hayır, bu ipi çözünüz. Sizden biriniz zinde ve kuvvetli oldukça namazı (ayakta) kılsın. Yorulunca da otursun."*¹¹²⁹ buyurmuştur.

Buradan anlaşıldığı haliyle Zeyneb bt. Cahş'ın, güç yetiremeyecek dereceye gelene kadar namazına devam ettiği zorlandığı zamanda tutunup ayakta namazını kılabilmek için mescide ip gerdiği belirtilmiştir. Ancak Hz. Peygamber buna müsaade etmemiş, ibadetleri yaparken böyle güçlük içerisinde olmaması gerektiğini söylemiştir.

Hz. Peygamber'in Zeyneb bt. Cahş hakkında aralarında geçen bir konuşma da Hz. Ömer'e: *"Ey Ömer onu bırak çünkü Zeyneb evvâhe'dir."* buyurmuştur. Bu esnada yanlarında bulunan bir kimse *"Ya Resûlullah evvâhe ne demektir?"* diye sorunca Hz. Peygamber: *"Allah'a karşı korkulu saygı duyan ve ona yönelip yalvarandır."* demiş, ardından: *"Muhakkak ki İbrahim, yumuşak huylu ve Allah'a yönelip yalvarmıştır."*¹¹³⁰ buyurmuştur.¹¹³¹ Zeyneb bt. Cahş'ın takvasına Hz. Peygamber bu şekilde dikkat çekmiştir.

Meymune, Hz. Peygamber'in hanesine girerek kendi takvasını koruduğu gibi Hz. Peygamber'den öğrenmiş olduğu ahlâkî faziletleri ve dinî uygulamaları insanlara ulaştırma gayretinde olmuştur. Hz. Peygamber, kendisi ve kardeşleri hakkında: *"Üç kız kardeş Meymûne bt. Hâris, Ümmü'l-Fadl ve Esmâ bt. Ümeys müminedirler."*¹¹³² buyurarak onların takva sahibi olduklarını belirtmiştir. Meymûne, günahlardan hoşlanmayan biri olarak ağzı şarap kokarak yanına gelen akrabasına: *"Müslümanların yanına gitseydin de seni kırbaçlasalardı veya temizleselerdi. Bir daha asla yanıma gelme!"* demiştir.¹¹³³

¹¹²⁶ Esad, *İslâm Tarihi*, 619.

¹¹²⁷ İbn Mâce, "Talâk", 1; Nesâî, "Talâk", İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/58176.

¹¹²⁸ Buhârî, "Talâk", 8; Müslim, "Talâk", 20.

¹¹²⁹ Buhârî, "Teheccüd", 18; Müslim, "Salâtu'l-Müsafirîn", 31.

¹¹³⁰ Hüd, 11:75.

¹¹³¹ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/309;

¹¹³² İbn Hacer, *el-İsâbe*, 8/323.

¹¹³³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/134.

2.6.6. Hakkaniyetli Olmaları

Hız. Peygamber'in eşlerinin karşılaştıkları hâdiselerde takındıkları tavır Hız. Peygamber'in hal ve hareketine ters düşmemekte, onlar Hız. Peygamber'in yaşayışı ve vermiş olduğu eğitimi vesilesiyle Kur'ân ve sünnetle uyuşmayan davranışlardan kaçınmışlardır. İfk hâdisesi ile ilgili olarak Hız. Peygamber Zeyneb'e: "*Ey Zeyneb, Âişe hakkında ne bildin ve ne gördün?*" diye sorduğunda Zeyneb bt. Cahş, Hız. Âişe'ye atılan iftira sebebiyle kendisine ve takvâsına yakışır şekilde şahitlikte bulunmuş ve "*Ben Âişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmem.*"¹¹³⁴ diyerek mü'minlere emredilen duruşun örneğini göstermiştir.¹¹³⁵

Yahudi bir kabilede ve ailede yetişen Safiyye bt. Huyey, ailesinden de duyduğu kadarıyla bir Peygamber geleceğini bilmektedir. Fakat bu Peygamber Yahudi kabilesinden değil de Arapların içinden çıkınca beklentileri suya düşmüş, kendi adları kadar emin oldukları sıfatlara sahip Hız. Peygamber'e kin ve nefret beslemişlerdir. Böyle bir ortamda yetişen Hız. Safiyye, Peygamber'e karşı taassup içinde olmamış, kendi iradesiyle ona iman etmiştir.

Hayber fethinde birçok yakını ölmüş kendisi de esir olarak kalmıştır. Başına gelen bu olumsuzluklara rağmen hayırlı bir yol aramış, ümitsizliğe düşmemiştir. Kin ve nefret duyması için eline fırsat geçtiği halde Hız. Peygamber'in kendisine yaptığı tekliflerden serbest kalıp Yahudi olarak ailesinin yanına dönmeyi değil Müslüman olarak Hız. Peygamber'e eş olmayı tercih etmiştir.¹¹³⁶ Tebliğ sadece Müslüman olanlara yapılmamakta, İslâm dini tüm insanlara hitap etmektedir. O sebeple tebliğe kulak verip Hız. Peygamber'in mesajını objektif olarak değerlendirmek gerektiğini Hız. Safiyye yüzyıllar önce insanlığa göstermiştir. Ailesinden birçok yakını Müslümanlar tarafından öldürüldüğü halde kalbini intikam duygusuyla kaplamamış önündeki fırsatları hakkaniyet çerçevesinde değerlendirmiştir.

Ümmü Seleme'nin öne çıkan hakkaniyetli yönüne misal olarak onun mescitte bulunduğu bir gün Hız. Peygamber: "*Ey İnsanlar!*" şeklinde bir hitapta bulunarak konuşmaya başlamıştır. Ümmü Seleme onun sözlerini dinlemeye başlayınca yanında bulunan hizmetlisi "*Sana demiyor, erkeklere sesleniyor*" demiştir. Ümmü Seleme ona: "*Bende insanım*" diyerek kendisinin ve bütün kadınların hakkını teslim etmiştir.¹¹³⁷ Ataerkil toplumlarda yaşamının

¹¹³⁴ Buhârî, "Şehâdet", 15.

¹¹³⁵ Hucurât, 49:6; Buhârî, "Tefsîr" 24/6.

¹¹³⁶ Uraler, "Safiyye", DİA, 35/474.

¹¹³⁷ Müslim, "Fezâil", 29.

etkisi günlük hayatımızda her ne kadar hissedilse de Hz. Peygamber'in kendi erkekliğiyle eşlerinden veya diğer hanımlardan üstün olduğunu belirttiği ufak bir söz veya fiile rastlanılmamaktadır. Üstünlüğün ancak takvada olduğunu bildiren Hz. Peygamberin eşlerinin ashâba ve ümmete verdiği mesaj bu yönde olup erkekler gibi kadınların da insan olduklarını belirtme ihtiyacı duymuşlardır.

2.7. SEFER VE GAZVELERİNDE HZ. PEYGAMBER'E DESTEK OLARAK KATKI SAĞLAMALARI

İnsanlık tarihine bakıldığında sosyal hayatın birçok alanında erkeklerin yanında kadınların da faaliyet gösterdiğine rastlanılmaktadır. Çeşitli alanlarda vazifelerde bulunan kadınlar için savaşlar, çok azda olsa etkin oldukları bir alan olmuştur. İhtiyaç halinde kadınların savaşlarda rol aldıkları söylenebilmektedir.¹¹³⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de: “Size karşı savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın...”¹¹³⁹ emredildiği üzere Hz. Peygamber, gerçekleştirmiş olduğu savaşları savunma veya tebliğ amacıyla yapmıştır. Savaşmak kadınların aslî görevi olarak görülmemekle birlikte Hz. Peygamber onların savaşlara katılmasına ve geri planda orduya yardımda bulunmalarına müsaade etmiştir. İbn Abbâs bu konu da: “Hz. Peygamber kadınlarla birlikte gazvelere çıkardı. Kadınlar yaralıları yardım eder, ganimetten de paylarını alırlardı.”¹¹⁴⁰ demiştir.

Hz. Peygamber, Medine'ye hicretin ilk zamanlarında gerçekleştirdiği gazvelerde kadınların hastaları tedavi etme, sutaşıma ve ölüleri nakletme gibi görevlerle bile savaşa katılmalarına izin vermemiştir.¹¹⁴¹ Hz. Peygamber, kendisine kadınlardan gelen savaşa katılma isteklerini, Müslümanların kadınları ile savaştığına dair söylemlerin çıkmasından çekinerek reddettiği ifade edilmektedir.¹¹⁴² Ancak Bedir savaşından sonra Hz. Peygamber'in bu tavrı farklı olmuş kadınların savaşa katılmalarını tasvip etmiştir.¹¹⁴³

Hz. Peygamber'in kendi hanımları arasında kura çekerek onlardan birini de gazvelerde yanında götürdüğü belirtilmektedir.¹¹⁴⁴ Hz. Âişe'nin kendisiyle birlikte bulunan on dört kadınla yaralıların tedavilerine yardım etmek amacıyla Uhud savaşına katıldığı

¹¹³⁸ Hz. Peygamber döneminde kadınların savaşa katılarak cepheye su taşıdığı, yemek yaptıkları, bekçilik yaptıkları, şiirler okuyarak orduyu cesaretlendirdikleri ve sağlık hizmetleri gibi vazifelerde yer aldıkları belirtilmektedir. Zekeriya Akman, “Hz. Peygamber Döneminde Savaşlarda Kadın”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17, S. 2, (2012): 255.

¹¹³⁹ Bakara, 1:190.

¹¹⁴⁰ Müslim, “Cihâd”, 137.

¹¹⁴¹ Ali Toksarı, “Sosyal Hayatta Kadın, Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi (İstanbul: Ensar Neşriyat 2005), 94-95.

¹¹⁴² Savaş, Hz. Muhammed Devrinde Kadın, 236-237.

¹¹⁴³ Toksarı, “Sosyal Hayatta Kadın, Hz. Peygamber Devrinde Kadın”, 95.

¹¹⁴⁴ Buhârî, “Cihâd”, 64.

bildirilmektedir.¹¹⁴⁵ Hz. Peygamber'in yanında seferlere katılan Âişe'nin iyi bir hasta bakıcı olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁴⁶ Âişe'nin savaş esnasında sırtında kırba ile koşarak su taşıyıp yaralılara verdiği rivayet edilmiştir.¹¹⁴⁷ Hz. Âişe'nin, savaşan erkekler için su kırbası diktği de ifade edilmektedir.¹¹⁴⁸

Ümmü Seleme'nin Hz. Peygamber'in yanında Hudeybiye antlaşmasında bulunduğu sırada Hz. Peygamber'in kurbanını kesmelerini tembihlediği halde söylediğini yapmakta gevşeklik gösteren ashabın durumunu eşi Ümmü Seleme ile istişare etmiş olması,¹¹⁴⁹ savaşta eşlerinin desteğinin manevi olarak devam ettiğini göstermektedir. Ümmü Seleme'nin Habeşistan iken öğrendiği düşünülen tıbbî bilgi ile Uhud'da ağır yaralanan Şemmas b. Osmân'ı tedavi ettiği aktarılmaktadır.¹¹⁵⁰ Bir rivayete göre Hendek Savaşı'nda Hz. Peygamber Ümmü Seleme'nin çadırındayken Âbid adında bir kadın bir tas yemek getirip Hz. Peygamber'e ikram etmiştir. Hz. Peygamber de gelen yemeği ilk önce Ümmü Seleme'ye ikram etmiştir. O yedikten sonra yemeği dışarı çıkartmış, Hendek ehlinden herkes gelip yemekten yiyerek karnını doyurmuştur.¹¹⁵¹ Savaş sırasında Hz. Peygamber'in yanında bulunduğu anlaşılan Ümmü Seleme veya diğer hanımlarının iyi ve kötü günde eşlerinin yanında bulunmaları dikkate alınmalıdır. Savaşlarda fiili yardımda bulunmakla beraber Hz. Peygamber'e olan manevi destekleri önem arz etmektedir.

Ümmü Seleme hicretin beşinci yılında yapılan Hendek Savaşı'na katılmakla kalmamış, Benî Mustalik Gazvesi olarak bilinen Müreyysi Gazvesi'nde de bulunmuştur.¹¹⁵² Yine hicretin beşinci yılında yapılan Dumetülcendel Gazvesi'nde de Ümmü Seleme Hz. Peygamber'in yanında yerini almıştır.¹¹⁵³

Hicretin yedinci yılında Hayber'in fethine katılmıştır.¹¹⁵⁴ Hayber'in fethi sırasında Hz. Peygamber'in yanına Sübeyte bt. Hanzala el-Eslemiyye adında bir kadın gelmiş ve yaralıların bakımı ve su taşıma işlerinde gönüllü olarak görev almak istemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber kadına: “*Ümmü Seleme'nin yanına git ve onunla beraber ol.*” buyurmuştur.¹¹⁵⁵ Rivayetten anlaşıldığı gibi savaşlarda Hz. Peygamber'in safında bulunan

¹¹⁴⁵ Vâkıdî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, 1/249-250.

¹¹⁴⁶ Kazıcı, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı ve Eşleri*, 241.

¹¹⁴⁷ Buhârî, “Cihâd”, 65.

¹¹⁴⁸ Buhârî, “Menâsık”, 18.

¹¹⁴⁹ İbn Hibbân, *Siret*, 285.

¹¹⁵⁰ İbn Kayyım, *Zâdû'l Mead*, 4/85.

¹¹⁵¹ Vâkıdî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, 2/477.

¹¹⁵² Şulul, *Kronoloji*, 272.

¹¹⁵³ Vâkıdî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, 3/1036.

¹¹⁵⁴ Esad, *İslâm Tarihi*, 740.

¹¹⁵⁵ Vâkıdî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, 2/687.

Ümmü Seleme, elinden geldiği kadarıyla yaralıların bakımında ve sutaşıma gibi işlerde fiili olarak desteğini Hz. Peygamber'den ve ordusundan esirgememiştir.

Hendek savaşında Ümmü Seleme ve Âişe ile birlikte Zeyneb bt. Caş da bulunmuşlardır.¹¹⁵⁶ Yine Benî Mustalik gazvesine Ümmü Seleme ile Hz. Âişe katılmıştır.¹¹⁵⁷ Benî Mustalik gazvesi esnasında teyemmüm emredilmiş ve savaşın sonunda Âişe'ye atılan iftira olayı gerçekleşmiştir.¹¹⁵⁸ Hendek Savaşı'nda Hz. Peygamber'in yanında diğer eşleriyle birlikte Hafsa da bulunmaktadır.¹¹⁵⁹

Hz. Peygamber'in eşlerinden Cüveyriye de savaşlarda at biniciliğine ihtiyaç duyulan kadın sahâbiler arasında yer almış,¹¹⁶⁰ savaş meydanlarında ve gerisinde elerinden gelen desteği göstermişlerdir. Hz. Safiyye'nin, yirmi kadın ile birlikte yaralıların tedavisi ve diğer yardım görevleri için Hayber'in fethinde bulunduğu nakledilmiştir.¹¹⁶¹

İslâm inanç ve ibadette erkek ile kadını bir tutmuş, dinî mükellefiyetlerinden Tevhid inancında olma, Resûlü onaylama, ibadetleri yerine getirme, amel ve ahlâk konularında aynı sorumluluğu yüklemiştir. Kadının haccının cihâd sayılmasından anlaşılmaktadır ki yapısı itibariyle birbirinden farklı yaratılmış olan kadınların erkekler gibi cihâda gitmesinden ziyade hac ibadetini onlar için daha yakışır bulunmuştur. Ancak bu cihâda katılmasında sakınca bulunmayan hanımlara cihâdı yasaklamamaktadır. Hz. Âişe'nin ve Ümmü Seleme'nin savaş meydanında koşuşturmaları ve askerleri için su taşımaları¹¹⁶² bunu ifade eden bir örneklerden biridir. Hz. Peygamber'in eşleri ve diğer kadınların savaşlara katılmaları anlaşıldığı gibi aslî görev değil ancak erkeklerine yardım amacıyla olmuştur. Hz. Peygamber'in eşleri de gazvelere katılarak maddi ve manevi desteklerde bulunmuşlardır.

2.8. EVLİLİKLERİ YOLUYLA İSLÂM'IN YAYILMASINA KATKI SAĞLAMALARI

Hz. Peygamber, İslâm'a davet süresince birçok zorluklarla karşılaşmıştır. Mekke'de İslâm'ın yayılması hususunda iki önemli yardımcısı olan eşi Hz. Hatice ve amcası Ebû Tâlip yanında onun bulunmuşlardır. Eşi ve amcasının vefatıyla bu iki destekçisini kaybeden Hz. Peygamber, farklı yöntemler deneyerek İslâm'ı anlatmaya çaba sarfetmiştir.¹¹⁶³ Mekke'de

¹¹⁵⁶ Vâkıdî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, 2/454.

¹¹⁵⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 2/49.

¹¹⁵⁸ Buhârî, "Tefsîr", 5/6.

¹¹⁵⁹ Vâkıdî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, 2/454.

¹¹⁶⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 7/568.

¹¹⁶¹ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: DİB Yayınları, 2001), 196.

¹¹⁶² Buhârî, "Megâzî", 18, "Cihâd", 65; Müslim, "Cihâd", 136.

¹¹⁶³ Hz. Peygamber'in Taif Seferi, Akâbe görüşmeleri gibi faaliyetleri bunlardan bazılarıdır. Ögüt, "Hz. Peygamber Döneminde İslâm'ın Yayılmasında Kadınların Rolü", 75.

Müslüman olanların sayısı fazla olmasa da sonrasında Medine'ye hicretle davet süreci için yeni bir döneme geçilmiştir. Bu hususta Medine'de İslâm'ın yayılması ve düşmanlıkların azaltılması gibi sebeplerle Hz. Peygamber bazı evlilikler gerçekleştirmiştir. Evliliğe sosyal bir metodu olarak başvuran Hz. Peygamber'in, Medine döneminde çok evliliği ile siyasî, teşriî, dini ve davet açısından bir takım gayelere ulaşmayı amaçladığı ifade edilmektedir.¹¹⁶⁴

Hiz. Peygamber'le evlilikleri yoluyla Hiz. Peygamber'in davetine yani İslâm'ın yayılmasına katkısı olan eşleri olarak Seude, Ümmü Habîbe, Cüveyriye, Safiyye, Mâriye, Zeyneb bt. Huzeyme, Meymûne bt. Hâris ve Reyhâne sayılabilmektedir. Bu eşlerin Hiz. Peygamber ile evliliğinin konumuz açısından önemini detaylı olarak ele almak yerinde olacaktır.

Hiz. Peygamber ile evliliğinin davete olan katkısı açısından bakıldığında Seude bt. Zem'a'nın ilk evliliğini Sekrân b. Âmr ile yapmış olması ifade edilebilir. Seude ve eşi Kureyş'in Amir b. Lueyy kabilesine mensup olup¹¹⁶⁵ eşi Sekrân'ın İslâm'a girmesinde etkisi olduğu belirtilmektedir.¹¹⁶⁶ Kabilelerinin ileri gelenlerinden Suheyl b. Amr'ın, Sekrân'ın kardeşi olması dolayısıyla Seude'nin akrabalık bağının bulunduğu ailenin önemli bir yeri olmaktadır. Kabile reislerinden Süheyl b. Amr ile akrabalık bağı kurmak isteyen Hiz. Peygamber'in Seude ile evliliğinde siyasî amaç doğrultusunda hareket ettiği belirtilmektedir.¹¹⁶⁷

Seude'nin İslâm'dan aldığı güzel ahlakı ve terbiyesi çerçevesinde Müslüman olmayan babası, kardeşi gibi ailesi üzerinde İslâm'ın olumlu etkisi olmuştur.¹¹⁶⁸ Seude'nin Hiz. Peygamber ile evliliğini işiten kardeşi Abdullah b. Zem'a çok üzülmeye başına topraklar saçmıştır. İslâm'a girdikten sonrada bu yaptığına pişmanlığını dile getirmiştir.¹¹⁶⁹ Seude'nin bu evliliği ile ailesi üzerinde etkisi fazla olmuş, onların İslâm'ı kabul etmelerine vesile olmuştur. Hiz. Peygamber'in Seude ile evliliğinden sonra bu kabilenin İslâm'a olan düşmanlıkları biraz da olsa azalmıştır.¹¹⁷⁰ Arabistan'ın ticarî merkezi olan Mekke'nin önemli kabilelerinden Kureyş'in, komşu milletlerle olan yakınlığı dolayısıyla Hiz. Peygamber bu kabilede evlilik bağı kurma yoluna gitmiştir.¹¹⁷¹

¹¹⁶⁴ Ahmet Önkal, *Resulullah'ın İslâm'a Davet Metodu* (Konya: Esra Yayınları, 1992), 189.

¹¹⁶⁵ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/1867.

¹¹⁶⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/677.

¹¹⁶⁷ Karen Armstong, *Hiz. Muhammed İslâm Peygamberinin Biyografisi*, çev. Selim Yeniçeri (İstanbul: Koridor Yayınları, 2005), 209.

¹¹⁶⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/677; Savvaf, *Resulullah'ın Pak Zevceleri*, 18.

¹¹⁶⁹ İbnü'l Esîr, *el-Kâmil*, 2/307.

¹¹⁷⁰ Savvaf, *Resulullah'ın Pak Zevceleri*, 18.

¹¹⁷¹ Savaş, "Hiz. Muhammed'in Çok Eşliliğinin Siyasi Boyutu", 7. *Kutlu Doğum Sempozyumu* (Isparta: SDÜİF, 2004): 108.

Ümmü Habîbe'nin babası Ebû Süfyan, İslâm'ın ve Peygamber'in karşısında saf almış olmasına rağmen kızı Ümmü Habîbe ilk iman edenlerden olup Habeşistan'a hicret edip çeşitlik zorluklara katlanan birisi olmuştur. Ümmü Habîbe'nin sıkıntılarını anlayan Hz. Peygamber, Necâşî aracılığıyla onunla nikâhlanmıştır. Bu sebeple Ümmü Habîbe'nin babası Ebû Süfyan'ın bu evlilikten haberi olmamıştır.¹¹⁷² Ümmü Habîbe ile Hz. Peygamber arasında gerçekleşen evlilik vesilesiyle Kureyş Kabilesinin ve Ümmü Habîbe'nin henüz Müslüman olmayan babası Ebû Süfyan'ın Müslümanlara olan kini azalmış,¹¹⁷³ düşmanı ile evlenmiş olan kızına kızmayarak Hz. Peygamber için “O, reddedilmeyecek biridir.” demiş ve bu evliliği onaylamıştır.¹¹⁷⁴ Hz. Peygamber'in Hz. Ümmü Habîbe ile yaptığı evliliği bu iki kabile arasındaki rekabeti azaltarak, ilişkileri iyileştirmiştir.¹¹⁷⁵

Ümmü Habîbe'nin babası Ebû Süfyan'ın çok evlilik yapması sebebiyle oldukça geniş bir ailesi bulunmaktadır. Ebû Süfyan'ın farklı kabilelerden eşlerle evlenmesinin yanında kendi kızlarını da farklı kabilelere gelin vermesi o kabilelerle olan ilişkilerinin yakın olduğunu ve akrabalık bağı ile bağlı oldukları ailelerinin genişliğini göstermektedir.¹¹⁷⁶ Ümmü Habîbe'nin bundan dolayı birçok kabile ile akrabalık ilişkileri bulunmaktadır.

Hz. Peygamber ile Ümmü Habîbe'nin evliliği hakkında İbn Abbas, Mümtehine Suresi'nin: “*Belki de Allah sizinle onlardan düşmanınız olan kimseler arasında (karşılıklı) bir dostluk meydana getirecektir. Allah kâdirdir. Allah bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir.*”¹¹⁷⁷ meâlindeki âyetle bahsedilmekte olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁷⁸ Ümmü Habîbe'nin babası İslâm'ın karşı safında yer almış müşriklerden olmasına rağmen Allah'ın dilemesiyle bu evlilik yoluyla arada oluşan akrabalık bağı onun kalbinin yumuşamasına sebep olmuştur denilebilir.

Cüveyriye bt. Hâris, Huzâa Kabilesinin Benî Mustalik kolunun reisinin kızı olup, Benî Mustalik Gazvesi'nde esir düşmüştür.¹¹⁷⁹ Cüveyriye'nin, Hz. Peygamber ile evliliği hususunda onun Hz. Peygamber'le evlenmeden önce Müslüman olduğunu, sonra Hz. Peygamber'in Sâbit b. Kays b. Şemmas'a Cüveyriye'nin fidyesini ödeyerek onu azâd ettiğini ve daha sonra onunla evlendiğini ifade etmiştir.¹¹⁸⁰ Farklı rivayetlerde babası Hâris b. Ebû

¹¹⁷² Uraler, “Ümmü Habîbe”, *DİA*, 42/318-319.

¹¹⁷³ Uraler, “Ümmü Habîbe”, *DİA*, 42/318-319.

¹¹⁷⁴ İbn Abdi'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/298;

¹¹⁷⁵ İsmail Yiğit, “Emevîler”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1995, 11/87-88.

¹¹⁷⁶ Detaylı bilgi için bk. Peköz, “Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Habîbe'nin Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihi'ndeki Yeri”, 20.

¹¹⁷⁷ Mümtehine, 60:7.

¹¹⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/97.

¹¹⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 10/116.

¹¹⁸⁰ Vâkidi, *Kitâbu'l-Meğâzi*, 1/411.

Dırâr'ın Cüveyriye'nin fidyasını ödediğini, Hz. Peygamber'in de babasıyla gitme veya yanında kalması için Cüveyriye'yi muhayyer bıraktığını, Cüveyriye'nin de Hz. Peygamber'i seçtiğini nakletmektedir.¹¹⁸¹ Hz. Peygamber, Sâbit b. Kays'a fidyasını ödemiş ve Hz. Cüveyriye'ye evlenme teklifinde bulunmuştur.¹¹⁸² Fidyasını ödemedi de câriye olarak alabileceği Cüveyriye'yi, Peygamber'e eş olma teklifiyle onurlandırması onu çok etkilemiştir.¹¹⁸³

Hz. Peygamber'in onu eş olarak seçmesinin sebebinin, akrabalık bağı kurarak Benî Mustalik kabilesiyle yakınlaşmak olduğu anlaşılmaktadır. Rahmet Peygamber'i olarak gönderilen Hz. Peygamber, insanların gönüllerini kazanmayı hedeflemiş ardından onlara tebliğde bulunmuştur. Bu sebeple Benî Mustalik Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in başarısı savaşı yenmek değil, onların İslâm'a girmesine vesile olmaktır. Hz. Peygamber davasını yayarken bu stratejiyi güzel biçimde kullanmış, hayatının son dönemlerinde özellikle akrabalık bağının bu kadar önemsendiği bir toplumda çok evliliği uygulamıştır.

Hz. Cüveyriye bt. Hâris'in esir olmaktan kurtulup Hz. Peygamber'e eş olduğunu duyan Mustalikoğullarından birçoğu kabile reislerinin kızına verilen bu değerden dolayı Müslüman olmuşlardır.¹¹⁸⁴ Bu evliliğin Hz. Peygamber tarafından nefsanî bir istek olmadığı, aksine siyasî ve dinî menfaat gözetilerek yapıldığı anlaşılmaktadır. Yaptığı evliliklerden birçoğu akrabalık bağının bu kadar önemsendiği bir devirde, gönüllerini kazanmak istediği kabilelerle arasında bağ kurmak için güzel bir vesile olmuştur.

Hz. Peygamber'in amaçladığı şekilde Cüveyriye ile olan evliliğinin gerçekleşmesinin ardından ashâb, Cüveyriye'nin mensup olduğu kabilenin geri kalan esirlerini serbest bırakmışlardır. Bu vesilelerle İslâm'a yaklaşan Mustalikoğulları daha sonra İslâm'a girmişlerdir.¹¹⁸⁵ Hz. Cüveyriye bt. Hâris'in de bu konuda kendi kabilesine büyük ölçüde hayrı dokunmuştur. Hz. Cüveyriye kendisiyle beraber, kabilesinden birçok esirin özgürlüğüne kavuşmasına ve daha önemlisi İslâm'a girmesine vesile olmuştur.

Hz. Safiyye'nin babası Huyey b. Ahtab, Medine'de yaşayan Yahudi kabileleri arasında görüşüne itibar edilen lider konumundadır¹¹⁸⁶ ve Lüey b. Ya'kub'un torunudur.¹¹⁸⁷

¹¹⁸¹ Zehebî, *Siyer*, 2/263.

¹¹⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/116-117.

¹¹⁸³ Hz. Peygamber'in Cüveyriye'yi nikâhı altına aldığına dair rivayet Cüveyriye'den şöyle aktarılmıştır: “Ya Resûlullah, senin diğer hanımların bana diyorlar ki: “Resûlullah seninle evlenmedi. (Yani sen onun cariyesinin demek istiyorlar.)” Hz. Peygamber'de: “Senin mehrini arttırmadım mı? Senin kavminden kırk kişiyi azat etmedim mi?” buyurdu.” Belâzürî, *Ensâb*, 2/579.

¹¹⁸⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3/157.

¹¹⁸⁵ Savaş, “Cüveyriye”, *DİA*, 8/146.

¹¹⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3/317.

¹¹⁸⁷ İbnü'l Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, 7/184.

Müslümanlara düşman olan Huyey b. Ahtab, her fırsatta onlara zarar vermeyi amaçlamıştır.¹¹⁸⁸ Belâzürî, Hz. Safiyye'nin amcaları hakkında da Bakara Suresi'nin: *"İnkâr edenleri uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, asla iman etmezler. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir, gözlerinde de kalın bir perde bulunmaktadır ve onlar için büyük bir azap vardır."*¹¹⁸⁹ âyetlerinin nâzil olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁹⁰

İbn Hişâm da Hz. Safiyye'nin babası ve amcaları hakkında Bakara Suresi'nin: *"Ehl-i kitap'tan çoğu, hakikat kendilerine apaçık belli olduktan sonra, sırf içlerindeki haset duygusundan ötürü, sizi imanınızdan vazgeçirip küfre döndürmek istediler. Yine de siz, Allah hükmünü ortaya koyuncaya kadar affedin ve hoşgörün...."*¹¹⁹¹ âyetlerinin indirildiğini belirtmiştir.¹¹⁹² Yani Hz. Safiyye, babası ve amcaları başta olmak üzere, Yahudi bir kavimde İslâm düşmanlığı yapan bir aileye mensup olmaktadır. Hz. Safiyye, Medine'ye hicret eden Hz. Peygamber'i karşılamaya giden babası ve amcasından şunları işittiğini ifade etmiştir:

*"Amcam Ebû Yâsir, babama: "O, (peygamber) mu?" diye sordu, babam: "Evet, vallahi odur." dedi. Amcam: "O olduğundan emin misin?" deyince babam: "Evet, eminim." dedi. Bu defa amcam: "Peki ona karşı ne hissediyorsun?" diye sorunca babam: "Vallahi önceki halimde kalacağım. Hissettiğim ise ona düşmanlık hisleridir." dedi."*¹¹⁹³

Hendek Gazvesi'nde etkileri büyük olan Benî Nadîr Yahudileri, Medine yakınında Hayber'e sürüldükten sonra da nifak ve tehdit unsuru oluşturmaya devam etmişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber Hayber üzerine sefere çıkmıştır.¹¹⁹⁴ Safiyye bt. Huyey, Hayber fethinde ele geçirilen Yahudi esirler arasında bulunmakta olup Hz. Peygamber'in huzuruna getirilmiştir.¹¹⁹⁵ Hz. Peygamber, Safiyye bt. Huyey'e Müslüman olarak nikâhı altına girmesini ya da Yahudi olarak kalıp ailesinin yanına dönebileceğini teklif etmiş, o da bu teklife şaşırarak Allah'ı ve Rasûlü'nü tercih etmiştir.¹¹⁹⁶

Hz. Peygamber döneminde Arabistan'da önemli sayıda Yahudi bulunmaktadır. Bunun farkında olan Hz. Peygamber, Yahudilerle yakınlık sağlamak amacıyla Yahudilerin önemli bir ailesine mensup olan Hz. Safiyye ile evlenmiştir.¹¹⁹⁷ Bu evlilik sayesinde Safiyye câriye olmaktan kurtularak Hz. Peygamber'e eş olmuş, Yahudi liderin kızı olduğu halde

¹¹⁸⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 545-547.

¹¹⁸⁹ Bakara, 2:6-7.

¹¹⁹⁰ Belâzürî, *Ensâb*, 1/337.

¹¹⁹¹ Bakara, 2:109.

¹¹⁹² İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/548.

¹¹⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, 3/317.

¹¹⁹⁴ Sabuncu, "Hz. Peygamber'in Hanımı Hz. Safiyye'nin Hayatı ve Kişiliği", 311.

¹¹⁹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4/399.

¹¹⁹⁶ İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/1871; Hz. Peygamber'in teklifine karşılık olarak Hz. Safiyye: *"Benim ne Yahudilikte bir emelim var ne de Hayber'de bir babam ve erkek kardeşim. Sen bana küfür ile İslâmiyet arasında bir seçim sunuyorsun. Allah ve Resûlü, benim için azâd edilmemden ve ailemin yanına dönmemden daha sevgilidir. Ben Allah'ı ve Resûlü'nü tercih ediyorum."* demiştir. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 8/97.

¹¹⁹⁷ Ali Osman Ateş, *Oryantalistlerin Hz. Peygamber ile İlgili İddialarına Cevaplar* (Ankara: Beyan Yayınları, 1996), 144.

önemli bir mevkiye getirilmiştir. Dolayısıyla bu evliliğin Yahudiler için bir memnuniyet oluşturduğu söylenebilmektedir. Bu evliliğin siyasî ve dinî faydalar oluşturduğu, Yahudi düşmanlığını azalttığı belirtilmektedir.¹¹⁹⁸

Hiz. Peygamber'in Zeyneb bt. Huzeyme ve Meymûne bt. Hâris'le evliliğinin de kabileleri ile akrabalık bağı kurmak olduğı belirtilmektedir. Meymûne bt. Hâris'te Zeyneb'in anne bir kız kardeşi olmaktadır.¹¹⁹⁹ Zeyneb bt. Huzeyme'nin, annesi Hind b. Avf'ın dokuz tane kızı olup bunların her biri de farklı kabilelerin seçkin şahsiyetleri ile evlenmişlerdir. Hiz. Peygamber'in bu evlilik vesilesiyle Zeyneb bt. Huzeyme'nin diğerkız kardeşlerinin eşlerine de akraba oluşu, onların kabileleriyle de yakın ilişkiler geliştirmesine vesile olmuştur. Hiz. Peygamber'in yaşadığı dönemde bilindiğı gibi akrabalık ilişkileri ön planda tutulmaktadır. Kabileler arasında kurulan dostluk ve ittifaklarda yapılan izdivaçlar önemli yer tutmaktadır. Hiz. Peygamber bu taktiğı ile İslâm'ı yayarken mesajını daha geniş kitlelere ulaştırmıştır.¹²⁰⁰ Büyük bir kabile olan 'Âmir b. Sa'saa ile olan husumetin daha kısa sürede ortadan kalkması için Hiz. Peygamber evlilik girişimlerinde bulunmuştur.¹²⁰¹

Hiz. Peygamber, nübüvvetin başlarında Mekte'de bulunan Ukaz Panayırı'nda Zeyneb bt. Huzeyme'nin kabilesi olan 'Âmir b. Sa'saa'dan bazı kimselerle karşılaşmış ve onlara himayelerine giren bir kimseye nasıl davrandıklarını sormuştur. Kabileye mensup olan bu kimseler ise: "*Bizim tarafımızda olanlara erişilmez, ancak ateşimize de dayanılmaz.*" cevabını vermişlerdir. Bunun üzerine Hiz. Peygamber, İslâm'ı kabul edip kendisini himaye etmelerini istemiş, onlarda o dönemde İslâm'ı kabul etmelerinin mümkün olmadığını ancak himayeyi severek kabul edeceklerini belirtmişlerdir.¹²⁰²

Medine'ye hicretten sonra Hiz. Peygamber, Mekkeli müşriklerin kuzeye geçiş yollarını denetim altına almak ve İslâm dinini yaymak gibi amaçlarla Medine'nin güney batı bölgelerinde gazveler ve seriyyeler düzenlemiş hatta oradaki kabileler ile antlaşmalar yapmıştır.¹²⁰³ Kuzeye giden yolları Müslümanların kontrolü altına alınan Mekkeli müşrikler, Medine'nin doğu tarafına yönelmeye başlayınca Hiz. Peygamber de askerî hareketlerini o tarafa çevirmiştir. Medine'nin doğusunda yaşamakta olan 'Âmir b. Sa'saa kabilesi ile

¹¹⁹⁸ Saliha Akgül, *Ezvâc-ı Tâhirât* (İzmir: Gül Yurdu Yayınları, 2009), 201.

¹¹⁹⁹ İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiâb*, 4/312.

¹²⁰⁰ Abdurrahman b. Avf'ı, Dûmetülcendel'e gönderirken ona itaat ettikleri takdirde ordu komutanının kızı ile evlenmesini söylemiştir. Abdurrahman'da öyle yapmıştır. Savaş, *İlk Dönem İslâm Toplumlarında Kadının Konumu*, 54.

¹²⁰¹ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 430.

¹²⁰² Önkâl, *Resûlullah'ın İslâm'a Da'vet Metodu*, 170.

¹²⁰³ Savaş, *İlk Dönem İslâm Toplumlarında Kadının Konumu*, 79.

yakınlık kurmayı gerekli gören Hz. Peygamber, o kabileden bir hanımla evlenmeyi istemiş, bunun üzerine Zeyneb bt. Huzeyme ile evlilikleri gerçekleşmiştir.¹²⁰⁴

Aynı zamanda “Ümmü’l-Mesâkîn” olarak tanınan ve bu özelliğiyle yaşadığı dönemde yardıma muhtaç kimseleri kolladığı için sosyal konumu ve çevresi bakımından büyük bir kitle ile yakın ilişkileri olan Zeyneb bt. Huzeyme’nin, Hz. Peygamber’in eşi olması insanları İslâm’a karşı olumlu yönde etkilediği söylenebilmektedir.

Meymûne’nin üvey kız kardeşi Zeyneb b. Huzeyme ile de aynı vesile için evlenmiş ancak evlendikten kısa bir süre sonra hanımı vefât etmiştir. Peygamberimizin bu iki kız kardeşe farklı zamanlarda yapmış olduğu evlilikler sonunda netice vermiş, güçlü ve etkili bir kabile olan Amr b. Sa’saa kabilesinden heyetler gelerek İslâm’ı kabul etmiştir. Hz. Peygamber Her evliliğinde olduğu gibi bu evliliğinde de İslâm’ın menfaati doğrultusunda hareket etmiş, onu kendi nefsinden önde tutmuştur.

Hız. Peygamber’in, Meymûne ile yapmış olduğu evlilik meyvelerini vermiş, kabilesinden gruplar halinde insanlar gelerek İslâm’a girmişlerdir. Onların gelmesiyle Müslüman ordusu kuvvet kazanmıştır.¹²⁰⁵ Bununla birlikte bu evlilik sayesinde Mekkeliler ile Müslümanlar arasında bir uzlaşma ortamı oluşmuştur.¹²⁰⁶

Medine döneminde Müslümanlarla ortak düşmanı bulunan ‘Âmir b. Sa’saa kabilesi, Gatafanlılara karşı Müslümanlarla iyi ilişkiler kurmuştur. Hz. Peygamber, bu kabile ile olan ilişkilerini yakınlaştırmak için Zeyneb b. Huzeyme ve Meymûne bt. Hâris ile evlenmiştir. Hz. Peygamber’in bu girişimleri Huneyn zaferinden sonra sonuç bulmuş, Medine’ye gelen kabileye mensup heyet İslâm’ı kabul etmiştir.¹²⁰⁷ Hz. Peygamber’in Zeyneb bt. Huzeyme ve Meymûne ile yapmış olduğu evlilikleri sonradan da olsa amacına ulaşmıştır.

Hız. Peygamber’in Mâriye ile yaptığı evliliğinde Mısırlılarla akrabalık bağı kurmayı amaçladığı söylenebilir. Nitekim sonraki yıllarda Amr b. As komutasında Mısır’ı fethetmek için giden ordu ile Bizanslılar savaşmışlar, bunlar arasında tarafsız kalan Mısırlıların Hz. Peygamber’in Mısırlı bir kadınla evli olduğunu hatırlayarak ona göre hareket ettikleri ifade edilmiştir.¹²⁰⁸

¹²⁰⁴ Savaş, *İlk Dönem İslâm Topluluklarında Kadının Konumu*, 79. Bu evliliğin meydana gelmesiyle ‘Âmir b. Sa’saa kabilesinin İslâm’a olan ilgisinin artmış, başkanları gelip Hz. Peygamber’den İslâm’ı anlatacak öğretmenler göndermesini istemiştir. Bu isteği kabul eden Hz. Peygamber ise yetmiş kişilik bir grup göndererek bu isteği yerine getirmiştir. Ancak muhtemelen aynı kabilenin Müslümanlarla yakınlaşmasını istemeyen bir grup tarafından Hz. Peygamber’in göndermiş olduğu öğretmen grubu kılıçtan geçirilerek Bi’rîma’üne denilen yerde onları şehit etmişlerdir. Savaş, *İlk Dönem İslâm Topluluklarında Kadının Konumu*, 80.

¹²⁰⁵ Kandemir, “Meymûne”, *DİA*, 29/506.

¹²⁰⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 2/570.

¹²⁰⁷ Fayda, “‘Âmir b. Sa’saa”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1992, 3/67.

¹²⁰⁸ Mevlânâ Şibli, *İslâm Tarihi Asr-ı Saadet*, çev. Ömer Rıza Doğrul (İstanbul: 1977), 2/154.

DEĞERLENDİRME

Tüm insanlığı muhatap alan ve onlar için hidayet rehberi olarak gönderilen Kur'ân-ı Kerîm'de, doğrudan veya dolaylı olarak Hz. Peygamber'in eşlerine yönelik bazı âyetler nâzil olmuştur. Kur'ân'ın evrensel oluşu, ilâhi mesajlarını sadece Hz. Peygamber'in eşleriyle sınırlı tutmamakta olup sonraki dönemleri de günümüzü de ilgilendirmektedir. Bu sebeple çalışmanın bu kısmında ilk olarak zahirde Hz. Peygamber'in ve eşlerinin etrafında gerçekleşen olaylar vesilesiyle nâzil olmuş âyetler incelenmiştir. Bu vesile ile âyetlerin nûzül sebeplerini daha iyi anlama ve ilâhi mesajlarda belirtildiği şekliyle davranmak mümkün olabilecektir.

Bu bölümde Hz. Peygamber'in eşleri Hz. Peygamber'den gördükleri, edindikleri bilgi ve tecrübeleri ışığında Kur'ân âyetlerini yorumlamışlardır. Hz. Peygamber'in eşlerinin Kur'ân âyetlerinin tefsirinde ve anlaşılmasında çevresindekilerden başlayarak ümmete katkılarında bahsedilmiştir. Bu hususta sadece Hz. Âişe'nin yapmış olduğu tefsirler bile bir araştırma konusunu kapsayacak nitelikte olduğundan burada bazı örneklerle yetinmek durumunda kalınmıştır.

Hz. Peygamber'in eşlerinin ilmi merakları sayesinde Hz. Peygamber'e yönelttikleri soru ve görüşleri bağlamında veya günlük yaşantılarının bir getirisi olarak zuhur eden hadisler olmuştur. Bu sebeple Hz. Peygamber'in eşlerinin bizzat kendilerinin söylenmesine vesile oldukları hadislerden bahsedilmek istenmiştir.

Hz. Peygamber'in eşlerinden bazıları, ashâbın soru ve sorunlarını Hz. Peygamber'e iletmeleri vesilesiyle dinî, fikhî veya sosyal konularda bazı hükümlerin açıklanmasına sebep olmuşlardır. Örneklerinden bazılarını paylaştığımız olaylara bakıldığında âyetlerdeki hükümlerin nasıl uygulanması gerektiğine dair veya nasıl anlaşılması gerektiğine dair Hz. Peygamber'in izâhları bulunmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in eşlerinin üstlendikleri vazifelerden biri de hadislerin nakledilmesi ve öğretilmesindeki hizmetleri olarak sayılabilmektedir.

Hz. Peygamber'in davetinde eşlerinin maddi ve manevi olarak paylarına düşen desteği gösterdiklerine dair hâdiselere yer verilmiştir. Eşlerinin kendi şahsi yaşayışlarında İslâm'ın buyruklarını Hz. Peygamber'in gösterdiği şekliyle hayata geçirmeleri açısından bulundukları konum önem arz etmektedir. Bulundukları mevkiye yaraşır misalleri bulunan eşlerinin Hz. Peygamber'in davetinde yanında yer almaları ve davetine katkıları ümmet için bir takım örneklik sunmaktadır.

SONUÇ

Hız. Peygamber, kendisinden önceki elçiler gibi Allah (c.c) tarafından insanların doğruluğına yönlendirilmesi için gönderilmiştir. Müslümanlar için hayatı üsve-i hasene olan Hız. Peygamber'i yakından tanımak ve bilmek İslâm'ı anlamayı kolaylaştıracaktır. Hız. Peygamber'in davet süreci, onun hayatının evli olduğı kısmını kapsamakta olup bu süreçte eşleriyle ortak bir hayatı paylaşmıştır. Hız. Peygamber'in davet vazifesinde eşlerinin ona yakın bulunmaları, onların vahiy sürecine şahitlik etmelerine vesile olmuştur. Bu sebeple eşleri, Hız. Peygamber'i tanımak ve anlamak için ilk ve önemli bir basamaktır. Eşleri, Hız. Peygamber'den ibadetleri, gazveleri, dini hükümleri uygulayışı, âyetleri izahı, kendisine yöneltilen soruları cevaplaması, sosyal ve günlük hayatından özel hayatına kadar birçok alanda kısaca hem beşerî hem de nebevî tüm hal ve tavırlarını gözlemleme imkânı bularak onu yakından tanıma ve anlama fırsatına sahip olmuşturlardır.

Bulundukları konum itibariyle, eşlerinin Hız. Peygamber'in davetine katkıları mühim bir yere sahiptir. Eşleri, Hız. Peygamber'den öğrendikleri hususları, kendi aralarında paylaştıkları gibi haneleri dışında bulunan kimselere de aktarma ve anlatma gayretinde olmuşturlardır. Hız. Peygamber'in ilim halkasının müdavimi diyebileceğimiz eşleri, ondan öğrendikleriyle diğerkimselere bir nevi öğretmenlik yapmışlardır. Eşleri, hem Hız. Peygamber'e yakın bir hayat sürmenin getirdiğı faydadan istifade etmiş hem de öğrendikleri ilim mirasını başkalarına ulaştırmak suretiyle ilmî konularda rivayetlerde bulunarak birer köprü görevi görmüşlerdir.

Hız. Peygamber, tebliğı sürecinde aynı zamanda bir aile reisi olduğı için bu çalışmada ilk olarak onun evlilikleri incelenmiştir. Hız. Peygamber'in evliliklerini gerçekleştirmesindeki gayesi üzerinde durulmuştur. Kabileciliğın ve akrabalık bağlarının önem taşıdığı bu dönemde Mekke'de gençlik yıllarını tek eşli olarak geçiren Hız. Peygamber'in Medine'ye hicretten sonra çok evlilik yaptığı ve evliliklerinde bu ilişkileri gözetttiğı ifade edilebilir. Bu sebeple Hız. Peygamber'in Medine'de İslâm'ın yayılmasında etkili olabilecek evlilikler yaptığı anlaşılmaktadır. Buna ek olarak Hız. Peygamber'in evliliklerinin amaçları kadınların eğitimi, teşrî maksatlı hikmetler, sosyal ve siyasî sebepler olarak ifade edilebilir.

Yaşadığı dönemde evliliklerine dair Hız. Peygamber'e eleştiri yöneltilmediğı halde sonraki dönemlerde evlilikleri bazı tartışmalara konu olmuştur. Hız. Peygamber'in çok kadınla evliliğı, İslâm'ın tek kadınla evliliğıne teşvik ettiğini ortaya süren araştırmacıların bazı tartışmalar ortaya çıkarmasına sebep olmuştur. Bu araştırmacıların İslâm medeniyetinde bazı

durumların gelişmesiyle birlikte oluşan evlilikler ile İslâm'ı bağdaştıramaması gibi sebepler onların bu itirazlarına kapı açmıştır.

Bir diğer eleştiri ise Hz. Peygamber'in evliliklerinin Nisâ Suresi 3. âyetindeki gibi neden dört ile sınırlı kalmadığı hakkındadır. Âyette belirtilen sayıların bir sınırlandırma ifade etmediğini savununlar olduğu gibi bu âyette bir sınırlandırma olduğunu belirtenler de olmuştur. Ancak söz konusu âyetin tefsirine bakıldığında kendilerinin himayeleri altında bulunan yetimleri hakkında olduğu ve onların velisi bulunan kişilerden bahsedildiği anlaşılmaktadır.

Bunlarla birlikte Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile evliliğinde Hz. Âişe'nin yaşı bazı tartışmalara konu olmuştur. Hz. Âişe'nin yaşının belirtilenden büyük veya belirtilenden küçük olduğunu ifade edenler de olmuştur. Bu hususta birçok araştırma kaleme alınmıştır. Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le evlilik yaşının küçük olduğunu ifade edenlerin gerekçeleri Buhârî'nin *Sahîh*'inde rivayet edilen Hz. Âişe'nin altı yaşında Hz. Peygamber'le nikâhlarının kısıldığı ve dokuz yaşında zifafın gerçekleştiğinin belirtilmesidir. Ayrıca bunu savunanlar o dönemin şartlarına ve örfüne göre bu tarz evliliklerin normal karşılanabildiği, bunun farklı örneklerinin de bulunduğunu, iklim sebebiyle kızların erken olgunlaştığını ifade etmişlerdir. Hz. Âişe'nin yaşının belirtilenden daha büyük olduğunu ileri sürenler ise aksini ifade eden rivayetlerde bir yanlışlık olabileceğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak Hz. Peygamber döneminde bu evliliklerin normal karşılandığı anlaşılmaktadır. Farklı örf, kültür, iklim gibi şartlara sahip olan dönemin evliliklerinin günümüzle birebir örtüşmek zorunda olması beklenmemelidir. Ayrıca Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği evliliklerine ilâhî bir ikaz gelmediği de gözardı edilmemelidir.

Hz. Peygamber'in yapmış olduğu evlilikleri hususu ile bağlantılı olarak Hz. Peygamber'in nasıl bir eş olduğuna dair araştırmanın kapsamı genişletilmiştir. Nitekim her konuda ümmetine örnek olan Hz. Peygamber'in bir eş olarak davranışları da önem arz etmektedir. Bu hususta farklı misallerle Hz. Peygamber'in hanımlarına olan tavır ve tutumu ele alınmıştır. Hz. Peygamber, eşlerine karşı güzel muamelede bulunarak onlar arasındaki adâleti gözetme gayretinde olmuştur. Hz. Peygamber'in eşlerine olan sevgi ve vefasını dile getirdiği birçok misali de onun örnek davranışları arasında olmuştur. Eşlerine davranışları hususunda Hz. Peygamber'den öğrenilmesi gerekenler arasında istişarelerde bulunma, taltif etme, yeri geldiğinde uyarma, günlük hayatta yardımda bulunma gibi örnekler verilebilir. Kısaca Hz. Peygamber'in hayatının her alanında olduğu gibi eşlerine muamelesi konusunda da kibarlığını ve naifliğini koruduğu anlaşılmaktadır.

Bunlara ek olarak ilk bölümde Hz. Peygamber'in eşlerinin biyografik bilgileri kısaca verilerek hatırlatılmıştır. Ümmehâtül-mü'minînin hayatları hakkında çokça araştırmalar ve çalışmalar bulunmaktadır. Bu sebeple araştırmanın ana konusunu teşkil eden ikinci bölümde eşlerinin özellikle Hz. Peygamber'in davetindeki duruşları, sergiledikleri davranışları ve katkıları üzerinde durulmuştur. İlk olarak Hz. Peygamber'in eşlerinin davet sürecindeki konumları ele alınmıştır. Onların Hz. Peygamber'e olan yaklaşımları, birbirlerine olan yaklaşımları, ehl-i beyt kapsamındaki yerleri incelenmiştir. Yaşadıkları dönemde kadınların eğitim durumundan bahsedilerek Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği eğitim ve öğretim faaliyetlerine eşlerinin katkılarının ne denli olduğu açıklanmıştır.

Hz. Peygamber'in eşlerinin birbirlerine yaklaşımları incelendiğinde aralarında dayanışmalar ve gruplaşmalar gibi farklı durumlar yaşandığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in hanesinin kalabalık olması ve her bir eşin Hz. Peygamber'in sevgisini kazanma isteği gibi duyguları ön planda tutmaları, onlar arasındaki rekabeti ve dolayısıyla kıskançlığı da tetiklemiştir. Çekirdek ailelerde dahi tartışma yaşanması kaçınılmaz olurken sayıca kalabalık olan bu hanımlar arasında da yaşanması kınanmamalıdır. Hz. Peygamber'in ve eşlerinin birer insan olduklarını anımsayarak onların beşerî özelliklerden sıyrılmadıklarını ifade etmek yerinde olacaktır.

“Ehl-i beyt” terimi bazen ashâb için bazen Hz. Peygamber'in ev halkı için bazen de Kur'an'la birlikte sünnete sarılmanın önemini anlatmak için kullanılmıştır. Çeşitli şekillerde kullanılması, bu terimin Hz. Peygamber'in eşlerini kapsayıp kapsamadığı sorusunu meydana getirmektedir. Kur'an'ı Kerim'de Ahzâb Suresi'nin 33. âyetinde, Hz. Peygamber'in eşlerinin onun ehl-i beyti olduklarından bahsedilmesi bu konuya açık bir cevap olmuştur.

Eşlerinin Hz. Peygamber'in davetine katkıları bulundukları konuma yaraşır davranışları ve Hz. Peygamber'e olan destekleri ile olmuştur. Ümmehâtül-mü'minîn, yaşantılarında başlarından geçen bazı hâdiseler sebebiyle bir kısım âyetlerin nâzil olmasına ve bazı hadislerin söylenmesine vesile olmuşlardır. Hz. Peygamber'in eşleri hakkında nâzil olan âyetlere ifk hâdisesi sebebiyle Nûr Sûresi'nin 11-20. âyetleri ve hicabı emretmesi sebebiyle Ahzâb Sûresi 59. âyeti örnek olarak verilebilir. Bununla birlikte Hz. Safiyye'nin bir sorusu Hz. Peygamber'in hayızlı kadından veda tavafının düştüğü ile ilgili hadisinin söylenmesine vesile olmuştur.

Hz. Peygamber'in davetine katkıları hususunda eşleri belağat, tefsir, fıkıh, hadis gibi dini ilimlere hâkim olmaları sebebiyle Kur'an âyetlerini tefsir ettikleri, kendilerine yöneltilen soruları cevapladıkları, bazı hükümlerin açıklanmasına vesile olmuşlardır. Eşleri, ilmi merakları sayesinde Hz. Peygamber'e yönelttikleri sorularıyla başta kendileri olmak

üzere kıyamete kadar gelecek ümmet için ortaya çıkabilecek ve akıllara takılabilecek bazı soru ve sorunların aydınlatılmasına yarar sağlamışlardır. Bunun yanı sıra ashâbın Hz. Peygamber'e ulaştırmaya çekindiği sorunlarını ona ileterek soruların cevaplanmasına yardımcı olmuşlardır. Hz. Peygamber'in eşleri, bizzat şahıslarında bulundurdıkları örnek vasıflarıyla da davete katkıda bulunmuşlardır. Hz. Peygamber'le birlikte davet sürecinde gösterdikleri fedakârlıkları, hakkaniyetli olmaları ve mütevazılıkları onların örnek vasıflarından bazıları olmuştur. Sefer ve gazvelerinde Hz. Peygamber'in yanında maddi ve manevi yardımlarda bulunmuşlardır. Hz. Peygamber'le evlilikleri yoluyla kabilelerinin İslâm'a girmesine de katkıları bulunmuştur.

Sonuç olarak, bu çalışmada Hz. Peygamber'in eşlerinin onun davetine olan katkıları üzerinde durularak bu katkıların ne şekilde olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Hz. Peygamber'in eşlerinin şahsî kıymetlerine ek olarak Hz. Peygamber'in yanındaki yerleri ve tutumları onlara değer katmaktadır. Daha önceki çalışmalarda Hz. Peygamber'in eşlerinin hep bireysel olarak incelendiklerine rastlanmış ancak Hz. Peygamber'in daveti çerçevesinde bir arada değerlendirilmedikleri görülmüştür. Bu çalışmada eşlerini Hz. Peygamber'in daveti kapsamında değerlendirerek onların hem sözlü hem de fiili olarak birçok alandaki katkıları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- ABDURRAHMAN, Âiše. *Resûlullah'ın Annesi ve Hanımları*. çev. İsmail Kaya. Konya: Uysal Kitabevi, 6. Basım, 1994.
- ACARLIOĞLU, Ahmet. “Hz. Peygamber’in (s.a.v) Eşleri ile İletişimi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, S. 2 (2/2021): 647.
-“Bir Eş Olarak Hz. Peygamber’in Karşılaştığı Problemler ve Çözüm Yolları”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25, S. 2 (Aralık 2021): 759-771
- AFZALURRAHMAN. *İslâmî Yenilenme Makaleler*. çev. Adil Çiftçi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2000.
- *Mükemmel Bir Eş Olarak Hz. Muhammed*. çev. Sami Şener-Ergin Öztürk. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2007.
- *Sîret Ansiklopedisi*, İnkılab Yayınları, İstanbul 1999.
- AĞIRMAN, Cemal. “Muksirûn”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 31, TDV Yayınları, Ankara 2020, 532-533.
- AHMED B. HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybanî. “*el-Müsned*”. thk. Şuayb el-Arnâvutî- Adil Mürşid, Beyrut: Mevsuatü'r-Risâle, 1416/1995.
- AKMAN, Zekeriya. “Hz. Peygamber Döneminde Savaşlarda Kadın”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17, S. 2 (2012): 255.
- AKPINAR, Ali. “Aile İlişkilerinde Hz. Peygamber’in Örnekliliği”, *Diyanet Aylık Dergisi*, S. 220 (Nisan 2009): 6-8.
-“Aile İçi Sorunların Çözümünde Kur’ânî Yöntem (Nisâ Suresi 34. Ayeti Bağlamında)”, *İlahiyat Akademi* 11, (Temmuz 2020): 13-14.
- ALGÜL, Hüseyin. *İslâm Tarihi*. İstanbul: Gonca Yayınları, 1986.
- ARAS, Mehmet Özgü. “İslâm’da Çok Evlilik”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24, S. 24 (Konya 2007): 187-192.
- ARMSTONG, Karen. *Hız. Muhammed İslâm Peygamberinin Biyografisi*. çev. Selim Yeniçeri. İstanbul: Koridor Yayınları, 2005.
- ARSLAN, İhsan. “Hz. Âiše’nin Evlilik Yaşı Örf mü Din mi?”, *Trabzon İlahiyat Dergisi* 6, S.1 (Bahar 2019): 41-43.
- AŞIK, Nevzat. *Hız. Âiše’nin Hadisçiliği*. İzmir: Öğrenci Basımevi, 1987.

- AŞIKKUTLU, Emin. “Berîre”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, 503-504.
- ATAR, Fahrettin. “Nikâh”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, TDV Yayınları, İstanbul 2007, 112-117.
- ATEŞ, Ali Osman. *Oryantalistlerin Hz. Peygamber ile İlgili İddialarına Cevaplar*. Ankara: Beyan Yayınları, 1996.
-“Hz. Peygamber’in Zeyneb bt. Cahş ile Evlenmesi Hakkındaki Bazı Rivayet ve Görüşlerin Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 7 (İzmir 1992): 161-180.
- ATEŞ, Fatma. “Hz. Peygamber’in Hanımlarından Hafsa’nın Hayatı ve Kişiliği”. Yüksek lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2007.
- AYCAN, İrfan. “Ebû Süfyân”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 10, TDV Yayınları, İstanbul 1994, 230-232.
- AYDAR, Hidayet. *Hanım Müfessirler*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.
- AYDIN, M. Âkif ve HAMİDULLAH, Muhammed. “Köle”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 26, TDV Yayınları, Ankara 2002, 237-246.
-“Kadın”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 24, TDV Yayınları, İstanbul: 2001, 87.
- “Evlât Edinme”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 11, TDV Yayınları, İstanbul: 1995, 527-529.
- AYDIN, Nevzat. “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1, (2015): 10/108.
- AYVALLI, Ramazan. “Esbâb-ı Vürûdi’l-Hadîs”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, 362.
- AZİMLİ, Mehmet. “Hz. Âişe’nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı”, *İslâmî Araştırmalar* 16, S. 1 (2003), 28-37.
- *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- BARDAKOĞLU, Ali. “Türk Aile Hukukunun Tarihi Gelişimi”, *Türk Aile Ansiklopedisi*. C. 2, BAAK Yayınları, Ankara 1991.
- BAYRAKTUTAR, Muammer. “Hz. Peygamber’in Ahlâkında Kadınlara Muâmele ve Kadın Tasavvuru”, *Kadın ve Aile Üzerine Araştırmalar*, ed. Emine Ögük, Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2018.
-*Hz. Peygamber’in Kriz Yönetimi*. Ankara: Otto Yayınları, 2023.

-“Şiddeti Önlemede Hz. Peygamber’in Rol Modelliği”, *Şiddet ve Sosyal Travmalar*, ed. Adem Solak, Ankara: Hegem Yayınları, 2018.
- BEDİR, Abdullah Ebu’s-Suud. *Tefsiru es-Seyyide Âişe Ümmi’l-Mü’minîn Radiyallahu Anha*. Kahire: Dâru Alemi’l-Kutub, 1416/1996.
- BELÂZÜRÎ, Ebû’l-Hasen Ahmed b. Câbir. “*Ensâbu’l-Eşrâf*”. thk. Suheyl Zekkâr-Riyâd Zirikli, Beyrut: Darû’l-Fikr, 1417/1996.
- BEŞER, Faruk. *Kadının Çalışması Sosyal Güvenlik ve İslâm*. İstanbul: Nun Yayınları, 1995.
- BİREKUL, Mehmet. *Peygamber Günlerinde Kadın*. Konya: Yediveren Yayınları, 2004.
- BİRİŞİK, Abdulhamit. “Kur’ân”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 26, TDV Yayınları, Ankara 2002, 383-388.
- BOZKURT, Nebi. “Künye”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 26, TDV Yayınları, Ankara 2002, 558-559.
- BOLELLİ, Nusrettin. *Kadınların Hadis İlmindeki Yeri*. MÜİF Yayınları, İstanbul 1998.
- BUDAK, Ali ve ÇETİN, İbrahim ed.. *En Öndekiler*. İstanbul: Işık Yayınları, 2005.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi’u’s-Sahîh*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr, by.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001.
- CAETANİ, Leon. *İslâm Tarihi*. çev. Hüseyin Câhid. İstanbul: Tanin Yayınevi, 1925.
- CANAN, İbrahim. *Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009.
- *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1995.
- CERRAHOĞLU, İsmail. *Tefsir Usulü*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- COŞKUN, Selçuk. “Hadislerin Tarihe Arzı”nın Uygulamadaki Bazı Problemleri (Âişe’nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme), *EKEV Akademi Dergisi* 20, S. 8 (2004), 195.
- ÇEKER, Orhan. “Hünsa”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 18, TDV Yayınları, İstanbul 1998, 491-492.
- ÇINAR, Mahmut. “Hz. Peygamber’in Zeyneb bt. Caş ile Evliliği Etrafındaki Şüpheler”, *Diyânet İlmi Dergi* 43, S. 1 (Ankara 2007): 31-50.
- DARANÎ, Muhammed b. Şâkir b. Ahmed. “*Uyûnu’t-Tevârih*”. thk. Hüsameddin Kudsi, Mısır: Dâru’l-Ensâr, 1346/1927.
- DAVENPORT, John. *H. Muhammed ve Kur’ân-ı Kerîm*. çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul: Amedi Yayınevi, 1928.
- DEMİRCAN, Adnan. *Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok Kadınla Evlilik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2008.

-“Cahiliye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik”, *İstem* 1, S. 2 (2003): 12-16.
- *Hz. Peygamber'in Ailesi ve Aile Hayatı*. İstanbul: Ufuk Yayınları, 2014.
- DERMENGHEM, Emile. *Muhammed'in Hayatı*. çev. Reşat Nuri Güntekin. İstanbul: Alkım Yayınevi, ts..
- DUMAN, Ali. “Sadaka”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, 383-384.
- DÛMÎ, Ahmed Abdülcevâd. *Mü'minlerin Annesi Hz. Hatice*. çev. Nedim Yılmaz. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1986.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî. “es-Sünen”. thk. Muhyiddin Abdülhamîd, Beyrut: Mektebetü'l-asriyye, ts..
- EFENDİOĞLU, Mehmet. “Rivayet”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, 135-137.
- EKER, Sümeyye. “Hz. Peygamber'in İltifat Ettiği Bazı Hanım Sahâbiler ve İltifat Şekilleri”, *İstem* 27, (2016): 146-166.
- EREN, Mehmet. “Kadınların Hadis İlmine Katkıları”, *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 44, S. 1 (2003): 83-110.
- ERİŞ, Mustafa. *Peygamberimizin Hanımları*. İstanbul: Erkâm Yayınları, 2002.
- ERKOCAASLAN, Recep. “Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'le Evliliği ve Evlilik Yaşı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10, S. 51 (Ağustos 2017): 1234-1247.
- ERUL, Bünyamin. “Hadiste Eleştirel Yaklaşımın Öncüsü Olarak Hz. Âişe”. *İslâmiyat* 2, (Ankara: 2000): 109.
-“Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On dokuz mu?”, *İslâmî Araştırmalar* 19, S. 4 (2006): 649.
- ESAD, Mahmud. *İslâm Tarihi*. sad. Ahmet Lütü Kazancı-Osman Kazancı. İstanbul: Marifet Yayınları, 1983.
- FAYDA, Mustafa. “Âişe”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, 201-205.
- FUNEYSAN, Suud b. Abdillâh. *Merviyyatu Umî'l-Mu'minîn Âişe fî't-Tefsir*. Riyad: Dâru't-Tevbe, 1413/1992.
- GOLDZİHER, İgnaz. “İslâm'da Eğitim”, çev. M. Emin Özafşar vd.. *İslâmî Araştırmalar* 7, S. 2 (1988): 90.

- GÖRMEZ, Hatice Kübra. “Hâne-i Saâdetin Bilge Hanımefendisi Hz. Âişe”, *Diyanet İlmi Dergi* 45, S. 1 (2009): 47.
- GÖRMEZ, Mehmet. “İlahi Dinlere Göre Başörtüsü”, *İslâmiyât* 4, S. 2 (2001): 31.
- GUFEYLÎ, Fehd b. Muhammed. *es-senâ el-vehhâc fî sinni Âişe inde 'z-zevâc*. Riyad: Dâru's-samî'î, 1432/2011.
- GÜL, Meryem. “Hz. Muhammed'in Eşlerine Hitap Eden Ayetlerin İncelenmesi”. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2007.
- GÜMÜŞ, Sadreddin. “Resûlullah'ın Aile Hayatıyla İlgili Âyetlerin Toplu Değerlendirmesi”, *Hz. Peygamber'in Aile Hayatı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.
- GÜRSES, Serdar Murat. “Kadınların Nikâhtaki İradesiyle İlgili Hadislerin Anlaşılmasında Geleneğin Etkisi”, *Tokat İlmiyat Dergisi* 9, S. 1 (Haziran 2021): 41-45.
-*Abdullah b. Ömer'in Âyet ve Hadisleri Anlama ve Yorumlama Yöntemi*, İstanbul: Kitabi Yayınları, 2023.
- HAMİDULLAH, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yayınları, 1414/1993.
-“Hudeybiye”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 18, TDV Yayınları, İstanbul 1998, 297-299.
-“Zeyneb bt. Cahş”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 44, TDV Yayınları, İstanbul 2013, 357-358.
-*Muhtasar Hadis Tarihi ve Sâhife-i Hemmam b. Münebbih*. çev. Kemal Kuşcu. İstanbul: Bahar Yayınları, 1967.
- HATİBOĞLU, M. Said. *Hilafetin Kureyşliliği*. Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2005.
-“Müslüman Âlimlerin Buhârî ve Müslim'e Yönelik Eleştirileri”, *İslam Araştırmaları Dergisi* 10, S. 1-2-3 (1997): 13-15.
- IRWİNG, Washington. *Muhammed ve Hulefauhu*. Beyrut 1999.
- İBN ABDÎ'L-BERR, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah b. Muhammed en-Nemerî. *el-İstiâb fî Esmâi'l-Ashâb*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1423/2002.
- İBN ASÂKİR, Ali b. Hasan b. Abdillâh eş-Şâfi. *Tarihu't-Dimeşk*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1421/2000.
- İBN HAZM. *Cevâmiu's-Sîre*, nşr. İhsan Abbas-Nasruddin el-Esed. Faysalabad: y.y., 1981.
- İBN HACER, Ebû'l-Fazl Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed el-Askalânî. *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*. Beyrut: Daru'l-fikr, 1422/2001.
- “*Fethû'l-bârî fî şerhî Sahîhi'l-Buhârî*”. thk. Muhibbiddin el-Hatîb, Kahire: Daru'l-Menâr, 1986.

- *Tezhîbu't-Tezhîb*. Beyrut: Daru Sadr, 1968.
- *Cevâmiu's-Sîre*. nşr. İhsan Abbas-Nasruddin el-Esed, Faysalabad: y.y., 1981.
- İBN HİBBÂN, Ebû Hatim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî. “*Sîretü'n-Nebeviyye ve Ahbâru'l-Hulefâ*”. thk. Seyyid Aziz Bey, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi'l-Sekâfeti, 1987.
- İBN HİŞÂM, Ebu Muhammed Abdülmelik el-Himyerî. “*es-Sîretü'n-Nebeviyye*”. thk. Mustafa es-Sekâ vd., Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, ts..
- İBN İSHÂK, Muhammed b. İshâk b. Yesâr. “*Siyer*”. thk. Muhammed Hamidullah, çev. Sezai Özel. İstanbul: Akabe Yayınları, 1408/1988.
- İBN KAYYIM, Muhammed b. Ebû Bekr. “*Zâdü'l Mead fî Hedyi Hayru'l İbâd*”. thk. Şuayb Arnavûtî, Beyrut: Medresetü'r-Risâle, 1407/1986.
- İBN KESÎR, Ebû'l-Fida İsmail. *Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsiri*. çev. Bekir Karlığa-Bedreddin Çetiner. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1412/1991.
- *el-Bidâye ve'n-Nihâye, Büyük İslâm Tarihi*. çev. Mehmet Keskin. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1415/1994.
- İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed b. Müslim ed-Dineverî. “*el-Ma'ârif*”. thk. Servet Ukkâşe, Kahire: yy., 1413/1992.
- İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *Sünenu İbn Mâce*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 1434/2013.
- İBN MANZÛR, Muhammed b. Mükerrrem el-Mısırî. “İfk”, *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru İhyâu't-türâsü'l-Arabî, 1419/1999.
- İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed. “*et-Tabakâtu'l-Kübrâ*”. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ, Beyrut: Darû'l-Kütübi İlmiyye, 2. Basım, 1418/1997.
- İBNU'L-CEVZÎ, Cemaleddin Ebu'l-Ferc. “*Sıfatu's-Safve*”. thk. Mahmud Fâhûrî Muhammed Kal'acî, Beyrut: Dâru'l-Mârife, 2. Basım, 1979.
- İBNÜ'L ESÎR, İzzuddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed. *Üsdü'l-ğâbe fî Ma'rifet's-Sahâbe*. Kahire: Dârü's-Şi'b, 1390/1970.
- *el-Kâmil fî't-Tarih*. çev. Ahmet Ağırakça. İstanbul: Gümüş Yayınları, 1986.
- İMAM-I NEVEVÎ. *Riyâzü's-Sâlihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*. çev. M. Yaşar Kandemir vd. İstanbul: Erkâm Yayınları, 2020.
- KAHRAMAN, Abdullah. “Kadın Fâkihlerin Öncüsü: Hz. Âişe”, *Diyanet İlmî Dergi* 45, S. 2 (2009): 79-90.
- KALLEK, Cengiz. “Ukiyye”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 67-70.

- KAMACI, Fatimatüz Zehra. “Hz. Peygamber Döneminde Kadın Olmak”, *Kadın Olmak, İslâm Gelenek, Modernlik ve Ötesi*. ed. Şule Albayrak, İstanbul: İz Yayınları, 2019.
- KÂNDEHLEVÎ, M. Yusuf. *Hayâtü’s-Sahâbe*. çev. Ahmet Meylânî. İstanbul: Divan Yayınları, 1980.
- KANDEMİR, M. Yaşar. “Meymûne”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 29, TDV Yayınları, Ankara 2004, 506-507.
- “Hafsa”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 15, TDV Yayınları, İstanbul 1997, 119-120.
- “Muhammed”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 30, TDV Yayınları, Ankara 2020, 421-426.
- “Hatice”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 16, TDV Yayınları, İstanbul 1997, 465-466.
- “Ümmü Seleme”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 328-330.
- KARAKUŞ, Züleyha. “Hz. Peygamber’in Köle ve Cârîyeleri”. Yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020.
- KARAMAN, Fikret vd.. “Mudarabe”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, Ankara 2005.
- KARAMAN, Hayreddin vd.. *Kur’ân Yolu Meâl ve Tefsiri*, DİB Yayınları, Ankara 2008.
- *İslâm’da Kadın ve Aile*. İstanbul: Ensar Yayınları, 1993.
- KARATAŞ, Mustafa. *Peygamberimizin Beden Dili*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- KAZICI, Ziya. *Hiz. Muhammed’in Aile Hayatı ve Eşleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 4. Basım, 2003.
- KONRAPA, Zekâî. *Peygamberimiz İslâm Dini ve Aşere-i Mübeşşere*. İstanbul: Fatih Yayınları, 1968.
- *Peygamberimizin Hayatı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009.
- KÖKSAL, Asım. *Hiz. Muhammed ve İslâmiyet*. İstanbul: Şamil Yayınları, 1981.
- KÖTEN, Âkif. “Ashâb-ı Suffa Hadis, Fıkıh ve Tasavvufta Etkileri”, *Bilgi ve Hikmet* (1993): 162.
- KUR’ÂN-I KERÎM MEÂLİ*, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’âni’l-Azîm*. Mekke: Dâru Alemlî’l-Kutub, ts..

- MAKDİSÎ, Muvakiddin Ebû Muhammed İbn Kudâme. “*et-Tebyin fî Ensâbi'l-Kureşîyyin*”. thk. Muhammed Nayif ed-Düleymiyyî, Beyrut: Mektebetü'l-Nehdâti'l-Arabiyye, 1408/1988.
- MAKRİZÎ, Takiyyüddin Ahmed b. Ali. *İmtau'l-Esmâ*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/1999.
- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahih-i Müslim*. Kahire: Daru'l-Hadis, 1336/1918.
- MÂTURİDÎ, Ebû Mansur Muhammed. “*Te'vilâtu Ehli's- Sünneh*”. thk. Mecdi Bâselûm, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye, 1426/2005.
- NEDVÎ, Süleymân. *Sîretü's-seyyide Âişe ümmü'l-mü'minîn*. Dımaşk: Dâru'l-kalem, 2. Baskı, 2010.
- NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuâyb. “*es-Sünen*”. thk. Bedreddin Çetiner, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- NİSÂBURÎ, Ebû Abdillâh el-Hâkim. *el-Müstedrek ale's-Sahihâyn*. Beyrut: yy., 1990.
- OKIÇ, M. Tayyib. *İslâm'da Kadın Öğretimi*. Ankara: DİB Yayınları, 1978.
- ÖĞÜT, Sibel. “*Hiz. Peygamber Döneminde İslâm'ın Yayılmasında Kadınların Rolü*”. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, 2013.
- ÖNKAL, Ahmet. *Resulullah'ın İslâm'a Davet Metodu*. Konya: Esra Yayınları, 1992.
- ÖZ, Mustafa. “Ehl-i Beyt”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 10, TDV Yayınları, İstanbul 1994, 498-501.
-“Sekâleyn”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, 325-326.
- ÖZDOĞAN, Kevser. “Hiz. Peygamber'in Hiz. Hatice'den Dünyaya Gelen Çocuklarının Sayısı ve Sırası Üzerine Bir Değerlendirme”, *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 4, S. 9 (2018): 185-206.
- ÖZTÜRK, Nilgöl. “*Hiz. Âişe ve Tefsir İlmindeki Yeri*”. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2007.
- PEKÖZ, Emine. “Hiz. Peygamber'in Cârîyesi Mâriye”, *Siyer Araştırmaları Dergisi* 1, (Ocak-Haziran 2017): 71.
-“*Hiz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Habîbe'nin Hayatı, Kişiliği ve İslâm Tarihi'ndeki Yeri*”. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2012.
- SABUNCU, Ömer. “*Hiz. Peygamber'in İlk Hanımı Hiz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği*”. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, 2008.

-“Hz. Peygamber’in Hanımı Hz. Safiyye’nin Hayatı ve Kişiliği”, *İSTEM* 14, S. 28 (2016): 321-323.
-“Hz. Âişe’nin Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Yeri”. Doktora Tezi, Harran Üniversitesi, 2015.
- SABUNÎ, M. Ali. *Peygamberimiz Niçin Çok Evlendi*. İstanbul: Petek Yayınları, 1983.
- *Nebevî Sünnet*. çev. Muammer Bayraktutar. İstanbul: Yasin Yay. 2012.
- SANCAKLI, Saffet. “Hz. Peygamber’in Hanımlara Karşı Sergilediği İncelik ve Zarafet Anlayışı”, *Diyanet Aylık Dergisi*, S. 220 (Nisan 2009): 9.
- SARIÇAM, İbrahim. *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yayınları, 2001.
- SAVAŞ, Rıza. “Cüveyriye bt. Hâris”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 8, TDV Yayınları, İstanbul 1993.
- “Hz. Âişe’nin Yaşı ile İlgili Farklı Bir Yaklaşım”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9, (1995): 139-144.
-“Hz. Peygamber Devrinde İslâm Ailesi”, *Diyanet Aylık Dergisi* 220, (Nisan 2009): 13-16.
- *H. Muhammed Devrinde Kadın*. İstanbul: Ravza Yayınları, 1992.
- *İlk Dönem İslâm Toplumunda Kadının Konumu*. İzmir: Tıbyan Yayınları, 2004.
-“Hz. Muhammed’in Çok Eşliliğinin Siyasi Boyutu”. 7. Kutlu Doğum Sempozyumu, Isparta: SDÜİF, 2004.
-“Hz. Peygamber’in Âile Hayatı ve Evlilikleri”, *Asr-ı Saadette İslâm*, ed. Vecdi Akyüz, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- SAVVAF, Şeyh Muhammed Mahmud. *H. Peygamber’in Pak Zevceleri*. çev. Ramazan Nazlı. İstanbul: Emin Yayınları, 5. Basım, 1987.
- SCHİMMEL, Annemarie. *Ruhum Bir Kadındır*. çev. Ömer Enis Akbulut. İstanbul: İz Yayınları, 1999.
- ŞAHYAR, Ayşe Esra. “Zeyneb bt. Huzeyme”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 44, TDV Yayınları, İstanbul 2013, 361.
- ŞÂMÎ, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Yusuf b. es-Sâlihî ed-Dımaşkî. *Peygamber Külliyyatı*. çev. Halil İbrahim Kaçar. İstanbul: Ocak Yayınları, 1425/2004.
-“*Kitâbi Ezvâci’n-Nebî*”. thk. Muhammed Nizâmeddîn, Medine: Mektebetü Dâru’t-Türâs, 1413/1992.
- ŞULUL, Kasım. “Hz. Peygamber Döneminde Müslümanların Bir Ahlakî İmtihanı İfk Hâdisesi ve Tahlili”. (*Adıyaman Uluslararası Safvan b. Muattal ve Ahlâk Sempozyumu*), Adıyaman, 2013.

- *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Baskı, 2008.
- TÂBERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'ü'l-beyân Tarîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1407/1987.
- *Câmi'ü'l-beyân 'an te'vîli'l-Kur'ân*. Kahire: 2. Baskı 1954.
- *Taberî Tefsiri*. çev. Hasan Karakaya-Kerim Aytekin. İstanbul: Hisar Yayınları, 1996.
- *Tarîhu'l-Umem ve'l-Mülûk*. Beyrut: Daru'l-Fikr 1407/1987.
- TABERÂNÎ, Ebu'l-Kâsim Süleyman b. Ahmed. “*el-Mu'cemu'l-Kebîr*”. thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts..
- TARHAN, Nevzat. *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2005.
- TEMİZ, Rabia Zahide. *Toplumda Kadın*. Ankara: Fecr Yayınları, 2022.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. “*es-Sünen*”. thk. İbrahim Atve Avd, Mısır: 1395/1975.
- *eş-Şemâilü'l-Muhammediyye*. Beyrut: yy. 1996.
- TOKSARI, Ali. “*Sosyal Hayatta Kadın, Hz. Peygamber Devrinde Kadın*”. Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- TUĞ, Salih. *Hz. Muhammed'in Evliliklerinde Kronolojik Yapı, Hz. Peygamber ve Aile Hayatı* (İSAV tartışmalı Toplantılar Dizisi). İstanbul: Ensar Yayınları, 2006.
- TUĞLU, Nuri. *Bireysel ve Aile İçi İlişkilerde İslâm'ın Şiddet Karşıtlığı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2009.
- UĞUR, Mücteba. *Hicri I. Asırda İslâm Toplumu*. Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.
- URALER, Aynur. *Peygamberimizin Hanımı Ümmü Habîbe ve Rivayet Ettiği Hadisler*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1995, 39.
-“Mâriye”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 28, TDV Yayınları, Ankara 2003, 63-64.
-“Safîyye”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2009, 474.
-“Sevde”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 36, TDV Yayınları, İstanbul 2009, 584-585.
-“Ümmehâtu'l-mü'minîn”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 306-308.
-“Ümmü Habîbe”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 318-319.

- USLAN, Pınar. “Hz. Âişe’nin Bayan Öğrencileri”. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2003.
- UYAR, Hasan Hüseyin. “Hz. Peygamber’in Ehl-i Beyt Eğitimi”. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, 2013.
- ÜRKMEZ, Ahmed. *Ahlâk Ekseninde Hadis*. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- VÂHİDÎ, Alî b. Ahmed b. Muhammed b. Ebü’l-Hasen. *Esbâbü’n-Nüzûl*. Beyrut: Daru’l-Cil, ts..
- VÂKİDÎ, Muhammed b. Ömer. “*Kitâbu’l-Megâzî*”. thk. Marsden Jones, Beyrut: 3. Basım, 1040/1984.
- YAŞAR, Yahya. “Ahzâb Suresi 59. Âyetin Sebeb-i Nüzûl Rivayeti Üzerinden Tarihselliği Meselesinin Analitik Tahlili”. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24 (2014): 90.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur’ân Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım, 1992.
- YENİÇERİ, Celal. *Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi Hz. Muhammed ve Yaşadığı Hayat*. İstanbul: MÜİF Yayınları, 2000.
- YILDIRIM, Enbiya. *Din-Ahlâk Ekseninde Hz. Muhammed*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.
- YILDIRIM, Ömer Faruk. “Hz. Âişe’nin Gerdanlığını Düşürmesinin Mükerrerliği Bağlamında Teyemmüm Kıssasının Tarihi ve Âyetinin Sebeb-i Nüzûlü Üzerine”. *Hadis Tetkikleri Dergisi* 2, (2010): 107-127.
- YILMAZ, Hayati. “Reyhâne”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, 41-42.
- YOLCU, Emine. “*Ümmü Habîbe bt. Ebû Süfyan’ın Hayatı ve Şahsiyeti*”. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2011.
- ZEHEBÎ, Şemsuddîn Muhammed b. Osman. “*Tarîhu’l-İslâm*”. thk. Mahmud Hamdan, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l- Lübnanî, 1985.
-“*Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*”. thk. Şuayb Arnavudî- Hüseyin el-esed, Beyrut: Mevsuatu’r-Risâle, 1405/1985.
- ZERKEŞÎ, Bedruddin. *Hiz. Âişe’nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*. çev. Bünyamin Erul. Ankara: Kitâbiyat Yayınları, 2. Basım, 2000.
- ZÜBEYRÎ, Ebû Abdillâh b. Mus’ab b. Abdillâh b. Mus’ab. “*Kitabu Nesebu Kureys*”. thk. Elefi Berûfensâl, Kahire: Dâru’l-Ma’ârif, 3. Basım, 1119/1707.
- ZÜRKÂNÎ, Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf el-Mısırî. “*Şerh ‘ale’l-Mevâhibi’l-Ledünniye*”. thk. Muhammed Abdülaziz Halidî, Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1417/1996.